

**Prof. Dr. As. Zlatarov University
National University
of Life and Environmental Sciences of Ukraine**

VI International Scientific and Practical
Conference

Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and Social Development Trends

26 August 2022
Burgas, Bulgaria

**Prof. Dr. Assen Zlatarov University
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine**

**VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
CONFERENCE**

**«UKRAINE, BULGARIA, EU:
ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT TRENDS»**

26 August, 2022

Burgas, Bulgaria

The collection of conference materials included the reports that became the subject of discussion by the participants of the VI International Scientific and Practical Conference "Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and Social Development Trends", held in Burgas (Bulgaria) on August 26, 2022 at the University "Prof. Dr. Arsen Zlatarov".

Conference materials may be of interest to researchers, teachers, researchers, students of higher educational institutions.

The Organizational committee of the VI International Scientific and Practical Conference "Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and Social Development Trends" does not always share the point of view expressed in the reports of the conference participants.

In the collection, the spelling, punctuation and stylistics that were proposed to the conference participants are preserved as accurately as possible.

The participants of the conference, their supervisors, reviewers and structural divisions of higher educational institutions and institutions, which recommended these materials for publication, bear full responsibility for the reliability and quality of the presented material.

Ukraine, Bulgaria, EU: Economic and Social Development Trends: materials VI International Scientific and Practical Conference (Burgas, Bulgaria, 26 August 2022) Burgas: Avangard Prima, 2022, 235 p.

«UKRAINE, BULGARIA, EU:
ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT TRENDS»

VI International Scientific and Practical Conference

International
First Edition

e-ISBN 978-619-239-739-5

Publishing House Avangard Prima
Sofia 2022

ЗМІСТ	
СЕКЦІЯ 1.	
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ ТА ЕКОНОМІКОЮ ПІДПРИЄМСТВ	
Вихристюк О.В. , докторант, Университет „Проф. д-р Асен Златаров” - Бургас, България АНАЛИЗ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В ПРО-ЦЕСА НА СОЦИАЛНО – ЕКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН И ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ	10
Власюк С.А. , к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва, Україна ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ КРАУДФАНДИНГУ В УКРАЇНІ	14
Zhuk Olena , PhD in Economics, Associate Professor, State University of Trade and Economics, Ukraine, Ukraine MANAGEMENT OF THE CREDITWORTHINESS OF BUSSENESES IN CONDITIONAL OF MARTIAL LAW	20
Смутчак З.В. , д.е.н., професор Льотна академія НАУ, Україна МІГРАЦІЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	25
Климаш Н. І. , к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій, Україна ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ	27
Oliinyk Alina , PhD in Economics, Associate Professor, Poltava State Agrarian University, Ukraine COST MANAGEMENT PROCESS	33
Oliinyk Oleh , PhD in Economics, Associate Professor, Dnipro State Agrarian economical University, Ukraine THE FINANCIAL ASPECT OF INTERACTION OF THE BANKING SYSTEM WITH THE REAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY	36
Коценко М.С. , здобувач освітньо-наукового ступеня доктор філософії, Поліський національний університет, Україна КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВИРОБНИКІВ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	38

Войцехівська С. І. , аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В СВІТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ	45
Lisnichuk Vitaliy , PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine INVESTMENT PROVIDING AGRICULTURAL ENTERPRISES	49
Oliinyk Tetiana , PhD in Economics, Associate Professor, Dnipro National Oles Honchar University, Ukraine ASSESSMENT OF BUSINESS ACTIVITY IN ENTERPRISE MANAGEMENT	51
Мірзосва Т.В. , д.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна Ткач Н.М. , аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ЛІКАРСЬКОГО РОСЛИННИЦТВА	53
Vavdiichyk I.N. , PhD (Economics), docent, State University of Trade and Economics, Ukraine Guliaieva N. N. , PhD (Economics), professor, State University of Trade and Economics, Ukraine DIRECTIONS OF RECOVERY OF UKRAINE'S ECONOMY	57
Tiurina Alona , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY FOR UKRAINIAN ENTERPRISES	62
Todorova, T.N. , PhD student, University “Prof. Asen Zlatarov”- Burgas, Bulgaria THE EFFECTS OF SUPPLY CHAIN DISRUPTIONS ON MARKETING ACTIVITY IN THE CONTEXT OF COVID-19	68
Шевченко Н.Ю. , к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна АДАПТАЦІЯ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ДО ВИМОГ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	71
СЕКЦІЯ 2.	
ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ	
Biliak Yliia , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine	74

CONFLICT MANAGEMENT IN ORDER TO INCREASE THE FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE	
Boyko Svitlana , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Food Technologies, Ukraine VOLATILITY OF YIEL FOR DG BONDS ON THE UKRAINIAN FINANCIAL MARKET	80
Lyshtvan Dmytro , PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine FINANCIAL ACCOUNTING AS A BASIS FOR FINANCIAL MANAGEMENT INFORMATION	84
Buriak Alina , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine Demianenko Inna , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Food Technologies, Ukraine APPLICATION OF CONVERSION BONDS IN FINANCING OF FINANCIAL SUSTAINABLE ENTERPRISES	89
Buriak Alina , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine Nevhad Bohdan , Student, National university of life and environmental sciences of Ukraine, Ukraine PROBLEMS OF EQUITY FORMATION OF UKRAINIAN ENTERPRISES	93
Masimli Narmin Afiq , doctoral student, Azerbaijan State Economic University UNEC Elsevar Guliyev Nizami , Associate professor, Azerbaijan State Economic University UNEC PRACTICAL ASPECTS OF THE CAPITAL STRUCTURE THEORIES	97
Буткевич Т.В. , аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ	104
Vorobei Ruslan , PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine ASSESSMENT OF UKRAINIAN AGRO-INDUSTRIAL COMPANIES' FINANCIAL STABILITY	108
Davydenko Nadiia , Doctor of Science, Economics, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine Wasilewska Natalia , Doctor of Science, Economics, Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland INVESTMENT ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE AND	113

SOURCES OF ITS FINANCING	
<p>Salome Dumbadze, Niko Leonidze, Bachelor's degree in Business Administration, Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia</p> <p>G.D. Abuselidze, Doctor of Economics, Professor (scientific supervisor), Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia</p> <p>BILATERAL DEMAND-SUPPLY SHOCK TO THE WORLD ECONOMY: EMPIRICAL ANALYSIS AND FUTURE FORECASTS</p>	119
<p>Zharikova Olena, PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine</p> <p>Pashchenko Oksana, PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine</p> <p>Zharikova Anna, student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine</p> <p>SPECIFICS OF FOREIGN EXPERIENCE IN MORTGAGE LENDING ADAPTATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT</p>	121
<p>Kosova Tetiana, Doctor of Economics, Professor, National Aviation University, Ukraine</p> <p>Lemishko Olena, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine</p> <p>Shevchenko Anatoly, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Academician of National academy of agrarian sciences of Ukraine, Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine</p> <p>FINANCIAL ARCHITECTURE AS A MODEL OF FINANCIAL SYSTEM FUNCTIONING</p>	133
<p>Korol Anatolii, PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine</p> <p>ROLE AND PLACE OF INDIRECT TAXES IN FILLING THE STATE BUDGET OF UKRAINE</p>	136
<p>Лісун Я.В., к.е.н., доцент, Державний торговельно-економічний університет, Україна</p> <p>Алданькова Г.В., к.е.н., доцент, Державний торговельно-економічний університет, Україна</p> <p>Коноплянникова М.А., к.е.н., доцент, Державний торговельно-економічний університет, Україна</p> <p>ФІНАНСОВІ ІНДИКАТОРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ</p>	138

<p>Maksymkin Vadym, PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine THE ESSENCE OF FINANCIAL SECURITY: THEORETICAL ASPECTS</p>	143
<p>Kaplia Oleksii, PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine ASSESSMENT OF FINANCIAL STABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES</p>	148
<p>Мрачковська Н.К., к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна Олійник Л.А., к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ</p>	150
<p>Pinchuk Maksym, PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine AMORTIZATION AS A SOURCE OF EASY REPRODUCTION OF CAPITAL IN INVESTMENT ACTIVITY OF ENTERPRISES</p>	153
<p>Подик С.О., аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</p>	157
<p>Skrypnyk Halyna, PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine MAIN DIFFERENCES AND BENEFITS OF LEASING WITH A BANK LOAN FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE</p>	163
<p>Skrypnyk Halyna, PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine Siranchuk Rosyna, master students, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine FORMATION OF THE FINANCIAL STRATEGY OF THE ENTERPRISE</p>	170
<p>Tsehelnik Viacheslav, PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine PROBLEMS OF FINANCING INVESTMENTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY OF UKRAINE</p>	172

Summar Dmytro , PhD student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine FOREIGN EXPERIENCE OF FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL SECTOR ENTERPRISES	176
Titenko Zoia , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine RISKS IN THE SYSTEM OF ENSURING FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	182
Sheludko S.A. , PhD in Economics, Associate Professor, Pivdenny Bank PJSC, Ukraine VELOCITY OF KEY POLICY RATE IMPACT ON THE COST OF CAPITAL IN TERMS OF EXISTENTIAL SHOCKS	189
СЕКЦІЯ 3. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ І СВІТОВІ ТРЕНДИ	
Boyko Svitlana , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Food Technologies, Ukraine Buriak Alina , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine Demianenko Inna , PhD in Economics, Associate Professor, National University of Food Technologies, Ukraine PROBLEMS OF CORPORATE TAX BUDGETING: EVIDENCE FROM UKRAINE	196
Koleva Y. , PhD, Assoc. Prof. University “Prof. Assen Zlatarov” - Burgas, Bulgaria CALCULATION OF MOLECULAR PROPERTIES OF SOME CONDENSED THIOPHENES	202
Духновська Л.М. , к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій, Україна ОПТИМІЗАЦІЯ ОБЛІКОВИХ ТА КОНТРОЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	206
Собченко Т.С. , к.е.н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна ДЕМАТЕРІАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕС ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	211
СЕКЦІЯ 4. СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СФЕРІ ГУМАНІТАРНИХ І ЮРИДИЧНИХ НАУК В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	

<p>Жечева, Х. К. д-р, гл. асистент, Университет „Проф д-р Асен Златаров”, Бургас, България</p> <p>Колева, Я. К., доц.д-р, Университет „Проф д-р Асен Златаров”, Бургас, България</p> <p>ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА УЧЕБЕН ХИМИЧЕН ЕКСПЕРИМЕНТ</p>	213
<p>Жечева, Х. К., д-р, гл. асистент, Университет „Проф д-р Асен Златаров”, Бургас, България</p> <p>ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА МОТИВАЦИОННИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА УЧЕБНИЯ ХИМИЧЕН ЕКСПЕРИМЕНТ</p>	217
<p>Сеньківська Г. Я., к. іст. н., викладач, КОГПА ім. Тараса Шевченка, Україна</p> <p>ВПЛИВ ПОЛІТИКО-ФІНАНСОВИХ МАНІПУЛЯЦІЙ НА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА</p>	221
<p>Скакальська І. Б., д. іст. н., професор, КОГПА ім. Тараса Шевченка, Україна</p> <p>РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В ГРОМАДІ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ</p>	227
<p>Янакієва, А., д-р, гл. ас., Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, България</p> <p>ПРИЛАГАНЕ НА ЕКИПНИЯ ПОДХОД В ПРОЦЕСА НА ПРОМЯНА</p>	231

СЕКЦИЯ 1.
УПРАВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛНОЮ ЕКОНОМИКОЮ ТА
ЕКОНОМИКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Вихристюк О.В.,
докторант,
Университет „Проф. д-р Асен Златаров” - Бургас,
България

АНАЛИЗ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ В ПРО-ЦЕСА НА СОЦИАЛНО – ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ НА ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН И ЗАПАДНИТЕ
БАЛКАНИ

Въведение

Нивото на индустриално развитие на регионите е от критично важно значение при изпълнението на нефтогазовите проекти, които често създават нови възможности за местните изпълнители, потенциалния принос на проектите от нефтогазовия сектор за регионалното и икономическо развитие. Политиката на България в Черноморския регион играе важна роля за бъдещото развитие на страната, както и за региона като цяло. Липсата на Национална стратегия изостря редица проблеми по отношение на стратегическото използване на ресурсите на Черно море, което води до огромни загуби за страната. За ефективно преодоляване на различните проблеми в Черноморския регион е необходимо на първо място да се предприемат колективни действия. В същото време България се стреми да съчетае различни фактори, които влияят на нейната политика: да следва в руслото на интересите на ЕС към Черноморския регион и да защитава националните си интереси, без да се придържа към единна политика на ЕС. През последните години Европейският съюз засили усилията си да създаде ефективна политика, за да си засили влиянието си в Черноморския регион и да се превърне в един от основните играчи.

Икономически аспекти на проблемите на Черноморския регион

Високото ниво на конфликт на интересите в региона във връзка с разграничаването на националните интереси в Черноморския регион предизвиква сложност в решенията на въпросите на енергийното сътрудничество.

Един от сериозните проблеми на енергийната дипломация в Черноморския регион – прекратяване през 2019 г. на руско - украинския договор за транзита на газ за Европа през територията на Украйна, което от своя страна, променя баланса на силите в конфликт на интереси между Русия и ЕС [1].

Черноморският регион също служи като една от ключовите транспортни артерии на нефт, което се изразява в обема на износа на нефт и нефтопродукти. Страните вносителни на петрол в този регион са Румъния, България, Украйна, Турция. По този начин в енергийната дипломация Черноморският регион традиционно се възприема като транспортен плацдарм, свързващ Европа и Каспийския регион. Черноморските държави действат като енергиен «мост» за доставка на каспийски въглеводороди в страните от ЕС. В тази връзка Каспийският и Черноморският регион представляват отделно геополитическо пространство [2].

Има и такива външни за Черноморския регион фактори, които оказват негативно влияние върху положението в региона. От събитията от последно време отбелязваме ерозията на доверието в Евро-Атлантическия океан и унищожаването на жизненоважни международно правни механизми за стратегическа стабилност.

Политиката на България в Черноморския регион

В тази връзка възникват въпроси, свързани с възможността за извличане на въглеводородни ресурси в крайбрежните води. В същото време взаимозависимостта от вноса на газ води до неизбежни политически последици, тъй като може да се използва за политически цели [3]. Основен елемент в европейската политика е увеличаването на дела на възобновяемите енергийни източници в структурата на европейското потребление във всички страни от ЕС. За България е важно тя да участва в енергийните проекти, включени в Оперативната програма за трансгранично сътрудничество в Черноморския басейн, както и в Националната стратегия за инфраструктурно развитие [4]. Следващите стратегически интереси, които България защитава засягат сътрудничеството в областта на околната среда в Черноморския регион, както и рехабилитацията и защитата на Черно море. Прозрачността и откритостта на данните за заинтересованите страни в енергийната политика и в работата на нефтогазовите компании остава приоритетен вектор за развитие [5]. Основни проблеми като от социален характер, така и икономически в България е в следното: широко разпространяване на

корупционните практики на всички нива на енергийната система, лошо управление на държавните на енергийни компании и множество нарушения при изпълнението на обществени поръчки, включително и изпълнението на големи енергични инфраструктурни проекти [6]. Управлението на рискове на енергийната сигурност на България предполага изследване и анализ на спецификата на националната и регионалните характеристики на югоизточна Европа и Черноморския регион, както и мястото на България в общата рамка на енергийната политика на Европейския съюз [7]. Изисквания за прозрачност за правене на бизнес в нефтогазовия сектор на България не винаги намират своето отражение. Също така не ясно прилагане на моделите на корпоративна социална отговорност, което оказва негативно влияние върху социалната политика на държавата и се изразява в недоверие по въпросите на енергийната сигурност от страна на населението. Другия въпрос не урегулиран диалог на нефтогазовите компании с местната общност, което от една страна се характеризира с политически плурализъм и неясен политическия модел на управление, а така също и липсата на стратегически механизми за изграждане на положителен имидж на нефтогазови компании, включваща елементи на «етноменеджмента» [8]. Основният механизъм за финансиране на социални проекти от компаниите са споразуменията за социално-икономическо сътрудничество със страните и регионите. Нефтогазовите компании на развити държави водят бизнес основно на територията на трети страни и естествен набор от задачи на социалното им поведение, защита на околната среда и здравето на своите ра-ботници и служители — се допълва от развитието на местни икономически структури. Сега социалният фактор е започнал да влияе (положително) и върху котировките на акциите и значението му е нараснало толкова много, че този тип дейност не намалява и в условията на спад на петролните цени. През последното десетилетие научната "мода" се характеризира с процеси на глобализация, доказателство което е впечатляващ обем от публикации по темата. Фактът, че световната общност е усвоила процесите на глобализация може да бъде демонстриран във всички сфери на обществения живот. Глобализацията в нейната конфликтна мрежова парадигма е свързана не само с икономически дискусии, но и с геополитически, етнонационални, културно-цивилизационни, социално хуманитарни, природосъобразни аспекти [9].

Заклучение

В рамките на тази статия се опитахме да опишем проблемите и начините за решаване на конфликтите от икономическия характер на Черноморския регион в областта на енергетиката и нефтогазовия сектор. Бяха подчертани основните проблеми и аспекти от стратегическо значение за благоприятното развитие на диалога на държавите от Черноморския регион. За да се намали нарастването на конфликтите на интереси в региона, е необходимо да се използват икономическите показатели за растеж на страните и да се запазят националните им интереси.

Литература:

1. Ишин А.В. 2015 К вопросу об особенностях и перспективах развития энергетических коммуникаций Черноморской зоны. Проблемы постсоветского пространства, №1. С. 116-126.
2. Хайтун А.Д. Энергетические проблемы Большого Причерноморья. В: Большое Причерноморье: противоречия и стратегические решения для России. Под ред. А.А. Язьковой. ДИЕ РАН №324. Ин-т Европы РАН, 2016. 98 с.
3. Атанасов П. Черноморский регион: важнейший перекресток. 2019
4. Бистрина М.Г. Политика Болгарии в Черноморском регионе. Проблемы постсоветского пространства. 2019
5. Ишин А.В. 2015 К вопросу об особенностях и перспективах развития энергетических коммуникаций Черноморской зоны. Проблемы постсоветского пространства, №1. С. 116-126.
6. Социальная ответственность нефтегазовых компаний / Под.ред Гимади В., Колобов О. 2015
7. Центр за изследването на демокрацията. Официален сайт <https://csd.bg/bg/>
8. Хайтун А.Д. Энергетические проблемы Большого Причерноморья. В: Большое Причерноморье: противоречия и стратегические решения для России. Под ред. А.А. Язьковой. ДИЕ РАН №324. Ин-т Европы РАН, 2016. 98 с.
9. Милкова К. 2017 Съвременните обществени процеси през прочита на социално- икономическа география, Сб научни доклади Годишник на СУ «Св. Климент Охридски». Книга 2- география, том 110.София.

Власюк С.А.,
к.е.н., доцент,
Уманський національний університет садівництва,
Україна

ОЦІНЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ КРАУДФАНДИНГУ В УКРАЇНІ

Актуальність досліджуваної проблематики. Фінансове забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності вимагає врахування певних нормативно-правових особливостей, принципів, форм, механізмів та інструментів. Наразі, в світовому просторі, одним з популярних джерел фінансування став – краудфандинг на основі онлайн-платформ.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Діяльність підприємницьких структур має «життєвий цикл» кожного економічного процесу, який йде від визначення бізнес-ідеї та запуску самої діяльності до організації, залучення та розподілу необхідних фінансових ресурсів, можливих ризиків та вигод від їх залучення. Фінансове забезпечення діяльності будь-якої підприємницької структури в основному зосереджено на власних, позикових або залучених фінансових ресурсах.

Нині, одним з найпоширеніших джерел фінансування у розвинених країнах став краудфандинг, тоді як у країнах, що розвиваються, він лише стає популярним. За останні десятиліття дискусія про цілісність дослідження краудфандингу та наукову суворість привертає все більшу увагу, особливо в масштабах наукової продукції та пов'язаних з цим проблемами. Серед різноманітних є ті, що мають етичний та методологічний характер, які протистоять надійності результатів. Теоретичні аспекти та особливості функціонування краудфандингу у своїх працях розглядали Васильєв О. [1], Єлісеєва Л. [2], Ковтуненко К. [3], Матющенко С., Нестеренко О., Овченикова А. [4], Огородник В. [5], Петрушенко Ю. [6] та ін. Незважаючи на значний науковий доробок у вказаному напрямі питання краудфандингу як альтернативного джерела фінансового забезпечення підприємницьких структур залишається малодослідженим і вимагає сучасних методичних підходів для ефективного впровадження в Україні.

Мета. Дослідження теоретико-методичних площин краудфандингу як інструменту залучення альтернативного джерела фінансового забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності.

Методи дослідження. Методологічну основу даного дослідження сформовано на основі загальнонаукових принципів і методів, які окреслюють системний і діалектичний підходи щодо краудфандингу як інноваційного інструменту фінансового забезпечення. Зокрема, під час дослідження застосовано такі методи та прийоми як наукова абстракція,

теоретичне узагальнення, структурно-логічний аналіз, індукція, дедукція, порівняння та ін.

Результати дослідження. Використання соціально-інноваційних проектів для вирішення фінансових проблем шляхом активного залучення громадянського суспільства є перспективним і затребуваним напрямком суспільного розвитку. Однак пріоритет соціальних цілей над економічними результатами при реалізації таких проектів суттєво обмежує швидкість та ефективність їх реалізації.

Наразі, як в світі, так і в Україні, значно зросла кількість нових компаній, які отримують фінансові ресурси за допомогою відкритих краудфандингових платформ (які слугують посередниками між засновниками та потенційними спонсорами) через Інтернет, на розвиток власних бізнес-проектів чи ідей.

Найуспішніші краудфандингові платформи намагаються створити загальну довіру до краудфандингу як життєздатного варіанту фінансування/інвестування. У цьому сенсі вони мають намір розповісти користувачам про краудфандинг і сприяти запровадженню краудфандингу. Недовіра до краудфандингу широко поширена, тому платформи повинні пояснювати, що таке краудфандинг, і сприяти його використанню, часто виконуючи повчальну функцію.

Рис. 1. Особливості створення довіри інвесторів до краудфандингової платформи [7]

На рівні кожного конкретного етапу проекту краудфандингової платформи можна викликати довіру інвесторів за допомогою двох основних практик: привабливості проекту та продемонструвати підтримку, отриману для кожного зі своїх проектів. Щоб підвищити привабливість своїх проектів, деякі інвестиційні та боргові платформи розробили інші інструменти, такі як звіти про загальну оцінку проектів або класифікацію

позик і проектів відповідно до ризику. Таким чином, платформи активно залучаються до процесу передачі довіри: вони діють як третя сторона, яка публічно поручається за певні кампанії [8].

Відсутність довіри унеможливить життєздатність краудфандингу як альтернативного варіанту фінансування, як для підприємців, так і для потенційних мікроінвесторів. Різні краудфандингові платформи несуть різний рівень ризику. Саме тому, варто, інформувати всіх зацікавлених про хід освоєння коштів, про затримки, непогодження, успішне завершення збору щодня, технічно і стабільно. Інакше на позитивний краудфандинг у майбутньому можна буде вже не розраховувати.

Ставши, досить розповсюдженим у світі краудфандинг як інструмент залучення коштів для різноманітних бізнес-проектів, цілей та ідей, завоював і український ринок. В Україні активно використовують міжнародні краудфандингові платформи. Одними з найвідоміших краудфандингових платформ є GoFundMe, Kiva, Kickstarter, Indiegogo та ін.

Найбільш активними українськими краудфандинговими платформами є Спільнокошт, Українська Біржа Благодійності, Na-Starte та ін.

«Спільнокошт» – найбільша платформа краудфандингу в Україні, Створена в 2012 р. громадською організацією «Garage Gang» (Гараж Генг). Завдяки Спільнокошту акумульовано кошти на велику кількість проектів: стартапи, екологічні та громадські акції, роботу засобів масової інформації, організацію різноманітних фестивалів та перформансів, зйомку кліпів. Такими проектами на Спільнокошті є «EdEra Books – інтерактивна бібліотека», «Медіаплатформа «ЛЮК», «ТЕПЛО і СВІТЛО у ГаРмИдЕр, ангар-stage», «TaleAR – книги з магією доповненої реальності», громадське телебачення, Кінофестиваль Ровер, акція Зробимо Україну чистою та інші. Платформа «Спільнокошт» отримує 10% від зібраної суми виключно у випадку вдалого завершення проекту. Строк, протягом якого Автор Проекту бажає зібрати вказану ним загальну суму грошових коштів, не може перевищувати 100 календарних днів з дати публікації проекту на сайті [9].

Перша українська благодійна фандрайзингова онлайн-платформа dobro.ua розпочалася в 2011 році зі створення Міжнародного Благодійного Фонду «Українська Біржа Благодійності» за ініціативи та підтримки Фонду Віктора Пінчука. Головна мета полягала у створенні незалежного, ефективного та захищеного від шахрайства інструменту, з метою підтримки та розвитку благодійності в Україні шляхом активного залучення її громадян базуючись на кращих міжнародних практиках та принципах благодійної діяльності [10].

За 9 років роботи платформа залучила на благодійність понад 395 000 000 грн, підтримала близько 6 000 проектів, стала переможцем багатьох національних конкурсів та рейтингів благодійності.

Таблиця 1

Особливості діяльності МБФ «Українська Біржа Благодійності» платформи dobro.ua*, за 2012-2020 рр. [11]

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Підтримано проектів, шт	45	163	358	608	778	880	926	1010	783
Надходження, млн грн.	1,25	9,42	23,41	26,16	36,54	55,29	56,77	66,74	86,75
Витрати, млн грн., з них:	1,05	8,65	22,96	24,06	34,21	53,69	52,91	67,85	85,29
здоров'я, %	22,3	85,1	88,6	83,8	87,6	83,7	77,5	72,7	63,4
соціальна допомога, %	12,1	5,7	5,5	4,4	3,5	4,4	4,5	6,3	4,4
освіта та наука, %	3,1	1,6	0,7	0,9	0,3	1,7	2,7	1,2	0,8
екологія та тварини, %	19,4	1,3	0,8	0,6	0,2	0,3	0,4	0,5	0,3
культура та спорт, %	6,2	0,2	0,1	0,4	0,2	0,8	1,1	0,3	0,1
підтримка громад, %	1,1	0,2	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4		0,4
власні благодійні програми, %	28,3			3,6	1,7	0,8	3,0	7,6	21,6
адміністративні витрати, %	7,5	5,9	3,8	6,0	6,1	7,9	10,4	11,4	9,0
Допомогу отримали: заклади, організації, шт	45	65	147	165	181	220	245	255	217
населення, ос., з них адресна допомога:	1500	18000	24000	23000	26000	35000	36000	39000	50000
дітям	75	120	280	411	463	379	569	415	387
дорослим	10	16	70	102	115	108	176	92	32

*Складено автором на основі статистичних даних платформи dobro.ua

Проекти на сайті підтримало понад 1,2 млн благодійників, а партнерами стали більше 200 компаній, серед яких потужні представники бізнесу такі як Київстар, WOG, Winner, Monobank, Danon, Vodafone, Bayer, Amway, Нова Пошта, Кураж, Дата Груп, Соса-Сола та багато інших. Також платформа є лідером серед персонального фандрейзингу. За роки існування більше 150 лідерів думок, зірок, журналістів, телеведучих, спортсмени, політиків, блогерів збирали свої персональні фандрейзингові кампанії задля вирішення соціальних проблем. На сайті 24/7 вільно

відслідковується хід збору коштів по всіх соціальних проектах (від медицини до підтримки ініціатив місцевих громад) [11].

Вітчизняні платформи, зокрема Українська Біржа Благодійності та «Спільнокошт» у 2013-2014 рр., створивши всі можливості для охоплення української публіки ініціативами громадянського суспільства, соціальним підприємництвом, зібрали кошти за допомогою краудфандингу і у буквальному сенсі спонсорували учасників Євромайдану. З часів Революції Гідності краудфандинг здобув популярність в Україні як інноваційний інструмент фандрайзингу для різноманітних цілей, починаючи з надання гуманітарної допомоги постраждалим від військового конфлікту через такі платформи як families.org.ua та People's Project і закінчуючи розвитком громад та соціальними інноваціями [12].

Платформа Na-Starte – це краудфандингова платформа, створена взимку в 2013-2014 рр., з головним офісом в м. Одеса, яка має абсолютно новий підхід до фінансування бізнес-ідей (креативні проекти у сфері культури, мистецтва та технологій). Платформа дозволяє залучати спонсорські внески для запуску цікавих та соціально значущих проектів налагоджуючи взаємовигідну співпрацю для авторів проектів та їх спонсорів, а також допомагає осмислити діючі механізми в бізнес-процесі, збагнути рекламну складову, розібратися в принципах візуального оформлення та ін. У випадку лише вдалого завершення проекту платформа Na-Starte одержує 8% від зібраної суми. У разі невдалого завершення кошти повертаються на рахунки інвесторів.

Пандемія коронавірусу (2020-2022 рр.), воєнний стан в Україні зумовила кризові явища, які мають неоднозначний вплив на краудфандингові платформи. Можна зауважити, що ситуація, яка склалась має для краудфандингу як позитивні, так і негативні наслідки. Серед найбільш вирішальних позитивних наслідків є сплеск благодійних і волонтерських ініціативних груп в Україні, активність яких, поступово йшла на спад після піку в 2014 році. Віроломне вторгнення на територію України російських військ мобілізувало міжнародних та вітчизняних інвесторів, які спрямовують власні ресурси у протидії та подоланні наслідків війни росії проти України.

Висновки та пропозиції. Краудфандинг має багато переваг, але є також потенційні ризики: відсутність гарантії в досягненні мети суб'єктів підприємницької діяльності (варто проаналізувати всі можливі способи, при яких бізнес-проект зі збору коштів може бути успішним); інтелектуальна власність стає загальнодоступною (необхідність у застосуванні певних правил щодо захисту прав інтелектуальної власності); недооцінка витрат; репутаційний збиток; несвідоме порушення законодавства (варто ознайомитися із законодавством ЄС та національним законодавством в сфері краудфандингу); проблеми з можливістю потрапити на шахрайську краудфандингову платформу; відповідальність

перед інвесторами та тенденції зміни динаміки інвесторів тощо. Варто зазначити, що більш успішні та консолідовані краудфандингові платформи, як правило, використовують організаційні практики на всіх рівнях (довіра до платформи, довіра до користувачів, довіра до проекту та довіра до краудфандингу в цілому), тоді як менші та менш відомі платформи зосереджені переважно на створенні довіри до опублікованих проектів та організаторів кампаній.

Компіляція та адаптація існуючих методів оцінки та прийняття рішень є необхідною для розвитку краудфандингу в Україні. Основний внесок у розвиток краудфандингових платформ полягає в описовому застосуванні як з точки зору інструментів управління, так і в розробці методу, який дає змогу залучати інвесторів до інноваційних проектів в контексті відповідного інституційного середовища.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О., Матющенко С. Краудфандинг – сучасний інструмент фінансування розвитку інтелектуального капіталу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 18. С. 36–40. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2016/8.pdf.
2. Єлісєєва Л. Краудфандинг в Україні: проблеми та перспективи в контексті зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 23. С. 8-11. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-1-2017/4.pdf>
3. Ковтуненко К., Нестеренко О. Використання краудфандингу як інструменту фінансування інноваційних проектів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 15. С. 14-20. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2017/5.pdf
4. Овчаникова А. Краудфандінг як популярний спосіб фінансування. *Міжнародний науково-дослідний журнал*. Вип. № 2 (56). 2017. С. 37-40.
5. Огородник В. Краудфандинг як інноваційний інструмент модернізації національної фінансово-інвестиційної системи. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». Вип. 3 (44). 2014. С. 103-105. URL: http://www.visnyk-ekon-old.uzhnu.edu.ua/images/pubs/44/44_25.pdf.
6. Петрушенко Ю., Дудкін О. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально-економічного розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 1. С. 172-182.
7. Zhang T., Yan L., Yang Y. Trust evaluation method for clustered wireless sensor networks based on cloud model. (2018). *Wireless Networks*, 24 (3), pp. 777-797
8. Stewart K. Trust transfer on the World Wide Web. (2003). *Organization Science*, 14 (1), pp. 5-17.
9. Спільнокошт – краудфандинг в Україні. Платформа ВЕЛИКАІДЕЯ. URL: <https://biggggidea.com/projects/>
10. Історія dobro.ua. URL: <https://dobro-media-prod.s3-eu-west-1.amazonaws.com/projects/2021/11/12/media/dobroreport.pdf>
11. Звіт діяльності Міжнародного Благодійного Фонду «Українська Біржа Благодійності», платформа dobro.ua. URL: <https://dobro-media-prod.s3-eu-west-1.amazonaws.com/projects/2021/11/12/media/dobroreport.pdf>
12. Рибачок Х. З миру по нитці: показники і тенденції українського краудфандингу. Вокс Україна. URL: <https://voxukraine.org/z-miru-po-nittsi-ua/>

Zhuk Olena,
PhD in Economics, Associate Professor,
State University of Trade and Economics, Ukraine,
Ukraine

MANAGEMENT OF THE CREDITWORTHINESS OF BUSSENESES IN CONDITIONAL OF MARTIAL LAW

Introduction. In modern economics, especially in conditions of martial law there is a range of definitions for Creditworthiness. Also, in the scientific literature, there are a lot of factors definitions that determine and influence the Creditworthiness of an enterprise, but these factors also need to be supplemented and modified. In modern economic conditions, ensuring a high level of creditworthiness is one of the priorities of ensuring sustainable development and improving their position in the market environment. Creditworthiness - one of the major descriptions of an enterprise. Given the great practical significance of this economic category, it is very important to formulate its unambiguous scientific content. Therefore, there is a need to investigate in more detail the content of this economic category, to determine the drivers of influence on this economic category, to provide a qualitative definition of Creditworthiness. Managing the level of creditworthiness of the business entity in the current conditions of the market is one of the main areas of management. In the event that there is a rational management of creditworthiness, the business entity can very quickly decide on the conditions dictated by the competition and has the opportunity in the specified time and in full to receive and repay the loan.

The purpose of credit management is to ensure a certain level of creditworthiness at which the company would be able to meet its obligations to repay the principal amount of debt and interest thereon in the current and future periods in conditions of martial law.

Analysis of recent researches and publications. The creditworthiness of an enterprise plays a key role, as it depends on the company's ability to meet the conditions of potential creditors. Among the well-known authors' works that have made a significant contribution to the coverage of the essence of the creditworthiness management of the enterprise the following scientists should be mentioned: V. Borisova, E. Brigham, L. Vdovenko, L. Gapenski, I. Davydovych, P. Demyanenko, O. Donets, V. Lagutin, L. Lakhtionova, I. Lomachynska, O. Oliynyk, A. Poezdnyk, P. Rose, M. Savluk, J. Sinki, O. Tereshchenko and many other Ukrainian and foreign scientists [1]. It should be noted that in the modern economic literature and regulations there are different approaches to the interpretation of the essence of the concept of "creditworthiness". According to authors' works, we can conclude that the

existing approaches to defining the essence of the concept of "creditworthiness" should be divided into two blocks:

- 1) creditworthiness as the ability to fully and on time to pay their debts;
- 2) creditworthiness is the financial condition of the enterprise, which allows you to get a loan and repay it on time.

However, the problem of effective credit management of the enterprise remains relevant in modern conditions of martial law. The reason for this is the dynamic development of the economy, globalization, the unstable internal economic environment of the state, and so on. These and other factors are constantly changing and cause the need to improve the methodology of credit management of the enterprise.

Materials and methods of research. The results are based on modern scientific research and financial data for the implementation process of creditworthiness. System analysis is used for subject research understanding, i.e. what is the creditworthiness and how it can influence existing business models of an enterprise; what is the role of creditworthiness of the financial subsystem of an industrial enterprise under nowadays circumstances of martial law. Synthesis is used to make a number of conclusions aimed to build a clear concept of the cause-and-effect relationships between creditworthiness and new business models of martial law. Causal analysis is used for the network created to capture the links and the influence of new business model implementation. Using analysis, a logical sequence of factors and their interrelationships was established within the entire process of enterprise management for the implementation process of the creditworthiness of martial law. Identified elements indicate the directions that need to be implemented at the enterprise for a successful implementation process.

Results of the research and their discussion. In the conditions of market transformations, especially rebuilding after the war, the effective activity of an economic entity is impossible without a sufficient amount of financial resources and, accordingly, the attraction of various loans. Borrowing capital helps to increase the efficiency of economic activity of the enterprise, accelerate the movement of its financial and material resources, increase the efficiency of capital use, reduce the payback period of investment, expand the scope and scope of activities, the formation of various trust funds, thereby increasing market value. Before approving a loan to a borrower and concluding a loan agreement, the financial institution must make sure that the loan will be repaid. After all, following the principles of lending, the borrower must pay interest for its use; the loan must be secured; the entire loan amount must be repaid to the lender. Thus, the assessment of creditworthiness is important, both for the lender, because it protects him from lending to bankrupt or financially unstable companies, and for the borrower, because it allows imagining his ability to pay off their debts on time.

Businesses are currently operating in adverse economic conditions. Fixed exchange rates, direct legislative regulation of financial activities, and instability of the economic and political environment significantly complicate the activities of enterprises, negatively affecting their creditworthiness. To stay in the market and develop further under such conditions, companies need to build a credit management strategy in conditional of martial law.

Creditworthiness is a comprehensive evaluation of the ability and trustworthiness of various economic organizations to fulfill commitments. Managing the creditworthiness of the enterprise in modern conditions is one of the main areas of its management. Effective implementation of this process allows the company to quickly solve problems in a competitive environment and be able to timely and in the required amount to obtain and repay loans. All this increases the value of the enterprise itself, thus ensuring its investment attractiveness.

The borrower's creditworthiness is assessed based on a system of indicators that reflect the location and sources of working capital, the results of economic and financial activities of the borrower. The choice of indicators depends on the type of economy, the degree of development of market relations, the peculiarities of the balance sheet and other forms of reporting of borrowers, their industry characteristics, and forms of ownership.

The integral indicator of financial position of a legal entity is calculated using the baggage factor discriminate model [2]:

$$Z = a_0 + a_1K_1 + a_2K_2 + a_3K_3 + a_4K_4 + a_5K_5 + a_nK_n \quad (1)$$

Where Z is an integral index;

$K_1, K_2 \dots K_p$ - financial coefficients determined on the basis of financial accounting data of the renegade company - legal entity;

$a_1, a_2 \dots a_p$ - parameters, which are determined taking into account the financial coefficients value and digit capacity.

a_0 is a neutral term of the discriminant model whose values are updated by the National Bank of Ukraine on a quarterly basis.

In peaceful conditions financial coefficients are determined on the basis of financial statements data for the last reporting period. The regulation provides for eighteen calculation models of the integral indicator among small and medium enterprises as well as for large and medium enterprises and differentiation of the models by nine groups of economic activities. The basic idea of the ranking models is to ensure sufficient accuracy of credit risk assessments. The basic list of financial coefficients that are included into the integral assessment model has one hundred and fifty indicators characterizing all main positions of the financial position of the company. These include: capital structure, profitability and profitability, liquidity and solvency, negotiability. Methodological approach requires taking into account different indicators for calculating the profitability (EBIT, EBITDA, net income), which in combination with different calculation bases (assets, invested equity) provides an

insignificant level of correlation of these coefficients. This also applies to the turnover and liquidity ratios [2].

The analysis of this methodology enables us to determine the creditworthiness of legal entities, namely:

- determination of the list of economic indicators for each type of economic activity;
- consideration of sectoral specificity of economic entities;
- determination of the rating class of the company according to its size (large, medium or small).

Along with advantages, which include simple calculations, availability of analytical information, high accuracy and objectivity of the results obtained, the use of methods of assessing the creditworthiness of the positivity's has several disadvantages:

- limitation exclusively to financial indicators and underestimation of the role of quality determinants of creditworthiness and terms of lending;
- lack of specificity in selecting a system of benchmark indicators;
- lack of other criteria for assessing the positron's ability to fulfill its obligations including repayment of the loan to the bank other than the actual performance of the positron for the past period;
- stability of calculated ratios disclosing current position of the insurer at the time of loan approval. - Lack of information on the dynamics of the specified performance indicators of the company, which increases the risk of lending to the borrower [3].

Features of credit service during martial law of Ukraine № 2120-IX "On amendments to the tax code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on the validity of martial law" changed a number of rules of operation of banks and non-bank financial institutions, including those providing lending services [4].

The purpose of these changes is to alleviate the situation for Ukrainian borrowers during the war and for the first time in the postwar economic recovery. After all, not all borrowers in the current environment are able to service loans on time. Key changes in credit service:

- during the period of martial law and within 30 days after the date of its termination or cancellation, the consumer will not be liable to the lender in case of delay in fulfillment of obligations under the consumer loan;
- in case of such delay, the consumer is released, in particular, from the obligation to pay the lender penalties (fines, penalties) and other payments, the payment of which is provided by the consumer loan agreement for delay in performance (default, partial performance) by the consumer;
- penalty (fine, penalty) and other payments, the payment of which is provided by the consumer loan agreement, accrued inclusively from February 24, 2022 for delay in performance under such agreement, are subject to write-off;

- in case of non-fulfillment of obligations under the consumer loan agreement, it is prohibited to increase the interest rate for the use of the loan, except in cases when the establishment of a variable interest rate is provided by the loan agreement or the consumer loan agreement;
- there is no abolition of interest for the use of credit funds - such accrual is legal on the part of the lender.

The new rules are not debt forgiveness; it is a credit vacation - a deferral of payments on the body of the loan and interest during martial law in the country. That is, during the holidays, the borrower does not pay on the loan, but after their completion, you fully return to your obligations. If businesses have the opportunity to pay on the loan, fulfill your obligations in the usual way.

Conclusions and future perspectives of the study.

Credit vacations help to get out of a difficult situation by temporarily relieving the financial burden without violating the obligations to creditors. Penalties and penalties for non-performance or incomplete performance of the loan agreement are not applied during the credit holidays. Credit history does not deteriorate, which means that non-payment on the loan during the credit holidays will not be an obstacle to obtaining loans in the future.

The full extent of the economic losses from Russia's full-scale invasion of Ukraine will mainly depend on the duration of the hostilities. Continued structural reforms, wide international support and Ukraine's integration into the European Union will pave the way for the country's rapid recovery. Borrowing capital helps to increase the efficiency of economic activity of the enterprise, accelerate the movement of its financial and material resources, increase the efficiency of capital use, reduce the payback period of investment, and expand the scope and scope of activities, the formation of various trust funds, thereby increasing market value.

References:

1. Panchenko, Olga and Peresyphkina, Anna (2018), "Assessment of creditworthiness in the system of internal control of the enterprise", *Efektyvna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6694> (Accessed 28 Jun 2022).
2. Resolution of the NBU "On approval of the Regulation on determining the amount of credit risk by banks of active banking operations" dated 30.06.2016 № 351 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text/> (Last accessed: 22.04.2022).
3. Kuzheliev M.O. Bioresources Price Trend and GDP Growth Adjustment / M.O. Kuzheliev, D.M. Zherlitsyn, A.V. Nechyporenko // *International Journal of Advanced Biotechnology and Research* – 2019. – Vol. 10. Special Issue1. – P. 379 – 383.
4. Law of Ukraine of 15.03.2022 № 2120-IX "On amendments to the tax code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on the validity of martial law"//: URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori/zagalnoderjavni-podatki/plata-za-zemlyu--fizichni-oso/formi-zvitnosti/> (Last accessed: 22.04.2022).

Смутчак З.В.

д.е.н., професор

Льотна академія НАУ, Україна

МІГРАЦІЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Широкомасштабний рух населення має значний вплив на українську економіку, приносячи як вигоди, так і витрати. Зокрема, грошові перекази покращують добробут сімей мігрантів та стимулюють внутрішній попит; їхній стабільний приплив відіграє контрциклічну роль у поточній економічній кризі та є одним з основних джерел валютних надходжень для країни. З іншого боку, еміграція зменшує пропозицію робочої сили на українському ринку праці, а отже, і потенційний ВВП, а якщо її використання в країні призначення є меншим, ніж її потенціал, це також призводить до втрати кваліфікації. Тому політика щодо використання позитивних наслідків трудової еміграції та мінімізації її вад дуже актуальна для України. Така політика може бути зосереджена на сферах зайнятості, соціальній та податковій політиці та покращенні ділового середовища.

Вплив грошових переказів та еміграції на державні фінанси України неоднозначний: надходження грошових переказів приводять до зростання надходжень від ПДВ, акцизів та митних надходжень за товари та послуги оплачені з переказів. З іншого боку, емігранти не платять податки на працю та внески на соціальне страхування в Україні, тоді як їхню освіту фінансувала держава. У нинішній ситуації, коли весь світ переживає шок спричинений одним чинником, може бути важко оцінити чистий вплив на державні фінанси за певний період. Однак протягом останніх років, коли Україна зазнала значних труднощів, очевидно, що грошові перекази зробили важливий контрциклічний внесок, особливо завдяки своєму впливу на доходи бюджету від споживання.

Зауважимо, грошові перекази є одним із найбільших джерел валютних надходжень в Україні. Середній приплив грошових переказів в Україну з 2011 р. був більш ніж удвічі вищим за приплив прямих іноземних інвестицій, більш ніж у чотири рази — за приплив портфельного капіталу, та більш ніж у вісім разів вищий за приплив офіційної фінансової допомоги на розвиток. Більше того, хоча приплив прямих та портфельних іноземних інвестицій був дуже мінливим і різко зменшився у 2014-2015 рр. та у 2020 році після пандемії коронавірусу, грошові перекази мігрантів залишались надзвичайно стабільними [1].

Після незначного спаду в результаті подій 2014 року обсяги приватних переказів в Україну, пов'язаних передусім з міграцією, щороку зростали. Пандемія коронавірусу та обмеження міграційних переміщень

загальмували цей ріст, проте не призвели до значного скорочення переказів. У 2020 р., за даними НБУ, вони, як і у 2019 р., становили близько 12 млрд. дол. США і зменшилися лише на 0,3% (рис. 1).

При цьому середня величина одного переказу зросла з 364 до 390 дол. США [2]. Позитивна динаміка обсягів приватних переказів в I кварталі 2021 р. дає підстави прогнозувати їхнє зростання за результатами року на 8%, до 13 млрд. дол. США.

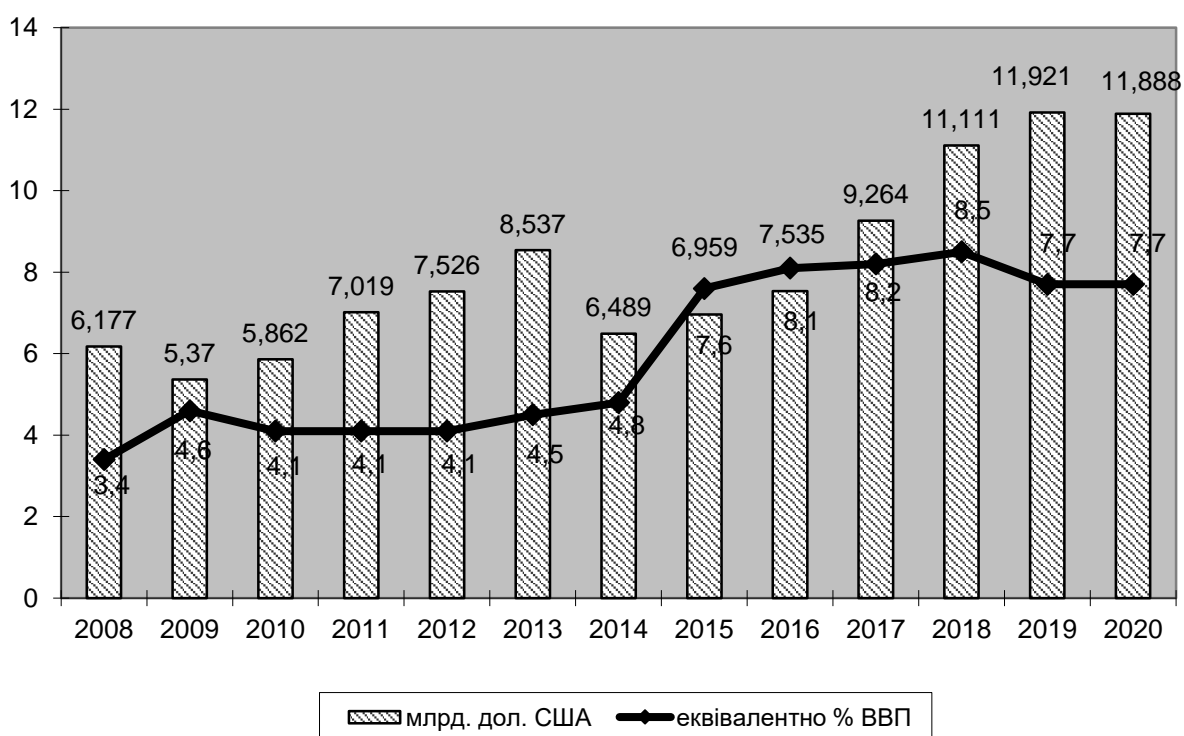

Рис. 1. Приватні перекази в Україну (2008–2020 рр.)

*Джерело: побудовано на основі даних [3]

Чверть приватних переказів надійшли з Польщі, тобто основної країни призначення трудових мігрантів, 10,3% – зі США, 8,5% – із Великої Британії. Частка коштів, які походили з Російської Федерації, продовжувала скорочуватися (26,4% у 2015 р., 10,6% у 2019 р., 8,5% у 2020 р.). У 2020 р. відбулося помітне зменшення частки переказів, які надійшли до країни неформальними каналами, тобто шляхом безпосереднього передавання готівки чи матеріальних цінностей – 49,3% усіх переказів у 2019 р., 37,6% у 2020 р. [4].

Приватні грошові перекази в Україну є важливим для країни джерелом валютних надходжень. Вони еквівалентні 7,7% ВВП країни і значно переважають обсяги прямих іноземних інвестицій, які в кризові періоди не лише не зростали, а й набували від’ємних значень [1, 5].

Хоча приплив грошових переказів певною мірою сприяє зростанню реального обмінного курсу в Україні, що знижує конкурентоспроможність,

зростаючий приплив грошових переказів в цілому має помітний позитивний вплив на поточний рахунок України і є найважливішим елементом, що врівноважує торгівлю та дефіцит інвестиційного доходу. Це сприяло більшій стійкості платіжного балансу України протягом останніх років, поряд з іншими факторами, такими як фіскальне регулювання, зважена монетарна політика, структурні реформи, а також важлива офіційна макрофінансова допомога та інша фінансова підтримка надана Україні в тому числі Європейським Союзом.

Список використаних джерел:

1. Вплив трудової міграції на українську економіку. URL: <https://voxukraine.org/vpliv-trudovoyi-migratsiyi-na-ukrayinsku-ekonomiku/>
2. В Україну за 9 місяців надійшло приватних переказів на \$8,5 мільярдів – НБУ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricconomy/3133648-v-ukrainu-za-9-misaciv-nadijslo-rivatnih-perekaziv-na-85-mlrd-nbu.html>
3. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>
4. НБУ. Статистика зовнішнього сектору України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external>
5. НБУ, Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi>

Климаш Н. І.,

к.е.н., доцент,

Національний університет харчових технологій,

Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Актуальність досліджуваної проблематики. Збільшення обсягів доходів бюджетів завжди було і залишається гострим питанням. Доходність бюджетів, насамперед, впливає на спроможність державних органів повноцінно виконувати покладені на них функції та гарантувати добробут громад.

Існування, протягом тривалого часу, мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення – основного ресурсу у сільській місцевості, є головною причиною, яка гальмувала процес перетворення землі на товар. Продаж землі повинен був дати початок формуванню цивілізованих відносин у сфері землеволодіння, призвести до збільшення виробничих потужностей сільськогосподарських підприємств та стати рушійним фактором демократичних перетворень у державі. На жаль,

повномасштабне вторгнення РФ змінило умови на ринку та у певній мірі загальмувало процес купівлі-продажу землі.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Дослідження основних проблем існування та державного регулювання ринку землі завжди були актуальними у науковому середовищі. Даному питанню було присвячено роботи ряду науковців та експертів. Зокрема, А.О. Касич та колектив авторів [1] наголошують на важливості ролі державного регулювання ринку землі в Україні. На переконання авторів дане питання є актуальним та таким, що потребує широкої науково-практичної дискусії щодо змісту, форм та термінів реалізації.

Дроздук Т.М. у своїй праці [2, с. 238-244] наводить досвід розвинених країн щодо державного регулювання ринку землі. Авторка стверджує, що гарантії та захист права приватної власності на землю закріплені у законодавстві розвинених країн шляхом встановлення складних процедур її відчуження; контролю за використанням земель та земельним обігом; здійснення перерозподілу земель, що використовуються, між землевласниками в цілях підвищення ефективності використання земельних фондів; встановлення відповідних обмежень щодо продажу земель сільськогосподарського призначення; неподільності сільськогосподарських земель, недопущення їх надмірної експлуатації тощо.

Заслуговує на увагу позиція К. Омельчак [3, с. 112-120] щодо механізмів державного регулювання ринку земель. Так, авторка статті наголошує на чіткому розмежуванні завдань і функцій між суб'єктами земельних відносин, обрання дієвих інструментів впливу на ринок землі, що будуть актуальними з огляду на соціально-економічну ситуацію у країні.

Мета. Метою даного дослідження є визначення впливу формування ринку сільськогосподарських земель на доходи бюджетів різних рівнів.

Методи дослідження. У науковому дослідженні використано методи дедукції, порівняння та аналізу показників.

Результати дослідження. Земля – це основне національне багатство, яке перебуває під особливою охороною держави та є об'єктом права власності українського народу. Нормативно-правовим документом, що визначає ідеологію розвитку земельних відносин в Україні є Земельний кодекс [4], який набув чинності 01.01.2002 року. Відповідно до цього документу земельне законодавство ґрунтується на таких принципах:

1. Кодекс забезпечує рівність користування та володіння землею фізичними та юридичними особами, адміністративно-територіальними одиницями та державою.
2. Держава не може втручатися в здійснення права володіння і користування землею власниками, крім випадків, що передбачені законом.
3. Вимоги екологічної безпеки є пріоритетом.

4. Забезпечення гарантій прав на землю та раціонального використання і охорони землі.

Україна є пострадянською країною та має суттєві перешкоди у сфері земельних відносин з позиції зарегульованості: укладанню угод на купівлю-продаж землі передують складні процедури, зокрема збір цілої низки документації та дотримання певних бюрократичних вимог.

Хоча є приклади успішного зарубіжного досвіду у сфері провадження операцій на земельному ринку. Як приклад започаткування та реалізації земельної реформи можна навести досвід Польщі. Ринок землі тут вільно працює та є інвестиційно привабливим, а після кількох років стагнації він демонструє зростання. Власники землі розпоряджаються нею вільно, хоча і в цій країні є суттєві ознаки державного контролю з метою раціонального використання земель. Так, 16 липня 2013 року було запроваджено Акт про Організацію аграрної системи, яким було визначено пріоритетні завдання державної земельної політики, такі як: 1) покращення структури фермерства; зайняття сільськогосподарською діяльністю відповідно до кваліфікації; 3) перешкоджання концентрації майна в одного господаря [5]

Ще одним прикладом країни, що є виходцем із соціалістичного табору, з найнижчою ціною на землю, є Румунія. Низька ціна у цій державі (2,5 тис. доларів за 1 га) обумовлена обмеженням на володіння землею – лише до 100 га на 1 особу (для порівняння – у Польщі це обмеження складає до 500 га на 1 особу).

Також, одні із найнижчих цін на сільськогосподарські землі є у Словаччині, на що впливає надмірне регулювання ринку. Земельна реформа тут вступила у дію в 2014 році, але розвиток ринку стримує форма володіння землею на правах співвласників. Виходячи з того, що близько 81% сільськогосподарських земель приватизовано, з них 28% (550 тис. га) належить невідомим власникам, які здають землю в оренду великим агрохолдингам [6].

З метою створення в Україні інфраструктури для запровадження ринку земель, 1 липня 2021 року скасовано мораторій на продаж сільськогосподарських земель (крім земель державної власності), тобто власники зможуть вільно нею розпоряджатись. Мораторій існував з 2002 року задля захисту селянської власності, проте неможливо заперечувати існування тіньового ринку, оскільки завжди були ті суб'єкти, хто знаходив шляхи відчуження землі та зміни власності.

В Україні мораторій на продаж землі не дозволяв її власникам використовувати свій найбільш цінний актив як заставу. А це унеможливлювало доступ до кредитування, що дозволяло б розширювати виробництво чи започатковувати нові справи. За належного управління, прозорі ринки продажів сільськогосподарських земель сприятимуть залученню інвестицій та дозволять банкам кредитувати фермерські

господарства, малі й середні підприємства на селі. В результаті змістовної земельної реформи продуктивність сільськогосподарської галузі може розширити річний обсяг виробництва на 15 млрд дол. США та збільшити ВВП приблизно на 1,5% [7].

Ринок землі почав функціонувати із впровадженням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» [8]. На даний момент, він має певні обмеження – купувати землю зможуть лише фізичні особи-громадяни України. Придбати можливо лише до 100 га на 1 особу. Здійснювати угоди купівлі-продажу з іноземцями заборонено. Дані обмеження діятимуть до 2024 року. Починаючи з 2024 року, купувати землі сільськогосподарського призначення отримають права юридичні особи (але їх учасники також повинні бути лише громадяни України), а обмеження піднімуть до 10 тисяч га.

Із введенням воєнного стану в Україні не працював Державний реєстр речових прав на нерухоме майно та Державний земельний кадастр. Проте станом на 30 червня 2022 року Держреєстр речових прав на нерухоме майно вже відкритий для нотаріусів і держреєстраторів. Утім, йдеться лише про неокуповані території. На окупованих російськими військами територіях сьогодні ні купити, ні продати землю чи нерухомість не можна.

Зважаючи на процеси становлення ринку землі в Україні, питання оподаткування також знаходяться у розробці зі сторони уряду та вищого законодавчого органу країни. Так, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» №1914-IX від 30.11.2021 р. [9], яким було проголосовано зміни до Податкового Кодексу України та внесено суттєві новації до оподаткування доходів землевласників та орендарів земельних ділянок.

Серед основних новел даного закону є визначення мінімального податкового зобов'язання. Так, мінімальне податкове зобов'язання [9] – мінімальна величина податкового зобов'язання із сплати податків, зборів, платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи, пов'язаних з виробництвом та реалізацією власної сільськогосподарської продукції та/або з власністю та/або користуванням (орендою, суборендою, емфітевзисом, постійним користуванням) земельними ділянками, віднесеними до сільськогосподарських угідь.

Новий порядок справляння податків поширюватиметься на власників та користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які розташовані за межами населених пунктів, а також у їхніх межах, якщо розмір ділянки становитиме 0,5 га та більше.

Мінімальне податкове зобов'язання складається з податку на землю, податку з доходу за продаж урожаю (вирощеного на цій ділянці), податку

на доходи фізичних осіб, військового збору із зарплати найманих працівників.

Норма про мінімальне податкове зобов'язання діятиме з 2022 року, тобто вперше сплатити податок потрібно буде в 2023 р. – за попередній рік.

Для земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких проведено, податок розраховуватиметься за формулою 1:

$$\text{МПЗ} = \text{НГО}_d \times 0,05 \times \frac{M}{12}; \quad (1)$$

де МПЗ – мінімальне податкове зобов'язання;

НГО_d – нормативна грошова оцінка ділянки;

M – кількість календарних днів, коли земля перебуває у власності або оренді.

Для ділянок, нормативна грошова оцінка яких не проведена мінімальне податкове зобов'язання визначатиметься за наступною формулою (2):

$$\text{МПЗ} = \text{НГО} \times S \times 0,05 \times \frac{M}{12}; \quad (2)$$

МПЗ – мінімальне податкове зобов'язання;

НГО - нормативна грошова оцінка 1 га землі в області;

S – площа земельної ділянки (га);

M – кількість календарних днів, коли земля перебуває у власності або оренді.

Для великих сільгоспвиробників дане податкове навантаження не буде суттєвим, оскільки вони сплачують більші суми податків, ніж передбачає мінімальне податкове зобов'язання. Однак, для фізичних осіб, які мають у власності більше ніж 0,5 га землі, виникне потреба у сплаті податку. Саме ця обставина може стати причиною більш активного продажу землі і формування досконалого ринку.

Зібрані кошти від мінімального податкового зобов'язання розподілятимуться наступним чином: до місцевих бюджетів – 60 %; державний бюджет – 25 %; обласний – 15 %.

Від сплати мінімального податкового зобов'язання звільняються:

– власники земельних ділянок, які станом на 01.01.2022 р. перебували у межах населених пунктів, або у дачних та садових кооперативах;

– порядок зарахування сплачених податків в рахунок мінімального податкового зобов'язання диференційовано між сільгосптоваровиробниками і несільгосптоваровиробниками;

– для забезпечення справедливого нарахування мінімального податкового зобов'язання за земельними ділянками державної та недержавної форм власності передбачено зарахування в рахунок сплати мінімального податкового зобов'язання лише 20% орендної плати за земельні ділянки, що належать до державної або комунальної власності;

– фізичні особи звільняються від мінімального податкового зобов'язання, якщо орган контролю не вручив податкове повідомлення-рішення (ППР) у відповідні строки.

Мінімальне податкове зобов'язання щорічно доведеться платити тим фермерам, що сплачують з 1 га податків менше ніж 1200 грн мінімального податкового зобов'язання.

Якщо сплачена сума з 1 га землі менша за мінімальне податкове зобов'язання – потрібно буде орендотримачу здійснити доплату у бюджет. Зазвичай це ті, хто орендує землю без офіційного оформлення оренди. На сьогодні в тіні знаходиться оренда 8 млн. га землі.

На початок липня 2022 року в системі «Prozorro.Продажі» [10] загалом було оголошено понад 6 тисяч онлайн-аукціонів із продажу й оренди землі. Загальна вартість усіх лотів — 1,93 млрд грн, а площа перевищує 76,16 тис. га.

За час війни за результатами успішно завершених земельних аукціонів до бюджетів різних рівнів надійшло майже 96 млн грн. Із 6 тисяч оголошених аукціонів майже 2280 – з продажу землі та понад 3853 – з оренди.

Висновки та пропозиції. Нагальною проблемою, у контексті скасування мораторію на продаж землі та можливістю її купівлі-продажу, є формування цивілізованого та ефективного ринку. Розробка дієвого механізму оподаткування купівлі-продажу земельних ділянок дасть можливість активізувати інвестиційну діяльність інвесторам, власникам паїв, які використовують їх не ефективно, позбутися зайвого активу, а фермерам та сільгоспвиробникам започаткувати нову справу. Основним питанням щодо дієвого функціонування ринку землі залишається закінчення військових дій на всій території України.

Список використаних джерел:

1. Касич А. О. Сучасні проблеми державного регулювання ринку землі в Україні. / А. О. Касич, О. О. Підкуйко, А. В. Терещенко, В. О. Тимошенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1565>.

2. Дроздюк Т. М. Правове регулювання ринку земель: світовий досвід та його використання для розвитку ринку земель в Україні. *Економіка і право*. 2015. Вип. 27. С 238-244.

3. Омельчак К. Механізми державного регулювання ринку земель: підходи до визначення сутності. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. С. 112–120.

4. Земельний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

5. Про формування сільськогосподарської системи: Закон Польщі від 11.04.2003 № 64 (зі змінами). Законодавча база Польщі / Польський Сейм. URL: <https://goo.gl/J2nKyn>

6. Як купують землю в Польщі, Румунії, Словаччині та інших країнах

колишнього соцтабору. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/15/infografika/suspilstvo/yak-kupuuyut-zemlyu-polshhi-rumuniyi-slovachchini-ta-inshyx-krayinax-kolyshnoho-socztaboru> Станом на 12.12.2021.

7. Сагу Кахконен. Земельна реформа може збільшити річний обсяг виробництва в Україні на \$15 млрд. Сайт світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2017/10/02/ukraine-can-boost-annual-output-us15-billion-with-land-reform> Станом на 13.12.2021.

8. Закон України [Текст] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2020. № 20, С.142

9. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень». – №1914-IX від 30.11.2021. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text>. – Станом на 10.01.2022.

10. Prozorro.Продажі Земельні торги. Офіційний сайт системи «Prozorro.Продажі». URL: <https://land-bi.prozorro.sale/#/analysis> Станом на 03.07.2022.

Oliinyk Alina,
PhD in Economics, Associate Professor,
Poltava State Agrarian University,
Ukraine

COST MANAGEMENT PROCESS

The basis of a successful business today is not the presence of a significant amount of start-up capital, but the ability to distribute the received income and skillfully plan expenses. That is, in the management system, the distribution of costs is significant, which determines the ability of the enterprise to ensure the return of costs invested in resources, and the increase of capital. The net profit of the enterprise depends on the amount of received income and incurred expenses. Therefore, costs have an impact on the economic efficiency of the enterprise, its pricing mechanism, and as a result, on the state of competitiveness in the market.

Analysis of the interpretation of the studied concept proves that there is no common terminological approach to the definition of cost management. There is an aspiration of the authors to arrive at one universal interpretation, but so far the desired goal has not been achieved, as each scientist singles out his main position of this research object, which does not coincide with others.

Today, the common aspects of this interpretation are:

- effective management of the cost formation process;
- control over the level of expenses as the main object of management;
- coordination of the management process in order to reduce costs;
- achieving the highest economic result.

In our opinion, cost management is a constant purposeful process of forming costs with the aim of optimizing their level Fig 1.

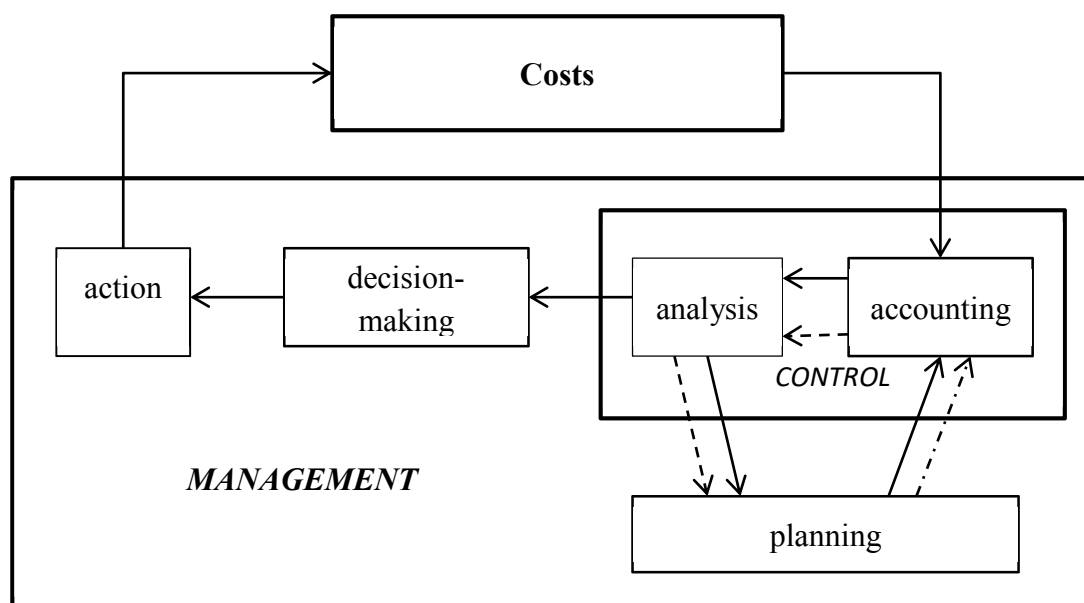

Fig. 1. Cost management process [2]

Elements of the cost management system and their relationship with classical functions management is shown in the figure. Cost management at the enterprise involves the performance of all management functions, therefore functions should be implemented through the elements of the management process: forecasting, planning, rationing, organization, calculation, motivation and stimulation, accounting, analysis, cost regulation and control. Performance of all management functions for all elements is this interaction of the controlling subsystem (control subject) on the controlled subsystem (control object).

Subjects of cost management are leaders, managers, specialists, accountants enterprises involved in the performance of certain functions or elements of cost management.

The objects of management are costs for production, sale of products (works).

Cost management mechanisms involve the use of certain methods and tools, which are used to study costs, investigate their behavior in order to manage them. The choice of methods consists in the application of various methods and techniques, with the help of which it is possible to study and obtain accurate information about costs and, on its basis, make the right management decisions. Making managerial decisions affects the size of the financial result of the enterprise, and therefore the final stage is the assessment of the adopted decision for compliance with the set tasks. If the result of the assessment shows that the implementation of certain decisions and measures is impractical and

unprofitable, it becomes necessary to choose another method of analysis that will ensure the benefit and return on costs of the enterprise

According to G. O. Patryn, the effectiveness of cost management is achieved due to:

- production of competitive products due to lower costs and, accordingly, prices;
- availability of high-quality and real information about the cost of certain types of products and their position on the market, compared to the products of other manufacturers;
- the possibility of applying flexible pricing;
- provision of objective data for drawing up the enterprise's budget;
- the possibility of evaluating the activity of each unit of the enterprise from a financial point of view [3].

Making effective decisions regarding cost management is based on a concrete understanding of the formation of costs and clarification of the impact of costs on the competitive and financial condition of an agricultural enterprise. Targeted, rational cost management reflects the level of functioning of the cost management system of an agricultural enterprise.

When forming a cost management system in agricultural enterprises, it is necessary to take into account their peculiarities as an economic category. The first is the dynamism of costs, the fact that they are constantly moving and changing. Thus, in market conditions, prices for purchased raw materials and materials, components and products, energy tariffs and services are constantly changing. Products are updated, material consumption norms are revised, which is reflected in the cost of products. Therefore, expenses in statistics are considered very conditionally and without reflecting their level in real life. Secondly, the diversity of costs requires the use of a wide range of techniques and methods in their management, which is complicated by the lack of absolutely accurate methods of measuring and accounting for costs. An important role is also played by the fact that costs have a complex and contradictory effect on the economic result [1].

Therefore, one of the important elements of the production cost management system is the implementation of the current cost control system, namely the creation of responsibility centers that serve as an information base for the current control of the final production results. In order to effectively use resources, the cost management process should be interconnected not only with specific data, but also with specific performers through an established information system. That is, the cost management system must be provided with an information base, and its effective functioning is possible only in combination with this provision. The creation of centers of responsibility, their motivation and stimulation to achieve the established goals, namely, reducing the level of production costs, will contribute to solving these tasks.

References:

1. Volkova M. V. The cost management system of an industrial enterprise. Scientific and technical collection of the Kharkiv National Academy of Urban Economy. 2013. No. 3 (23). P. 25–33.
2. Economy of the enterprise: subclass. / Chayun I. Yu. and others. ; in general ed. Prof. N. M. Ushakova. Kyiv: Kyiv. national togr.-econom. University, 2005. 569 p.
3. Patryn G. O. Formation of a strategic model of enterprise cost management. Finances of Ukraine. 2010. No. 11. P. 124–133.

Oliinyk Oleh,

PhD in Economics, Associate Professor,
Dnipro State Agrarian economical University,
Ukraine

THE FINANCIAL ASPECT OF INTERACTION OF THE BANKING SYSTEM WITH THE REAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

The conditions of the market mode of management require the activation of banking influence on the creation of favorable prerequisites for the continuity of the reproductive process and progressive development of entrepreneurial activity in the real sector of the economy of Ukraine. Because the prospects of their further economic growth largely depend on the ability of banks to provide the needs of economic entities with the necessary monetary resources. However, at present, the problem of balanced development of the banking system and the real sector of the economy is becoming increasingly important. The absence of a mechanism for regulating directions and rates of their development leads to the emergence of inconsistencies of interests. The general basis of the reasons for such inconsistency is the weakening of the structural system-forming bonds of management and coordination. The basis of coordination of interests of banks and enterprises should be the ratio between their capabilities and needs, between demand and supply of banking services.

The key to the successful operation of the banking sector and the simultaneous condition for the growth of the real sector of the national economy should be the concept of system organization of banking activity. In general, the economic role of the banking sector consists in the accumulation and investment of financial resources of all sectors of the economy in accordance with the level of demand and supply for them. As a result, the nature of the relationship between the banking sector and the economy at the national level is determined. The closeness of the relationship with the real sector of the economy and the effectiveness of their interaction depends on how effectively banking institutions perform the specified role.

Along with this, banks should expand their competitive advantages using leadership in pricing, high quality customer service, preferential development of those products and services where the greatest effect is achieved, and emerging new product offerings [1].

According to economists, the way out of this situation can be the expansion of the long-term refinancing mechanism of the NBU of commercial banks at a fixed rate against the security of a hryvnia deposit at a floating interest rate. In this way, a commercial bank will place funds in hryvnias at the NBU at a floating rate, and will receive funds at a fixed rate. This will enable the bank to provide long-term loans without being exposed to the risk of interest rate changes [2].

According to this approach, the prerequisite for the interaction of banking services and the real sector should be the achievement of the optimal level of development of the banking system itself and the economy as a whole, perceiving that the quantitative and qualitative parameters that characterize the development of the banking sector are closely related to the indicators of the general economic development of the country.

On the one hand, the rate of development of banking activity is influenced by the general economic situation, on the other hand, by the degree of development of the economic potential of economic entities. At the same time, the assessment of the adequacy of the scale of development of the banking system is carried out by comparing its main characteristics with the level of economic development of the real sector based on the correspondence of the volumes and quality of the provided banking services for individual sectors of the economy. In this case, this involves the development of government programs for economic growth and banks' credit policy with the provision of interaction measures aimed at the consistency of the development strategy of commercial banks with the conditions and forecasts of the general economic development of the country, the search for forms of mutually beneficial partnership relations between banks and enterprises, the development of which can be stimulated state influence on the reduction of credit rates, preferential lending, the amount of bank income tax, competitive selection of investment projects and their implementation, etc.

For today, the issue of creating an active system of state support for investment and innovation activities as part of the government's policy of stimulating economic growth and structural restructuring of the real sector is on the agenda. Based on the experience of developed countries, it should be noted that only the banking system can effectively accumulate state monetary resources and direct them to investment and innovation processes, to the development of the economy. That is, funds intended for capital investments (including budget funds) must be channeled through the banking system for lending to economic entities, and thus it is possible to replace budget financing of a number of priority programs with bank loans.

Thus, the banking sector is an activator of the country's real economy, determines its potential and structural direction of development. By financing the real sector of the economy, it is possible to speed up the reproduction processes of production and increase services by business entities in the spheres of their operation, which is a fundamental prerequisite for the growth of the national economy. Relying on the attraction of banking resources, the financial potential of branches of the real sector of the national economy is formed, allowing to obtain certain advantages in case of their use. From these initial positions, attracting bank loan capital is a means of operational influence on the financial stability of enterprises, which allows to increase their potential without losing the right to ownership of the business entity and is one of the key components of business development prospects.

References:

1. Dzyublyuk O.V. Banking system of Ukraine: formation and development in the conditions of globalization of economic processes: Monograph. / O.V. Dziublyuk. Ternopil: Vector, 2012. 462 p.
2. Kovalenko M.M. Monetary and credit policy of the National Bank in the context of lending to the real sector of the economy. *Theory and tactics of public administration*. 2011. No. 3(34). pp. 1–9.

Коценко М.С.,

здобувач освітньо-наукового ступеня доктор філософії,
Поліський національний університет, Україна

КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВИРОБНИКІВ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність досліджуваної проблематики. Органічне землеробство щороку набирає популярності серед сільськогосподарських виробників по всьому світу. Політика країн Європейського Союзу протягом останніх років спрямована на заохочення фермерів та господарств на перехід на органічне виробництво. Такі переваги органічного виробництва як: турбота про майбутні покоління, менш негативний вплив на навколишнє середовище, забезпечення населення більш якісними продуктами продовольства та покращення життя сільського населення, змушують українських аграріїв задуматися про зміну ведення господарства з традиційних методів господарювання на більш екологічне та безпечніше для навколишнього середовища. Дослідження конкурентного середовища та тенденцій розвитку органічного виробництва дасть змогу виявити актуальні питання та

проблеми виробників екологічно чистих продуктів харчування, та розробити дієвий план його розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Дослідження конкурентного середовища виробництва органічної продукції в Україні є досить актуальним. Так, тенденції та сучасний стан органічного виробництва висвітлено у роботах Берсуцької С.Я. [2], Куліша Л.П. [3]. Світову практику підтримки органічного сектору та їх застосування у вітчизняних господарств розглядає Є.Милованов [4], а місце органічного виробництва у системі агропродовольчого виробництва визначав Сенишин О.С.[5]. Попри значний внесок даних науковців у дослідження проблематики сучасного стану органічного виробництва та ринкової конкуренції в Україні, деякі питання потребують більш детального вивчення, а дані систематизації та уточнення.

Мета. Метою роботи є дослідження основних тенденцій ринку органічної продукції в Україні та перспективи для розвитку її конкурентного середовища.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, такі як абстрактно-логічний при визначенні основних принципів дослідження та узагальнень, статистико-економічний при дослідженні сучасного стану розвитку органічного виробництва.

Результати дослідження. Сучасний етап становлення аграрної галузі економіки України відзначається певними особливостями, зокрема спостерігається вплив досвіду ведення сільського господарства аграріїв країн Європейського Союзу в яких у пріоритеті стоїть бережливе ставлення до навколишнього середовища та турботу про майбутні покоління. Для входу в європейське конкурентне середовище необхідно слідувати світовим тенденціям ведення сільського господарства та дотримуватися принципів сталого розвитку територій. Для українського виробника органічне виробництво є достатньо перспективним напрямом галузі, оскільки воно має ряд конкурентних переваг як для виробника так і для споживача. Поступово споживання екологічно чистих продуктів харчування стає все більш популярним серед українців, а європейський вектор розвитку стає рушійною силою для підприємців при переході на органічне виробництво.

Виробництво органічної продукції у світі зосереджене у 172 країнах світу і налічує 112 млн. виробників, найбільша частка яких знаходиться в Азії (1,8 млн.), Африці (8,3 млн.) та у Європі (418 тис.). У світі під виробництвом органічних продуктів зайнято 72,3 млн. га земельних угідь, а трійку лідерів серед країн займають Австралія і 35,7 млн. га., Аргентина і 4,5 млн. га та Індія і її 2,6 млн. га. (Таблиця 1.).

Таблиця 1

Топ 10 країн Світу з найбільшою кількістю органічної площі, млн. га

Країна	Площа, млн. га
Австралія	35,7
Аргентина	4,5
Іспанія	2,4
США	2,3
Індія	2,6
Франція	2,5
Китай	2,4
Уругвай	2,7
Італія	2,1
Німеччина	1,7

Джерело [6]

За даними Дослідного інституту органічного землеробства (FiBL) [6] Європа входить до трійки лідерів серед кількості виробників органічної продукції і їх кількість складає 418 тис. операторів, а загальна площа земельних угідь що використовуються у органічному виробництві 17,1 млн. га. В Україні, як і в більшості європейських країн, органічне виробництва розвивається досить швидкими темпами. Про це свідчить збільшення кількості сертифікованих органічних земель, кількості операторів органічного ринку, збільшення частки експорту та споживання органічної продукції на душу населення. Так, до прикладу у 2002 році налічувався 31 зареєстрований виробник органічної продукції, а частка сертифікованих сільськогосподарських земельних угідь що зайнята під органічне землеробство складала 0,4 % від загальної площі с/г угідь. У 2021 році кількість операторів зросла до 563, а частка земель складала 1,7 % від загальної кількості площі що зайнята під сільське господарства. Динаміка приросту земель та кількості операторів проаналізована у Таблиці 2.

Аналізуючи дані, наведені в Таблиці 2., можна стверджувати що хоча і поступово, але ринок виробництва органічної продукції розвивається. Зростає експорт продукції українського виробника на ринок країн Європейського Союзу і, по багатьом позиціям, вона є досить конкурентоспроможною. Так, у 2019 році Україна увійшла до трійки країн-експортерів органічної продукції на ринок Європи. Загалом органічний експорт України за 2020 рік складає 178,6 млн. євро, що у порівнянні з 2013 роком майже у 5 разів більше [6]. Основними видами продукції що експортується є: пшениця, органічна соя, кукурудза, спельта, ріпак, соняшник, макуха, чорниця та соняшникова олія. Основними перешкодами для подальшого просування на ринку Європи для українського виробника є передусім насиченість ринку та високі стандарти готової продукції.

Таблиця 2

**Динаміка приросту земель та кількості операторів органічного ринку
(2011-2021 рр.)**

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Органічна площа (с/г угіддя), тис. га	270	272	393	400	410	381	289	309	467	462	482
Органічні виробники	155	164	175	182	210	294	304	501	470	419	563
Частка органічної площі від загальної кількості с/г угідь, %	0,65	0,66	0,95	0,97	0,99	0,92	0,7	0,75	1,13	1,12	1,7

Джерело [6]

Однією із переваг української органічної продукції є її дешева ціна у порівнянні з цінами які є у країнах Європи, тому вона і є достатньо популярною. Але деякі питання сертифікації та якості продукції потребують доопрацювання та запозичення досвіду європейських держав.

Внутрішній ринок органічної продукції складається із 563 оператора органічного ринку і є достатньо конкурентоспроможним. Основними областями де зосереджене органічне виробництво є Київська, Миколаївська, Вінницька, Житомирська та Харківська області. Детальніше по кількості операторів та специфіці їх діяльності (переробка, експорт, рослинництво та тваринництво) наведено у Таблиці 3.

Споживання українцями органічної продукції також збільшується і це зумовлено передусім популяризацією здорового способу життя серед молоді та так званого «розумного споживання», яке включає в себе бережне ставлення до природи та турбота про майбутні покоління.

У 2006 році споживання органічних продуктів складало лише 0,01 євро на особу, тоді як у 2020 ця цифра зросла до 0,9 євро[6]. Основною перешкодою до споживання органічної продукції в Україні є безперечно її досить висока ціна та низька купівельне спроможність населення. Для боротьби з цим необхідно, на нашу думку впроваджувати ряд заходів державної підтримки органічних виробників.

Таблиця 3

Оператори органічного ринку у розрізі по областях

Області	Види діяльності									
	Всього	Рослинництво	Тваринництво	Виробництво добрих ЗЗР	Переробка	Експорт/Імпорт	Заготівля дикоросів	Бджільництво	Аквакультура	Торгівля
Вінницька	51	35	1	2	4	7	2	6	0	3
Волинська	27	17	1	1	2	6	4	1	0	0
Дніпропетровська	25	9	0	3	1	2	1	3	0	2
Донецька	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Житомирська	27	17	5	0	6	16	3	1	0	5
Закарпатська	18	8	0	1	4	9	5	1	0	1
Запорізька	10	4	0	3	4	6	1	0	0	2
Івано-Франківська	19	6	0	6	6	9	8	3	0	3
Київська	87	31	1	12	19	26	6	2	0	14
Кіровоградська	7	2	0	4	0	0	0	0	1	0
Луганська	6	0	0	0	0	0	0	4	0	2
Львівська	30	15	0	2	5	12	7	0	0	4
Миколаївська	31	4	0	1	3	2	0	20	0	1
Одеська	38	10	1	1	8	15	2	8	0	9
Полтавська	31	25	0	1	12	16	0	0	0	11
Рівненська	21	13	0	1	4	9	3	1	0	4
Сумська	21	12	0	1	1	6	1	4	0	3
Тернопільська	14	6	1	0	5	6	2	0	0	1
Харківська	29	17	0	3	3	10	0	3	0	4
Херсонська	10	1	0	3	1	2	0	0	0	1
Хмельницька	19	5	0	1	4	5	1	8	1	2
Черкаська	24	11	1	1	5	5	2	4	0	2
Чернівецька	4	1	0	0	2	0	0	0	0	1
Чернігівська	12	8	1	1	1	4	0	0	0	0
АР Крим	дані відсутні									
Разом по Україні	563	258	12	49	100	173	48	70	2	76

Джерело [7]

Такою підтримкою можуть бути: часткове погашення оплати за проведення сертифікації; надання безпроцентних кредитів для підприємців які прагнуть перейти на органічне виробництво; створення бази постачальників та каналів збуту готової продукції; здійснення державного

замовлення на органічну агропродовольчу продукцію; надання певних субсидій та дотацій.

Недостатньо розвинуте інституційне середовище є певною перешкодою до виходу українських виробників на ринок Європи. Хоча і прийнято Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1], був введений у дію ще у 2019 році, ряд Положень та підзаконних актів потребує доопрацювання та подальшого впровадження.

Ще однією проблемою на шляху розвитку конкурентоспроможного внутрішнього ринку органічних продуктів харчування є низька обізнаність українців щодо користі екологічно чистих продуктів та обмаль інформації про місця продажу таких продуктів. Для вирішення даного питання необхідно вносити органічну освіту, розповсюджувати брошури про користь органічних продуктів серед сімейних лікарів та медичного персоналу дитячих садків, які зможуть довести корисність вживання таких продуктів для організму людей, особливо дітей. У великих супермаркетах потрібно окремими полицями позначати місце, де запропонована продукція вітчизняних органічних виробників та має бути також інформація чим саме вона корисна і як її відрізнити від традиційної продукції.

Надання Україні статусу кандидата до вступу в Європейський Союз стане певним поштовхом для підвищення стандартів органічного виробництва та приведення їх до стандартів ЄС, проте із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, та веденням активних бойових дій, збройна агресія відкинула українських органічних виробників на декілька років назад. Основною проблемою на сьогодні є доступ до земельних ресурсів, оскільки на значній території, що зайнята під органічне виробництво, або досі йдуть бойові дії, або територія є окупованою, або ж після окупації є небезпечною тому що існує проблема мінування територій. Так, безперервні обстріли Харківської, Одеської Миколаївської та інших областей, унеможливує проведення сільськогосподарських робіт. Тимчасова окупація території Херсонської області у якій офіційно зареєстровано 10 операторів органічного ринку, також не дає можливості для розвитку органічного землеробства. Інша проблема це звичайно знищення наявних шляхів збуту продукції, тисячі тон овочів та фруктів псуються у виробника, оскільки не мають можливості відправити її на експорт або збуту в середині країни. Тому, із закінченням воєнних дій на території України важливим буде підтримка європейських партнерів у відбудові ринку органічної продукції в Україні.

Висновки та пропозиції. Органічне виробництво є досить перспективним напрямом аграрної галузі України. Вона має такі переваги як географічне розташування, сприятливі кліматичні особливості, європейський вектор розвитку, зацікавленість споживачів у екологічно

чистих продуктах харчування – все це є певним стимулом для переходу українських сільськогосподарських виробників від традиційних методів господарювання до органічних. Підвищити попит на органічні продукти здатен розумний маркетинг та державна підтримка виробників. Основними напрями подальшого розвитку конкурентного середовища на нашу думку є: запозичення досвіду впровадження органічного землеробства країн Європейського Союзу, пошук методів забезпечення конкурентоспроможності української органічної продукції на світовому ринку, державна підтримка виробників, підтримка європейських партнерів. Лише у комплексі всіх дій можливо буде забезпечити розвиток органічного виробництва в Україні та зміцнення її конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>. (дата звернення 26.06.2022р.).
2. Берсуцька Т.О. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку органічної продукції. С.Я. Берсуцька, Т.О. Козичева. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2 (60). С. 165-172.
3. Куліш Л.П. Розвиток конкурентоспроможного органічного ринку в Україні. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 1. С.43-46.
4. В.Милованов. Найкращі світові практики державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва та перспективи для України. *Механізм регулювання економіки*. № 2. 2018. С.14-33.
5. Сенишин О. С. Органічне виробництво у системі агропродовольчого виробництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 36. 2021. С.140-146.
6. Дослідний інститут органічного сільського господарства FiBL, Швейцарія. Режим доступу: <https://www.fibl.org/en>. (дата звернення 26.06.2022р.).
7. Органік Стандарт. Режим доступу: <https://organicstandard.ua>. ((дата звернення 26.06.2022р.).

Войцехівська С. І.,

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В СВІТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Актуальність досліджуваної проблематики. Поширення тіньового сектору економіки разом із макроекономічною розбалансованістю та досить обмеженою кількістю ресурсів визнані Всесвітнім економічним форумом фундаментальними світовими ризиками майбутнього десятиріччя. Глобалізаційні процеси фінансових систем, електронних торговельних систем, розвиток міжнародних банківських мереж та мереж здійснення операцій з нерухомим майном, за недостатньої координації діяльності країн щодо детінізації світових торговельних та фінансових потоків, створюють умови для використання фінансових інструментів і маніпулювання інструментами трансфертного ціноутворення з метою оптимізації оподаткування та відмивання грошей. Саме тому важливого значення набуває дослідження тіньової економіки в загальносвітових масштабах, визначення особливостей її прояву в різних країнах та розробки ефективних механізмів захисту національних економік та глобальної економічної системи від негативного впливу тінізаційних процесів. Матеріальні збитки від функціонування тіньової економіки у світі вимірюються мільярдами доларів США. Це, в свою чергу, додає актуальності науковим пошукам у даній сфері.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Проблемам тіньової економіки на сьогодні у світі присвячено тисячі праць, однак проблема тіньової економіки залишається дуже гострою для національних економік світу. Особливо складним для сучасної науки є розробка об'єктивних методів оцінки рівня тіньової економіки. Незважаючи на те, що в літературі представлені десятки методів оцінки, єдиного загальноновизнаного методу у світі не існує. Звідси виникають проблеми оцінки, аналізу та розуміння причин і сутності тіньової економіки як невід'ємного явища сучасної економіки. Тому виникає необхідність з позиції загальносвітових оцінок розглянути тіньові процеси, що властиві всім країнам без винятку, та зробити відповідні висновки на предмет боротьби з негативними наслідками тіньової економіки.

Метою статті є дослідження закономірностей та особливостей тіньової економіки в світі.

Методи дослідження. Дослідження базувалося на логіко – діалектичному методі пізнання. Методичний інструментарій дослідження

складався з економіко – статистичних методів (узагальнення, порівняння, групування, вибіркового спостереження).

Результати дослідження. Тіньова економіка є масштабним явищем та займає ключове місце у функціонуванні практично всіх економічних систем в світі. Це зумовлено сутністю поняття тіньової економіки та проблематичністю виявлення практично у всіх існуючих варіантах її прояву. У відповідності із законодавчою базою України під поняттям "тіньова" економіка слід розуміти заборонену законом діяльність з виробництва товарів та надання послуг, що здійснюється з метою збагачення, та правомірну економічну діяльність, яка частково або ж в повній мірі викривляє дані в державній звітності та оподаткуванні. Отже, можна стверджувати, про багатогранність проявів даного поняття починаючи від здійснення прихованої діяльності і закінчуючи кримінальними діями, що порушують будь-які правові норми суспільства. До того ж, загальне розуміння поняття тіньова економіка зумовлене також морально-культурними властивостями різних країн, народів та організацій, а тому, вивчаючи обсяги та рівень тіньового сектору деяких країн, варто обов'язково брати до уваги рівень розвитку економічної системи та традиції, які властиві цій державі.

Загальний рівень тіньового сектору економіки в державі залежить від низки факторів:

- розмір податкового навантаження в країні;
- регулювання економічної діяльності;
- присутність на ринку "нелегальної" робочої сили;
- особливості регулювання ринку праці;
- розмір державного сектору в економіці.

Переважає більшість науковців основними передумовами розвитку тіньового сектору економіки називають закони та податки, які притаманні певній державі. Поміж нових чинників, які сформувалися з часом, можна згадати про глобалізацію та транснаціоналізацію економіки, які мають найбільш негативний вплив на країни з слабо контрольованою та ліберальною фінансовою системою.

Відповідно до досліджень різних міжнародних організацій рівень тінізації світової економіки на сучасному етапі становить від 18 до 35 % загального світового ВВП. За розрахунками Світового банку світовий ВВП у 2021 році становив 94 трлн. дол. США. Таким чином, найпесимістичний розрахунок свідчить, що в тіні нині перебуває близько 29 трлн. дол. США [3]. Для Європи у складі країн ЄС та Туреччини, Норвегії, Швейцарії у 2021 році загальний рівень тіньової економіки склав 20 % ВВП [1].

Однією з першопричин поширення тіньових процесів в країнах ЄС та по всьому світі стала остання економічна криза. Відтак країни ЄС можна поділити на 3 групи [2, с. 45].

I група охоплює 14 країн, з найменшими обсягами тіньової економіки. До цієї групи можна віднести Велику Британію, Нідерланди, Австрію, Люксембург та Ірландія.

До II групи відносяться держави з середнім показником тіньового сектору та становлять майже 20 – 25% ВВП. До цієї групи належить Греція, Іспанія, Італія, Польща, Угорщина, Мальта та Кіпр.

III група включає держави з найвищими показниками тіньової економіки та складає третину ВВП. До цієї групи можна віднести Румунію, Естонію та Хорватію.

Доволі цікавою є структура тіньового сектору економіки в загальному по Європейському Союзу. Відповідно до досліджень французького журналу «Le Monde» 66,5 % тіньового сектору економіки Європейського Союзу займає незаконна праця людей, яка застосовується в будівництві, аграрному виробництві та домогосподарствах; 33,5 % складають доходи, які приховуються від податкових органів, та найчастіше використовуються в роздрібній торгівлі (прибуток кафе, сплата за послуги таксі). [2, с. 37]. В країнах Європейського Союзу піднесення тіньової економіки зумовлено [3, с. 91]:

- податковим навантаженням та тягарем соціального страхування;
- надлишковою пропозицією праці;
- низьким рівнем економічним зростанням;
- диспропорцією доходів;
- корупцією й неефективністю державного регулювання.

Боротьба з поширенням тіньового сектору економіки в ЄС здійснюється на 3 рівнях: національному, регіональному (в межах союзу) та міжнародному (в межах міжнародних організацій, членами яких є країни Європейського Союзу). Дана боротьба здійснюється за такими напрямками:

- боротьба з корупцією;
- внесення змін до податкової політики;
- обмеження тіньового ринку робочої сили в ЄС;
- боротьба із відмиванням брудних коштів;
- боротьба з кримінальним сектором тіньової економіки, насамперед з наркобізнесом.

Боротьба з тіньовим сектором економіки в ЄС має всесторонній характер та не обмежується лише санкціями за порушення умов заборони. Головною зброєю країн Європейського Союзу в боротьбі з тіньовим сектором економіки є:

- прозорість кримінального, податкового та цивільного права;
- високий рівень заробітних плат для держслужбовців;
- високоякісне надання послуг держави населенню;

— дієвий механізм захисту прав і свобод населення перед зазіханнями державних структур;

— ефективний ринковий механізм з високим рівнем конкуренції.

Саме ці фактори, а не жорсткі санкції, є підґрунтям для ефективної боротьби з тіньовим сектором економіки в будь-якій державі [4].

Світова спільнота постійно здійснює широкомасштабні заходи, які ціленаправлені на протидію розвитку тіньового сектору економіки, тому що в умовах глобалізації міжнародна тіньова економічна діяльність являє собою загальносвітову проблема, яка має негативний вплив не лише на світову економіку в цілому, а й на її неекономічні сфери (мораль, політику, громадську свідомість).

Трансформація тіньового сектору економіки та подолання корупції є ключовими факторами економічного зростання, вирішення цілого ряду соціальних питань та першочерговим завданням на шляху до інтеграції України в ЄС. Співробітництво України з ЄС у сфері трансформації тіньового сектору економіки, втілене в Угоді про асоціацію та спільних планах дій, може мати певні позитивні результати за умови постійного проведення моніторингу даного процесу як з боку міжнародних організацій так і наднаціональних установ Європейського Союзу, та за умови сумлінного виконання Україною взятих на себе зобов'язань. Такі дії вимагають всестороннього вдосконалення механізмів державного регулювання процесів з протистояння розвитку тіньового сектору економіки в теоретичному, методологічному та прикладному аспектах.

Висновки та пропозиції. Розміри тіньової економіки у світі вражають своїми масштабами. Окремі дослідження вказують на те, що тіньова економіка у світі складає від 18 до 35 % загальносвітового ВВП. Ємність окремих ринків нелегальних товарів та послуг перевищує бюджет України. Галузі національного господарства України, в яких присутній найвищий рівень тіньової економіки, корінним чином відрізняються від секторів економіки європейських країн, в яких склався високий рівень тіньової економіки. Основними причинами тіньової економіки є недосконалість системи державного регулювання діяльності господарюючих суб'єктів (надмірне ліцензування та зарегульованість правил гри для бізнесу), правової бази та податкової політики (надмірна кількість та завищені податкові ставки).

Список використаних джерел:

1. Розмір тіньової економіки в Європі. URL: <http://real-economy.com.ua/infographics/21548.html>
2. Європа: тіньова економіка. URL: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=4841>
3. Тіньова економіка та економічні злочини. Масштаби тіньової економіки. URL: http://polbu.ru/shadow_economy/ch02_all.html

4. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т.А. Тищук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. ред. Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2011. 96 с.

Lisnichuk Vitaliy,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

INVESTMENT PROVIDING AGRICULTURAL ENTERPRISES

In the market conditions of economic activity, providing economic growth and increasing the productivity of agricultural production is due to the provision of agricultural commodity producers with investment resources. Investment support is a prerequisite for the effective functioning and development of agricultural enterprises, as it contributes to increasing production volumes, increasing the productivity of the industry and strengthening the country's food security.

Despite the positive developments in the field of agricultural investment, it should be noted that the investment is not enough to modernize production processes in the agrarian sector, to some extent, it is even not enough to restore the lost production potential [1, p.286].

Currently, one of the main and priority tasks, such as the development of the agrarian sector in particular, and the development of the national economy in general, is to improve the investment attractiveness of the economy in order to attract as much investment as possible to the national commodity producer. This is especially true for agrarian enterprises that urgently need investments to form a high-tech material and technical base, designed to provide a high-level agricultural production.

One of the main problems of the agrarian sector of Ukraine's economy is the attraction of real investment and innovative resources. In addition, due to the limited internal resources, foreign (foreign) investments should become the most attractive source of material and technical and financial support for enterprises. However, today, their volume and level of efficiency remain extremely inadequate due to the presence of a number of factors: instability of the legislative framework, lack of proper investor protection and insufficient return on investment.

The reason for the low activity of investors in the agrarian sector is, above all, high capital intensity of the industry; imperfect credit policy of the state as a whole, and in relation to agriculture; unstable political situation; imperfection of tax legislation and market mechanism; insufficient level of financial market development; lack of investment insurance system.

The feature of capital investments in agriculture is that the effect of them does not manifest itself immediately, in contrast to current investments, and after their development and commissioning. If a building and a building constructed on an economy can not be effectively used in the conditions that have developed, then it requires a certain amount of time and considerable means to change it. Capital investments differ in large amounts of amounts necessary for the construction of production facilities or for the acquisition of technology. Payback of capital investments in agriculture is very low, and therefore, to make a decision on specific investments it is necessary to conduct an economic analysis of the efficiency of their use [2, p. 24].

The problem of investment support for the development of the industry is most acute in small and medium-sized agricultural enterprises, as well as in private farms, since almost 80% of fixed capital investment is accounted for by large agri-formations.

Hence, the development of agriculture requires a significant improvement in its investment support, especially for small and medium-sized agricultural enterprises. The main directions of improving the investment support of agricultural producers are improving the legislative framework, strengthening the banking system, developing state guarantees in the investment sphere, and providing long-term credit support for investment projects and stimulating investment activity of business entities.

Activation of investment activity will be achieved by concentrating efforts on the priority directions of development of the agrarian sector on the basis of the formation of national, sectoral, regional and other investment programs. Of particular importance among them is the State Investment Program for the development of agroindustrial complexes, including the agrarian sector, which defines investment priorities at the level of both the state and regions and takes into account the regional organizational and economic peculiarities. The implementation of this program is aimed at preserving and modernizing existing and creating new jobs, increasing employment and raising the incomes of the population, obtaining additional lease payments, activating enterprises and developing foreign economic relations, developing the social infrastructure of the village, environmental protection, etc.

References:

1. Koshemelnik VM, Investment provision of economic development of agricultural enterprises of the Vinnytsia region. Bulletin of the Taurian State Agrotechnological University. 2013. №21. pp.282-290
2. Demchuk N.I. Investment support of agricultural enterprises. Agrosvit. 2016 Vol. 24. pp. 21-26

Oliinyk Tetiana,
PhD in Economics, Associate Professor,
Dnipro National Oles Honchar University,
Ukraine

ASSESSMENT OF BUSINESS ACTIVITY IN ENTERPRISE MANAGEMENT

Management of the business activity of the enterprise is an important aspect of ensuring the efficiency of its functioning, since the creation of a stable financial state is the basis of the formation of profitable activities. At the same time, the management mechanism should be built on the basis of financial management in such a way as to minimize the outflow of cash flows, on the one hand, and to create conditions for maximizing their receipt, on the other.

The stability of the company's financial condition in the conditions of the market economy is determined to a large extent by its business activity. The business activity of the enterprise depends on many internal and external factors, which can be attributed to: demand factors, price factor, production, scientific and technical and macroeconomic factors (monetary and credit, price, depreciation policy and other measures of state regulation) [1].

At the same time, the assessment of business activity involves the analysis of the results and efficiency of the main production activity, but it must also be used in determining the continuity of the enterprise. This is due to possible crisis symptoms that occur in enterprises, such as a low level of utilization of production capacities, unprofitable activity or low profitability for a long time, a sharp deterioration in the financial condition, which may call into question the continuity of the activity of such an enterprise.

The economic content of the business activity of enterprises can be considered both in a broad and in a narrow sense. In a broad sense, business activity involves a set of activities and efforts carried out by an enterprise with the aim of increasing its competitiveness on the product market. The narrow meaning outlines its production and commercial activity, which determines the analysis of financial and economic activity in the determination of managerial influence based on the determination of the assessment of business activity.

In general, the business activity of an enterprise refers to a complex concept and is expressed through a system of interconnected economic categories, which prompts the emergence of different approaches to the definition of this concept among the scientific community.

The same applies to the concept of "financial management of the business activity of the enterprise", which can be considered as the influence of the enterprise's management on the formation of current plans for the distribution and redistribution of all types of available financial resources in order to constantly improve the efficiency of its activities at the macro and micro levels.

Based on the fact that the business activity of the enterprise is a process, and is related to "the results of the activity, acts as a kind of potential of the enterprise, providing it with competitiveness, it can be asserted" [2], the management of business activity in the enterprise management system is one of the leading measures, as this generates its ability to increase its value.

On the one hand, "business activity" is defined from the perspective of the complex characteristics of the enterprise's activity, and includes an assessment of the degree of tension and the performance of production tasks according to all types of activity indicators, on the other hand, it is a process of managing the efficiency of the enterprise's economic activity, aimed at ensuring its development and effective the use of all types of resources in order to achieve market competitiveness and the formation of modern innovation and investment potential of both individual enterprises and the national economy as a whole.

Therefore, the analysis of business activity is a separate unit in the system of comprehensive analysis of the enterprise's activity, the meaning of which is the formation of an economically justified assessment of the efficiency and intensity of the use of the enterprise's resources and the identification of reserves for their improvement.

Therefore, from our point of view, it is necessary to evaluate the business activity of the enterprise using a system of relative indicators. Such a system should be based on the principles of purposefulness, completeness, relevance, information openness and effectiveness, including a set of indicators necessary for comprehensive assessment of business activity for management purposes.

The basis of this system should be the indicators of turnover, which are chosen as system relative indicators for the analysis of business activity, as they make it possible to assess the efficiency of the use of the enterprise's resources, namely: an increase in the indicators of turnover indicates a more effective use of its resources, which provides a prerequisite for their optimization in production activity and outlines the perspective of economic growth.

In general, by its very nature, the financial aspect in managing the business activity of an enterprise is reduced to determining the speed of turnover of its assets, and consists in the study of the level and dynamics of various financial turnover ratios, which are relative indicators of financial results of activity. This involves constant monitoring of changes occurring around the enterprise, and without control over the implementation of its development strategy, it is impossible to implement measures to improve the management of business activity in terms of forming an effective system of its management, taking into account potential opportunities.

References:

1. Harasiuk O.A. Problems regarding the essence of the concept of "business activity of the enterprise" / O.A. Garasiuk // Bulletin of KTU. 2010. No. 22. P. 63–68.
2. Zaikina O.O. The role of indicators of business activity in the assessment of enterprise management / O.O. Zaikina // Food industry. 2012. No. 7. pp. 144–148.

Мірзосєва Т.В.,

д.е.н., доцент,

Ткач Н.М.,

аспірант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ЛІКАРСЬКОГО РОСЛИННИЦТВА

Актуальність досліджуваної проблематики (Introduction).

З початку 2022 р. Україна перебуває в стані війни, внаслідок чого фізичний і психологічний стан тисяч і тисяч людей значно погіршився і вони потребують і ще довго потребуватимуть лікування. Це один із факторів, що зумовлюють зростання уваги до поширення виробництва та переробки лікарських рослин. Водночас вирощування лікарських рослин в Україні перебуває на стадії становлення та потребує розробки ефективної стратегії на майбутнє, з урахуванням кризових умов сьогодення.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики (Analysis of recent researches and publications).

В останні десятиліття розвиток людства знаходиться під впливом низки різнопланових і катастрофічних катаклізмів. Це і згадані воєнні конфлікти, і різного роду негативні природні явища, і пандемія на Covid 2019. Усі вони в тій чи іншій мірі загрожують, насамперед, життю і здоров'ю людей, що зумовлює необхідність безперервного пошуку нових ліків, особливо на натуральній рослинній основі. У зв'язку з цим, ще з кінця ХХ ст. увагу науковців і практиків у всьому світі в черговий раз привернули до себе цілющі властивості лікарських рослин. З'являється все більше доказів значної цінності та потенціалу лікарських рослин. Серед іншої недеревної лісової продукції вони вважаються ключовим елементом сталого лісового господарства та економічного розвитку [6].

Лікарські рослини містять значну кількість різноманітних вітамінів, кислот, мікро- й макроелементів. Вони можуть використовуватися в натуральному та переробленому вигляді в народній і науковій медицині як ефективний природний, дієвий засіб для лікування та профілактики різних захворювань. Усі вони мають вирішальне значення для збереження біорізноманіття на планеті, для розвитку торгівлі та економічного зростання. Важливо також те, що лікарські рослини та лікарська рослинна сировина має застосування в багатьох галузях. Аргументом на користь розвитку виробництва лікарських культур, включаючи ефіроолійні й пряні, є й те, що у світовому агропромисловому комплексі воно вважається одним із найбільш прибуткових [2].

Mañimisebi T., досліджуючи міжнародний ринок лікарських рослин і продуктів їх переробки загалом і африканський, зокрема, зазначає, що він, до того ж, і дуже об'ємний. Так, у Єгипті лікарські та ароматичні рослини є вагомим джерелом національного доходу. Більше 50 видів лікарських рослин, які культивуються в Єгипті мають значну економічну цінність для експорту, тому площі під ними стабільно зростають [3].

У свою чергу, американські вчені Jeanine M. Davis and Richard E., дослідження яких стосуються розвитку індустрії лікарських рослин, наголошують, що лікарські засоби та препарати ароматерапії на рослинній основі відносяться до категорії продажів, які зростають найбільшими темпами в сучасному світі [1].

Загалом світова торгівля рослинною продукцією становить 32,702 мільярда доларів США на рік, частка азіатського товарообігу становить 14,505 мільярда доларів із 6,634 мільйона тонн, що становить 44,35 відсотка та 53,13 відсотка світової торгівлі за вартістю та обсягом, відповідно [5].

В Україні ринок лікарських рослин має високий рівень концентрації та монополізації [4], лікарське рослинництво знаходиться на стадії становлення, що потребує уваги як науковців, так і практиків.

Мета (Purpose).

Метою даної публікації є проаналізувати зарубіжний досвід щодо розвитку галузі лікарського рослинництва та окреслити можливості його запровадження в Україні у післявоєнний період.

Методи дослідження (Materials and methods of research).

У процесі опрацювання інформації, використовували методи наукового пізнання, зокрема метод аналізу, порівняння, метод синтезу, дедукції та індукції. Детальний аналіз інформації, отриманої з різних джерел, виконана аналітична оцінка та синтез інформації допоміг виявити ефективні інструменти та підходи до стратегічного розвитку лікарського рослинництва в окремих країнах світу. При порівняльній оцінці досліджуваних стратегій основна увага спрямовувалася на можливість їх адаптації в Україні у повоєнний період.

Результати дослідження (Results of the research and their discussion).

Особливу увагу вирощуванню лікарських рослин приділяє уряд Таїланду спрямовуючи зусилля на поширення їхнього використання в медицині та для виробництва харчових добавок і різного роду продуктів для здоров'я. Про потужність лікарського рослинництва в Таїланді свідчить те, що жителі цієї країни використовують більше 1800 лікарських рослин, при цьому 300 з них застосовуються для виробництва медичних препаратів. Для забезпечення ефективного розвитку лікарського рослинництва в країні Інститут промислових стандартів Таїланду спільно з департаментом розвитку традиційної та альтернативної медицини Таїланду при

Міністерстві охорони здоров'я реалізують проєкт із розробки стандартів для індустрії тайських трав. Його мета – покращити якість тайських трав, підвищити їхню конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Узагалі Таїланд має на меті стати провідним експортером сировини для виробництва продуктів на рослинній основі в регіоні Південно-Східної Азії.

Для досягнення цієї мети донедавна, у період із 2017 по 2021 р., розвиток лікарського рослинництва Таїланду відбувався з дотриманням чотирьох стратегій:

- перша передбачала збільшення виробництва продуктів із тайських трав, які отримали високі відгуки на міжнародному й місцевому ринку;
- друга спрямовувалася на розвиток ринку та рослинної промисловості країни з акцентом на те, щоб тайські трави були конкурентоспроможними на міжнародному ринку;
- третя була спрямована на сприяння використанню лікарських рослин для лікування та зміцнення здоров'я;
- четверта передбачала нерозривний розвиток лікарського рослинництва та сфери охорони здоров'я.

Паралельно з запровадженням зазначених стратегій у Таїланді були розроблені надзвичайно високі стандарти для багатьох тайських трав паралельно з їх інтеграцією до системи первинної медико-санітарної допомоги. Просування фітотерапії в Таїланді також спрямоване на скорочення медичних витрат населення й держави [8].

Такий виважений підхід до розвитку лікарського рослинництва, який запроваджується в Таїланді, безперечно, може бути прикладом для наслідування. Проте, до його недоліків відносимо те, що він має досить вузьку направленість – розвиток лікарського рослинництва в Таїланді переважно пов'язують з розвитком медицини, сфери охорони здоров'я, фармацевтичної промисловості. Натомість, вважаємо, що галузь лікарського рослинництва є багатовекторною та її розвиток здійснює вплив на низку інших галузей.

До потужних держав за обсягами виробництва лікарських рослин відноситься Іран, досвід якого щодо розвитку цієї галузі також є вартим уваги. Значною мірою це зумовлюється тим, що іранська медицина, яка широко використовує лікарські рослини, налічує більше 3000 років. В останні роки виробництво та експорт лікарських рослин в Ірані характеризується стійкою тенденцією до зростання – щорічний приріст коливається на рівні 10%. Потенціал іранського лікарського рослинництва складають 2300 різноманітних видів лікарських культур, включаючи ефіроолійні й пряні. Вартість ринку лікарських рослин Ірану становить більше 500 млн дол. США на рік. На суму, що перевищує 450 млн дол. США на рік Іран стабільно в останні роки експортує їх переважно до Об'єднаних Арабських Еміратів, Іраку, Катару, Гонконгу, Іспанія, Італії та Франції. У 2020 році тільки лікарських засобів на основі рослинної

сировини Іран експортував на 15 млн євро. Під культивованими лікарськими рослинами в Ірані знаходиться близько 180 тис. га угідь, річна виробнича потужність їхнього виробництва при цьому становить 200 тис. т. Натуральні лікувальні засоби на травах в Ірані виробляє понад 30 компаній і ці продукти виготовляються з дотриманням тих самих стандартів якості, що й фармацевтичні препарати.

Варто відмітити, що найбільш важливою лікарською культурою Ірану вважається шафран. У 2018-2019 рр. обсяги його експорту коливалися на рівні 250 млн дол. США, зокрема в 2018 р. 172 т цієї пряної культури були експортовані до 47-ми країн світу, включаючи США. Цей показник продемонстрував зростання на 32,3%, порівняно з попереднім роком. Уже в 2019 р. виробництво шафрану в Ірану склало більше 350 т, що на 25% більше, ніж у 2018. Як наслідок – Іран є найбільшим у світі виробником шафрану, його виробництво в цій країні становить 93% світового [7].

Таким чином, спеціалізацію Ірану на виробництві шафрану можна розглядати як зосередження на вузькому сегменті лікарського рослинництва, що дозволило цій країні зайняти специфічну нішу на міжнародному ринку. Вважаємо, що це є вдала реалізація стратегії концентрації в контексті розвитку галузі лікарського рослинництва.

Виявлено до того ж, що ефективний розвиток лікарського рослинництва в Ірані є можливим, у першу чергу, завдяки підтримці держави. Так, урядом держави стабільно виділяються кошти на розвиток індустрії лікарських рослин – у 2018-2019 фінансовому році така підтримка склала 20,07 млн дол. США. Значна увага в Ірані зі сторони держави приділяється приведенню у відповідність до міжнародних стандартів виробництва й переробки лікарських рослин, створення національних брендів на світових ринках.

Висновки та пропозиції (Conclusions and future perspectives of the study)

Проаналізовані стратегії розвитку лікарського рослинництва мають як спільні риси, так і специфічні. Спільним для Ірану й Таїланду, які досягли високого рівня розвитку галузі лікарського рослинництва є наявність дієвого законодавства, що регламентує діяльність виробників, заготівельників і переробників лікарських рослин, включаючи пряні й ефіроолійні та запровадження державно-приватної співпраці. Окрім того, виконана оцінка стратегій ефективного розвитку лікарського рослинництва в Ірані й Таїланді показала, що вони враховують як поточну, так і потенційну політику та правила стосовно галузі. Виявлені інструменти досліджуваних стратегій, зважаючи на те, що вони виявилися досить дієвими, розглядаємо як такі, що можуть бути доречними до запровадження в Україні для стимулювання розвитку лікарського рослинництва, особливо у повоєнний період. Окремі аспекти розглянутих

стратегій можуть бути використані в процесі розробки концепції розвитку галузі в Україні, чому будуть присвячені подальші дослідження авторів.

Список використаних джерел (References):

1. Davis, J., Bir, R. (1997-2022). Medicinal Plants With a Potential Niche Market for Propagators. This article was written in 1997 and is updated periodically (5/18/2022) URL: <https://newcropsorganics.ces.ncsu.edu/herb/medicinal-plants-with-a-potential-niche-market-for-propagators>
2. Karik, И., Tunçtürk, M. (2019). Production, Trade and Future Perspective of Medicinal and Aromatic Plants in Turkey. ANADOLU, J. of AARI. 29 (2): 154-163. doi: 10.18615/anadolu.660316
3. Mafimisebi, T.E., Oguntade, A.E., Ajibefun, I.A., Mafimisebi, O.E., Ikuemonisan, E.S. (2013). The Expanding Market for Herbal, Medicinal and Aromatic Plants In Nigeria and the International Scene . Med Aromat Plants, 2: 144. doi: 10.4172/2167-0412.1000144
4. Mirzoieva, T., Heraimovych, V., Humeniuk, I., Tomashevskaya, O. (2020) Economical assessment of medicinal plants market concentration and monopolization level in Ukraine. E3S Web of Conferences 164(16):09025. doi:10.1051/e3sconf/202016409025
5. Riaz, U., Sohail, S. M.I., Samreen, T., Ashraf, M., Akmal, F., Siddiqui, A., Ahmad, I., Naveed, M., Khan, N.I., Akhter, R.M. (2021). A comprehensive review on emerging importance and economical potential of medicinal and aromatic plants (MAPs) in current scenario. Pakistan Journal of Agricultural Research, 34(2): 381-392. doi: //dx.doi.org/10.17582/journal.pjar/2021/34.2.381.392
6. Taghouti, I., Cristobal, R., Brenko, A., Stara, K., Markos, N., Chapelet, B., Hamrouni, L., Bursić, D., Bonet, J.-A. (2022). The Market Evolution of Medicinal and Aromatic Plants: A Global Supply Chain Analysis and an Application of the Delphi Method in the Mediterranean Area. Forests, 13 (5), 808. doi.org/10.3390/f13050808
7. 2300 species of medicinal and aromatic plants grow in Iran. (2017). URL: https://www.iran.ru/news/economics/107941/V_Irane_proizrastaet_2300_vidov_lekarstvennyh_i_aromaticeskikh_ra_steniy
8. Urumarudappa, S.K.J., Tungphatthong, C., Sukrong, S. (2019). Mitigating the Impact of Admixtures in Thai Herbal Products. Front. Pharmacol. 10:1205. doi: 10.3389/fphar.2019.01205

Vavdiichyk I.N.,

PhD (Economics), docent,

Guliaieva N. N.,

PhD (Economics), professor,

State University of Trade and Economics, Ukraine

DIRECTIONS OF RECOVERY OF UKRAINE'S ECONOMY

Introduction. The strategic task of achieving the recovery of the Ukrainian economy under the condition of the recovery of GDP growth rates and other macroeconomic indicators is possible only under the conditions of the recovery of investment activity of all business entities. The direct interest of the business environment to restore and increase the scope of its activities, to

expand the production base on a new technological basis depends primarily on the cessation of hostilities on the territory of Ukraine. However, even in such difficult conditions, the business environment continues to look for ways to restore business.

Analysis of recent researches and publications.

The issue of economic development in an unstable external environment is considered by many modern researchers. For example, in the monograph of Geits V.M. "Instability and economic growth" summarizes the issue of ensuring development under conditions of instability. Macro- and microeconomic models of enterprise restructuring are considered in the work, as well as the policy of expanding and restoring the activity of the domestic market, the state policy of innovative development, instruments of monetary policy implementation, which are considered as factors of direct influence on economic growth under conditions of instability [1].

V.G. Fedorenko, I.M. Hryshchenko, T.E. Voronkovo in the work "Investing in Ukraine in conditions of globalization" [2] focused their research on aspects of the state regulating the investment and innovation activities of Ukrainian economic entities, creating a favorable investment climate for attracting domestic and foreign investors, and real and financial development.

Directions and ways of intensifying the investment process in Ukraine are studied in the work of T. V. Maiorova, M. I. Dyba. Special attention is paid to the issues of investment capital formation by enterprises - the use of profit, depreciation deductions, bank and tax investment credit [3].

The work of N. Yu. Bryukhovetska, I.P. Buleeva is devoted to the justification of the paradigm of the investment activity of enterprises in the conditions of the narrowing of the domestic market, shortage of material and financial resources, insufficient competitiveness of domestic industrial enterprises, improvement of the mechanism of activation of their investment activity, in particular on the basis of project financing schemes, inclusion in global chains of value creation. «Investment activity of enterprises with production of products with high added value in the conditions of limited markets paradigm and mechanisms of providing» [4].

Purpose. Determination of prerequisites and reserves for increasing investment activity of economic entities of Ukraine, means of ensuring it in conditions of negative influence of external environmental factors.

Materials and methods of research. To achieve the goal, general scientific methods were used: methods of logical generalization, methods of formalization, synthesis and analysis, induction, analogies, etc.

Results of the research and their discussion. Obtaining the status of a candidate for the EU by Ukraine requires reforming the economic platform in order to ensure high levels of quality of life indicators, inclusion in global financial and material flows. Fulfillment of these tasks can be ensured only under the conditions of significant intensification of investment activities of all

participants of economic interaction. The main goal in the direction of improving the investment climate of the country as a whole is real motivation and support from the state for the investment initiative of business entities.

Therefore, the state faces an acute issue of restoring the investment activity of business entities, determining effective means of its stimulation, ensuring real interaction of the financial and non-financial sectors of the economy.

Economic motives in general are universal for any enterprise and its type of activity, as they reflect the action of objective economic laws, although some specifics of the content may cause their expansion or narrowing.

The understanding of investment activity as an indicator of the actual intensity of capital inflow and the real development of investment activity in the form of investments in fixed capital is proposed by L. Safonova [5].

Contrary to the canons of the formation of a positive business climate in Ukraine in the pre-war period, there were signs of the destruction of the industrial and energy complex, there was an almost critical level of wear and tear of infrastructure elements, lack of attention to the main sectors of the economy, the importance of which in the crisis and post-crisis period is difficult to overestimate. Industry has lost its role as a driver of growth. The structure of the industrial sector was determined by export specialization: raw and low-tech products with a low level of added value prevailed. The logical consequence was the low level of labor productivity and the general inefficiency of most economic institutions.

In such types of economy as the Ukrainian one, ensuring the sustainable economic development of enterprises is possible only under the condition of intensive investment in the renewal of fixed assets.

The traditional source of investment resources of enterprises in Ukraine is their own financial resources - retained earnings of the enterprise, accumulated depreciation deductions, income from the sale of part of fixed assets that are not used, etc. However, in the current economic conditions of financing investments, these sources are not only extremely limited, but in many cases simply absent.

It was the insufficient amount of own financial resources and the deterioration of the conditions of access to external sources of investment financing for most enterprises of the industrial sector that caused the slowing down and even stopping of the processes of technological renewal of production, which increased the intensity of the aging of production fixed assets.

Signs of the recovery of economic growth are traditionally an increase in the volume of investment demand, hence the level of investment activity of business entities. At the same time, the level of the interest rate on the financial market begins to gravitate to low values, which creates a favorable situation for the activation of the processes of production activity, the formation of income and savings, the accumulation of capital and its inclusion in the investment

process, although at the same time the tendency to reduce the marginal efficiency of investments is provoked, which means and a decrease in the propensity to save, despite the growth of their absolute size in this phase of the economic cycle. This contributes to the investment market achieving a state of equilibrium in terms of qualitatively and quantitatively other parameters of functioning.

In periods of economic decline, theoretically and in reality, the processes develop in the opposite way: the growth of savings leads to a slowdown in investment activity, since the decrease in income and the inertia of the growth of savings reduces current consumption, narrows the product market, and discourages the investment activity of producers. Moreover, other things being equal, the increase in savings during this period leads to a reduction in investment, which means a slowdown in the growth of incomes, and further - savings due to the loss of their main source.

The effect of the mechanism of mutual influence of the subject components of the cycle is a decrease in the level of investment activity of enterprises.

Since 2008, there has been a decrease in investment activity in Ukraine, which is still observed due to the presence of problems mainly in the field of financial support for investment activities, which causes the blocking of the technological development of the country's production complex. A decrease in the rate of renewal of fixed capital against the background of a sharp curtailment of investment activity in Ukraine as a result of the global financial and economic crisis engulfing the economy threatens a long-term freezing of reproductive processes, as well as the formation of development potential, strategic movement according to the standards of technological equality and standards of high solvency [6].

The investment activity of investors in Ukraine is largely restrained by the adverse effect of such internal and external factors as:

- underdevelopment of the institutional base of business, low level of efficiency of commodity markets, deformation of their competitive model, inhibition of the development of entrepreneurship as such;
- fiscal space imbalance (increased tax burden, complexity of the tax payment administration system);
- the imperfection of the mechanisms for the protection of property rights, the implementation of the regulatory policy of the state, the instability of the financial sector in relation to political and conjunctural influences;
- high level of corruption in all spheres of economic activity, instability of the judicial system.

During a crisis, against the background of deteriorating financial results, growing uncertainty of the operating environment, business naturally almost suspends investment activities and other strategic efforts, choosing a survival policy, minimizing expenses for urgent needs.

According to the experience of organizing the investment process in countries with a developed or transitive economy, its success is largely determined by the effectiveness of state regulation of the economic system as a whole, which is ensured, at least, by balanced tax policy, the availability of state financial support for business entities and targeted stimulation of the development of priority sectors of the economy. In industrially developed countries, in the system of use, priority was given to the use of state regulation of investment processes of such financial incentives as the provision of loans with low interest rates, subsidies, subsidies, support of investment directions in the centers of sustainable economic growth.

Unfortunately, a disinvestment model of economic reproduction has been formed in Ukraine today, which almost excludes the capitalization of income for the purpose of accumulating fixed capital, instead, it stimulates a consumerist model of existence [7].

The Cabinet of Ministers proposes to change approaches to the content of the organizational and economic investment mechanism. In particular, as new approaches, the development of regional value-added chains (the priority is to ensure quick access to target markets), increasing the importance of intangible assets in operational activities, including international companies, prioritizing investments in skills, infrastructure development and the production of cheap energy resources, localization production networks, development of trade and exchange with neighboring countries, intensive growth based on technology and effective management, implementation of digital transformations.

In June 2022, according to analytical data of the NBU, there is a revival of economic activity by business entities. This revival can be explained by the further adaptation of business and the population to life in war conditions, the return of citizens to their places of residence, as well as seasonal factors. At the same time, the situation differs significantly by region (in the west of the country, business felt the impact of the war to a lesser extent), as well as by format (smaller establishments return to work faster due to simpler processes). Market participants are adapting to new conditions, in particular in conditions of limited imports - the assortment is reduced or it is reoriented to domestic products. Retail trade is gradually recovering at the expense of large players and individual entrepreneurs. Food industry enterprises are increasing production at the expense of the central-western regions and reorienting the assortment to more affordable products. Due to the lack of vegetables and fruits from the southern regions, some processing plants do not use all their capacities, others increase production against the background of excess raw materials and after moving to safe areas. Ukraine begins commercial electricity export to European countries [8].

Conclusions and future perspectives of the study. The restoration of economic growth in Ukraine depends on the systematic reformation of state mechanisms for managing investment processes according to modern world

models, their activation in new coordinates of sources of investment needs and tools for their satisfaction. In Ukraine, a new paradigm of managing the country's economic development should be formed, where the introduction of investment activity of all participants plays a fundamental role.

References:

1. Geets, V. (2000). Nestabilnist ta ekonomichne zrostantia [Instability and economic growth]. Kyiv: Inst. Of Economics. forecast. NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Fedorenko, V. (2016). Investuvannia v Ukraini v umovakh hlobalizatsii [Investing in Ukraine in the context of globalization]. Kyiv: DKS Center LLC. [in Ukrainian].
3. Mayorova, T. (2012). Aktivizatsiia investitsiynogo procesu v Ukraïni. [Activation of the investment process in Ukraine]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
4. Bryukhovetska N. (2019). Investytsiina aktyvnist pidpriemstv z vyrobnytstva produktsii z vysokoïu dodanoïu vartistiu v umovakh obmezhenykh rynkiv paradyhma ta mekhanizmy zabezpechennia. [Investment activity of enterprises with production of products with high added value in the conditions of limited markets paradigm and mechanisms of providing]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Safonova, L. (2013). Analiz regionalnyih osobennostey razvitiya sfery infokommunikatsiy: issledovanie investitsionnyih prioritetov. [Analysis of regional features of the development of the sphere of info communications: research of investment priorities]. Germany: Palmarium academic publishing. [in Russian].
6. Kravchenko, O. (2014). Ocinka investycijnoji aktyvnosti promyslovykh pidpryemstv v Ukraïni [Estimation of investment activity of industrial enterprises in Ukraine]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, 8. *economy.nayka.com.ua* Retrieved from <https://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3269>
7. Geets V.M. (2011). Strukturni zminy ta ekonomichnyj rozvytok Ukraïny [Structural changes and economic development of Ukraine]. Kyjiv: NAN Ukraïny, In-t ekon. ta prohnozuvannja [in Ukrainian].
8. Shchomisiachnyi makroekonomichnyi ta monetarnyi ohliad lypen 2022 roku [Monthly Macroeconomic and Monetary Review July 2022]. *bank.gov.ua*. Retrieved from bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2020_Q4.pdf?v=4

Tiurina Alona,

PhD, Associate Professor,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

MECHANISM OF IMPLEMENTATION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY FOR UKRAINIAN ENTERPRISES

Introduction. All over the world, the relationship between countries, government institutions and private companies has undergone major changes. The non-economic indicators of enterprises are beginning to play an increasing role in achieving high productivity, ensuring competitiveness, efficient use of resources and profit from activities – the level of social security of employees, the development and implementation of loyalty measures, support for medical

institutions, educational institutions, cultural and social institutions and solving environmental problems.

Analysis of recent researches and publications. Scientists have formed a wide theoretical and methodological base for understanding and researching corporate social responsibility. The growing interest to the topic among Ukrainian scientists, in particular: D. Bayura, M. Delini, O. Yermakov, M. Ignatenko, V. Nagorny, M. Saprykina, testifies to its multifacetedness and rapid development.

The purpose of the research is to study the international experience of applying mechanisms for the implementation of corporate social responsibility and to find incentives for the development of Ukrainian agricultural enterprises on the basis of sustainable development.

Materials and methods of research. General and special methods were used for solving the problems in the study: dialectical, analysis, synthesis, the method of formal logic, method of graphic representation, comparison and generalization method.

Results of the research and their discussion. The number of Ukrainian companies joining the UN Global Compact is constantly growing (Fig. 1). This shows the readiness of Ukrainian business to act according to the principles of the sustainable development, to report on progress and to implement not only individual social responsibility projects, but also to prepare and implement the company's sustainable development strategy.

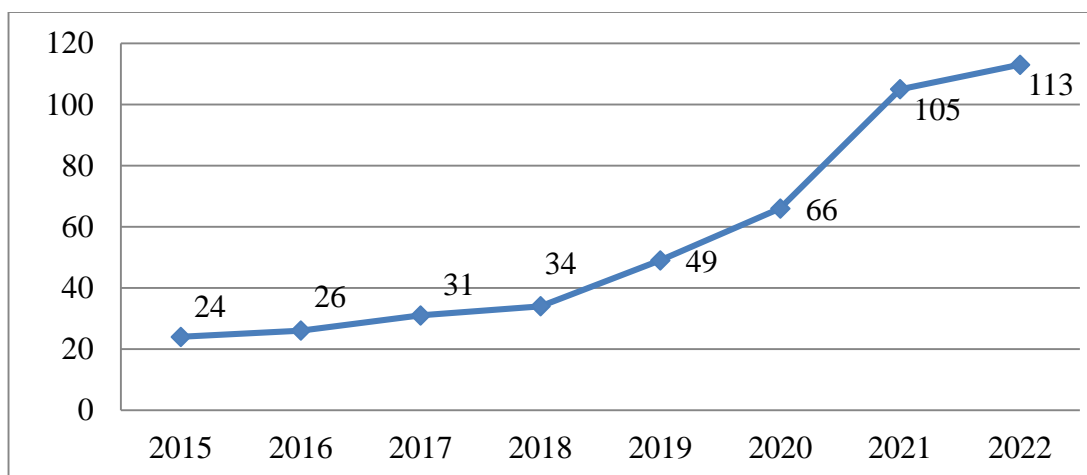

Fig. 1. The number of Ukrainian companies that have joined the UN Global Compact

Source: built by the author on the basis of data [1]

The strengthening of this trend is also connected with the growing expectations of the companies regarding the transformation of commercial value. More and more people are aware of the importance of social and environmental factors in everyday life. Corporate standards are changing: the

priority of implementing CSR principles in corporate activity is increasing. The number of CEOs using concepts of corporate citizenship, corporate sustainable development, responsible investment and social innovation is expanding.

It is important to characterize the features of the mechanism of social responsibility of Ukrainian companies. In scientific studies, the mechanism of social responsibility is considered as a system of tools and levers, methods for promoting corporate social responsibility, which are useful and beneficial for business and society, contribute to sustainable development by increasing the positive impact on the business environment and minimizing the negative impact [2].

Such a system is aimed at achieving success in business with tools that take into account ethics and environmental principles of management. In our opinion, the mechanism of social responsibility should be considered as a dynamic interconnected system of organizational-management, financial-investment, institutional means and methods of ensuring a responsible attitude of enterprises to their own products, consumers, employees, partners, society through constant harmonious interaction and dialogue with the aim solving the most acute social problems. In addition, at this stage of our country's development, the CSR mechanism must be strengthened by motivation, the elements of which are material and non-material incentives.

In the scientific literature, there are four main approaches to the study of the concept and mechanism of social responsibility: economic, social, political and ethical [2, 3]. Since an ethical approach is integral part of building a socially responsible business, we consider it appropriate to consider the mechanism from the following points of view:

1. The economic approach, according to which the enterprise acts as a tool for obtaining profit, therefore any of its social activities and relevant mechanisms are aimed at achieving economic results. By doing so, the company fulfils its economic functions by producing goods and providing services needed by society, creating jobs and maximizing profits for shareholders. Therefore, financial and economic levers are crucial in the mechanism of social responsibility.

2. The socio-political approach is based on the fact that companies can influence the population in a certain way, so they should use this property responsibly. In Ukraine, the company's attitude to social responsibility mechanisms depends on the origin, size, industry, location of the company and communication activities with end consumers, the level of market competition and marketing strategies. On the other hand, socio-economic conditions, level of industry development and compliance with current legislation are also important.

The mechanism of corporate social responsibility at the level of agricultural enterprises and agro-industrial corporations is a system of interconnected processes, techniques, means, approaches and methods that influence decision-

making regarding the determination of basic, mandatory and optional points of social responsibility implementation, creation and effective implementation of the system of its measures to achieve the final result - on the one hand, for the competitiveness of economic entities, on the other - for solving social problems and satisfying public interests [4].

The development of social responsibility in Ukraine takes place mainly at the level of certain projects and initiatives. Today, a generalized set of indicators for assessing social responsibility at the level of the country and organizations has not yet been created. Social responsibility of business in Ukraine is manifested through separate instruments and categories (Table 1).

Table 1

Manifestations of social responsibility in Ukraine through the toolkit

Tools	Essence
Social responsibility management systems	Enterprises implement management systems based on changes in indicators, move from design to program activities, applying the principles of sustainable development
Social reporting and verification	Enterprises form and publish non-financial statements based on a systematic approach in accordance with the recommendations of the GRI
Partnering with advocacy groups	Businesses contribute to solving problems of social importance by combining financial, human and administrative efforts
Innovative goods and services	Enterprises, cooperating with non-governmental organizations, create new products and services within the framework of social responsibility, solving social problems at the same time
Adaptation of international documents to the Ukrainian market	Enterprises implement the best international practices based on sustainable development goals, which are suitable and relevant for the Ukrainian market

Source: summarized by the author

Most agricultural enterprises have not yet formulated a clear strategy of social responsibility and are at the stage of compliance with laws and single charitable or volunteer programs. Our research has shown that only 5 agro-industrial companies, 3 of which have joined to the UN Global Compact, have a developed strategy for sustainable development, 3 are managing corporate social responsibility programs, and 8 talk about their social initiatives on the company's website [5].

The limited application of the principles of social responsibility at Ukrainian agricultural and agro-industrial enterprises is connected with [6]:

- the lack of the necessary amount of financial resources, the lack of governmental and non-governmental organizations that support it;
- an unstable political and economic situation in the country;
- the lack of full understanding by companies of the essence of social responsibility;

- the lack of moral and material motivation of social responsibility of business.

The formation and development of internal mechanisms and models for the implementation of social responsibility can align the goals of the country's social policy with the business goals and processes of the national agro-food business environment.

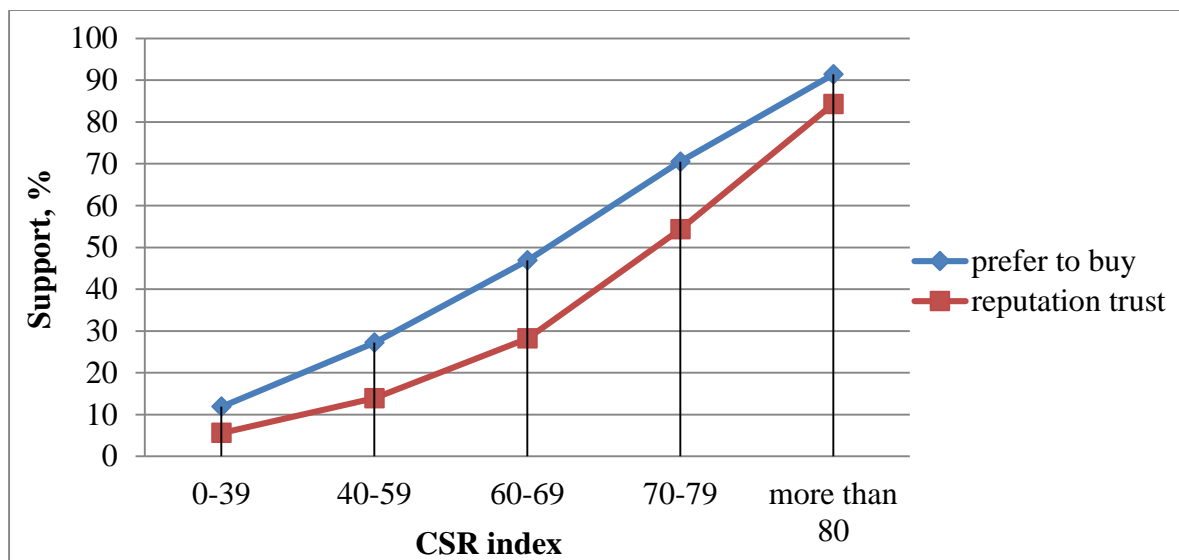

Fig. 2. The influence of the value of the CSR index on consumer preferences.

International organizations, including the UN, OECD, European Union, etc., actively support the commercial efforts of companies to increase their social responsibilities. The result is the sustainable development of the company and the social importance of its voluntary efforts and initiatives. Successful companies are increasingly aware of the interrelationship between environmental, social and economic issues. The hypothesis regarding the interdependence of the development of the company's social responsibility and the sales volume can be confirmed based on the research of the Reputation Institute [7] (Fig. 2).

The main aspect of improving corporate efficiency is a strategic vision of the future. Based on international experience, the implementation of local social responsibility strategies in companies can save up to 40% of the costs of promoting products or services. As a result, the implementation of local social responsibility strategies in organizations will significantly improve their profitability and competitiveness.

Ukrainian companies also have significant results of implementing sustainable development goals in their activities [8]. Thus, the positive influence of the local social responsibility of agricultural enterprises on the performance indicators of their activities has been established, in particular: strengthening

competitiveness through interaction with stakeholders, managing business processes, attracting innovations, employee interest in the results of their work, optimizing the use of resources and improving financial results. In the interaction of structural, functional, administrative, and managerial synergy, the effect of their overall relationship prevails.

At the same time, unfortunately, increasing the international competitiveness of Ukrainian enterprises is impossible without the stabilization of the national currency rate, the integrity of borders, and a stable political and economic situation in the country [9]. The creation of a transparent legal framework and a clear model of corporate social responsibility are important for the development of Ukraine's investment attractiveness [10].

Conclusions and future perspectives of the study. The results of the study confirmed that corporate social responsibility is one of the key features of business competitiveness from the point of view of Ukraine's integration into the global economic space, where non-economic factors together with economic indicators of activity play an increasingly important role in achieving the competitiveness of companies.

Given the peculiarities of entrepreneurial activity in Ukraine, the mechanism for implementing social responsibility by companies should be based on economic and socio-political approaches. Considering international experience, Ukrainian business needs additional incentives for the formation of a sustainable development strategy. Therefore, our further research is aimed at helping agricultural companies to reveal their own potential through the successful implementation of social responsibility policy.

References:

1. United Nations Global Compact. URL: <https://www.unglobalcompact.org/>.
2. Kolot, A. M., Hrishnova, O. A., Hryshnova, E. A., Herasymenko, O. O., Herasymenko, O. A., & Shevchenko, L. S. Social responsibility: theory and practice of development: monography. KNEU. Kyiv. 2012. 501 p.
3. Mazurenko, V.P. & Zasenka, O.Yu. THE MODERN CONCEPT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN INTERNATIONAL BUSINESS. *Efektyvna ekonomika*. Vol. 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199>.
4. Batchenko, L., & Dielini, M. (2017). INTERNATIONAL ASPECTS OF STATE REGULATION OF SOCIO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF ENTREPRENEURSHIP: EXPERIENCE FOR UKRAINE. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3(5), 13-18. DOI: 10.30525/2256-0742/2017-3-5-13-18.
5. Hrebennikova, A. & Chepchak, D. (2021). Development of corporate social responsibility of agrarian formations. *Efektyvna ekonomika*. vol. 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8891>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.81
6. Yermakov, O.U., Hrebennikova, A.A., Nahorny, V.V. & Chetveryk, O.V. (2019). Investment Support and Development of Social Responsibility of Agrarian Business Entities. *Vision 2025: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage*. p. 13260-13266.
7. Reputation Institute: 2017 Global CSR RepTrak. RepTrack. URL: <https://www.reprtrak.com/rankings/>.

8. Sobchenko, T., Myktysei, T., Zatsepina, N., Krushynska, A. & Samaricheva, T. (2022). ANALYSIS OF AGRITOURISM AND TOURISM POTENTIAL OF RURAL AREAS IN THE SYSTEM OF THEIR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF UKRAINE. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. Vol. 22, Issue 1, p. 603-614.
9. Kravchenko, T., Borshch, H., Gotsuliak, V., Nahornyi, V., Hanba, O., & Husak T. (2022). Social Responsibility of the Government in the Conditions of the Global Pandemic Crisis. *Postmodern Openings*, 13(1), 468-480. DOI: 10.18662/po/13.1/408.
10. Davydenko, N., Skrypnyk, H. & Titenko, Z. Investment attractiveness of agricultural enterprises. 20th International Scientific Conference ECONOMIC SCIENCE FOR RURAL DEVELOPMENT 2019. 9-10 May 2019, Jelgava, Latvia. URL: http://www.esaf.llu.lv/sites/esaf/files/files/lapas/Latvia_ESRD_52_2019.pdf.

Todorova, T.N.

PhD student

University “Prof. Asen Zlatarov”- Burgas, Bulgaria

THE EFFECTS OF SUPPLY CHAIN DISRUPTIONS ON MARKETING ACTIVITY IN THE CONTEXT OF COVID-19

Introduction.

The global outbreak of Covid-19 changed nearly everything about the way people spend their time and money, which resulted in drastic changes in business. Disruptions in the supply network, gradually increasing labor shortages and sudden changes in demand resulted in an environment of uncertainty.

Marketing specialists now need to ensure not only that they communicate the value of products or services to the customers, but also that the product will arrive on time, and match their price expectation.

Supply chain disruption is a process interruption that includes all entities involved in the production, sale, and distribution of a particular product or service. Major disturbances in the supply chain's operation cause a ripple effect that affects all levels and aspects of production and sales, including marketing. Pandemics are disruption events that occur under special circumstances and are characterized by three unique features: unpredictable long-term disruptions, propagation in the supply chain, accompanied by spread among the population, and simultaneous interruption of the proper functioning of supply, demand, and logistics infrastructure [1].

From a marketing point of view, supply chain disruptions may include reduced sales and increased costs. The decrease in sales is due to sudden shifts in demand, unavailability of products partially fulfilled orders in terms of quantity, and delayed deliveries. This naturally leads to customer

complaints, damaged brand image and reputation, loss of customers, lower sales, loss of revenue, and a reduced market [2].

As the crisis has unfolded, marketers frequently found themselves in situations that required a great degree of adaptability, the campaign message was wrong, or the supply chain was not in a position to deliver, immediately creating an advertising and/or PR crisis. Suddenly, long-lead-time creative processes and annual budget cycles felt anachronistic while all the traditional approval dynamics became constraining.

The outcome of that is the likely permanent shift towards the adoption of marketing agility [3].

The issues in supply, coupled with the shrinking demand have forced companies to re-evaluate the size of their range to increase profitability. Major range reduction can lead to substantial short-term category sales losses but has only a weakly negative effect on long-term sales. [4]

Marketing spending plans are in a state of uncertainty as managers try to balance demand with the anticipated supply constraints, and proactively manage customer expectations [5]. For brands with inventory pressure, attracting new prospects and keeping them engaged until stock replenishes is important for locking in a pipeline of future sales. Moreover, continuing to execute conversion-oriented tactics when supply is low risks turns off customers who, upon realizing the product they were advertised for isn't available for purchase, lose trust in the brand. It's worth noting, that companies that have recovered from previous recessions usually chose to restructure their marketing budget, as opposed to reducing it [6, 8].

De-Globalization: Covid-19 has shown the downsides of globalization, leading companies to rethink how they manage their supply chains, especially around purchasing and sourcing. This will probably result in shifts in production locations and customer focus [7].

Supply chain disruptions may affect revenue or cause evolutions in the manufacturing process but for marketing, the bigger issue is arguably the long-term reputational and competitive issues that can come with an inability to get goods to their destination on time, and at a fair price. According to a survey by The Economist on the subject of Covid-19 related supply chain disruptions, a worrying 38% of respondents have suffered damage to their brand or image, 21% have suffered losses of loyal clients, and 30% have faced complaints. This could result in consumers and businesses going elsewhere, finding other options for raw materials, or trying a new value brand. This also opens up opportunities for gaining a competitive advantage by forcing the competition into a price war. The competition may have no choice but to accept a loss of leader status as it tries to overcome its supply chain limitations [8, 9].

Focusing on brand-building efforts that secure consumers' business in the long term alleviates some of the inventory pressure until the supply chain

steadies and allows companies to start to repair some of the damage caused by difficulties with product delivery [6].

Conclusions

Supply chain disruptions have highlighted the need for the existence of agile, adaptable marketing strategies that make the best of the available resources, restructuring their spending to suit the situation and target customers. In the future marketers may have to focus on strengthening and recovering brand reputation.

References:

1. Ivanov, D. 2020. Predicting the impacts of epidemic outbreaks on global supply chains: A simulation-based analysis on the coronavirus outbreak (COVID-19/SARS-CoV-2) case. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, vol 136
2. Katsaliaki, K., P. Galetsi, S. Kumar.2021. Supply chain disruptions and resilience: a major review and future research agenda. *Ann Oper Res*
3. Balis, J. 2021. 10 Truths About Marketing After the Pandemic, *Harvard Business Review* <https://hbr.org/2021/03/10-truths-about-marketing-after-the-pandemic>, accessed 30.04.2022
4. Hoekstra, J.C.,P.S.H. 2020.Leeflang. Marketing in the era of COVID-19. *Italian Journal of Marketing*,pp.249–260
5. Joseph, S. 2021 As supply chain woes intensify, advertisers reallocate, not cut, media dollars, *Digiday* <https://digiday.com/marketing/as-supply-chain-woes-intensify-dvertisers-reallocate-not-cut-media-dollars> (accessed: 20.04.2022)
6. Wilson, T. 2021. How to plan ad campaigns amid the global supply chain disruption, *Nielsen* <https://www.nielsen.com/us/en/insights/article/2021/how-to-plan-ad-campaigns-amid-the-global-supply-chain-disruption> (accessed: 30.04.2022)
7. Kamel, A.E. 2021. THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON MARKETING
8. PHILOSOPHY. *Delta University Scientific Journal* vol. 4 (1)
9. Girardi,A. Want To Get Ahead In Marketing? Understand Supply Chains. *Forbes* <https://www.forbes.com/sites/forbescommunicationscouncil/2022/01/10/want-to-get-ahead-in-marketing-understand-supply-chains/>(accessed: 20.04.2022)
10. The Economist Intelligence Unit. THE BUSINESS COSTS OF SUPPLY-CHAIN DISRUPTION AN EIU RESEARCH PROGRAMME https://impact.econ-asia.com/perspectives/sites/default/files/the_business_costs_of_supply_chain_disruption_gep_1.pdf (accessed 30.04.2022)

Шевченко Н.Ю.,

к.е.н., доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна

АДАПТАЦІЯ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ДО ВИМОГ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність теми. Участь України в процесах міжнародної інтеграції підтверджується такими важливими кроками як підписання протоколу про вступ до Світової організації торгівлі, про Зону вільної торгівлі з країнами-членами ЄС, надання статусу країни-кандидата в ЄС.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Теоретичне та практичне підґрунтя до розуміння проблем митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічних операцій закладене у працях вчених: І. Бураковського, М. Дем'яненка, О. Кіреєва, А.Філіпенка, О. Шпичака та ін.

Мета. Адаптація митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічних операцій до вимог євроінтеграції як передумови ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Результати дослідження. Євросоюз є одним із найважливіших торговельних партнерів України. На ЄС припадало понад 40% загальної торгівлі України у 2021 році. Україна зі свого боку була 15-м торговим партнером ЄС, що становило приблизно 1,2% загальної торгівлі ЄС. Проте у зв'язку із війною Рада ЄС ухвалила рішення про скасування імпорتنих мит на всі товари з України на один рік [6, 7].

Рішення на рік скасовує:

- всі мита відповідно до поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, які ще не були лібералізовані, зокрема: товарів промисловості, мита на які мали поступово зникнути до кінця 2022 року, овочі та фрукти, а також товари сільського господарства;
- антидемпінгові мита на товари українського походження;
- застосування загальних правил імпорту щодо товарів українського походження.

Застосування методів тарифної ескалації в сільському господарстві є актуальною проблемою тому, що при торгівлі агропромисловою продукцією перевага надається переробленій продукції [1]. А Україні вигідніше торгувати не сировиною, а продуктами її переробки, що забезпечує робочі місця та збільшує податкові надходження. Тому використання такого методу митно-тарифного регулювання є ефективним

для впливу у майбутньому на структуру зовнішньоторговельного балансу, забезпечення контрольованості експортних та імпорتنих потоків сільськогосподарської продукції, встановлення оптимізаційних митних тарифів після скасування рішення і збільшення конкурентоспроможності, не порушуючи при цьому взятих Україною зобов'язань перед СОТ щодо рівня митних бар'єрів.

Тарифну ескалацію можна застосовувати до продовольчого і промислового товару [2].

За допомогою тарифної ескалації можливо досягнути збалансованого зовнішньоекономічного орієнтира, в реалізації якого рівною мірою мають бути зацікавлені як країни ЄС, так і Україна, та швидкої й ефективної адаптації митного регулювання України до вимог євронтеграції з продукцією агропромислового виробництва.

У рамках спільної аграрної політики зусилля України також повинні концентруватись на створенні умов для ефективного функціонування зернового ринку, а саме на таких напрямках:

- створення системи маркетингу ринку, аналіз стану ринків (внутрішнього й зовнішнього), прогнозування, пошук перспективних ринків;
- формування й функціонування інфраструктури ринку, системно – програмні підходи до розвитку ринку;
- захист інтересів вітчизняних товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- науково-технічне та інформаційне забезпечення розвитку ринку;
- соціальні аспекти розвитку ринку;
- формування необхідної законодавчої та нормативно – правової бази;
- захист економічної конкуренції;
- забезпечення прозорості ринку;
- забезпечення вільного ціноутворення на ринках матеріально-технічних ресурсів і сільськогосподарської продукції [3, 4, 5].

Висновки. Таким чином, тарифна ескалація у рамках спільної аграрної політики з розвитку ринку агропромислової продукції у майбутньому буде спрямована на узгодження не тільки податкової, а й цінової, бюджетної та кредитної політики, системи страхування в АПК.

Список використаних джерел:

1. Choi, K., & Lim, S. (2019). A reappraisal of strategic trade policies with the endogenous mode of competition under vertical structures. *Journal of international trade & economic development*, 28, 11-29. doi: <https://doi.org/10.1080/09638199.2018.1482948>.
2. Shevchenko, N., Lemishko, O., (2019) Review on Volumes of Foreign Economic Operations with Agricultural Products. *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 7 (6), 222-226.
3. Shevchenko, N. Yu. (2015). Osnovni chynnyky vplyvu na podatkovyi nadkhodzhennia vid zovnishnoekonomichnykh operatsii z produktsiieiu ahropromyslovoho

vyrobnytstva [The main factors influencing tax revenues from foreign economic operations with products of agro-industrial production]. Scientific Bulletin of NULES of Ukraine, 231, 111-116.

4. Regulation (EC) No 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 laying down the Community Customs Code (Modernised Customs Code). (2008). Official journal of the European Union, L 145/1. Retrieved from <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3ac826c5-29db-4029-ba3d-57a52937609c/langua>.

5. Ukrainian Agribusiness Club (2018). The main indicators of foreign trade in Ukraine. [Online]. Available: <https://hromadske.ua/posts/u-yes-na-odin-rik-skasovali-mita-navsi-tovari-z-ukrayini>

6. Shevchenko, N., Shulga, I., (2019) Review on Status and Trends in Taxation of Foreign Economic Operations in Ukraine. International Journal of Economics, Finance and Management Sciences, 7 (4), 103-106.

СЕКЦІЯ 2.
ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Biliak Yliia,
Ph.D., Associate Professor
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

**CONFLICT MANAGEMENT IN ORDER TO INCREASE THE
FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE**

Relevance of the researched problems. The need for conflict management in crisis situations raises the issue of solving problems and establishing dialogue in the team. At the same time, due to the aggravation of conflict counteraction, it is possible to observe a partial absence of positive relations between the employees of the enterprise, the emotional and spiritual distance between them increases, the motivation to work decreases. Prolonged, unresolved conflicts negatively affect interpersonal relationships, destroy the socio-psychological climate in the enterprise, and the inability to manage conflicts and find optimal ways and means to prevent and resolve them negatively affects all participants in the work interaction. One of the problems that requires special attention is that managers ignore conflicts that arise in the team, and this is unacceptable, as it can lead to erroneous actions in management. Therefore, conflicts must be analyzed from the standpoint of organizational theory, considering it as a set of relations between organizational units. Also, the nature of mutual conflict confrontations indicates that business leaders do not have sufficiently effective practical ways to manage the conflict, so they should be provided with qualified assistance by specialists.

Therefore, managers and managers of enterprises must have sound knowledge, practical skills and skills for constructive conflict management.

Analyzing the conflicts in the studied enterprises, we note that a potential conflict of interest is in itself such a person has a private interest in the field in which he performs his official or representative powers, which may affect the objectivity or impartiality of his decisions, or committing or failing to act during the exercise of these powers. In turn, a real conflict of interest is a conflict between the private interest of a person and his official or representative powers, which affects the objectivity or impartiality of decision-making, or the commission or failure to act in the exercise of these powers. interests of both real and potential is a private interest. And private interest is any property or non-property interest of a person, including due to personal, family, friendly or other extracurricular relations with individuals or legal entities, including those

arising in connection with membership or activity in public, political, religious or other organizations.

Thus, the settlement of conflicts of interest is the direct area of responsibility of the head, the level of which allows to take measures which would fully ensure the prevention and settlement of conflicts of interest (except in cases where the person is in a position that does not provide for the presence of a direct supervisor). It is important to remember that this process is extremely responsible, because the wrong choice of measures can lead not only to ineffective resolution of conflicts of interest, but also to the classification of such actions of the leader as illegal.

Analysis of recent research and publications. Problems of conflictology are trying to solve scientists in various fields of knowledge, including economists, among whom are such as T. Bratkova, L. Gerasin, A. Grinenko, I. Grishova, L. Yemelyanenko, G. Zakharchin, Y. Zaprudsky, A. Ishmuratov, L. Kozer, V. Petyukh, N. Podolchak, L. Torgova, M. Follet, M. Tsyurupa. They have developed models for conflict detection, classification, sources, influencing factors and methods of conflict avoidance, as well as reducing their level. Problems of conflict management, strategies of behavior during conflicts, recommendations for their constructive resolution were considered by N. Vyshnyakova, D. Dena, A. Girnyk, H. Cornelius, W. Mastenbrook, E. Melibruda, M. Mescon, B. Withers, S. Feir, V. Sheinov and other scientists. Such domestic and foreign scientists as, in particular, O. Abayeva, S. Khimenko, M. Stankin, V. Rozanova, A. Zaitsev, S. Zarvovsky, D. Wolf, T. were engaged in research of theoretical and methodological bases of conflict management at the enterprises. Parsons, K. Thomas, R. Simmel, L. Kouser, R. Darendorf, R. Cannes.

Goal. The purpose of the article is to analyze research in the field of determining the essence of financial security of the enterprise and conflicts that arise in the process of crisis situations at the enterprise.

Research results. Conflicts of interest arise when conflicts between private interests and official or representative powers affect the objectivity or impartiality of decisions, acts or omissions in the exercise of official powers. Most often (but not exclusively) the private interest is related to family relationships or the manager's decision-making about himself.

For example, the daughter of the director of this enterprise works in a legal entity under public law. Of course, he wants to take care of someone close to him. This determines his private interest. If a company director has the authority to make decisions, for example, about rewarding his or her daughter, who works as a department head at that company, this is a potential conflict of interest. That is, a potential conflict of interest arises when an official has official powers related to the commission / non-commission of actions, decision-making in relation to a close person. If the head of the enterprise exercises official powers in relation to a close person, it is a real conflict of

interests. That is, if the director of the company approves to give an award to his daughter, it is a real conflict of interest. And then such actions of the head are an offense.

Similarly, if this director of the enterprise issues an order to reward himself without the consent of the governing body, he will violate the requirements of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption". Such a situation is also a real conflict of interest. If, for example, a director enters into civil law contracts on behalf of his company to perform certain work or provide services with a natural person-entrepreneur who is his nephew, this is also a real conflict of interest.

In addition, in these situations, the head of the company violates the requirements for the prevention and settlement of conflicts of interest - he did not report a conflict of interest and made a decision in a real conflict of interest. These are administrative offenses related to corruption.

The Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" clearly defines the methods of external settlement of conflicts of interest. In addition, you can always resolve conflicts of interest without losing private interest. In this case, it is necessary to provide supporting documents to the immediate supervisor or the head of the body whose powers include dismissal / initiation of dismissal.

The manager must constantly check whether his powers fall within the private interest, because even the seemingly familiar actions and decisions may have signs of conflict of interest.

If an official is unsure whether he or she has a conflict of interest, he or she has the right to seek clarification from the National Agency for the Prevention of Corruption and wait for further action before receiving an explanation (Figure 1).

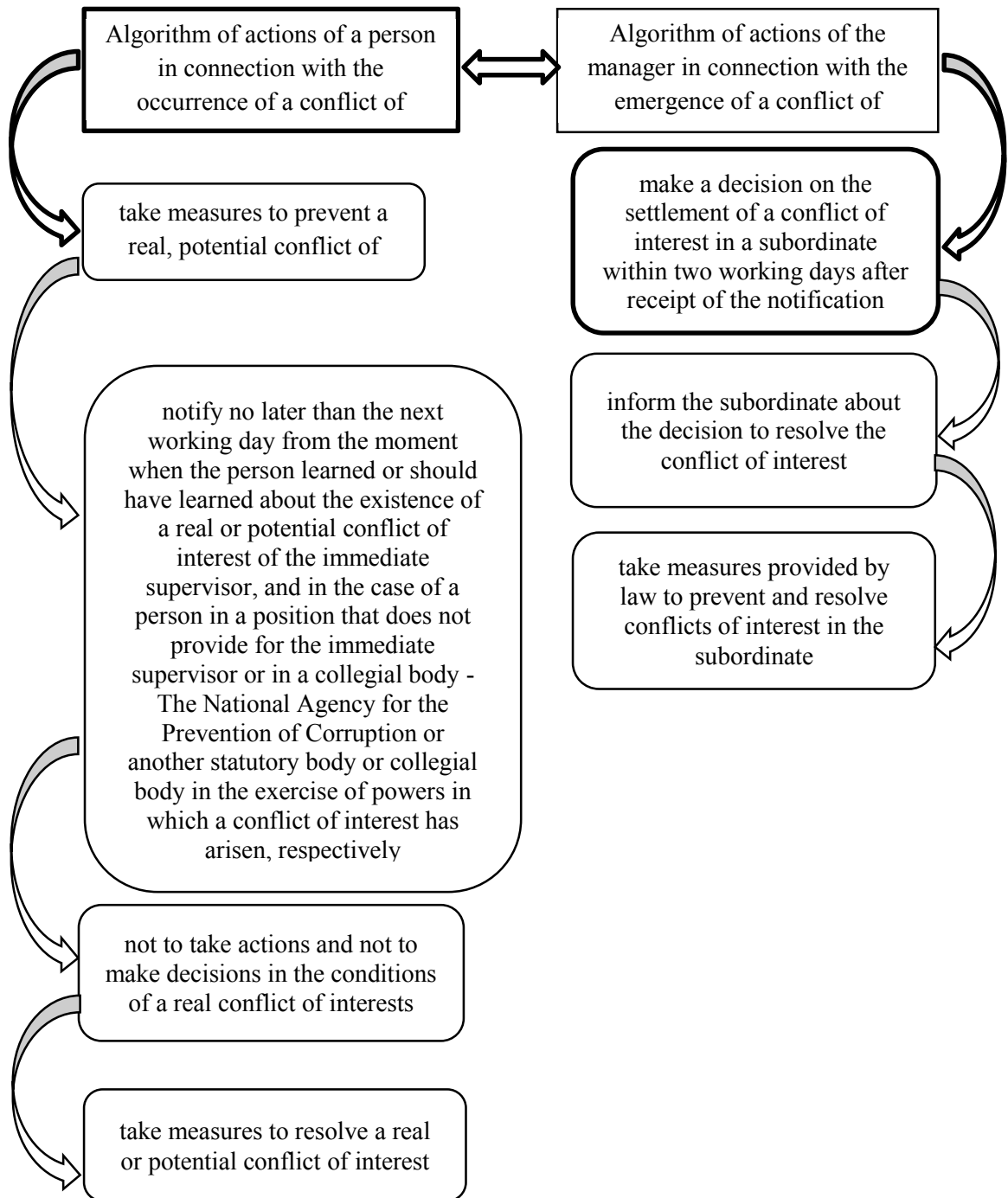

Fig. 1. Algorithm of actions of a person in connection with the emergence of a conflict of interest

In fig. 2 we offer measures of external and independent settlement of the conflict of interests under the conditions of types and character of conflicts.

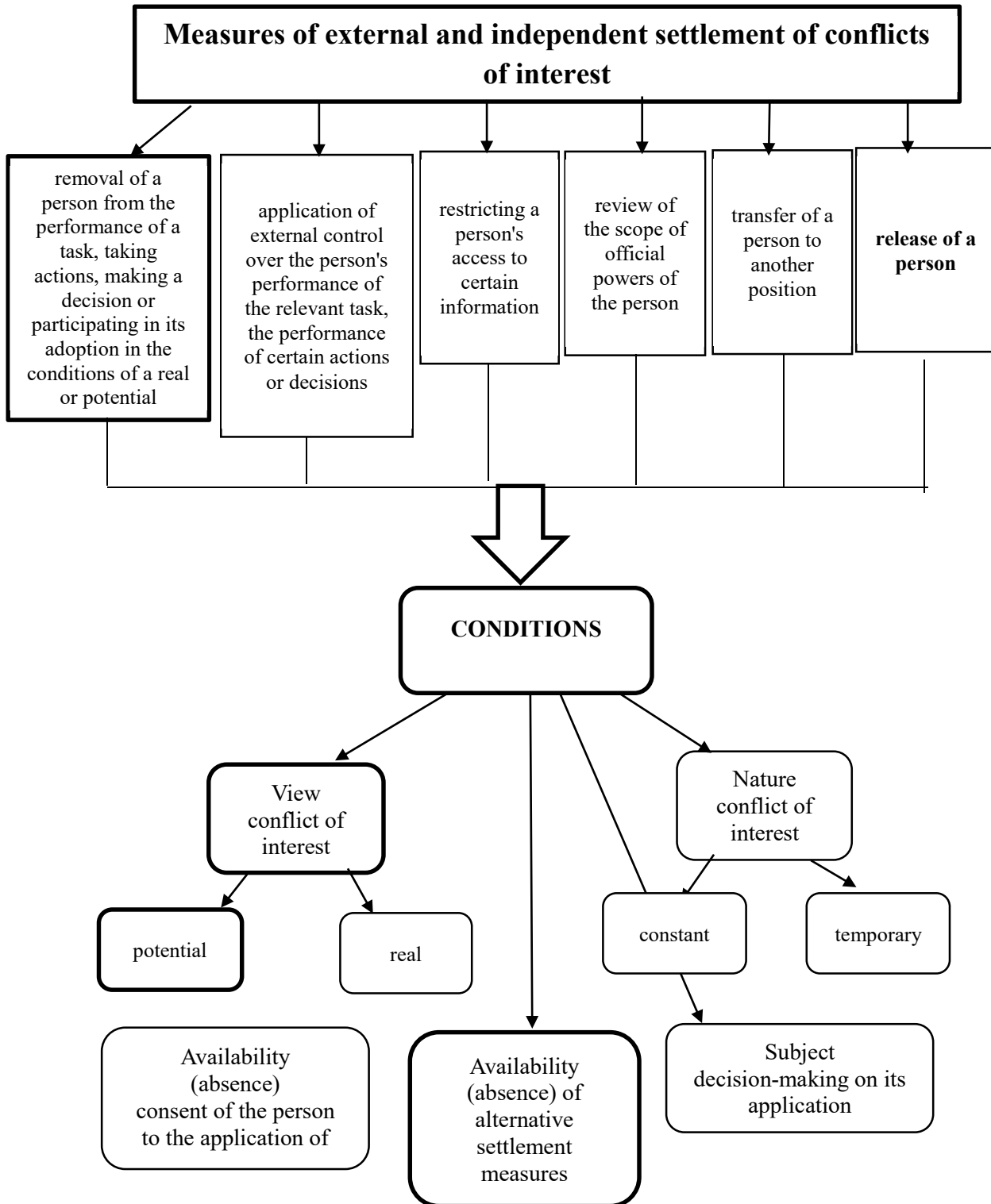

Fig. 2. Measures of external and independent settlement of conflicts of interest under the conditions of types and nature of conflicts

In fig. 3. Schematically shows the reasons for removal from the task, action, decision-making or participation in its adoption.

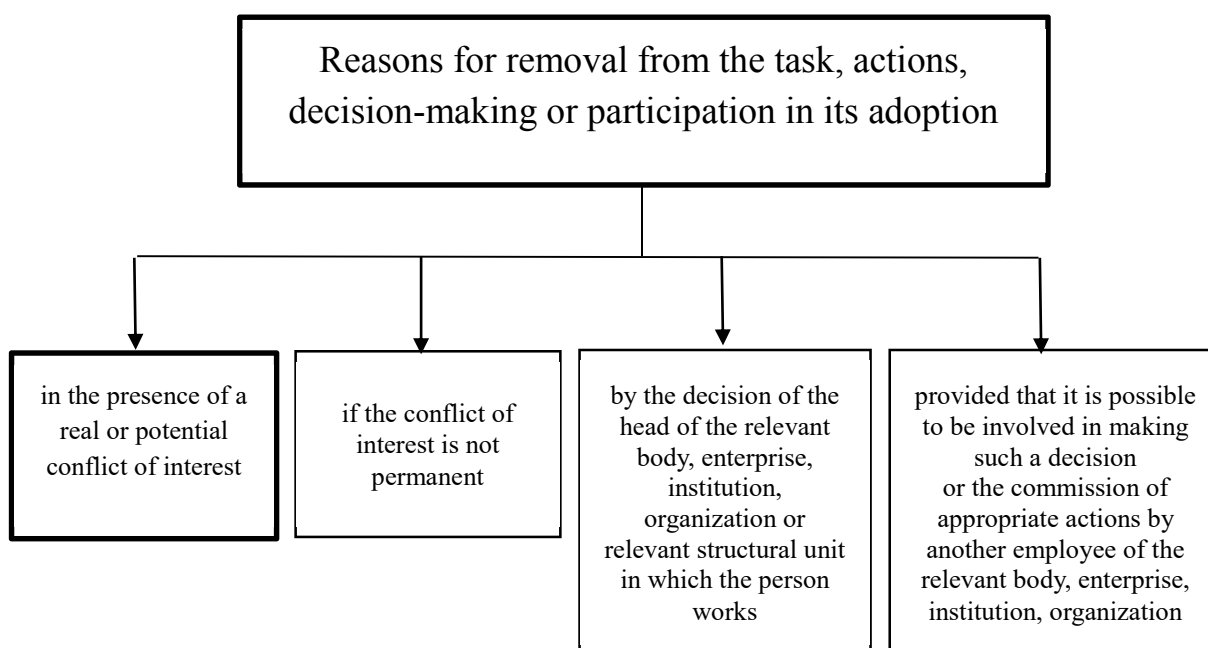

Fig. 3. Reasons for removal from the task, actions, decision-making or participation in its adoption

Conclusions and suggestions. The Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" clearly defines the methods of external settlement of conflicts of interest. In addition, you can always resolve conflicts of interest without losing private interest. In this case, it is necessary to provide supporting documents to the immediate supervisor or the head of the body whose powers include dismissal / initiation of dismissal.

If the conflict of interest is permanent and cannot be resolved in any other way, the person will have to be released. And the immediate supervisor or the head of the body responsible for the dismissal / initiation of the dismissal, who became aware of the conflict of interest of the subordinate, is obliged to take measures for settlement within two working days from the receipt of such notification.

If the actions of the heads of state enterprises, institutions and organizations belonging to the sphere of management of the Ministry of Regional Development reveal a conflict of interest and it is not resolved independently, these officials will need to apply external resolution of conflicts of interest, including dismissal .

Conflicts of interest are regulated by Articles 28-36 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption".

References:

1. Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" (Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, № 49, p. 2056). Verkhovna Rada of Ukraine. 2014

Boyko Svitlana,

PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Food Technologies,
Ukraine

VOLATILITY OF YIELD FOR DG BONDS ON THE UKRAINIAN FINANCIAL MARKET

Introduction. The Government of Ukraine uses various sources of loans to cover the budget deficit. These are bonds of the domestic government loan (DG bonds), bonds of the foreign government loan (FG bonds), loans from the National Bank of Ukraine, loans from the international financial organizations (NEFCO, IBRD, EIB, IMF, EBRD, *etc.*), loans from foreign governments (UK, Germany, Poland, Russia, USA, France, Japan, *etc.*). The DG bonds *is the largest in the structure of the government debt of Ukraine*. The DG bonds *share in the debt structure ranged from 40 to 47% in the last decade [1]. The problem of formation of yield for DG bonds is relevant because of its importance of DG bonds in financing the budget deficit.*

Analysis of recent researches and publications. Many studies investigate the issue of yield of government bonds. Heryan, Ziegelbauer investigate volatility of yields of government bonds among GIIPS countries during the sovereign debt crisis in the Euro Area [2]. Trinh, Nguyen, Ngo investigate of Vietnam government bond yield volatility using the GARCH approach [3]. Volatility spillover effect of government bonds and stock market are investigated M. Faniband and T. Faniband [4]. Umar, Manel, Riaz, Gubareva use a TVP-VAR approach to investigate the dynamic spillovers of risk and volatility of US bonds during the Covid-19 pandemic [5]. Regarding the problems of volatility of pricing on the Ukrainian financial market, there is a scientific discussion, which is reflected in the writings of Ukrainian scientists (Burtniak and Suduk [6], Liubkina [7], Yastremskyi [8]).

Purpose of the study is to investigate the volatility of yield for DG bonds on the Ukrainian financial market.

Materials and methods of research. Our empirical analysis employs a sample consisting of yearly data on DG bonds which are denominated in UAH, USD, EUR for the period from 2011 to 2021. In this study, the data comprise DG bonds with a 1-year, 1-3-years, 3-5-years and more than 5-year maturity range. The DG bonds yield available in the official websites of the National Bank of Ukraine and the Ministry of Finance of Ukraine.

Volatility is a statistical measure of the dispersion of returns for a given security or market index. Volatility is often measured as either the standard deviation (S) or variance between returns from that same security or market index [9]. One measure of the relative volatility of a particular stock to the market is its beta (β). A beta approximates the overall volatility of a security's

returns against the returns of a relevant benchmark (usually the S&P 500 is used) [9]. In this study, A beta approximates the overall volatility of the DG bonds yield against the returns of a relevant benchmark (PFTS Index or UX Index).

Results of the research and their discussion. The Government of Ukraine issued DG bonds during all the studied years in UAH and USD. In 2012-2014 and 2016-2021, EUR DG bonds were issued. The average annual UAH DG bonds yield fluctuated from 9.16% to 17.79%; the average annual USD DG bonds yield fluctuated from 3.38% to 8.92%; the average annual EUR DG bonds yield fluctuated from 2.27% to 7.50%. We investigated the dynamics of the average annual DG bonds (figure 1).

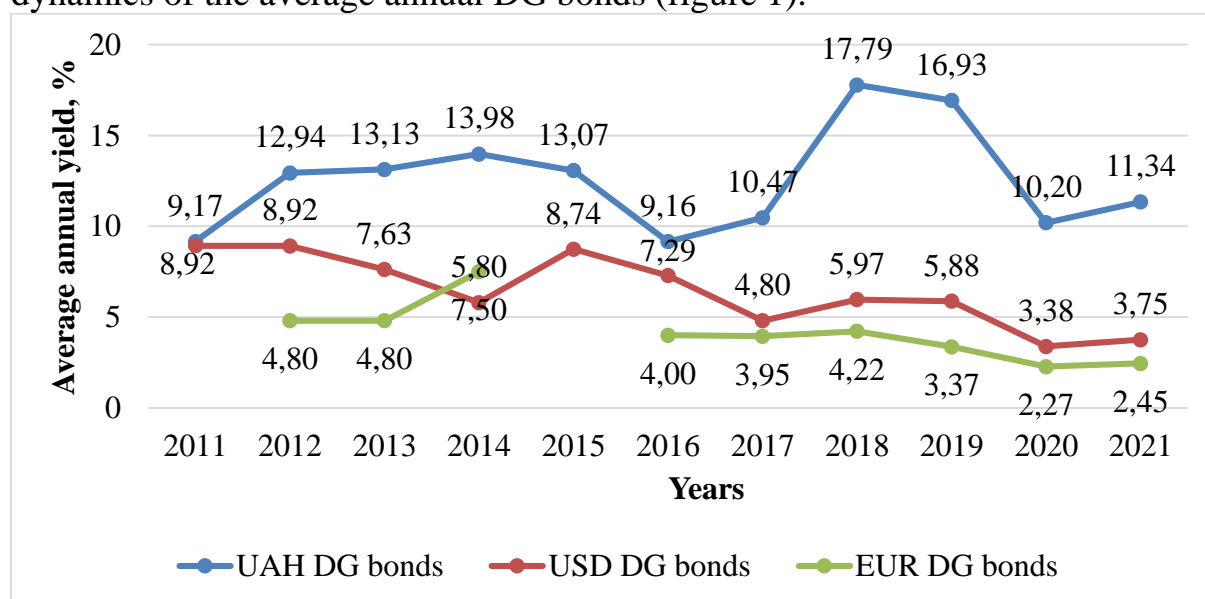

Fig. 1. The Ukrainian DG bonds yield in 2011-2021

There is no correlation between UAH DG bonds yield and USD DG bonds/EUR DG bonds. Therefore, the dynamics of the average annual UAH DG bonds yield were determined as a wave-like: 2011-2014 was increase of UAH DG bonds yield, 2014-2016 was decrease of UAH DG bonds yield, 2017-2018 was increase of UAH DG bonds yield, 2019-2020 was decrease of UAH DG bonds yield. Also the dynamics of the average annual USD DG bonds yield were determined as a wave-like.

Regression analysis of the average annual Ukrainian DG bonds yield ($Y_{\text{UAH DG bonds}}$, $Y_{\text{USD DG bonds}}$) and coefficient of determination ($R^2 = 0,76$) indicate the reliability of polynomial models (formula 1, formula 2).

$$Y_{\text{UAH DG bonds}} = 0,005x^6 - 0,16x^5 + 2,17x^4 - 13,92x^3 + 43,16x^2 - 57,89x + 36,10 \quad (1)$$

$$Y_{\text{USD DG bonds}} = -0,0003x^6 + 0,01x^5 - 0,18x^4 + 1,25x^3 - 4,28x^2 + 5,93x + 6,30 \quad (2)$$

Standard deviation of the average annual UAH DG bonds yield was 2.89. This is the maximum value of the average annual DG bonds yield by type of currency. Standard deviation of the average annual USD DG bonds yield was 2.00 and the average annual EUR DG bonds yield was 1.55. We have established a relationship between the level of volatility and the currency of the DG bonds. A higher level volatility of the average annual DG bonds bond is inherent in currencies with a higher level volatility of exchange rate.

The average annual UAH DG bonds yield with a 1 year maturity fluctuated from 7.02% to 18.40% (standard deviation was 4.02). The average annual UAH DG bonds yield with 1-3 years maturity fluctuated from 9.32% to 17.85% (standard deviation was 3.22). The average annual UAH DG bonds yield with 3-5 years maturity fluctuated from 8.75% to 16.74% (standard deviation was 2.37). This is the minimum value of the standard deviation of the average annual UAH DG bonds. The average annual UAH DG bonds yield volatility of medium-term bonds was the lowest.

Table 1

The Ukrainian DG bonds yield in 2011-2021 by maturity and currency, %

Years	UAH DG bonds yield, %	including by maturity				USD DG bonds yield, %	including by maturity		
		to 1 year	from 1 to 3 years	from 3 to 5 years	more than 5 years		to 1 year	from 1 to 3 years	from 3 to 5 years
2011	9.17	7.93	9.57	8.75	9.30	8.92	8.92		
2012	12.94	13.55	12.22	14.29	14.22	8.92	9.30	8.87	
2013	13.13	7.02	9.32	14.26	14.19	7.63	5.18	7.90	7.50
2014	13.98	13.11	16.75	13.57	15.50	5.80	5.78	8.10	
2015	13.07	17.00	16.66			8.74	8.74		
2016	9.16	16.64	17.85	16.74	6.50	7.29		7.29	
2017	10.47	15.23	14.89	15.11		4.80	5.00	4.74	
2018	17.79	17.92	16.18	15.87		5.97	5.90	6.13	
2019	16.93	18.40	16.73	13.11	15.31	5.88	6.50	5.16	
2020	10.20	10.05	10.62	10.98	9.80	3.38	3.34	3.54	
2021	11.34	10.68	11.75	12.32	12.95	3.75	3.67	3.81	

The average annual UAH DG bonds yield with more 5 years maturity fluctuated from 6.50% to 15.50% (standard deviation was 3.29). The Ukrainian DG bonds yield in 2011-2021 by maturity and currency are given in table 1.

In such a way, volatility of yield for UAH DG bonds on the Ukrainian financial market was the maximum in the short-term period. Volatility of yield for UAH DG bonds was the minimum in the medium-term period. In the long-term period, volatility of UAH DG bonds yield increased compared to the medium-term period.

The structure of Ukrainian public debt is formed in such a way that long-term borrowing prevails. The share of long-term UAH DG bonds was from 69.5% to 56.7%. Indicators of volatility of yield for UAH DG bonds in the long term are informative for investors.

We made the same conclusions about volatility of yield for USD DG bonds: volatility of yield for USD DG bonds on the Ukrainian financial market was the maximum in the short-term period. Volatility of yield for USD DG bonds was the minimum in the medium-term period.

Further, it requires research on the relationship between volatility of yield for DG bonds and macrofinancial indicators (PFTS Index, government deficit, public debt) and macroeconomic indicators (consumer price indices, deflators of gross domestic product). Correlation statistic (table 2) proves the absence of a connection between yield for DG bonds and macrofinancial indicators, macroeconomic indicators.

Table 2

Correlation statistic

	UAH DG bonds yield, %	PFTS Index	Consumer price indices, %	Government deficit, % of expenditures	Public debt, billion USD	Deflators of gross domestic product, %
UAH DG bonds yield, %	1,0000					
PFTS Index	0,2641	1,0000				
Consumer price indices, %	0,0008	-0,4327	1,0000			
Government deficit, % of expenditures	-0,0351	0,0215	-0,4364	1,0000		
Public debt, billion USD	0,1469	0,4315	-0,1131	0,2154	1,0000	
Deflators of gross domestic product, %	-0,1548	-0,2746	0,9143	-0,5519	0,0333	1,0000

Conclusions and future perspectives of the study. The DG bonds *is the largest in the structure of the government debt of Ukraine*. The Government of Ukraine issued DG bonds during all the studied years in UAH, USD and EUR. The average annual UAH DG bonds yield fluctuated from 9.16% to 17.79%; the average annual USD DG bonds yield fluctuated from 3.38% to 8.92%; the average annual EUR DG bonds yield fluctuated from 2.27% to 7.50%. Standard deviation of the average annual UAH DG bonds yield was 2.89. This is the maximum value of the average annual DG bonds yield by type of currency. Volatility of yield for UAH DG bonds on the Ukrainian financial market was the maximum in the short-term period. But the long-term DG bonds prevails.

Correlation statistic proves the absence of a connection between yield for DG bonds and macrofinancial/macroeconomic indicators.

References:

1. State Debt and State Guaranteed Debt. <https://www.mof.gov.ua/en/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>
2. Heryán, T., & Ziegelbauer, J. (2016). Volatility of Yields of Government Bonds Among GIIPS Countries During the Sovereign Debt Crisis in the Euro Area. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 11(1), pp. 61-74, DOI: doi: 10.12775/EQUIL.2016.003
3. Trinh, Q. T., Nguyen, A. P., Nguyen, H. A., Ngo, P. T. (2020). Determinants of Vietnam Government Bond Yield Volatility: a GARCH Approach. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7, pp. 15-25. doi: 10.13106/jafeb.2020.vol7.no7.015
4. Faniband, M., Faniband T. (2021). Government Bonds and Stock Market : Volatility Spillover Effect. *Indian Journal of Research in Capital Markets*, January – June, pp. 61-71. doi: 10.17010/ijrcm/2021/v8i1-2/165087
5. Umar, Z., Manel, Y., Riaz, Y., Gubareva, M. (2021). Return And Volatility Transmission Between Emerging Markets and US Debt throughout the Pandemic Crisis. *Pacific-Basin Finance Journal*, 67. doi: 10.1016/j.pacfin.2021.101563
6. Burtniak, I., Suduk, N. (2022). Model of Determining Stock Market Volatility. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 1, pp. 316-320. doi: 10.31891/2307-5740-2022-302-1-53.
7. Liubkina O. (2014). The Impact of Financial Innovation on the Nature of the Market Volatility of Financial Assets. *Investments: practice and experience*, 24, pp. 34-38.
8. Yastremskyi O., Kulyk, V. (2020). Volatility of the Financial Flows Structure of Ukraine's Economy. *RFI Scientific Papers*, 2 (91), pp. 24-34. doi: <https://doi.org/10.33763/npndfi2020.02.024>
9. Hayes A. Volatility. <https://www.investopedia.com/terms/v/volatility.asp>

Lyshtvan Dmytro,
PhD student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

FINANCIAL ACCOUNTING AS A BASIS FOR FINANCIAL MANAGEMENT INFORMATION

In the information society - the core of which is the development of information technologies, the freedom and globality of information exchange, the transparency of economic activity occupies a key place in the architecture of the institutes of the information economy, the institute of financial accounting. Its uniqueness lies in the fact that it is an institution of open, unrestricted access (that is, that is not secret, confidential or official) financial information.

The relevance of the development of the financial accounting institute in Ukraine is enhanced by the rapid development of its civil society, the fundamental principles of which are the openness of information and awareness of the population, the movement towards a developed economy. The challenges caused by Ukraine's European integration aspirations and the requirements of the Association Agreement with the EU signed by it are also powerful drivers of this process. This document assumes that the principles of a free market economy underlie the common activities of European countries, and the rule of law, good governance, the fight against corruption and various forms of transnational organized crime and terrorism, sustainable development and effective multilateralism are fundamental principles of deepening relations.

Ukraine's integration into the European Economic Area requires the fulfillment of the Copenhagen criteria for EU membership. In them, the group of economic criteria includes, in particular, the presence of market institutions, the creation of an optimal investment climate and a favorable environment for entrepreneurial activity. Implementation of these tasks is impossible without the presence in Ukraine of a developed institute of open information on the financial infrastructure of the economy [15].

This institution ensures financial transparency, which is the basis of an investment-attractive economy and an efficient financial market. The creation of a favorable investment climate in Ukraine and the development of its financial market are possible only under the condition of the proper functioning of the financial accounting institute in its economy.

The institution of financial accounting as a living structure is constantly evolving, and a retrospective analysis of Western financial practice and science shows the evolution of the concept of financial accounting. The semantics of this phrase changed, it was differentiated according to the new needs of society and the economy.

It should be noted that the concept of "accounting" is distinguished from "accounting" and is broader. According to the modern thesaurus compiled by one of the largest publishing companies in the world, one of the "big five" English publishers - HarperCollins Publishers LLC [1], accounting is reporting that provides users with a convenient and understandable form of current information obtained through analysis and generalization. This emphasizes its difference from accounting and orientation to the analysis and interpretation of information, presenting it to users in an understandable and diverse convenient form. This interpretation of the term "accounting" is also offered by the Encyclopedia Britannica [2] and the information resource Investopedia [3]. Professor of Finance and Economics at the University of Illinois (USA) Belverd Needles describes accounting as a process in which important cause-and-effect relationships are sought in information, trends and research results of alternative projects that are not inherent in accounting are prepared [4].

As early as the early 1940s, the American Institute of Accountants' Terminology Committee interpreted accounting only as an appropriate level of technique for recording information, classifying it, and interpreting such generalizations. At the same time, the information can be both financial and only partially related to finance [5].

In the 1960s and 1970s, with the growing interest in optimizing investment decisions and sources of corporate financing, the need to process large volumes of information increased, the demand for high-quality financial information increased, and the attitude to accounting changed. It has become an independent service. In 1970, the American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) revised the interpretation of accounting [6], and it began to be considered not as a technique of keeping records (accounting), classifying and summarizing transactions, but as a service activity.

The object of such activity is highlighted - quantitative, primarily essentially financial information about business entities; there were requirements for this information - it had to be useful for making informed economic decisions. In the financial and information system, two components are more and more clearly distinguished: financial accounting - aimed at providing users with open information, and managerial accounting - designed for a limited circle of people.

Back in the early 1970s, in the wake of the rapid development of the international stock market due to the relaxation of government restrictions on the cross-border movement of capital, the Financial Accounting Standards Board (FASB) was created in the United States to improve GAAP. and develop new ones. This marked the beginning of the rapid development of accounting and mandatory financial reporting.

By the late 1970s, computers were widely used by leading corporations in advanced economies, and business decisions increasingly depended on investors' positions based on the analysis of corporate finances. In the wake of such processes, the AICPA revised its interpretation of accounting in 1978. It was determined that from now on, accounting, not limited to the internal information needs of the business, but also addressed to external users, will focus exclusively on financial information [7].

In 1978, the FASB noted that financial accounting information products with the same purpose were divided into two groups: statutory financial statements and financial analysis materials. The latter are information products containing data that directly or indirectly relate to the corporation's resources, its obligations, income, etc. It was emphasized that there is information that can be provided only in a form other than mandatory financial reporting [8].

Further, the content of the concept of financial accounting developed and was enriched under the influence of globalization, mass computerization of small and medium-sized businesses, the development of the Internet and

innovative business management mechanisms, as well as the challenges of financial crises and the need to ensure economic stability.

In the 1980s, with the strengthening of the processes of globalization in the world economy, financial issues and mechanisms of their market regulation began to come to the fore, in particular with the involvement of the Institute of Open Information - Financial Accounting [9]. At the same time, the massive computerization underway in large corporations has spread to small and medium-sized businesses, also contributing to the development of financial accounting. The system of economic-oriented management, formulated by Bennett Stewart [10] and Alfred Rappaport [11], required large amounts of information, which, again, was largely provided by financial accounting.

The development of the content of financial accounting was also facilitated by the system of corporate management. In particular, during the global financial crisis of the early 2000s, the introduction of so-called integrated reporting became mandatory, since purely financial reporting does not reveal the impact of such factors as risk, strategy, supervision and sustainability of corporate operations on their results. . On the contrary, the data of integrated reporting allow to assess the influence of the environment, social factors and corporate governance on the corporation. Created in 2010, the International Integrated Reporting Committee (IIRC) published the International Integrated Reporting Framework in 2013 [12]. In the same year, the European Union adopted the Directive on financial reporting, a separate section of which is devoted to the management report - integrated reporting [13]. Thus, the concept of financial accounting expands over time.

The importance of financial accounting as an institution of open information and its relevance in the development of the financial infrastructure of the information economy of Ukraine is obvious. In the Concept of the Development of Electronic Government in Ukraine, adopted by the Cabinet of Ministers in 2010 [14], one of the priorities in the state today is the development of the information society.

It is defined as oriented to the interests of people, open to all and aimed at forming an innovative model of the development of a high-tech society. Electronic governance, as one of the manifestations of the institutionalization of financial accounting, is designed to contribute to the creation of conditions for open and transparent public administration, the development of the information society in the country, the creation of an optimal investment climate and a favorable business environment. [15].

The implementation of these tasks is impossible without the presence in Ukraine of a developed institute of open information on the financial infrastructure of the economy. This institution ensures financial transparency, which is the basis of an investment-attractive economy and an efficient financial market. The creation of a favorable investment climate in Ukraine and the

development of its financial market are possible only under the condition of the proper functioning of the financial accounting institute in its economy.

Despite the relevance of the development of the financial accounting institute for Ukraine, its essential and pragmatic aspects have not been sufficiently explored by modern domestic financial science. There is a lack of coverage of the fundamental theoretical and methodological foundations of its formation and a clear understanding of the prospects of the information economy of Ukraine.

References:

1. Collins English Dictionary and Thesaurus. Harper Collins Publishers, 1998. – 1378 p.
2. Encyclopedia Britannica. URL: <http://qoo.by/Oxk>
3. Investopedia. UR: <http://qoo.by/Oxi>
4. *Needles B. Jr.* Financial Accounting. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1989. P. 4.
5. Committee on Accounting Terminology. Accounting Terminology Bulletin N 1. New-York: American Institute of Certified Public Accountants, 1953. Par. 9. URL: <http://qoo.by/Oxg>
6. Basic Concepts and Accounting Principles Underlying Financial Statements of Business Enterprises. Statement of the Accounting Principles, Board N 4. New York: American Institute of Certified Public Accountants, 1970. Par. 40
7. Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises. Statement of Financial Accounting Concepts No. 1. Stamford, Conn.: Financial Accounting Standard Board, 1978. Par. 9.
8. Conceptional Framawork for Financial Repporting, 1978. URL: <http://qoo.by/Oy7>
9. *Adda J.* La mondialisation de'conomie (t. I Genese, t. Problèmes). Paris, 1996.- P. 15
10. *Bennet S. G.* The Quest for Value: the EVA Management Guide. New York: Harper Business, 1991. 738 p.
11. *Rappaport A.* Creating shareholder value: The new standard for business performance. New York / A. Rappaport. N. Y.: The FreePress, 1998. 205 p.
12. The International IR Framework. IIRC. 2013. URL: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf>
13. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and the Council of the EU dated 26.06.2013 on annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of companies. URL: <http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf>
14. The concept of e-government development in Ukraine. - Order of the CMU No. 2250 dated 13.12.2010. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%P1%80>
15. Ryazanova N. Institute of Financial Accounting Information society: the essence and modern paradigm of development: monographics / Nadiya Ryazanova. - Kyiv: KNEU, 2017. 337 p.

Buriak Alina,
PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

Demianenko Inna,
PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Food Technologies,
Ukraine

APPLICATION OF CONVERSION BONDS IN FINANCING OF FINANCIAL SUSTAINABLE ENTERPRISES

Given the presence of signs of financial crisis in the company and the need for financial resources for business activities and implementation of rehabilitation measures, it is advisable to use such a financial instrument as conversion loan bonds, which can be a form of remediation lending by owners and creditors.

In professional scientific and practical literature on financial rehabilitation, conversion bonds are characterized as an effective rehabilitation financial instrument, especially when interest rates in the credit market are quite high, and the share price due to low yields tends to decrease. The issue of ordinary shares in such circumstances is problematic and impractical [1].

If in the future the company plans to increase equity, including by increasing the share capital, the exchange of conversion bonds for shares leads to this. In this case, the authorized capital of the entity increases by the total nominal value of bonds exchanged for shares, and it itself must be equal to the nominal value of shares.

Given that conversion bonds are registered bonds that are exchanged for ordinary shares of the company for a certain period of time, and shareholders have the same preemptive rights to purchase them as to purchase new shares, the use of this financial the tool will be less risky and will allow the owner to achieve the goal.

The advantage of conversion bonds is that the interest on them is usually lower than the average interest rate on the credit market, and the main benefit of investors is not to earn income, but to be able to later exchange them for ordinary shares. It should also be noted that interest on debt financial instruments is attributed to the gross expenses of the issuing company, and the source of dividends on shares is net income. Corporate conversion bonds are issued, as a rule, for a period of 5-10 years, which will change the structure of borrowed funds in favor of long-term debt capital, and their market price is determined by the investment value and price of ordinary shares taken for conversion [2].

The conversion rate is the ratio at which the conversion is planned and shows how many bonds must be submitted to receive one share, determined by dividing the nominal value of all bonds in circulation by the amount of authorized capital growth. In order to align the real price of the shares with the value of the conversion, the terms of the issue may include surcharges that occur during the exchange. Conversion is economically justified if its price (the value of bonds plus surcharges) is lower than the stock price. Given that the share issue price is determined by the conversion factor and surcharges, they should be set at a level not lower than their nominal value. But we must remember that the decision of the owners of corporate bonds on their conversion into shares depends on the level of profitability and reliability of the issuing company, and the volume of such financial instruments should not exceed the statutory standard in relation to paid share capital [4].

It should also be noted that the issuance of convertible bonds will help Ukrainian companies overcome the crisis of distrust, as they are ideal for those investors who expect to have an income comparable to earnings from stocks, and get rid of uncertainty associated with volatility. Historically, the growth of corporate convertible bonds is 80% of the growth of ordinary shares, and their volatility is about 2 to 3. Thus, if the value of ordinary shares increases by 10%, the value of convertible bonds increases by 8%; and if the value of common shares falls by 10%, then corporate convertible bonds lose 6% of their value [3].

The issue of corporate bonds plays an important role in attracting financial resources from businesses around the world. However, the qualitative properties and quantitative characteristics of corporate bonds can be both advantages and disadvantages for issuers, which are summarized and reflected in table. 2.

Table 2

Advantages and disadvantages of corporate bond placement

Advantages	Disadvantages
1	2
Obtaining significant financial resources with a time horizon of more than one year	The incurrence of additional costs associated with the disclosure of information about the issuer
Lack of strictly targeted use of borrowed financial resources	Occurrence of significant regulatory costs (NSSMC services, services of the Central Securities Depository, underwriter services (underwriters), auditor services)
Obtaining advanced debt portfolio management capabilities	Existence of high interest costs and costs of financial intermediation in the case of the first placement of bonds
Reducing dependence on an individual creditor and reducing the concentration of risks on a single creditor	Longer term for preparation and attraction of financial resources

Maintaining control over the activities and reducing the risk of intrusion into the issuer's management	Loss of financial resources spent on preparation of the bond issue in case of unsuccessful placement
1	2
Attracting many individual and institutional investors to the public financial market; reducing the cost of borrowed financial resources	Increasing the value of borrowed financial resources in the event of a decrease in the market interest rate
Reduction of interest expenses (especially in the liquid bond market)	Orientation of the domestic corporate bond market on instruments with a maturity of not more than 1–3 years
Getting opportunities for flexible tax and financial planning	
The emergence of the issuer's credit history in the public financial market	Decrease in indicators of financial stability of the issuer
Obtaining exchange history and exchange reputation	Restrictions on the use of borrowed financial resources (placement of bonds for the formation and replenishment of the authorized capital of the issuer and coverage of losses from economic activities is not allowed)
Obtaining opportunities for financial design, including refinancing of bonds	
Creating a national marketing channel for the issuer and its brands through public disclosure	
Increasing the investment attractiveness of the issuer due to the emergence of external monitoring by the market	Decreased mobility and profitability of the issuer as a result of the need to reserve significant financial resources for bond payments

In Ukraine, over the past ten years, there has been a decrease in issuance activities in the corporate bond market. Scientists claim that the potential circle issuers who feel the need for borrowed financial resources through the issuance of corporate obligations, covers [5]:

- medium and large business entities that have the opportunity to implement large investment projects;
- economic entities that develop the resource to use the issuance of liabilities as a tool to raise finance on an ongoing basis;
- business entities that have a reliable financial condition, high liquidity, solvency and financial stability and a positive credit rating;
- economic entities operating in dynamically growing markets, which determines not only the current but also the long-term need to issue commitments to finance dynamic development projects.

We believe that currently the most likely potential issuers of corporate bonds in Ukraine are large businesses that have established themselves as market leaders. These can be both producers of goods and services and trade enterprises. It is difficult for such economic entities to attract large amounts of bank loans due to the presence of internal credit limits and difficulties in finding partners for the credit consortium. In addition, a conservative bank may not financially support a large-scale investment project that will provide a breakthrough for the entity in the market.

Current practice shows that by issuing corporate bonds, economic entities also finance the acquisitions of other market players, thereby increasing their market share or entering new markets.

The issuance of corporate bonds (possibly pegged to foreign currencies) may also be appropriate for export-oriented businesses. Such legal entities have an important initial advantage for entering the international capital market, because they have a chance to get a credit rating higher than in the country as a whole, which is called "Break through the sovereign ceiling." This indicates the possibility of attracting financial resources at a lower price [6].

Additional measures aimed at increasing the attractiveness of corporate bond issuance in Ukraine include:

- development of price centers engaged in the collection and processing of information on the fair value of corporate bonds, including illiquid, as well as providing access to such information to interested users;

- improvement of the legislation regulating the issue of corporate bonds, in order to develop a mechanism for issuing bonds under a simplified scheme (within the bond program);

- creation on the basis of international experience of effective mechanisms of regulation, control and supervision over the activities of national rating agencies aimed at ensuring the quality of rating information on credit quality of corporate bonds and recognition of such assessments by investors, national and foreign regulators;

- creation of a single corporate information center on the basis of the central depository in order to reduce the costs of financial market participants to search for and process information on corporate actions with securities;

- development of floating rate bonds, creation of new products, which in conditions of economic turbulence will facilitate the attraction financial resources in long-term investment projects;

- optimization of regulation of the procedure of corporate bond issuance in order to reduce the costs of issuers, in particular, removing excess information from reports and announcements on the results of the issue and creating the possibility of submitting emission documentation for registration in electronic form.

Potentially, the corporate bond market in Ukraine can become a powerful source of mobilization of financial resources by domestic enterprises and will help solve the problematic aspects of the market supply deficit in the national financial system and reduce the burden on the bank lending sector.\

References:

1. Govorushko T.A/ Management of financial rehabilitation of the enterprise: textbook. / T.A. Govorushko, I.V. Demyanenko, K.V. Bogatskaya. K.: ИІУЛІ, 2013. 400 с.
2. Davidenko N.M. Financial management: textbook. K.: LLC «Zadruga», 2012. 516 p.

3. Rudenko VV Prospects for the use of corporate bonds as a source of financial resources in Ukraine. *Electronic scientific-practical journal "Eastern Europe: Economics, Business and Management"*. 2017. Issue 2 (07). URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/7_2017/52.pdf
4. Tereshchenko OO Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises: textbook. way. / O.O. Tereshchenko. K.: KHEY, 2004. 412 c.
5. Liutyi I., Nichosova T. Formation of the mechanism of management of issue activity of the enterprise in the market of bonds. *Finance of Ukraine*. 2008. № 6. P. 45–53.
6. Gladey R. Corporate bonds as a source of financing the company. URL: http://www.gladei.md/docs/Mar08_Bonds_LOGOS-PRESS_N10_746.pdf.

Buriak Alina,
PhD in Economics, Associate Professor,
Nevhad Bohdan,
student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

PROBLEMS OF EQUITY FORMATION OF UKRAINIAN ENTERPRISES

Currently, there are many forms of ownership in Ukraine, so it is extremely important to study the formation, functioning and reproduction of business capital. In the conditions of the development of the market economy, the concentration of economic activity is assigned to the primary link of the economy - the enterprise. For stable financial functioning, the enterprise needs its own capital. Without the formation of a significant amount of own capital, the creation and normal existence of enterprises, regardless of their forms of ownership, becomes impossible.

The creation of own capital takes place at the expense of the direct participation of its owners. Financial resources are the most important organizational resource of the enterprise, and capital is one of the primary factors of production, which is of particular importance for the viability and financial stability of the enterprise.

It is capital that is the basis for the establishment and further functioning of the enterprise, and in the course of its activity it ensures the interests of the owners, staff and the state.

Capital, which is used to create a certain share of assets and is owned by the enterprise, is called own.

Loan capital shows financial resources that are attracted on a revolving and paid basis. All types of this capital are obligations of the enterprise, which need to be paid within the established terms.

So, equity is the part of the company's assets that remains after deducting its liabilities. It shows a separate part of the property, which is financed by the monetary contributions of the owners (founders) and the company's own funds [1].

Equity is the value (monetary assessment) of the property of business entities, which remains completely at its disposal. In accounting, the amount of equity is defined as the difference between the company's assets and the company's liabilities for a certain period of time.

Most of the theoretical definitions of equity mainly characterize the composition and structure of equity capital, reflecting the calculation procedure of this economic category. In our opinion, equity capital is not a "guarantor" only for founders, but also for creditors. Based on this, we suggest considering equity as the total cost of funds of a business entity, which by property rights belong to him and are used to create a certain part of assets and guarantee the interests of his creditors.

The dynamics of equity capital of DTEK LLC is presented in Figure 1.

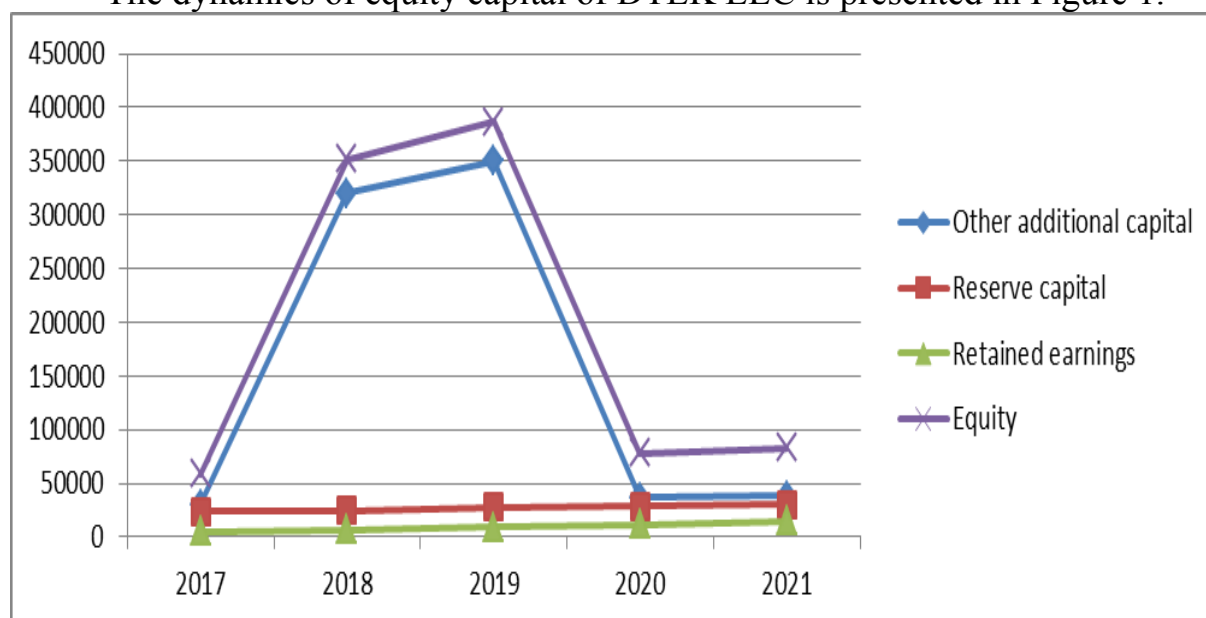

Fig. 1. Dynamics of equity capital and its components in DTEK LLC

***Source: financial statements of DTEK LLC**

So, after analyzing the data in Figure 1, we can say that over the course of five years, the growth of equity capital has been monitored due to the increase in the amount of additional and reserve capital, and at the beginning of 2021, also the authorized capital, which indicates the effectiveness of the LLC's entrepreneurial activity DTEK.

The capital structure of this enterprise in 2021 is presented in Fig. 2

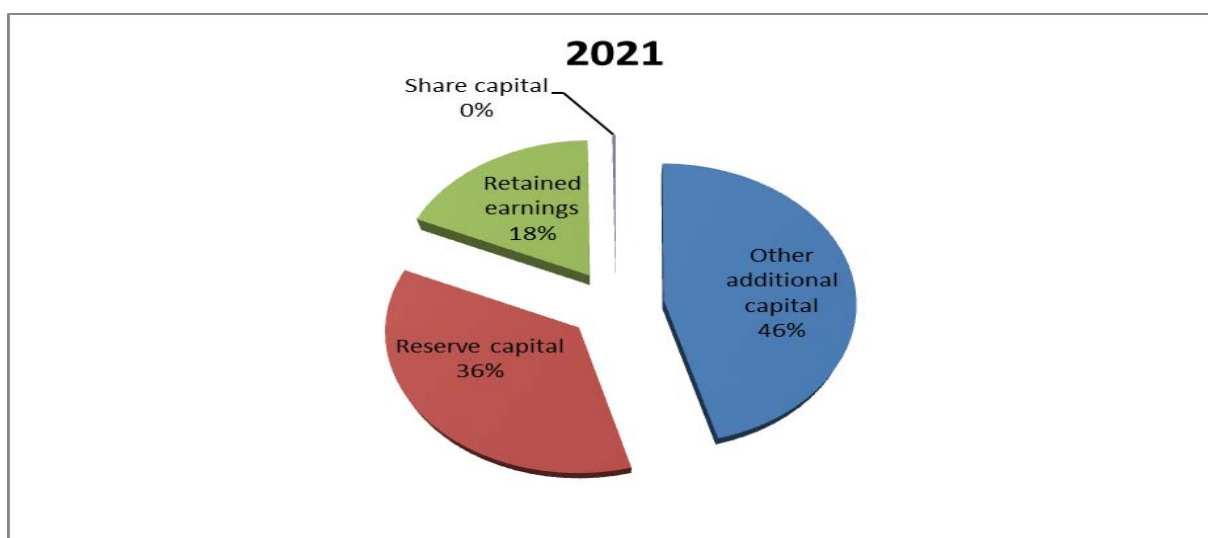

Fig. 2. Equity structure of DTEK LLC in 2021

*Source: built on the basis of data in Fig. 1 of DTEK LLC

According to the materials of Figure 2, the largest share in the structure of equity belongs to other additional capital and is 46%, the share of authorized capital is inconspicuous at 0.24%. So, based on the material of the DTEK enterprise, we observe a significant disproportion of the structure of equity capital by elements.

Equity, as one of the most important indicators of the economic activity of enterprises, performs the following functions [2]:

- long-term financing;
- responsibility and protection of creditors' rights;
- compensation for damages;
- financing of investments that are at risk;
- creditworthiness;
- financial independence (autonomy);
- distribution of assets and income of the business entity.

In the financial statements of enterprises, equity capital is the sum of the first section of the liability balance sheet, i.e. the excess of the book value of assets over liabilities [2].

The main components of the company's equity capital are: authorized capital, additional capital, reserve capital and retained earnings (uncovered loss).

The structure of equity financing sources can be seen in Figure 3.

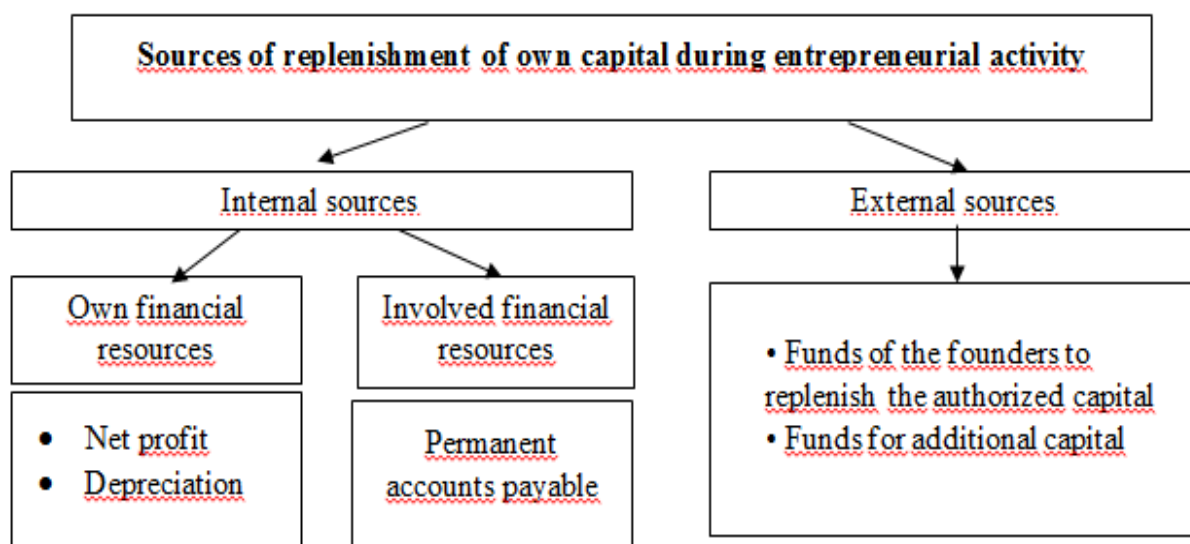

Fig. 3. Sources of the formation of the enterprise's own capital

According to international standards for accounting for the formation of equity capital at domestic enterprises, it can be noted that there are a number of problems today, namely [1]:

- lack of regulatory and methodical instructions regarding the organization of equity accounting;
- imperfect analytical accounting for individual components of equity;
- irregularities in the accounting of payments (order on the accounting policy of the enterprise) in case of exit from the company;
- uncertainty of information about own capital in the order on accounting policy;
- failure to take into account the impact of economic factors (for example, inflation) on the amount of equity;
- lack of a specific standard for accounting of the company's own capital;
- non-observance of an acceptable ratio of the value of the components of own capital.

One of the most difficult issues that arise when making financial and economic decisions is the choice of a more effective structure of equity capital, which assumes an acceptable ratio of borrowed and own sources.

Therefore, equity has an important economic value, because it characterizes the company's own resources. Equity is the total value of the company's funds, which are used by it to form and conduct its economic activities.

It organizes the production process, makes it possible to obtain and increase profits, maintain solvency and creditworthiness in conditions of various levels of risk, and also guarantees financial stability and liquidity of enterprises.

It is very important for all subjects of economic activity to correctly define the concept of "equity", its classification and stages and sources of

formation, and reliable accounting of the formation of equity capital will contribute to its effective use and the adoption of optimal management decisions.

References:

1. Arefieva O.V. Own capital of the enterprise and problems of its formation / Aref'eva O.V., Myagkikh I.M., Rosumaka T.G. *Intellect XXI*. 2016. No. 6. P. 161-169.
2. Davydenko N.M., Buryak A.V., Titenko Z.M. Financial activity of economic entities: Education manual the second edition, supplemented and corrected./ N.M. Davydenko, A.V. Buryak, Z.M. Titenko. Kyiv: CP "Comprint", 2019. 355 p.

Masimli Narmin Afiq,

doctoral student

Elsevar Guliyev Nizami,

Associate professor,

Azerbaijan State Economic University UNEC

PRACTICAL ASPECTS OF THE CAPITAL STRUCTURE THEORIES

Abstract. Capital structure decision is one of the main elements of the financial strategy of the companies. The decision relates to using various gearing levels in the assets of the company but has its own advantages and disadvantages. Debt finance can create valuable tax savings that can drive down cost of capital and increase shareholder value. However too much debt increases financial risk and incurs financial distress cost. The capital structure theories provide good examples for a deep analysis of the core of the companies' financial decisions.

Keywords: *WACC, capital structure, equity, debt finance, tax shield*

Two main theories attempt to explain the effect of changes in capital structure on the cost of capital and therefore the market value of a company. These are traditional theories and the net operating income approach or Modigliani and Miller theory. The theories have completely different statements but are broadly used for the analysis of the companies' capital structure decisions. The capital structure decision broadly relates to using various portions of debt capital in the asset of the company. Using much debt capital links with a high level of risk but has a special advantage to create valuable tax savings.

The traditional view of WACC

Weighted Average Cost of Capital is the average cost of the company's finance (equity, debentures, bank loans) weighted according to the proportion

each element bears to the total pool of capital. Weighting is usually based on market valuations, current yields, and costs after tax.

A general formula for the weighted average cost of capital (or k_0) is as follows.

$$WACC = K_e \left[\frac{V_e}{V_e + V_d} \right] + K_d \left[\frac{V_d}{V_e + V_d} \right] \times (1 - t)$$

Where k_e is the cost of equity

k_d is the cost of debt

V_e is the market value of issued shares (market capitalization)

V_d is the market value of debt

The traditional view is as follows:

- As the level of gearing increases, the cost of debt remains unchanged up to a certain level of gearing. Beyond this level, the cost of debt will increase as interest cover falls, the number of assets available for security falls, and the risk of bankruptcy increases.

- The cost of equity rises as the level of gearing increases and financial risk increases.

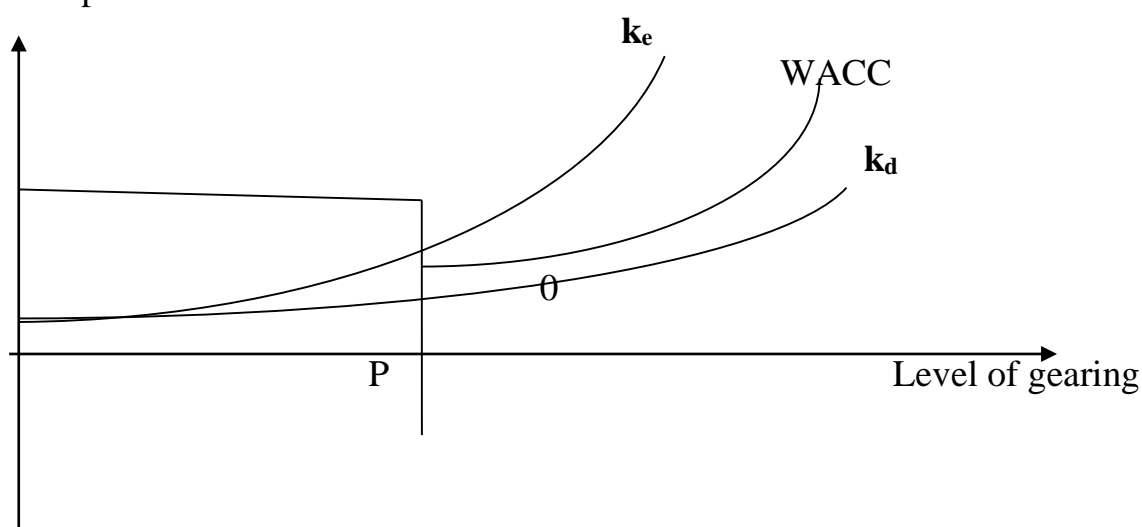
- The weighted average cost of capital does not remain constant, but rather falls initially as the proportion of debt capital increases, and then begins to increase as the rising cost of equity (and possibly of debt) becomes more significant.

- The optimum level of gearing is where the company's weighted average cost of capital is minimized.

The traditional view about the cost of capital is illustrated in the following figure. It shows that the weighted average cost of capital will be minimized at a particular level of gearing P.

Graphic 1. The traditional view of WACC

Cost of capital

Where:

k_e is the cost of equity in the geared company

k_d is the cost of debt

k_o is the weighted average cost of capital

The traditional view is that the weighted average cost of capital, when plotted against the level of gearing, is saucer-shaped. The optimum capital structure is where the weighted average cost of capital is lowest, at point **P**.

The net operating income (Modigliani and Miller (MM)) view of WACC

The net operating income approach takes a different view of gearing on WACC. In their 1958 theory, (Modigliani and Miller (MM)) proposed that the total market value of a company, in the absence of tax, will be determined only by two factors:

- The total earnings of the company
- The level of operating (business) risk attached to those earnings

The total market value would be computed by discounting the total earnings at a rate that is appropriate to the level of operating risk. Operating risk is created by operating leverage. Also called business risk.

This rate would represent the WACC of the company.

In the other words:

$$V_g = V_u = \frac{EBT}{WACC} = \frac{EBT}{K_{eu}} \quad (1)$$

Thus Modigliani and Miller concluded that: the capital structure of a company would not affect its overall value or WACC.

Assumptions of the net operating income approach

- A perfect capital market exists, in which investors have the same information, upon which they act rationally, to arrive at the same expectations about future earnings and risks;
- There are no tax or transaction costs;
- Debt is risk-free and freely available at the same cost to investors and companies alike.

Modigliani and Miller justified their approach by the use of arbitrage.

Arbitrage is the simultaneous purchase and sale of a security in different markets, to make a risk-free profit through the exploitation of any price difference between the markets.

For instance, suppose that there are two companies with the same earnings in equivalent business risk classes. Company **A** is an ungeared company and for business, activity uses only equity capital equal to 60\$. Company **B** is a geared company that has the following capital structure, Equity = 40\$, Debt= 20\$. From the investor's view, if these companies have the same earnings, the investor of company **A** will sell the shares (60\$) of this company and buy the shares of company **B** and obtain an opportunity to make additional investments in the amount of 20\$.

Arbitrage can be used to show that once all profit opportunities have been exploited, the market values of two companies with the same earnings in equivalent business risk classes will have moved to an equal value.

If Modigliani and Miller's theory holds, it implies:

- a) The cost of debt remains unchanged as the level of gearing increases.
- b) The cost of equity rises in such a way as to keep the weighted average cost of capital constant.

The cost of equity rises according to the equation shown below,

$$k_{eg} = k_{eu} + (k_{eu} - k_d) \frac{V_d}{V_e} \quad (2)$$

Where

$(k_{eu} - k_d) \frac{V_d}{V_e}$ is a risk indicator for equity capital of gearing company

k_{eg} is the cost of equity in a geared company

k_{eu} is the cost of equity in an ungeared company

V_d and V_e are the market values of debt and equity respectively

k_d is the cost of debt pre-tax

Example #1. The company has a capital structure: Equity capital – 70% with an expected annual dividend of 18%, debt capital – 30% with an interest rate of 15%. At that time the k_{eg} is equal :

$$k_{eg} = 0.18 + (0.18 - 0.15) \frac{0.3}{0.7} = 0.1929 = 19.29\%$$

Suppose that company decided to increase the portion of debt capital at the capital structure up to 50%. According to this decision, the cost of equity will increase

$$k_{eg} = 0.18 + (0.18 - 0.15) \frac{0.5}{0.5} = 0.21 = 21\%$$

According to postulates of the theory

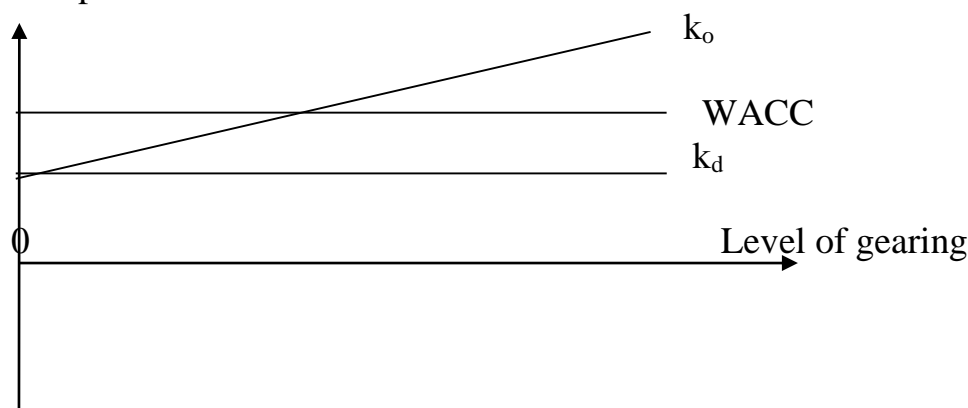
$$WACC = 0.7 \times 0.1929 + 0.3 \times 0.15 = 0.18 = 18\%$$

$$WACC = 0.5 \times 0.21 + 0.5 \times 0.15 = 0.18 = 18\%$$

As seen from the calculations the MM theory's conclusions are correct it can be illustrated graphically as follows

Graphic 2. Modigliani-Miller view of WACC

Cost of capital

Modigliani and Miller's theory adjusted for taxation

Having argued that debt has no benefit in the absence of taxation, MM then went on to demonstrate that debt can be beneficial where tax relief applies.

Allowing for taxation reduces the cost of debt capital by multiplying it by a factor $(1-t)$ where “ t ” is a rate of tax (assuming the debt to be irredeemable).

MM modified their theory to admit that tax relief on interest payments does make debt capital cheaper to a company, and therefore reduces the weighted average cost of the capital where a company has debt in its capital structure. They claimed that the weighted average cost of capital will continue to fall, up to a gearing of 100%.

In other words, according to MM's theory adjusted for taxation, the WACC formula should be modified as below

$$WACC = Ke \left[\frac{V_e}{V_e + V_d} \right] + Kd \left[\frac{V_d}{V_e + V_d} \right] \times (1 - t) \quad (3)$$

in the case of $V_e = 0$; $Kd \rightarrow \min$; and t – constant

$$WACC = Kd \left[\frac{V_d}{V_e + V_d} \right] \times (1 - t) \rightarrow \text{minimum; or}$$

$$WACC = Kd \times (1 - t) \rightarrow \text{minimum}$$

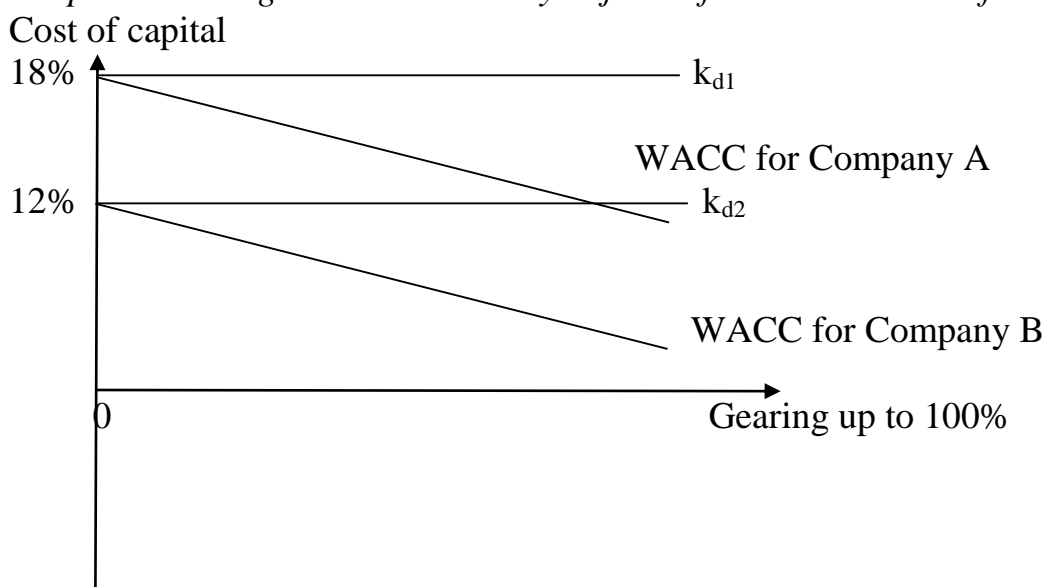
Example #2. Assume that **Company A** has 0 amount of equity capital in the capital structure and received a bank loan at an annual rate of 18%. **Company B** has also 0 amount of the equity capital and received a bank loan at an annual rate of 12%. The corporate tax rate is constant for both companies and is 20%. According to the MM's theory adjusted for the taxation, we get the following results of calculations for WACC of Company A and Company B

$$WACC \text{ Company A} = 0.18 \times (1 - 0.20) = 0.144 \text{ or } 14.4\% \rightarrow \text{minimum}$$

$$WACC \text{ Company B} = 0.12 \times (1 - 0.20) = 0.096 \text{ or } 9.6\% \rightarrow \text{minimum}$$

Graphically it can be illustrated as follows :

Graphic 3. Modigliani-Miller theory adjusted for taxation view of WACC

Formulae and MM theory

M&M developed the following formula as part of their taxation theory

$$V_g = V_u + TB \quad (4)$$

Where V_g = value of debt plus equity in geared company

V_u = value of equity in an equivalent ungeared company

TB = tax shield on debt (T is the corporate tax rate and B is the market value of the geared company's debt)

This formula shows that the greater the value of debt the greater the value of the company and so supports the idea that a company should be geared as highly as possible to maximize its value.

A further formula arising from MM theory is

$$k_{eg} = k_{eu} + (k_{eu} - k_d) \frac{V_d}{V_e} (1 - T) \quad (5)$$

Where T is the corporate tax rate

This formula shows that the cost of equity will increase when the relative value of debt to equity increases. Using Example #1 inputs we may justify this statement through the following calculations.

$$k_{eg} = 0.18 + (0.18 - 0.15) \frac{0.3}{0.7} (1 - 0.2) = 0.1543 = 15.43\%$$

$$k_{eg} = 0.18 + (0.18 - 0.15) \frac{0.5}{0.5} (1 - 0.2) = 0.168 = 16.8\%$$

MM also came up with an adjusted cost of capital formula as follows

$$WACC_{adj} = k_{eu} \left(1 - t \frac{V_d}{V_e + V_d}\right) \quad (6)$$

Where $WACC_{adj}$ the weighted average cost of capital in a geared company

k_{eu} is the cost of equity in an ungeared company

V_d and V_e are the market values of debt and equity respectively

t is the corporate tax rate.

This formula shows that WACC is reduced when gearing increases or in other words when more debt is taken on.

Weaknesses in MM theory

MM theory has been criticized as follows.

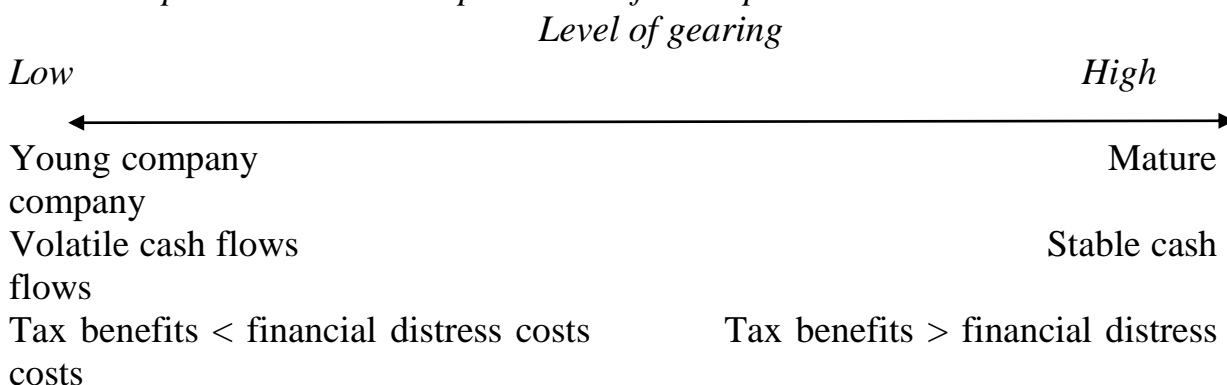
- MM theory assumes that capital markets are perfect. For example, a company will always be able to raise finance to fund worthwhile projects. This ignores the danger that higher gearing can lead to financial distress costs and agency problem

- Transaction costs will restrict the arbitrage process.

Investors are assumed to act rationally which may not be the case in practice. In real practice, some of the theoretical assumptions in MM theory do not hold. The most unrealistic is that perfect capital markets exist and that the debt is risk-free. Almost every borrower would agree that there is a greater risk at very high levels of gearing and lenders will feel the same. This risk is that the borrower will not be able to service its interest payments and the company may

become insolvent. The practical implications of these capital structure theories can be illustrated as follows.

Graphic 4. Practical implications of the capital structure theories

Summary

✓ The traditional theory of cost of capital suggests that WACC is influenced by gearing, Modigliani and Miller disagree

✓ Under the traditional theory of cost of capital, the cost declines initially and then rises as gearing increases. The optimal capital structure will be the point at which WACC is lowest.

✓ Modigliani and Miller stated that, in the absence of tax, a company's capital structure would have no impact on its WACC

✓ Modigliani and Miller went on to demonstrate that debt can be beneficial where tax relief applies and a company should use as much debt finance as possible.

Sources:

1. Fundamentals of Corporate Finance (third edition 2015) Jonathan Berk, Peter DeMarzo, Jarrad Harford.
2. Corporate Finance (european edition 2010) D.Hiller, Stephen Ross, R.Westerfield, J.Jaffe, B.Jordan
3. CIMA Study Text, Strategic Paper F3, Financial strategy. 2015
4. URL: <https://www.managementstudyguide.com/capital-structure.htm>
5. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/finance/>
6. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/taxshield.asp>
7. URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/063014/what-formula-calculating-weighted-average-cost-capital-wacc.asp>
8. URL: <https://www.investopedia.com/articles/fundamental/03/061103.asp>
9. URL: <https://www.investopedia.com/terms/o/optimal-capital-structure.asp>
10. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/traditionalcapitalstructure.asp>

Буткевич Т.В.,

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

У статті проведено аналіз управління державним боргом розвинених країн. Визначено борговий характер сучасної світової економіки. На основі проведеного дослідження зроблено висновок, що високий рівень боргового навантаження у розвинутих країнах світу не має негативного впливу на їх суверенний рейтинг та не несе ризиків дефолту.

Keywords: фінансова безпека держави, державний борг, стабільність, боргове навантаження, суверенітет.

Поширення наслідків впливу сучасної глобальної фінансової кризи, яка стала результатом пандемії коронавірусу, на вітчизняну економіку стали визначальними факторами зростання рівня державного боргу та суттєвого посилення тиску боргових виплат на Державний бюджет України до 2022 р. Високий рівень зовнішньоборгового навантаження став одним із вагомих факторів порушення фінансової стабільності в Україні та загострення антагонізму між зростаючими потребами у фінансуванні внутрішніх інвестицій та обмеженістю фінансових ресурсів, а надто в період дестабілізації на світових кредитних ринках. Тому для підвищення рівня боргової стійкості, а відтак, і макроекономічної стабільності держави, надзвичайно важливе значення має запровадження ефективного механізму управління зовнішнім державним боргом.

Головною особливістю сучасної світової економіки є її борговий характер, який полягає в нарощенні споживчого попиту за рахунок використання різноманітних важелів кредитного характеру, що спричиняє боргову залежність світової економіки та економіки окремих країн. Практика функціонування боргових механізмів свідчать про те, що надмірний обсяг боргового навантаження породжує загрози для макрофінансової стабільності. Надвеликий рівень боргів та боргового навантаження, що його здійснюють на світову економіку і розвинені країни, і країни, які розвиваються, першочергово призводить до нестабільності та потенційної непередбачуваності на глобальних фінансових ринках, внаслідок чого корпоративний сектор та фінансова система недоотримують потрібні їм ресурси чим порушується їх збалансований розвиток, знижуються потенціал економічного зростання і, відповідно, темпи зростання світового господарства.

В умовах відсутності зовнішніх обмежувачів держави тяжіють до необмеженого запозичення, але так не може тривати нескінченно. Якщо в умовах глобалізації великі економіки не витримують боргового

навантаження, міжнародні фінансові інститути будуть не в змозі запропонувати адекватну підтримку. Тоді деструктивна і, навіть руйнівна, сила можливої нестабільності багаторазово зростає.

Так, існуючі на сьогодні рекомендації Міжнародного валютного фонду та Маастрихтські критерії доводять, що гранична величина відношення державного боргу до ВВП країни має складати не більше 60%. Перевищення цієї граничної межі може призвести до погіршення фінансової стабільності, боргової стійкості, а в кінцевому підсумку до технічного дефолту держави. Однак, такі розвинуті країни світу, як: Японія (відношення державного боргу до ВВП 266%), Франція (116%), Бельгія (114%), США (108%), Великобританія (107%) зберігають макроекономічну і фінансову стабільність та не піддаються ризикам дефолту (табл. 1).

Таблиця 1

Показники боргового навантаження та суверенного рейтингу деяких країн світу за 2020 рік*

Країна	Відношення державного боргу до ВВП, %	ВВП на одну особу населення, дол. США	Суверенний рейтинг		
			Moody's ratings	S&P ratings	Fitch ratings
Японія	266	42929	A1	A+	A
Франція	116	44995	Aa2	AA	AA
Канада	115	49222	Aaa	AAA	AA+
Бельгія	114	50103	Aa3	AA	AA-
США	108	68309	Aaa	AA+	AA-
Великобританія	107	46344	Aa3	AA	AA-
Аргентина	105	8442	Ca	CCC+	CCC
Бразилія	98	6797	Ba2	BB-	BB-
Україна	58	3727	B3	B	B

*Джерело: сформовано на основі [1, 2, 3]

Таким чином, чи можемо бачити, що високий рівень боргового навантаження у розвинутих країнах світу не має негативного впливу на їх суверенний рейтинг та не несе ризиків дефолту. В країнах з низьким рівнем доходу на одну особу населення та рівнем боргового навантаження, яке не перевищує Маастрихтський критерій суверенний рейтинг є середнім та свідчить про те, що боргові зобов'язання розглядаються як частково спекулятивні або спекулятивні і піддаються високому кредитному ризику. Група країн з низьким рівнем доходу, де відношення державного боргу до ВВП перевищує межу в 100%, має низький суверенний рейтинг, який свідчить про те, що боргові зобов'язання держави є високоспекулятивними та перебувають в стані дефолту або близькому до нього.

Тобто, аналіз боргового навантаження, ВВП на одну особу населення (відображає рівень економічного розвитку) та суверенного рейтингу країн світу свідчить, що високий рівень розвитку економіки дозволяє державам збільшувати державний борг понад Маастрихтський критерій (60%) без

шкоди для економічного зростання. Більше того, залучення внутрішнього і зовнішнього державного боргу розвинутими країнами світу передбачає його ефективно спрямування на досягнення цілей зі стимулювання економічного росту, що позначається на динаміці ВВП та дозволяє державам ефективно обслуговувати внутрішні і зовнішні запозичення.

Розвиток соціальної та економічної інфраструктури в США за рахунок збільшення бюджетного фінансування також відіграє особливу роль у стимулюванні зростання ВВП, особливо цей підхід використовується американським Урядом в умовах кризових явищ в економіці. Так, одним із важливих заходів з подолання Великої депресії 1932-1933 років було фінансування будівництва доріг, залізниць, житла, промислової інфраструктури, що регулювалося відповідними законами «Про відновлення національної промисловості», «Про економію» тощо. Окрім цього, було створено Адміністрацію національного відновлення, Національне управління у справах відбудови промисловості, Управління цивільного будівництва, які були розпорядниками бюджетних коштів, спрямованих на розвиток інфраструктури. Під час подолання наслідків фінансово-економічної кризи 2007-2009 років адміністрація Президента Б. Обама реалізувала План відновлення і реінвестицій, який спочатку передбачав фіскальне стимулювання економіки на загальну суму в 787 млрд. дол., або приблизно 5% ВВП за величиною обсягу останнього станом на 2008-2009 рр. Згодом Конгрес США з ініціативи адміністрації Б. Обама прийняв ряд додаткових заходів бюджетного стимулювання американської економіки, і, таким чином, загальна вартість Плану американського відродження і реінвестицій оцінюється в 840 млрд. дол. за період з 2009 по 2019 років [4]. Основні напрямки фіскального стимулювання економічного відновлення були спрямовані на іпотечний ринок, ринок автомобілебудування, а також в промисловість. В умовах пандемії COVID-19 президент США Дж.Байден також звернувся до механізму дефіцитно-боргового фінансування інфраструктурних проєктів, 31 травня 2021 року оголосивши План створення робочих місць (American Jobs Plan), який передбачає модернізацію понад 32 тис. кілометрів доріг і близько 10 тис. мостів, оновлення складу громадського транспорту, створення мережі зарядних станцій для електромобілів. На ці цілі заплановано виділити близько 621 млрд доларів. Ще 111 млрд дол. будуть спрямовані на заміну свинцевих водопровідних труб та каналізаційних систем. На розвиток ширококутового інтернету передбачені ще близько 100 млрд дол. (85,3 млрд євро), а ще 100 млрд. дол. Буде витрачено на поновлення електромереж [5].

Масштабна державна підтримка розвитку бізнесу, фінансування інноваційної діяльності та розвиток інфраструктури дало змогу створити високотехнологічну економіку з високим рівнем економічної складності⁸, яка є не залежною від світових сировинних циклів, що дозволяє досягати

стабільного економічного зростання і швидкого відновлення від фінансово-економічних криз. За рівнем економічної складності США займають 11 місце у світі. Темпи приросту ВВП США переважають вартість обслуговування державного боргу, що, у свою чергу підтверджує ефективність боргової політики США та використання механізму дефіцитного фінансування економічного зростання.

Разом з тим, зауважимо, що важливим фактором забезпечення ефективного обслуговування державного боргу США є низька вартість його обслуговування, яка забезпечується економічною (ВВП), технологічною та військовою могутністю США, що є фактором високого рівня довіри до казначейських облігацій США, а також структурою фінансового сектору та політикою Федеральної резервної системи США.

Разом з тим, потрібно зауважити, що в циклічній економіці не можливо підтримувати постійне зростання економічної динаміки, достатньої для обслуговування державного боргу. З цих причин США активно залучають Федеральну резервну систему до управління розвитком грошового ринку та стимулювання росту ВВП країни в період економічного спаду.

За аналогічною стратегією боргового і дефіцитного фінансування економіки діє Японія, однак розмір боргового навантаження на ВВП є значно вищим в порівнянні зі США. Першопричинами суттєвого зростання державного боргу Японії було впровадження політики дерегуляції на початку 1990-х років, що в кінцевому підсумку призвело до нарощування спекулятивних операцій банків на ринку житла та на ринку акцій компаній. Окрім цього, негативні наслідки на конкурентоспроможність японських товарів на міжнародних ринках мало підписання міжурядової угоди з США, ФРН, Великобританією та Францією під назвою Plaza Accord, яка визначала зниження курсу долара по відношенню до єни. Все це поступово призвело до зниження доходів державного бюджету, збільшення його дефіциту і збільшення державного боргу для подолання наслідків економічної кризи. Пізніше, негативний вплив на динаміку державного боргу Японії мали форс-мажорні обставини, пов'язані Великотихокутським землетрусом і аварією на АЕС «Фукусіма». Тобто, початково боргова політика Японії була спрямована на подолання кризових явищ в економіці за рахунок збільшення державного боргу.

Суттєву роль в управлінні державним боргом Японії відіграє центральний банк, який, окрім зниження відсоткових ставок та реалізації програм кредитного і кількісного пом'якшення щороку викуповує частину державних облігацій, які знаходяться у власності нерезидентів, великі золотовалютні резерви дозволяють робити такі операції на регулярній основі.

Виходячи із аналізу практичних аспектів управління державним боргом в США та Японії зауважимо, в цих країнах, державний борг і

дефіцит державного бюджету вважаються не проблемами чи загрозами, а використовуються як інструменти макроекономічної політики спрямованої на стимулювання економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Federal Debt: Total Public Debt as Percent of Gross Domestic Product. Отримано з <https://fred.stlouisfed.org/series/GFDEGDQ188S>
2. GDP per capita (current USD). All Countries and Economies. Отримано з <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
3. Sovereigns Ratings List. Moody's ratings; S&P ratings; Fitch ratings. Отримано з <https://countryeconomy.com/ratings>
4. CBO. Estimated Impact of the American Recovery and Reinvestment Act on Employment and Economic Output in 2014. February 2015. P. 1. URL: <https://www.cbo.gov/sites/default/files/114th-congress-2015-2016/reports/49958-ARRA.pdf>
5. Fact sheet: The American Jobs Plan. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/31/fact-sheetthe-american-jobs-plan>

Vorobei Ruslan,

PhD student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Ukraine

ASSESSMENT OF UKRAINIAN AGRO-INDUSTRIAL COMPANIES' FINANCIAL STABILITY

Introduction

The agro-industrial complex is one of the key elements in the structure of the national economy of Ukraine, food security and foreign exchange earnings from the export of agro-industrial products depend on its stable functioning. At the current stage, the national economy is operating in conditions of significant economic-political, military challenges, disruption of supply chains and general uncertainty. The financial stability of agro-industrial companies is one of the prerequisites for their stable functioning, and therefore must be constantly evaluated in order to optimize economic resources and respond to existing challenges in a timely manner.

Analysis of recent researches and publications

Various aspects of the issue of ensuring and assessing the financial stability of enterprises have been considered in the works of many researchers.

A. Poddierohin and L. Naumova (2005) conducted an analysis of the financial stability of agricultural enterprises of Ukraine based on the consolidated balance sheet for the period 1990-2003. Among other conclusions, in the specified period, an insignificant share of retained earnings in the

structure of equity capital and its predominant placement in non-current assets was revealed, which indicates a limited opportunity to increase financial stability and finance current operating activities [1].

L. Shablysta (2006) investigated approaches to the definition and interpretation of the concept of "financial stability" and calculated indicators of the financial state of Ukrainian industrial sector for 2001-2004. The financial condition of Ukrainian industrial sector during the analyzed period was characterized as unstable [2].

V. Kremen and S. Shchepetkov (2011) systematized approaches to the interpretation of the concepts of "financial stability" and identified the key directions of the interrelation of financial stability with indicators of the financial condition of companies [3].

V. Lavruk (2013) conducted a study of indicators of solvency of agricultural holdings in the Khmelnytskyi region of Ukraine and assessed the impact of profitability on the financial stability of the company [4].

I. Rusina and I. Polozuk (2015) investigated the economic essence of financial stability and analyzed the influence of external and internal factors on the financial stability of the company [5].

M. Lyshenko (2018) scientifically substantiated the theoretical provisions and principles of determining financial stability, and also conducted an assessment of the financial condition of a selected agro-industrial enterprise using the proposed model for determining the type of financial stability [6].

N. Davydenko and N. Vasylevska (2021) based on Ukrainian agricultural companies' consolidated data of financial statements for the years 2015-2019 investigated their financial stability by calculating indicators of solvency, liquidity, profitability, creditworthiness and business activity [7].

Purpose

The purpose of the study is to carry out a comprehensive calculation of indicators of financial sustainability of large agro-industrial companies of Ukraine, monitoring their evolution, as well as comparison with benchmark values.

Materials and methods of research

The study was conducted based on the calculation of groups of financial ratios using data from open financial statements for 2010-2020 among selected public agro-industrial companies of Ukraine that have different production specializations. General information about the studied companies is given in Table 1.

Table 1

General information about the researched agro-industrial companies

Company	Production specialization	Sources of financial reports (official website)
Astarta	Sugar	https://astartaholding.com/
Kernel	Sunflower oil	https://www.kernel.ua/
MHP	Poultry	https://mhp.com.ua/

Information about the studied indicators is given in Table 2.

Table 2

Calculation methods and benchmark values of financial stability indicators by groups of ratios

Group	Ratio	Formula	Benchmark
Solvency and liquidity	Cash	Cash and cash equivalents / Current liabilities	> 0,2
	Quick	(Current assets – production inventory) / Current liabilities	> 1
	Current	Current assets / Current liabilities	> 2
Structure of financing sources	Autonomy	Equity / Assets	> 0,5
	Financing	Liabilities / Equity	< 1
	Solvency	(Equity + long term liabilities) / Assets	> 0,75

Results of the research and their discussion

To assess the financial stability of three large agro-industrial companies of Ukraine, the following groups of financial indicators were calculated and evaluated:

- Solvency and liquidity
- Structure of financing sources

Tables 3-4 show the calculated indicators of financial stability of the studied companies by groups of indicators.

Table 3

Solvency and liquidity indicators of the studied agro-industrial companies for 2010-2020

Ratios	Years										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Astarta											
Cash	0.03	0.03	0.05	0.03	0.04	0.09	0.09	0.09	0.07	0.05	0.14
Quick	0.20	0.29	0.35	0.26	0.23	0.30	0.24	0.20	0.16	0.15	0.30
Current	2.37	2.41	2.57	2.29	1.74	1.48	1.73	2.05	1.50	1.29	1.84
Kernel											
Cash	0.08	0.10	0.09	0.04	0.07	0.14	0.14	0.18	0.23	0.13	0.20
Quick	0.28	0.27	0.27	0.25	0.23	0.25	0.32	0.43	0.58	0.54	0.82
Current	1.70	1.53	1.47	1.48	1.41	1.35	1.51	2.00	2.26	2.14	2.54
MHP											
Cash	0.12	0.24	0.24	0.34	0.36	0.20	0.28	0.53	0.72	0.78	0.73
Quick	0.64	0.79	0.50	0.61	0.62	0.39	0.59	1.00	1.12	1.18	1.23
Current	2.17	2.78	2.33	2.65	2.43	1.83	2.07	3.04	3.90	3.13	3.08

Based on the calculations it can be concluded that the solvency and liquidity indicators of the studied enterprises underwent significant changes during 2010-2020. During the crisis years of 2014-2015, the indicator of total liquidity worsened in all studied companies, however, during the following periods and in 2020, the value for all companies approached the normative level. After 2015, the indicator of quick and absolute liquidity consistently exceeded the regulatory value only in the MHP company, in the Astarta and Kernel companies, the indicated ratios did not reach the stable target level.

Table 4

Indicators of financing sources' structure of the researched agro-industrial companies for 2010-2020

Ratios	Years										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Astarta											
Autonomy	0.56	0.56	0.53	0.54	0.50	0.46	0.56	0.63	0.57	0.54	0.61
Financing	0.80	0.79	0.88	0.86	0.98	1.17	0.80	0.58	0.76	0.85	0.63
Solvency	0.79	0.77	0.78	0.76	0.71	0.68	0.71	0.75	0.68	0.67	0.79
Kernel											
Autonomy	0.47	0.47	0.48	0.48	0.50	0.53	0.56	0.54	0.50	0.45	0.43
Financing	1.14	1.12	1.08	1.05	0.98	0.88	0.77	0.85	0.99	1.25	1.30
Solvency	0.62	0.61	0.60	0.62	0.63	0.61	0.62	0.70	0.74	0.74	0.77
MHP											
Autonomy	0.41	0.43	0.46	0.45	0.41	0.35	0.32	0.38	0.41	0.42	0.40
Financing	1.39	1.26	1.13	1.19	1.38	1.80	2.11	1.63	1.40	1.38	1.46
Solvency	0.79	0.82	0.81	0.83	0.83	0.80	0.81	0.87	0.90	0.88	0.89

The autonomy indicator during 2010-2020 consistently exceeded the benchmark indicator in the Astarta company, in the Kernel and MHP companies this indicator was within the range of 0.43-0.56 and 0.32-0.46, respectively. The financing ratio in Kernel and MHP companies in 2020 exceeds the benchmark value, which indicates an excess of liabilities over equity, in the Astarta company, this indicator was within the benchmark value during 2010-2014 and 2016-2020. In 2020, the solvency ratio in all studied companies reached and exceeded the benchmark value, which indicates the predominance of long-term and own sources of financing over short-term ones.

Conclusions and future perspectives of the study

Having studied the indicators of solvency and liquidity, as well as the structure of financing of a sample of agro-industrial companies of Ukraine with different production specializations, the following conclusions can be made:

- As of 2020, the indicators of cash and current ratios were within the benchmark values in 2 of 3 of the companies, the ratio of quick liquidity was within benchmark value in 1 of 3 companies. However, in each of the studied companies, the mentioned indicators show a stable tendency to improve after the crisis years of 2014-2015.

- As of 2020, the indicators of autonomy and financing were within the benchmark values in 1 of 3 companies, which indicates the predominance of the external sources of financing over their own in 2 of 3 companies. Insufficient autonomy ratio in the existing conditions can become a challenge due to the possible need for additional capital investment and tight management of fixed costs to prevent unprofitability.

- The value of solvency ratio in all the studied companies exceeded the normative indicator, which indicates the predominance of the amount of long-term sources of financing and equity capital over short-term ones.

- In general, none of the companies in the sample has a situation when all the studied indicators are within the benchmark values, which signals the need for constant monitoring and tracking of the dynamics of indicators for timely response to existing challenges.

References:

1. Poddierohin A. & Naumova L. (2005). Financial stability of agricultural enterprises of Ukraine: problems and ways of ensuring it. *Economic Bulletin of the National Mining University*, (2), 51-58. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2005_2_9.
2. Shablysta L. (2006). Financial stability of the enterprise: the essence and methods of assessment. *Economics and forecasting*. - <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19808/04-Shablysta.pdf>
3. Kremen V. & Shchepetkov S. (2011). Assessment of the financial stability of the enterprise. - https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/57810/7/Kremen_Otsiniuvannia_%20finansovoi_stiikosti_pidpriemstva.pdf
4. Lavruk V. (2013). Financial stability of agricultural enterprises. *Collection of scientific works of the Podilsk State Agrarian and Technical University*, (21), 127-131. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZnpPdatu_2013_21_31.
5. Rusina I. & Polozuk I. (2015). The economic essence of the financial stability of the enterprise and the factors affecting it. *International scientific journal*, (2), 91-94. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2015_2_18.
6. Lyshenko M. (2018). Analysis of the financial stability of the enterprise as an element of ensuring the financial stability of the enterprise. *Herald of Cherkasy University. Series: Economic Sciences*, (2), 49-57. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuE_2018_2_9.
7. Davidenko, N., & Wasilewska, N. (2021). Estimation of financial stability of agrarian enterprises in Ukraine. *Zeszyty Naukowe SGGW, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing*, (26 (75)), 40-52. - <https://scholar.archive.org/work/7ftvgemmwrdbndbqjyqkhzpsxe/access/wayback/https://pefi.m.sggw.pl/article/download/5057/4521>

Davydenko Nadiia,
Doctor of Science, Economics, Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

Wasilewska Natalia,
Doctor of Science, Economics,
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce,
Poland

INVESTMENT ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE AND SOURCES OF ITS FINANCING

The features of the formation of investment resources and the main sources of financing of investment activities are determined. The state of investment activity at an agricultural enterprise has been studied and directions for its activation have been proposed. The aim of the article is to analyze the sources of investment resources of the agricultural sector of Ukraine's economy.

Keywords: *financial investments, risk, investment activity, cost of capital*

Investment activity is an important prerequisite for the development of the national economy and increase the level of domestic income. In the context of the development of the commodity orientation of the economy, the intensification of investment activities can provide diversification and deepening of the country's specialization in the world market, which will have a positive effect on the national currency and balance of payments. In the current reality, the main growth point in Ukraine is agriculture, which can potentially provide expanded reproduction of the potential of related industries, especially food processing, both in vertical and horizontal integration. Which will ultimately ensure the comprehensive development of the agricultural sector and reduce the dependence of the national economy on high volatility in grain prices - wheat and corn, which after a period of growth began to decline. In addition, the development of the agricultural sector in the presence of high productivity of quality agro-food products will meet the needs of the population in food in accordance with rational nutrition standards. Only with a full-fledged investment process, which requires appropriate financial support, it is possible to achieve this goal of development of the agricultural sector.

Changes in the stock market can be directly aimed at increasing of the level of protection for investors and other clients of financial institutions; increasing client awareness and financial and legal literacy, as well as improving incentives for using the financial market as a source of long-term investment. The implementation of investment activities by enterprises in the financial market is an alternative way of placing temporarily free financial resources for individuals and organizations.

The formation of investment resources is an important component of the investment and general financial strategy of the enterprise, as well as the initial condition for the implementation of the investment process at all its stages [1].

Investment activity can be carried out at the expense of the investor's own financial resources (profit, depreciation deductions, cash savings of citizens and legal entities), borrowed financial resources of investors (bond loans, bank and budget loans), attracted financial resources of the investor (funds received from the sale of shares, shares and other contributions of citizens and legal entities), as well as budgetary investment allocations [6].

The choice of sources of investment financing makes it possible to calculate the proportions in the structure of certain sources of formation of investment resources. Depending on the type of resources, there are such methods of financing investment activities: self-financing, corporatization, debt financing, financing through subsidies, mixed financing [2].

Own funds of enterprises and organizations remain the main source of financing for capital investments in the Ukrainian economy and its agricultural sector in 2020: their share is 90,65%, while in the national economy – 66,93%. In the studied sector, the share of this source in investment financing remained almost unchanged compared to the previous year (decreased by 0,18 percentage points), while in the national economy it increased (from 65,43% in 2019 to 66,53% or 1,1 percentage points). It ranks second among the sources of financing for capital investments in the agricultural sector in 2020 there are bank loans (and other loans) – 8,61%, which is 0,1 percentage points more than in 2019 (in the national economy, 6,64% is financed by bank loans, which is 4,13 percentage points less than in the previous year). The shares of other sources of investment in the agricultural sector are insignificant: state budget funds – 0,28%, local budget funds – 0,09%, loans from foreign banks – 0,3%, funds from domestic investment companies and funds – 0,06%. In the national economy, these shares are respectively: 8,70%, 10,38%, 2,88%, 1,01%, and also: funds of foreign investors – 0,41%, other sources of financing – 1,42%.

According to the State Statistics Service of Ukraine, investments in the agricultural sector of the economy in 2019 came from 60 countries, which indicates "a slight geographical diversification of countries exporting direct investment to Ukraine" [7]. The main investor in the Ukrainian agricultural sector is Cyprus: as of January 1, 2019, its share in the total amount of foreign direct investment in the studied sector is 32,6%, and as of December 31, 2019 - 39%. In second place in the ranking of major investors is Denmark (11,8% - at the beginning of the year and 9,5 - at the end), in third place - Poland (8,0% and 8,2%, respectively). Unfortunately, in the structure of direct investment it is impossible to determine the share of countries such as Bulgaria, Greece, Jersey, Lithuania, Liechtenstein, Malta, Norway, Bangladesh, Armenia, Hong Kong, Georgia, India, Kazakhstan, Saudi Arabia, Turkey, Singapore, Singapore, Singapore, Singapore Japan, Libya, New Zealand. Data on these countries-

investors are not published "in order to ensure compliance with the requirements of the Law of Ukraine" On State Statistics "on the confidentiality of statistical information" [3]. That is, the structure of foreign direct investment, depending on the geography of sources of investment resources (geographical structure of foreign investors) is dominated by investments from the so-called offshore zones, while the share of investment from developed countries is quite small.

The system for regulating the conditions of investment activity in the enterprise under study is not stable and is adjusted depending on the economic policy of the state in a particular period, the degree of investment activity of business entities, etc. To activate or curb investment demand, an enterprise can use traditional methods, worked out by world practice: fiscal policy, investment promotion, intervention in the securities market [4].

The mission of the researched joint-stock company JSC «Kernel Group» for investors is increasing profits and return on invested capital; existence of a strategy and the ability to implement it; high market positions; management experience and its' credibility; quality of core business processes. It should be noted that the investment activity of the enterprise is affected by fluctuations in prices for raw materials, energy carriers, the high cost of new production lines and equipment compared to sales volume, and the period of time for which such products will be sold, imperfect tax policy. Over the past five years, fixed assets (machinery, equipment, tools and instruments) occupy the largest share in the acquisition of assets of JSC «Kernel Group». JSC «Kernel Group» carries out continuous modernization of production.

As of December 31, 2018, the financial investments of the enterprise are defined as long-term, their value is the value of the acquired shares of other enterprises, shares in the authorized capital of companies. They are accounted for the balance sheet date at their cost. The cost of long-term financial investments that are accounted for using the method of participation in the capital of other enterprises as of December 31, 2018 is 50,572 thousand US dollars, and other financial investments amounted to 1,727 thousand US dollars. Although during 2020, the value of long-term financial investments increased by 1903 thousand US dollars (or 3,76%) compared to 2018; in particular, as of December 31, 2020, there were no other financial investments in the enterprise (Fig. 1).

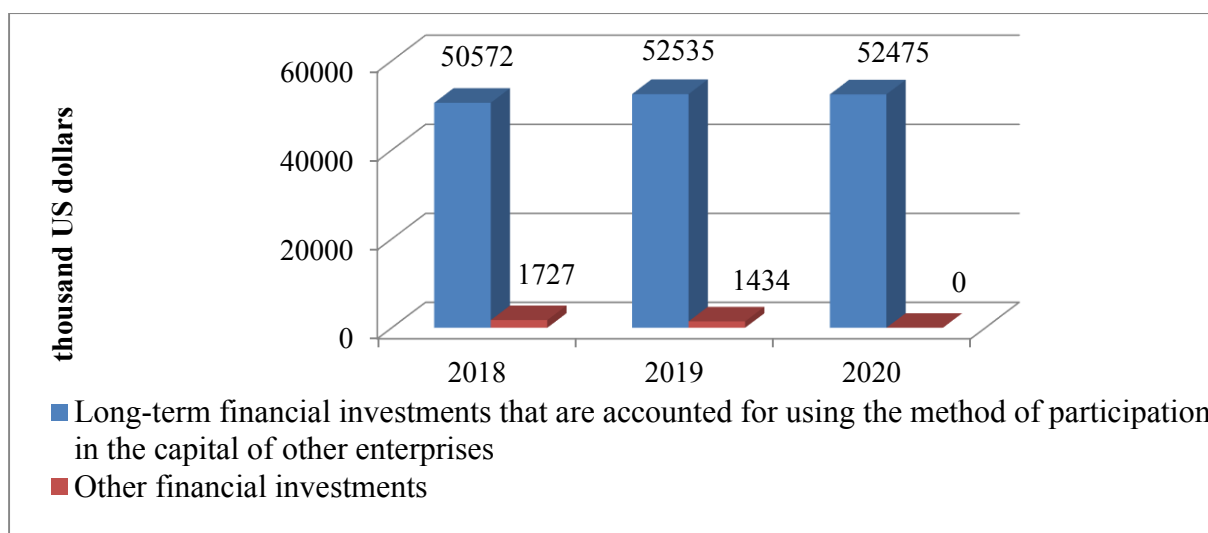

Fig. 1. Dynamics of long-term financial investments during 2018-2020 (thousand US dollars)*

* formed by the author based on [4]

During the study period 2018-2020 9 thousand US dollars of financial investments and 3306 thousand US dollars of non-current assets were realized. As of December 31, 2019, USD 5 thousand US dollars were received from investment activities. During the study period, 2811 thousand US dollars of financial investments and 18523 thousand US dollars of non-current assets were purchased (table 1).

Table 1

Comparison of the value of realization and acquisitions of funds as a result of investment activities in JSC «Kernel Group» (thousand US dollars)*

Indicator	2018	2019	2020	Deviation, 2019 / 2018		Deviation, 2020 / 2019	
				abs. dev.	%	abs. dev.	%
Realization of financial investments	0	9	0	+9	-	-9	-100,00
Realization of non-current assets	574	2394	338	+1820	+317,07	-2056	-85,88
Acquired financial investments	659	2152	0	+1493	+226,56	-2152	-100,00
Acquired non-current assets	659	12250	5623	+11591	+1758,88	-6627	-54,10

* formed by the author based on [4]

According to Table 1, during 2020, there was a reduction in the amount of realization of non-current assets by 2,056 thousand US dollars, or by 85,88%, compared to the previous 2019. Also, at the end of the study period, we observe

a rapid decrease in the value of acquired non-current assets by 6627 thousand US dollars or by 54,10%.

As of December 31, 2020, net cash flow from investing activities amounted to USD 5,285 thousand, that is less than the indicator of the previous year on USD 6,710 thousand. or 55,94% (Fig. 2).

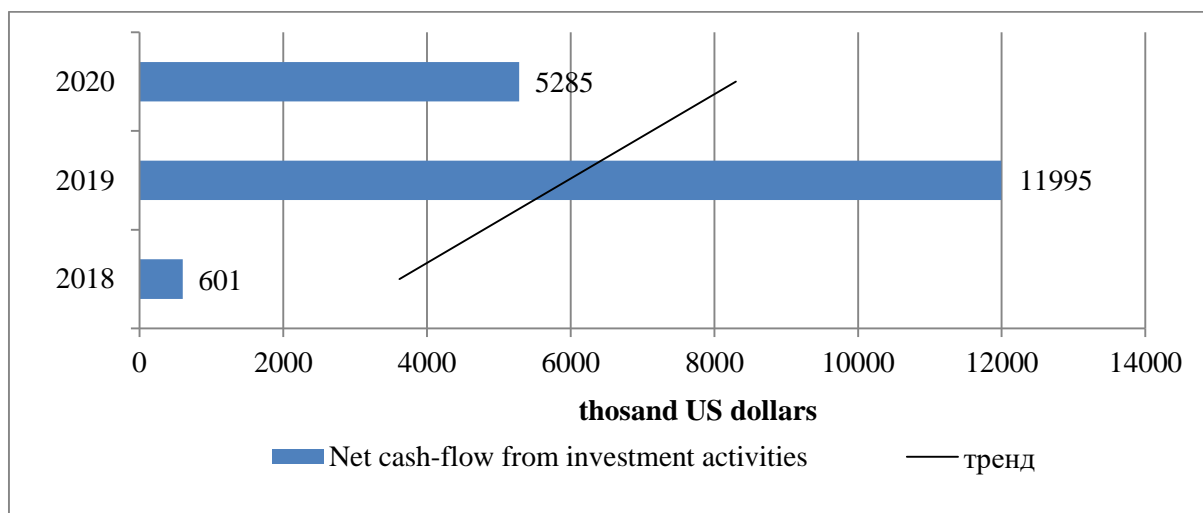

Fig. 2. Dynamics of net cash flow from investment activities in JSC «Kernel Group» during 2018-2020 (thousand US dollars)*

** formed by the author based on [4]*

So, the analysis of the investment activity in JSC "Kernel Group" indicates a favorable investment climate for the enterprise. In total, during 2020, the enterprise received 5285 thousand US dollars. income from investment activities. Compared to the net cash flow from operating and financial activities, the financial result from investing activities as of December 31, 2020 is USD 5,569 thousand or 51,31% less than the profit received from operating activities; also, in comparison with the financial result from financial activities, the net cash flow from investing activities is less by 14,190 thousand US dollars. or by 72,86%.

Intensification of investment activity is not only the main condition for bringing agriculture out of the crisis, but also becomes the most important determining factor in its further development. Today, almost all spheres and branches of the agricultural sector of Ukraine's economy are in dire need of investment, whether it is agriculture, processing industry, stock production industries or rural housing. Therefore, the creation of preconditions for a massive influx of investment in the agricultural sector should be the most important element of the strategy of state agricultural policy at the present stage.

The modern system of stimulating investment activity in the agricultural sector should provide for diversification of methods and tools of tax incentives for modernization and reconstruction of fixed capital of agricultural production and food processing segment of the agricultural sector, improvement of methods

of state regulation of investment through adoption and implementation of state investment programs. raw materials. In addition to the above areas for improving investment activity in the agricultural sector, it is also necessary to clearly define the conditions of ownership, use and disposal of agricultural land and take antitrust measures to end unfair competition in agricultural markets. A promising area for increasing investment in the food processing segment of the agricultural sector is to establish biofuel production on idle sites of the alcohol industry, which will increase investment flows to modernize the industry and strengthen energy self-sufficiency of Ukraine's economic complex.

Thus, in recent years, the structure of financial sources of investment in the agricultural sector of the state has remained virtually unchanged. Traditionally, the largest share of investment capital is made up of own funds of agricultural enterprises, within 91%, bank loans – 8,5% of investments, 0,4% - through government programs to support the development of the industry and 0,1% of local budgets. Today, the growth of investment in agribusiness is one of the main funds that will increase production, update technical and technological bases, ensure sustainable development of enterprises. According to the calculations of scientists of the Institute of Agrarian Economics in the period 2016-2018, one hryvnia of investment in fixed and working capital of agricultural enterprises brought an average of 0,295 UAH increase in pre-tax profit per year. That is, investments in the agricultural sector of the economy pay off fairly quickly, in 3-4 years. Unfortunately, in the face of increased risks, national investors prefer short investments. Over the last three years, about UAH 2,67 of short-term investments accounted for UAH 1 of capital investments. At the same time, the perceptions of foreign investors about the return on their capital in the agricultural sector of Ukraine are pessimistic.

In our opinion, the main obstacle to innovation and investment development of the agricultural sector of Ukraine is the lack of a systematic approach to ensuring innovation at the state level. The investment policy of the state was not aimed at overcoming the crisis and did not take into account the real state of productive forces in the agricultural sector. Therefore, the implementation of effective innovation and investment activities in agricultural enterprises is possible only with the help of state support, which should be carried out through a system of economic mechanisms and levers.

The main directions of state support for the development of investment activities in the agricultural sector should be: providing subsidies (grants) to economic entities for the implementation of innovative production processes, implementation of grant projects related to agricultural and rural development, providing conditions for improving the investment climate providing tax benefits, financial guarantees, development of public-private partnership in the implementation of investment and innovation projects in the field of environmental protection, preservation of soil fertility, prevention of negative environmental effects, stimulating the development of organic farming,

formation of investment funds for high-performance research breeds of agricultural plants without genetically modified potential, etc.

References:

1. Давиденко Н. М. (2015). Вплив залученого іноземного капіталу на розвиток аграрного бізнесу. Науковий вісник Буковинського державного фінансово – економічного університету. Вип. 28. Ч. 2. Чернівці: БДФЕУ С. 170 – 173.
2. Давиденко Н. М. (2017). Інвестиційна привабливість підприємств. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, Вип. 13. Т.1. С.59 – 68.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Кубарева І. В. (2014). Механізм забезпечення інвестиційної привабливості підприємства: сутність, особливості формування та засади функціонування. Бізнес Інформ. № 7. С. 82–88.
5. Офіційний сайт АТ «Kernel Group». URL: https://www.kernel.ua/wp-content/uploads/2020/12/FY2020_Kernel_Annual_Report.pdf
6. Федоренко В. Г. (2003). Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні. Київ : Науковий світ. 724 с.
7. Хто і як інвестує в Україну. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/khto-i-iak-investuie-vukrainu>.

Salome Dumbadze , Niko Leonidze,

Bachelor’s degree in Business Administration,

G.D. Abuselidze,

Doctor of Economics, Professor (scientific supervisor),

Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia

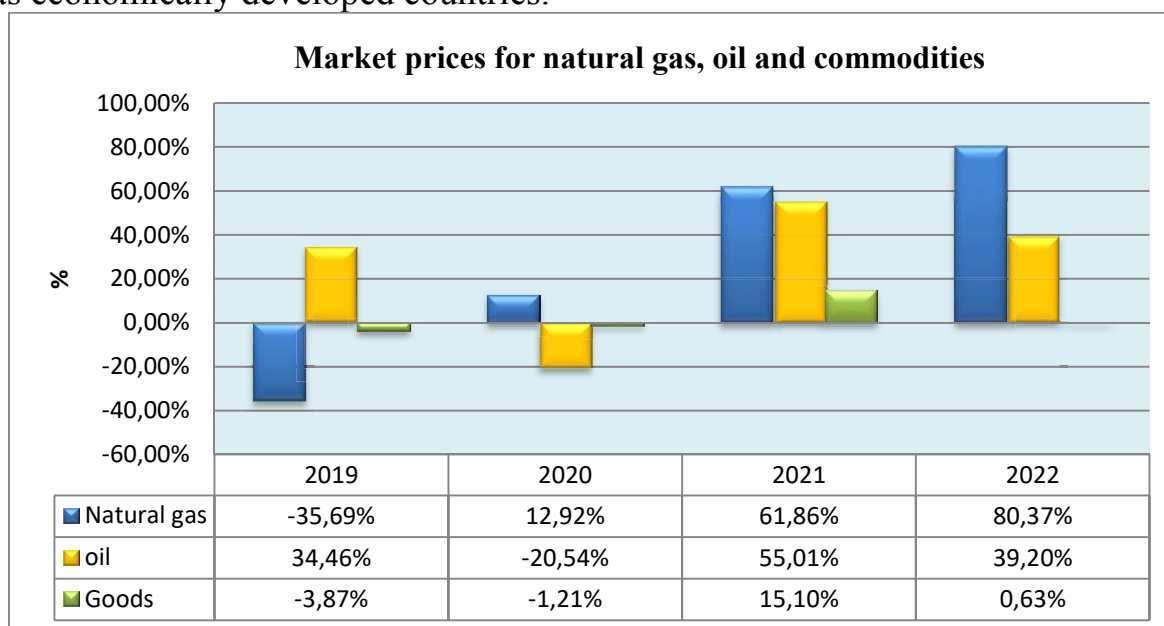
BILATERAL DEMAND-SUPPLY SHOCK TO THE WORLD ECONOMY: EMPIRICAL ANALYSIS AND FUTURE FORECASTS

The current political and social developments in the world have led to a bilateral demand-supply shock, which has caused significant fluctuations in the world economy and radically changed the current situation and market equilibrium. In discussing the demand-supply bilateral shock, it should be noted that the given implies what is the situation in the world market economy today. The aim of our paper is to discuss the specific socio-political processes that have led to the bilateral demand-supply shock in the world economy, as well as to conduct an empirical analysis of the current situation and to determine the future forecast.

The globe has grown more dynamic and interconnected than the globalization process in the present era of development of international

relations. As a result, certain facets of interstate interactions have become more prevalent than before. Globalization's benefits include more free commerce and communication between nations, consumer products, the development of stronger trade relations, a more efficient market, enhanced competition, and stabilized security. However, as a result of greater interconnectedness, certain unfavorable developments in one state will be reflected in other nations or regions, posing a big issue.

In modern economic theory and practice, it is important to identify the main determinants and causes, their analysis, what impact has had on the specific issue of supply-demand, which in turn is considered as economic, financial, tourism, educational, social, technological and other areas. This problem has affected the situation of developing countries in the world, as well as economically developed countries.

The chart shows that natural gas prices have risen in recent years due to declining supplies from Russia, but it should also be noted that the chart shows data for the first three months of 2022, which may change the statistics.

Current events in the world, such as Covid Pandemic, the Russia-Ukraine war, etc., have led to a bilateral demand-supply shock, which is considered to be crucial and extremely important for the world, market directions, which include: the upward trend in oil and natural gas prices, along with the prices of metals and other commodities. At the same time, it should be noted that prices have risen for agriculture products and basic metals such as cobalt and aluminum.

The above-mentioned change in market prices is caused by specific factors, such as the current state of war, which led to a demand from the Russian Federation to limit the supply of natural gas and the payment of the ruble, which led to rising energy prices in Europe. In addition, European countries have begun to look for new alternatives, which have clearly shown a radical change in market situation and an increase in supply from developed countries to this

product. On the basis of this, there was an increase in demand from developing countries in relation to the dominant countries, which began to look for a solution to the production of products limited by Russia, in this case natural gas and oil. We have highlighted all these circumstances to show the process of establishing a new stage in the development of the world economy in the light of the current tense political situation, which implies the expansion of financial transactions and trade relations between the world countries in the future.

References:

1. Abuselidze, G., & Mamaladze, L. (2019). U.S-Turkey Crisis and Its Impact on the Economy of the Black Sea Region. E3S Web Conf., 135, 03077. doi:10.1051/e3sconf/201913503077
2. Macrotrends. (2022a). Durable Goods Orders - Historical Chart. Available at: <https://www.macrotrends.net/2582/durable-goods-orders-historical-chart>
3. Macrotrends. (2022b). Crude Oil Prices - 70 Year Historical Chart. Available at: https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart?fbclid=IwAR1q0kw-bMV1ZyD6d9JiJ8PIUcGaUmYLzZ0IRg5rt0_ZnJ4BTXMzyBvVt9k
4. Macrotrends. (2022c). Natural Gas Prices - Historical Chart. Available at: https://www.macrotrends.net/2478/natural-gas-prices-historical-chart?fbclid=IwAR1beL1n22gPtIhLM0lcjnn8VHZk_EPCJqhDWQ6YvaMjuSj5AE8qvS5662A
5. United Nations. (2022d). Global repercussions of the geopolitical crisis. Available at: https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/world-economic-situation-and-prospects-april-2022-briefing-no-159/?fbclid=IwAR13s-xmD6Ke03WTJVZKMtPtaur1ECIecXwZoG3sq__u6kdMY-XGvIdWRY

Zharikova Olena,

PhD in Economics, Associate Professor,

Pashchenko Oksana,

PhD in Economics, Associate Professor,

Zharikova Anna

Student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Ukraine

SPECIFICS OF FOREIGN EXPERIENCE IN MORTGAGE LENDING ADAPTATION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

***Abstract.** The study has analyzed Ukrainian and the EU countries experience in mortgage lending formation and development. A comparative analysis of mortgage lending terms in Ukraine and in the EU countries has been made. It was determined that mortgages in Ukraine are issued at significantly higher interest rates compared to EU countries. It was also noted that agreement terms for residents and non-residents may differ. Mortgage lending*

conditions are affected by the annual interest rate. In banking practice, everything depends on the terms of credit agreements, namely: the lower is the rate the banking institution offers to the client, the larger is the amount or term of credit resources and vice versa. The analysis of domestic experience in mortgage lending reveals that banking institutions mainly provide up to UAH 1 million mortgage loans at the average rates of 20-28% per annum. It was proved that the deposit financing model prevails in Ukraine, which significantly limits the volume of mortgage lending. Currently, there are positive trends in the development of Ukrainian banking system including ones in deposits increase. However, it is important to note that the deposit model can only provide ancillary funding given the relative poverty of the majority of Ukraine's population and the traditional distrust of banking institutions. The funds raised through the refinancing mechanism, i.e. the use of mortgage securities should be the main sources of funding. Specific features of using the mechanism of mortgage securities protection considered in our studies were devoted to identification of the key problems that accompany its activities and hinder further development. Under these conditions, government programs aimed at reducing the cost of mortgage lending are highly relevant, especially for young people. State support for mortgage lending to young people in Ukraine is officially provided through the State Fund for Youth Housing. It has been established that bank mortgage lending has great potential in ensuring significant qualitative changes in the economy of Ukraine, as it is considered an efficient form of attracting long-term cheap financial resources designed to be invested in the development of the real sector of the economy.

Keywords: mortgage, loan, bank, market, creditworthiness, project, fund, youth loan, long-term loan, National Bank of Ukraine.

Introduction. Research on this topic is quite relevant and topical at the current stage of Ukraine's banking system development since compared to the past, Ukraine's economy has changed radically due to its political and economic independence, as well as the transition to a market economy. The mortgage system comprises economic and legal subsystems and implies drawing a mortgage agreement, the procedure for determining the state of real estate ownership and debts on it for any consistent time period. The mortgage system makes it possible to clearly establish the right of the owner of a particular property, it predetermines conditions for a reliable long-term loan secured by this property.

The essence of a mortgage loan can be determined using the general laws of capital advancing and the law of borrowed capital movement. A mortgage loan is a property form of credit. The provided credit funds are directed to the real sector of the economy, rather than to the stock market. The value of mortgages increases particularly in a transition economy when there are unoccupied resources, including labor ones. In this aspect, it contributes to solving a number of socio-economic problems. First, the acquisition of the most important good of life, *i.e.* housing, by citizens. Secondly, jobs creation, obtaining additional income for workers and entrepreneurs. In this regard, the target orientation of the mortgage loan and its targeted use results distinguish it from other forms of credit, where it takes the form of investment in the real sector of the economy. Investments in housing construction expand the

consumer market and social benefits, they also act as investments in fixed assets, thereby expanding the market for means of production and entrepreneurial goods.

Analysis of recent researches and publications. The issue is given considerable attention by the National Bank of Ukraine, the Cabinet of Ministers and the Verkhovna Rada of Ukraine, which is reflected in the laws "On Banks and Banking", "On National Banks", "On Mortgages", "On Mortgage Lending, consolidated mortgage debt transactions and mortgage certificates ", " On mortgage bonds", "On collateral". The studies by Yevtukh O.T., Hryenko O.L., Andrieieva H.I. dealt with the issue.

Foreign scientists, such as T. Galbraith, A. Gregory, J. Dixon, T. Copeland, G. Markovitz, A. Marshall, J. Soros, K. Stephen, D. Ricardo, J. Richard, G. Poll, K. Walsh, G. Harrison, J. Hickey, H. Herbolt, K.P. Follak made a significant contribution to studying the problem. Research on mortgage loans is presented in the papers of the domestic scientists, in particular A. Danylenko, M. Demyanenko, V. Mesel-Veselyak, O. Yermakov, V. Kilochka, N. Kruchok, S. Kruchka, V. Kilochka, I. Liuty, A. Martin, P. Sabluk, V. Savych, M. Stupen, N. Tanklevska, A. Chupis, O. Shpychak and others.

Purpose. Is to theoretically substantiate the foundations of the mortgage lending organization in Ukraine, to disclose the current practice, as well as to find ways to improve the work based on the systematization of existing proposals on the issue.

Materials and methods of research. A set of general scientific methods was used to achieve this goal. The following research methods were used in the research process: observation (systematic study of the bank, obtaining primary information in the form of financial statements for the analyzed period), comparison (comparison of analyzed parameters, coefficients, balance sheet items comparison with one another or with a base index, normative value), abstraction (disregarding insignificant properties in the definition of categories and pointing out some essential characteristics), the method of grouping (in considering the classification of loans); various techniques of statistical methods, in particular comparison - when comparing actual data for the relevant periods; observation method was used to study and assess the financial condition of the methods of analysis and synthesis, induction and deduction.

Results of the research and their discussion. The problem of providing housing for the population is currently topical in Ukraine. The key obstacles to the purchase of housing by the population are mostly low living standards and lack of people's own financial resources which necessitates borrowing from banks and mortgages. Developed countries of the world widely use bank mortgage lending, while in Ukraine there are a number of problematic aspects that have been preventing from the full use of this type of financial services by customers. This is due to the fact that interest rates on credit funds in Ukraine

are excessively high, as well as imperfect risk management technologies. [6-10, 12, 15]

Trends and features of the formation and development of mortgage lending can be determined only through analyzing the current state and dynamics of its development. The mortgage market of Ukraine is studied considering the total debt of banks on the following types of mortgage loans granted to individuals:

- loans for the purchase of housing, secured by the housing;
- loans for consumer purposes secured by housing;
- loans for housing construction secured by the unfinished construction;
- loans for refinancing a housing mortgage loan;
- loans for the purchase of land plot secured by the land;
- loans for commercial purposes secured by housing.

According to Article 1 of the Law of Ukraine "On Mortgage", the concept of mortgage is defined as "a type of security for real estate, which remains in the possession and use of the mortgagor, according to which the mortgagee has the right claims at the expense of the subject of the mortgage mainly to other creditors of the debtor. To create all the conditions for financial stability of the state, as well as to prevent crises, the development of mortgage lending requires the formation of effective infrastructure of the mortgage market in the country, strengthening state control over the system's balance between the total price of securities and mortgages. Given the unstable political and economic situation in Ukraine in recent years, the development of mortgage lending has slowed down. Extremely strict requirements for lending operations, excessively high interest rates on loans, increased initial deposit value limit, inflated penalties for debts against the background of low incomes of Ukrainians make mortgage lending unattainable for them. The National Bank of Ukraine defines a residential mortgage loan as a "long-term loan granted to an individual, a company of co-owners of apartments or a housing cooperative to finance costs related to the construction or purchase of an apartment or house, taking into account the land plot or homestead), which are provided to the borrower as the property and accepted by the creditor of the housing (with the land under the house or homestead) as the mortgage". [7-11]

Studying the mortgage lending in Ukraine requires conducting a comparative analysis of the issue in the highly developed countries aimed to understand the positions of our country in this study. Thus, mortgage lending makes 35% in the GDP of the EU member states, while in Ukraine the figure has reached 6.1%. The figure value of 5 - 10% - indicates a fragmented mortgage market, more than 20% - advanced mortgage market. First of all, it should be noted that the requirements for obtaining mortgage credit resources in the European Union are significantly different from the Ukrainian ones (Table 1).

Table 1

Comparative characteristics of mortgage lending conditions in Ukraine and EU countries

Country	Amount	Annual tax rate	Term
Great Britain	Up to 4 yearly incomes (pounds sterling)	for residents – 2-5% for nonresidents – 4-6%	5-35 years
Germany	Starting €50,000	2,5-3%	5-20 years
Poland	No fixed amount. Depends on a number of factors	for residents – 3-3,2% for nonresidents – 3.7-4%	20-30 years
Ukraine	UAH 10,000 – 1.4 mln	4.85-43%	up to 10 years

Source: compiled by the authors based on their own research

According to Table 1, mortgages in Ukraine are issued for much shorter periods at much higher interest rates compared to the EU countries. The terms may also be different for non-residents and residents. Mortgage lending conditions are affected by the annual interest rate. In banking practice, everything depends on the terms of credit agreements, namely: the lower the rate the banking institution offers to the client, the larger is the amount or term of credit resources and vice versa. The study on the domestic experience of mortgage lending reveals that in most cases institutions provide up to UAH 1 million mortgage loans for a period of 12 - 24 months at the rates of 20-28% per annum.

Table 2

The main indicators of the mortgage lending market in Ukraine for 2015-2019

Index	Dec.31, 2015	Dec.31, 2016	Dec.31, 2017	Dec.31, 2018	Dec.31, 2019	Dec.31, 2020
Net assets of banking institutions, UAH billion	1254.39	1212.81	1345.14	1448.57	1493.29	1824.06
Loan portfolio of banks, UAH billion	965.09	996.21	1042.80	1118.86	1033.54	1021.35
Banks mortgage loans, UAH billion	101.84	145.68	157.48	168.56	325.97	340.99
UAH	45.15	69.41	77.87	88.46	109.01	122.87
foreign currencies	56.69	76.27	79.61	82.12	216.96	218.12
Official exchange rate, UAH / USD	24.00	27.19	28.16	28.27	23.69	28.27
The average interest rate on mortgage loans in national currency, %	11.8	12.4	16.1	21.2	20.7	18.2
The average interest rate on mortgage loans in foreign currencies, %	11.0	8.5	8.9	9.5	9.8	10.2

Source: compiled by the authors based on their own research

The most active banks in providing mortgage loans for real estate, according to the national rating of the Ukrainian Financial Forum are: Globus (Kyiv) - 3.63, Piraeus Bank (Kyiv) - 3.58, Arcada (Kyiv) - 3.03, Investment and Savings Bank (Kyiv) - 2.94, Kredobank (Lviv) - 2.93, Oschadbank (Kyiv) - 2.45. The dynamics of main indicators of mortgage lending in Ukraine in the last six years are presented in table. 2.

Mortgage interest rates are volatile and they fluctuate every year. However, the scale and level of mortgage lending of the pre-crisis period (according to 2008 data, the volume of mortgage loans amounted to UAH 2.5 billion) has not yet been achieved, unfortunately. Although there are positive developments in the mortgage lending, the survey and the study by the NBU found that banks that have not yet provided mortgage lending do not plan doing it in the future.

The problematic aspects of mortgage lending in Ukraine that is worth mentioning include:

- inefficient, unpredictable, long-term and costly for creditors procedure for applying to the courts or writs of execution of the notary for sanctions on the subject of mortgage;

- lack of legislation that regulates the functioning of the secondary mortgage market and the mortgage securities market;

- insufficient development of housing infrastructure and housing market;

- imperfection of the regulatory framework that would regulate the mortgage market in Ukraine, and protect the interests of both the mortgagor and the mortgagee;

- inability of the domestic banking system to operate according to international standards of reinvestment;

- distrust of Ukrainians in banking institutions and awareness of the possibility of losing their houses in the event of bankruptcy the creditor bank and liquidation.

The development of mortgage lending requires solving many problems in various fields, from the creation of a system of guarantees and transparent conditions for mortgage market participants to the standardization and unification of the mortgage lending procedure. However, in our opinion, expanding the capacity of banks to raising funds is the priority task. This will reduce the mortgage rate and make it more accessible to the public. The deposit financing model currently prevails in Ukraine, which significantly limits the volume of mortgage lending. At present, the Ukrainian banking system has some positive trends in its development including the ones in deposits increase. However, given the relative poverty of the majority of Ukraine's population and the traditional distrust of banking institutions, the deposit model can only provide ancillary funding. The main sources of funding should be represented by funds raised through the refinancing mechanism, *i.e.* through the use of mortgage securities. Our previous studies considered the peculiarities of using

the mechanism of securitization of mortgage securities and identified the main problems that accompany its activities and hinder further development. [15, 20, 25 p.75-81]

Under these conditions, government programs aimed at reducing the cost of mortgage lending are particularly important, especially for young people. State support for young people mortgage lending in Ukraine is officially provided through the State Fund for Support of Youth Housing Construction.

The key activities of the State Fund for Support of Youth Housing Construction are:

- housing loans at preferential interest rates;
- compensation of part of the cost of housing and interest on a mortgage loan;
- lending to legal entities, condominiums;
- improvement of the existing regulatory framework in the field of housing lending;
- creation and support of construction financing funds.

The projects implemented under this fund are listed in Table 3.

Table 3

Youth Lending Fund Programs

The amount of state support	Categories of people who can participate in the program
50% of the property value	Participants of the Anti-Terrorist Operation, IDP citizens of Ukraine who lost their homes due to hostilities in eastern Ukraine, or as a result of the annexation of Crimea and the city of Sevastopol
30% of the property value	Citizens of Ukraine in need of better living conditions Citizens of Ukraine who do not have living space on property rights and members of their families who do not have living space on property rights Citizens of Ukraine whose average monthly income (together with the income of their family members per capita) does not exceed five average monthly salaries

Source: compiled by the authors based on their own research

The implementation status of programs financed by the state budget and local budgets and managed by the State Fund for Support of Youth Housing Construction is shown in Table 4.

Analysis of the Affordable Housing program implementation reveals that in general the program is being implemented, although at a much slower pace than it was before 2012. It is mainly financed from the state budget and only a small share is covered by local budgets. In general, given the needs of young people in housing and the state of the mortgage market, these results are very low and cannot meet the existing demand.

Table 4

**Indicators of implementation of the National socio-economic program
"Affordable housing" for 2010-2019**

Year	Flats number	State support amount, funded by			
		state budget		local budgets	
		Flats number	UAH mln.	Flats number	UAH mln.
2010	590	590	71.4	-	-
2011	792	792	98.2	-	-
2012	1258	1222	156.6	36	3.0
2013	823	802	91.1	21	1.6
2014	147	144	17.9	3	0.4
2015	11	0	0.0	11	1.3
2016	39	0	0.0	39	6.5
2017	111	91	29.6	20	4.9
2018	263	237	85.3	26	9.8
2019	974	878	346.9	96	26.2
Total	5008	4757	897.0	252	53.7

Source: compiled by the authors based on their own research

The procedure for providing preferential long-term loans to young families and single young citizens for construction (reconstruction) or purchase of housing is determined by the Regulation "On the procedure for providing preferential long-term loans to young families and single young citizens for construction (reconstruction) and purchase of housing" by the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 29, 2001 №584. According to paragraph 3 of Regulation 584, the following categories of young families and single young citizens have the right to receive a loan:

- 1) a family in which a husband and wife are under 35;
- 2) a single-parent family in which the mother (father) aged under 35 has minor children (child);
- 3) single young citizens under the age of 35 inclusive.

In accordance with paragraph 16, the loan is provided for up to 30 years. The first installment of the borrower under paragraph 17 is not less than 6% of the estimated cost of the construction (reconstruction) or expert assessment of the cost of acquisition.

In accordance with paragraph 20 of Regulation 584, the amount of credit for construction (reconstruction) of housing is determined by the regional branch of the Fund, based on the norm of 21 m² of living space per family member and an additional 20 m² per family, the cost of construction (reconstruction) prices in force at the time of the loan agreement, and insurance costs during the construction.

Regulation 584 also provides preferential terms for lending to young families and single young people, namely: paragraph 30 stipulates that a borrower who has no children repays the loan at an interest rate of 3% per annum of the loan amount; a borrower who has one child is exempt from paying

interest on the loan; if a borrower has two children they get 25 percent of the loan amount repayment at the expense of the budget; a borrower with three or more children - 50 percent of the loan amount.

Table 5

Indicators for providing soft loans to young families for the construction (purchase) of housing for 2010-2019

Year	State budget, UAH ths.	Local budgets, UAH ths.	Own funds (statutory fund), UAH ths.	Loans provided	Housing invested, ths. m ²
2011	59 999.0	40 253.0	31 376.0	444	29.3
2012	24 891.0	37 735.0	56 901.0	359	23.3
2013	70 629.7	33 532.3	35 613.9	407	28.8
2014	24 267.5	36 624.4	23 121.8	253	16.1
2015	0.0	64 694.2	58 956.1	231	14.5
2016	0.0	94 336.7	34 301.6	254	16.3
2017	0.0	115 693.1	63 559.3	319	19.7
2018	0.0	145 679.0	36 968.2	299	19.2
2019	0.0	155 924.1	67 417.8	351	21.6
Total	955 805.2	1 040 369.8	450 751.6	12 985	892.0

Source: compiled by the authors based on their own research

Analysis of the dynamics of young families soft loans provision reveals that this program is has not been financed from the state budget since 2015. All the funding is provided from local budgets and own funds. In 2019, the number of loans issued reached the level of 2012, namely 351 loans which is not very significant and does not meet the housing needs of young people in Ukraine. Further prospects for these programs funding increasing, given the unfavorable general economic situation, are currently highly questionable. [3, 4, 14]

Conclusions and future perspectives of the study. Therefore, it can be concluded that bank mortgage lending has significant potential in ensuring significant qualitative changes in Ukraine's economy, as it is considered an effective form of attracting long-term cheap financial resources to invest in the development of the real sector of the economy. However, the liberalization of credit policy in the face of intensifying competition threatens to increase the level of credit risk borne by banking institutions. Therefore, special attention is to be paid currently to the formation of an effective mechanism of bank mortgage lending, taking into account the peculiarities of the institutional environment of Ukraine.

International experience and its adaptation to the domestic legal framework are important factors in the formation and development of the mortgage lending mechanism. The adaptation should take into account the conditions inherent in the modern economy of Ukraine, including lack of long-term resources and increased risks. Based on this, it is justified that the development of the mortgage lending system should start with investment in housing, since for

housing construction the period from the beginning of investment (mortgage) to the completion of construction is much shorter than that in industrial lending. [2, 3, 21, 25]

Analysis of the Affordable Housing program implementation reveal that in general the program is being implemented, although at a much slower pace than before 2012. It is mainly financed from the state budget and only a small share is covered by local budgets. In general, given the needs of young people in housing and the state of the mortgage market, these results are very low and they can not meet the existing demand.

In 2017–2019, there was a tendency to reduce Oschadbank JSC lending, which is a negative factor. In general, reduction in lending to legal entities and an increase in lending to individuals can be currently observed. In 2017, the volume of loans issued by the bank amounted to UAH 74,502,538 thousand while in 2019 the volume of the loans issued decreased to UAH 62,318,412 thousand. The growth rate for the analyzed period was –16.35%. Loans with payment cards have the largest share in the bank's lending structure. In 2017, the volume of loans with payment cards amounted to UAH 2,336,759 thousand (33.16%), in 2018 - UAH 3,338,155 thousand (36.32%), in 2019 - UAH 4,100,037 thousand (38.55%). During the analyzed period, the volume and unit weight of loans with payment cards tends to increase, the growth rate in 2019 compared to 2017 made 75.46%.

In order to protect the interests of borrowers and create appropriate conditions for the development of the mortgage bank refinancing system, it is appropriate to amend the Law of Ukraine "On Mortgage Lending, Consolidated Mortgage Debt Transactions and Mortgage Certificates" on the unity and interdependence of mortgage debt and mortgage pools financial market elements, on the need to obtain the borrower's consent to join their principal obligation to the consolidated mortgage debt and the inclusion of the mortgage in the mortgage pool. [6-10]

In order to restructure the bank's assets and optimize cash flows between them, as well as to increase profits, raise the bank's image, social protection of the employees and optimize taxation for strategic development, banking institutions independently or indirectly participate in the creation of private pension funds, insurance companies, professional securities market participants, mutual investment institutions. To restart the mortgage - the economy has stabilized, inflation has to be overcome, the NBU discount rate shows have to show a steady decline throughout the year and continue to decline according to the National Bank.

It is worth mentioning that launching the mortgage lending does not require additional funding from the state budget. The state is only required to carry out regulatory activity. The task of the government is to create the conditions and clear rules for this instrument operation in order to minimize risks and to kick-start economic growth. [4, 15, 17 p.76-87]

Launching the mortgage lending can address a number of social and economic issues. For citizens, it is a real chance to buy their own housing, reduce the outflow of our Ukrainians abroad in search of work, increase the number of jobs in Ukraine. For owners - to increase the volume and pace of construction. In addition, mortgages is a real tool to reduce and balance the risks. After all, if there were a possibility to get the mortgage, people would hurry with paying for cheap housing and investing in risky projects.

Analysis of the dynamics of the banking system development in Ukraine during 2019-2020 reveals that currently the main goal is to ensure the sustainability of the system through achieving systemic stability and reducing the perceptibility of the credit system to external and internal destabilization factors. To achieve this goal, the banking system needs restructuring, which should be comprehensive and systematic, it requires coordination of all participants' efforts in this process - the National Bank of Ukraine, commercial banks, legislative and executive authorities.

Foreign experience in mortgage lending market organization and the role of banks in mortgage lending interesting and instructive for Ukraine. In most foreign countries agricultural, land, mortgage banks are the elements of the system of land-mortgage relations. These banks provide loans to agricultural producers and promote the development of agriculture in general. Many economically developed countries have successfully used the mortgage lending mechanism, with the mortgage bank to be the key link in the chain. Credit operations are an important area of mortgage banks activity.

References:

1. Antonov H.D. Strategic management of the organization. Manual on the specialty 080502 "Economics and management of the enterprise (by industries) " / H.D. Antonov, O.P. Ivanova, V.M. Tumin. M.: INFRA-M, 2014.
2. Voytyshek A.V. Fundamentals of the Monte Carlo method: Manual / Voytyshek A.V. - Novosibirsk state uni. Novosibirsk: NGU, 2010. 256 p.
3. M.G. Derij, N. Khorunzhak, O. Zharikova, V. Rozheliuk, R. Tsyhan (2021). Information model of material and technical and financial resources in housing in Ukraine and Europe: accounting and management aspect // Independent Journal of Management & Production, ISSN-e 2236-269X, Vol. 12, N°. Extra 6, 2021 (Ejemplar dedicado a: Independent Journal of Management & Production (2-nd Special Edition ISE, S&P); s402-s416), págs. <https://publons.com/researcher/4636801/olena-zharikova/publications/>
4. Dzyublyuk O.V. Banking: Textbook / Ed. Doctor of Economics, Prof. O.V. Dzyublyuk. Ternopil: TNEU Publishing House "Economichna dumka", 2009. 696 p.
5. Yepifanov A.O. Comercial banks operations. Text: Manual / Yepifanov A.O., Maslak N.H, Salo I.V. Sumy: VTD "Universitetska Knyha", 2007. 523 p.
6. Law of Ukraine "On Banks and Banking" Law of 07.12.2000 № 2121-III // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2001, N 5-6, p.30.
7. Law of Ukraine "On securing creditors' claims and registration of encumbrances" // Law of 18.11.2003 № 1255-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 2004, N 11, p.140.

8. Law of Ukraine "On Pledge" // Law of 02.10.1992 № 2654-XII // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BVR), 1992, N 47, p. 642.
9. Law of Ukraine "On the Deposit Guarantee Fund of Individuals" of September 20, 2001 (as amended) № 2740-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
10. Law of Ukraine "On the Deposit Guarantee Fund of Individuals" of September 20, 2001 (as amended) № 2740-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
11. Kirichenko T.V. Financial management: Manual for universities / T.V. Kirichenko. - M.: Dashkov & K, 2018. 484 p.
12. Lavrushin, O.I. Modern approach to the formation of the optimal loan portfolio [Text] / I.O. Lavrushin // Banking technologies. 2009. № 11. P. 52–65.
13. Lavrushin O.I. Banking risks: Manual / Ed.: prof. O.I. Lavrushin, prof. N.O. Valentseva. -M.: KNORUS, 2008. P.37.
14. Kotsovska R.R. Banking operations [Text]: manual / R.R. Kotsovska, O.P. Pavlyshyn, L.M. Khmil. K.: Znannya, 2010. 390 p.
15. Zharikova O.B., Cherkesenko K.I. Integration of banks and insurance company's activities in Ukraine <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.2.5> DOI: 2.33445 / sds.2021.11.2.5.
16. Pashchenko O.V., Zharikova O.B. Increasing the competitiveness of Ukrainian dairy products in line with European standards. International Journal of Scientific and Technological Research www.iiste.org. [435-441]. 2018. Vol 4. No 10.
17. Zharikova O.B., Cherkesenko K.I. Bank assurance: new challenges and prospects for development in Ukraine //O.B. Zharikova / Scientific Journal "Bioeconomics and Agrarian Business". NUBiP. Issue 4. №3. 2020 pp. 76-87. <http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy>
18. Zharikova O.B. Efficiency of new approaches to the assessment of agricultural enterprises as an integrated property complex / O.B. Zharikova // Accounting and Finance of AIC. 2010. Iss. 4. P.136–140.
19. Zharikova O.B., Pashchenko O.V. Trends in the land market of European countries / OB Zharikova // Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.- 2012. Vip. 177, Ch. 3 - P. 202 - 208.
20. Zharikova O.B., Pashchenko O.V. Financial aspects of expert monetary valuation of the enterprise as integral property complexes / O.B. Zharikova // Scientific Bulletin of the National Agrarian University. 2007. Iss. 111. P.198–201.
21. Zharikova Olena, Pashchenko O.V. Financial and economic activity of agribusiness according to international standards // Zharikova Olena / Scientific Bulletin of Kherson State University. series «Economic Sciences». №42 / 2021 P.64-72. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-42-10>
22. Tryhuba A., Ivanyshyn V., Chaban V., Zharikova O. (2021). Influence of agrometeorological component of the project environment on the duration of works in chemical protection projects of agricultural crops // Independent Journal of Management & Roduction (IJM&P), v. 12, n. 3, Special Edition ISE, S&P -May 2021, 138-150. DOI: 10.14807/ijmp.v12i3.1531
<https://publons.com/researcher/4636801/olena-zharikova/publications/>
23. Parasii-Verhunencko, I., Kuznetsova, I., Misko, H., Biriuk, O. & Zharikova, O. (2020). Strategic Analysis of the Competitiveness of Educational Products in the Management of Higher Education Institutions. Independent Journal of Management & Production, 11(9), 2496-2515. DOI: <http://dx.doi.org/10.14807/ijmp.v11i9.1421>.
24. Pashchenko O.V., Zharikova O.B. (2021). Differentiation of household incomes in modern conditions of economic development. Scientific Journal "Bioeconomics and Agrarian Business" NULES. Iss. № 30. 2021. P.45-55.
<http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/15420>

25. Yukhymenko, P., Sokolska, T., Arbuzova, T., Paska, I., & Zharikova, O., Khakhula, L., Zhytnyk, T. (2021). Formation of the model of state support for the Ukrainian agrarian sector in the market economy: change of the approach. *Economic Annals-XXI*, 187 (1-2), 75-81. <https://doi.org/10.21003/ea.V187-07>.

26. Yut R.A. Use of scoring model in credit risk management / R.A. Yut // Proceedings of the International correspondence scientific practical conference of students, graduate students and young scientists "Modern problems of risk management". Perm, 2010.

Kosova Tetiana,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance,
Accounting and Taxation,
National Aviation University

Lemishko Olena,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Shevchenko Anatoly,

Doctor of Agricultural Sciences, Professor,
Academician of National academy of agrarian sciences of Ukraine

Department of Landscaping Services and Environment

Luhansk Taras Shevchenko National University,
Ukraine

FINANCIAL ARCHITECTURE AS A MODEL OF FINANCIAL SYSTEM FUNCTIONING

There is no well-established definition of financial architecture in the scientific literature. Zhytar M. defines its dual essence: first, as an institutional matrix of the national financial system with a clearly constructed structure of ordered components, functional relationships between them; secondly, as a set of institutions, norms, rules, laws, agreements (social, political, formal and informal), which form the financial and economic actors relationship that ensure the effective functioning and stability of the financial system in the dynamics of development [1, p. 11].

This definition emphasizes the inadmissibility of the financial architecture's interpretation of as an artificially designed structure, because it has the ability to self-organization and self-development.

The main regularities of financial architecture development are based on the use of the concepts "system" and "subsystem", the relationship between levels of hierarchy, the interdependence of lower and higher ordered structural elements, the emergence of new qualitative features by their combination [2, p. 154]. By levels global and national financial architecture are distinguished, by

measurements – the financial architecture of the public sector, municipal sector, corporate sector, budget system, tax system, banking system, stock market.

Barclay M. & Smith C. identify the term "financial architecture" with the structure of financing and consider it in the context of borrowed capital, concluding that the main financial architecture determinant of the corporation is its investment opportunities [3, p. 8-9].

Relevant are the studies of Laktionova O. & Lukyanenko A., who define financial architecture as a dynamic system (integrated integrity) of interconnected characteristics that embody fundamental laws and determine the qualitative uniqueness of the business financial activity (from its structure, volume and reproduction potential), its efficiency and impact on the market value of the business entity [4, p. 72].

The essential characteristics of financial architecture can be substantiated only with the help of mathematical research methods. In our opinion, the financial architecture of the research object at the micro level (as well as the macro level) should be presented as a complex model that determines the spatial form of the "financial building", in harmony with the main structural components of the research object.

The purpose of building the national financial architecture is: to increase the welfare of the population, ensure the structural development of the national economy, create the potential for long-term growth and strengthen competitiveness. The efficiency of the process is influenced by objective factors, including: the effectiveness of the transmission mechanism between the real and financial sectors of the economy, the consistency of vectors of development of different dimensions of the financial architecture, the level of market risk, the adequacy of regulatory measures and more [5, p. 333].

Financial architecture can be built through internal energy (endogenous development) and external borrowing of higher level institutions (exogenous development). The most important internal sources are organization and structure. The first is related to the differentiation and unity of the components of the financial architecture, the second – to the nature of the hierarchical links of levels that ensure its integrity, maintain stability under the adverse effects of endogenous and exogenous factors [6, p. 179].

Thus, the development of financial architecture as a model of the financial system is based on the dialectical law of unity and the struggle of opposites at different hierarchical levels. As a result, it acquires signs of transformation, complexity, increased organization or diffusion.

Institutional aspects of financial architecture development are related to the creation of appropriate legislative support, regulation of structural changes, the formation of institutions of a democratic society, decentralization of national economy management, control of corruption [7, p. 74].

The praxeological aspects of building a financial architecture involve changing certain paradigms, principles, methods and approaches. The dominant

paradigm of national economy modern management is sustainable development, which combines solutions to economic, environmental and social problems. Emphasis is placed on prognostic assessments, matrix and profile approaches to the assessment of state regulatory policy, change management, etc. Adaptive and / or bifurcation methods are used [8, p. 41].

Thus, the features of financial architecture as a model of the financial system are defined: emergence, multilevel and rational organization of the financial space, hierarchical ordering of elements, the volume of design of the financial system' organizational structure. Accordingly, the financial architecture performs the following functions in the state financial system development: neutralizing the emergence of destabilizing factors, ensuring structural development, ensuring the transparency of the financial system.

References:

1. Zhy`tar M. O. (2019), "The essence of financial architecture and its significance in the theoretical and practical planes of modern financial science", *Biznes Inform*, vol. 7, pp. 8 – 13.
2. Zhy`tar M. O. (2019), "Methodical approach to modeling the properties of building the financial architecture of the economy", *Pry`chornomors`ki ekonomichni studiyi*, vol. 45, pp. 152-156.
3. Barclay, M.J. and Smith, C.W. (1996), "Financial Architecture: Leverage, Maturity, and Priority", *Journal of Applied Corporate Finance*, vol. 4, pp. 4—17.
4. Laktionova O.A., Luk`ianienko A.S. (2014), "Clustering architecture types of financial entities in Ukraine," *Naukovyj visnyk Khersons`koho derzhavnoho universytetu*, vol. 5, pp. 71—77.
5. Zhy`tar M. O. (2018), "Theoretical bases of financial architecture of economy of Ukraine", *Naukovyj visnyk Uzhgorods`kogo universy`tetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 1, pp. 331-334.
6. Mel`ny`k V. M., Zhy`tar M. O. (2019), "The role, features and directions of the financial architecture of the national economy", *Biznes Inform*, vol. 8, pp. 175-181.
7. Petruk I. P. (2017), "Organizational and institutional architecture of anti-crisis management of the national economy", *Naukovyj visnyk Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosy`ny` ta svitove gospodarstvo*, vol. 12(2), pp. 72-76.
8. Razumova G. V. (2019), "Architectonics of change management methodology of regulatory policy of national economy development", *Ekonomichny`j prostir*, vol. 146, pp. 32-42.

Korol Anatolii,
PhD student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

ROLE AND PLACE OF INDIRECT TAXES IN FILLING THE STATE BUDGET OF UKRAINE

The economic development of the country depends on and is supported by budget revenues. For a long time, the collection of taxes was considered one of the main components of the replenishment of the state treasury. A significant source of the formation of such income is tax revenues, in particular, indirect tax revenues. At the same time, the development of the country's tax system necessitates the specification of what role now indirect taxes play in filling the state budget and in what direction they should be improved.

A review of scientific sources suggests that the beginning of the development of indirect taxation should be considered the emergence of turnover taxes, which over time were transformed into a sales tax or value added tax. In world science and practice, indirect taxes are called excise taxes or consumption taxes, traditionally they include value added tax (or sales taxes), excise taxes (specific excise taxes) and duties.

Among the features of modern indirect taxes, the famous Ukrainian scientist M. Kucheryavenko highlights: termination of formal and real taxpayers; indirect taxes are included as an element in the selling price of the product; indirect taxes differentiate the components of the tax obligation, distributing them between the formal and real payers; the object of taxation in indirect taxation is the turnover price; the grounds for shifting the tax from a real payer to a formal one are legally fixed; a combination of indicative and actual methods of determining the object of taxation and forms of collection [1, p. 94].

From a fiscal perspective, indirect taxes impose a tax on consumption, which in turn is stable and inflexible. The payment of indirect taxes is fairly easy to control and difficult to evade. Consequently, a significant part of the state budget is formed precisely from the proceeds from indirect taxation. Indirect taxes have a fairly significant impact on the overall pricing processes. In addition, through specific excise taxes, you can influence the structure of consumption. In addition, the structure of consumption among different segments of the population differs significantly, therefore the principle of fair taxation can be implemented through a differentiated approach to the establishment of indirect taxes on certain goods, works and services.

However, there are certain limitations here too. The imposition of higher taxes only on the so-called essential and luxury goods narrows the scope of indirect taxation and reduces the revenue stream to the budget. On the contrary,

even a low level of indirect taxation of consumer goods provides the state with significant revenues, because such consumption is stable and significant on a society scale.

Along with this, one can also highlight the disadvantages introduced into the tax system by the unjustified use of indirect taxes. The main one is the lack of direct dependence on the size of the payers' income, and is regressive in nature. K. Marx considered consumption taxes to be taxes on the poor, and therefore sharply condemned them. Groups of people with a low level of income as a tax on the price of consumer goods pay most of their income in comparison with high-income groups [2, p. 69].

Thus, paying indirect taxes becomes a heavy burden for taxpayers. Therefore, the problem of ensuring the effectiveness of the introduction of these taxes should take into account the level of differentiation of the population by income level and the relative share of low-paid categories of the population.

Consequently, in indirect taxation, it is probably necessary to have a wide range of taxable goods with fairly moderate rates, or even a single universal excise tax. It is impossible to take into account the interests of the whole society. The social injustice of indirect taxes can to some extent be neutralized by the state by removing essential goods from the taxable. But a contradiction arises: after all, the speed of tax receipts, stability and uniformity are ensured precisely by taxation of consumer goods. In modern conditions, the influence of indirect taxes on price increases, in addition to the negativity of this factor, is reasonably considered the source of the development of inflationary trends. An equally significant drawback of indirect taxes should be considered the limited possibilities of their use to stimulate production.

The most important problem in the construction of economic and legal relations in the state is the issue of legal regulation of indirect taxation, its change, adaptation and harmonization to the rules and regulations. By improving indirect taxation in Ukraine, the state is able to ensure the creation of appropriate conditions for the sustainable development of the economy and the successful implementation of the tasks and functions assigned to it.

References:

1. Yesaulov YV Economic justification of the tax process. Investments: practice and experience. 2010. №8. WITH.
2. Kucheryavenko NP Course of tax law: in 6 vols. 3. The doctrine of tax. H.: Legas; Law, 2005. 94 p.

Лісун Я.В.,

к.е.н., доцент,

Алданькова Г.В.,

к.е.н., доцент,

Конопляникова М.А.,

к.е.н., доцент,

Державний торговельно-економічний університет,
Україна

ФІНАНСОВІ ІНДИКАТОРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Актуальність досліджуваної проблематики. Фінансування системи освіти розглядається світовою спільнотою як інвестиції в людський і соціальний капітал, які при належному управлінні забезпечують соціально-економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності країни. Значного впливу на діяльність закладів вищої освіти (ЗВО) завдає турбулентність та динамічність соціуму, розвиток цифрових технологій, а також неконтрольовані кризові явища, такі як пандемія COVID-19 та військова агресія.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Фундаментальні засади реалізації фінансової політики в галузі освіти закладено в працях Дж. Беккера (G. Becker), К. Вейна (K. Wain), Р. Дейва (R. Dave), В. Драсковіца (V. Draskovic), А. Корреа (A. Cooray), П. Ленграна (P. Lengrand), Р. Масгрейва (R. Musgrave), Р. Нева (R. Neva), М. Палаціуса (M. Palacios), Т. Зорана (T. Zoran). Окремим аспектам зазначеної проблематики присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема Т. Боголіб, В. Власюка, О. Григорської, О. Грішнєвої, О. Длугопольського, І. Каленюк, В. Малишко, Ю. Петрушенка, І. Радіонової, В. Харчук, Г. Чекаловської, Л. Шевченко, А. Шевчука.

Проте потребують подальшого дослідження практичні аспекти реалізації фінансової політики в галузі освіти в країнах Європи та світу.

Мета дослідження полягає у проведенні експерт-діагностики основних економічних та фінансових індикаторів функціонування системи освіти в Україні та Польщі.

Методи дослідження. В ході дослідження використано такі методи дослідження: аналіз, синтез, логічне узагальнення – при визначенні соціально-економічної сутності й інвестиційної природи процесів фінансового забезпечення галузі освіти; порівняльний і статистичний аналіз – при дослідженні сучасних тенденцій функціонування системи освіти в Україні та Польщі.

Результати дослідження. З метою діагностики фінансових індикаторів функціонування закладів вищої освіти в Україні та Польщі,

проаналізуємо спочатку основні економічні показники, такі як: чисельність населення, рівень урбанізації, частка інтернет користувачів обох країн (табл. 1).

Таблиця 1

**Загальна чисельність населення, рівень урбанізації,
частка інтернет користувачів в Україні та Польщі за 2017-2020 рр.**

	Абсолютне значення показника				Індекс зміни показника		
	2017	2018	2019	2020	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019
Загальна чисельність населення, млн. осіб							
Україна	44,51	44,12	43,9	43,86	0,991	0,995	0,999
Польща	38,58	38,14	38,07	37,87	0,988	0,998	0,994
Рівень урбанізації, %							
Україна	70	70	69	69	1	0,986	1
Польща	61	61	60	60	1	0,983	1
Частка інтернет користувачів від загальної чисельності населення, %							
Україна	49	58	63	63	1,183	1,086	1
Польща	72	78	79	81	1,083	1,012	1,025

Складено авторами на основі [1]

За результатами аналізу табл.1, приходимо до висновку, що Україна та Польща є схожими за загальною кількістю населення (у 2020 р. Україна – 43,86 млн. осіб; Польща – 38,07 млн. осіб). При цьому рівень урбанізації у 2020 р. (частка населення, що проживає в містах) є дещо більшою в Україні – 69%. Частка інтернет користувачів, що є важливим при аналізі сфери освіти, у Польщі у 2020 р. складає 81% від загальної чисельності населення; в Україні – 63% (табл.1).

Станом на 2019/2020 навчальний рік в Україні налічувався 281 заклад вищої освіти, в яких навчалось 1266,1 тис. осіб. Кількість зайнятих працівників в сфері освіти в Україні становила 41,3 тис. осіб. У 2010 р. цей показник становив 46,7 тис. осіб [1,3]. Чисельність студентів, чисельність працівників, рівень вартості освітніх послуг та купівельна спроможність населення впливають на фінансові результати функціонування сфери освіти (табл.2).

Таблиця 2

**Фінансові результати до оподаткування у сфері освіти
в Україні за 2010-2020 рр.**

Показник	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Фінансовий результат (сальдо), млн. грн.	88,3	105,3	121,5	178,6	377,7	143,8
Прибуток, млн. грн.	163,1	225,7	241,9	363,5	558,2	551,5
Збиток, млн. грн.	74,8	120,4	120,4	184,9	180,5	407,7
Частка підприємств, які одержали збиток, %	35,7	28,5	34,1	30,0	31,1	33,6

Складено авторами на основі [1, С. 462-463; 2, С. 420-421; 3, С. 412-413]

За 2010-2020 рр. фінансовий результат (сальдо) діяльності підприємств в сфері освіти збільшився з 88,3 до 143,8 млн. грн. У 2020 р. збитки (407,7 млн. грн.) були на рівні прибутків (551,5 млн. грн.). Частка підприємств, які отримали збиток у 2020 р. становила 33,6%. Також потрібно зазначити, що протягом останніх 10 років, з 2010 по 2020 рр. частка збиткових закладів у сфері освіти в Україні суттєво не зменшилась, що є негативним явищем і свідчить про необхідність пошуку шляхів зміцнення фінансової стійкості закладів сфери освіти.

Рентабельність підприємств у сфері освіти у 2020 р. становила 7,1%. Протягом 2010-2020 рр. найнижчий рівень рентабельності 3,7% спостерігався у 2017 р, а найвищий 11,0% у 2019 р (табл. 3). Потрібно також зазначити, що ситуація з пандемією COVID-19 значно вплинула на медицину та сферу охорони здоров'я, процеси надання освітніх послуг, а також на процеси в сфері інформації та телекомунікацій.

Таблиця 3

**Рентабельність операційної діяльності
за видами економічної діяльності в Україні за 2010-2020 рр.**

Вид економічної діяльності	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Освіта, %	4,9	5,7	5,6	3,7	5,8	11,0	7,1
Інформація та телекомунікації, %	7,4	0,5	8,5	13,8	13,1	15,4	14,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, %	4,0	-0,6	4,5	3,3	3,7	3,0	11,2

Складено авторами на основі [1, С. 458-464; 2, С. 422; 3, С. 414]

Протягом 2010-2019 рр. рентабельність операційної діяльності в сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги не перевищувала 4,5%, а у 2020 р. становила 11,2%, що пояснюється важкою ситуацією з пандемією COVID-19 (табл. 3). Надання освітніх послуг протягом 2019-2020 рр. відбувалось у змішаному форматі, та все ж таки переважно online.

В Польщі, згідно з реєстром POL-on, у 2020/21 навчальному році діяло 368 вищих навчальних закладів (ВНЗ), у яких навчалося 1218,0 тис. студентів, що на 1,2% більше, ніж роком раніше. Кількість студентів зросла вперше з 2005/06 навчального року. Жінки становили 58,0% усіх студентів. Частка студентів, що навчалися у державних ВНЗ становила 69,9% [5].

Кількість іноземних студентів у ВНЗ Польщі зросла у 2020/21 навчальному році на 3,0% порівняно з попереднім навчальним роком і склала 84,7 тис., тобто 7,0% від усіх студентів [5]. Переважали студенти з Європи – всього 61,9 тис. осіб (73,1%), найбільше з України – 38,5 тис. студентів (45,4%). Кількість випускників у 2019/20 н.р. досягла 293,4 тис., що на 6,5% менше, ніж у 2018/19 н.р. Всього у ВНЗ Польщі працювало

93,2 тис. викладачів, у тому числі 44,3 тис. жінок [5]. У 2020 р. доходи ВНЗ Польщі склали 27 386,6 млн. злотих (табл. 4), з них 24 372,1 млн. злотих – державні ВНЗ, що на 2,8% менше, ніж у 2019 р.

Таблиця 4

Основні фінансові показники діяльності ВНЗ Польщі у 2020 р.

	Всього ВНЗ	Державні ВНЗ	Недержавні ВНЗ
Загальні доходи, тис. злотих	27386628,6	24372142,6	3014486,0
Загальні витрати, тис. злотих	26107003,9	23419309,6	2687694,3
Валовий фінансовий результат	1279624,7	952833,0	326791,7
Податки та збори, тис. злотих	4416,9	3672,8	744,1
Чистий фінансовий результат, тис. злотих	1275207,8	949160,2	326047,6

Складено авторами на основі [5, С. 151]

Основним джерелом операційного доходу державних ВНЗ Польщі у 2020 р. була державна дотація, спрямована на підтримання викладацького та наукового потенціалу (70,4%). Водночас недержавні ВНЗ Польщі отримували свої доходи у 2020 р. переважно за рахунок плати за освітні послуги (76,5%) (табл. 5).

Таблиця 5

Структура джерелами надходжень операційних доходів ВНЗ Польщі у 2020 р.

Джерела надходжень операційних доходів	Державні ВНЗ	Недержавні ВНЗ
Субсидія на підтримання викладацького та наукового потенціалу, %	70,4	9,8
Дотації з державного бюджету, %	4,9	2,5
Плата за освітні послуги, %	7,6	76,5
Кошти на проекти, що фінансуються Національним центром досліджень і розробок, %	1,4	2,8
Кошти на проекти, що фінансуються Національним науковим центром, %	2,7	0,5
Інші джерела надходжень, %	13,0	7,9
Разом, %	100	100

Складено авторами на основі [5, С. 16]

Загальні витрати у сфері вищої освіти Польщі у 2020 р. досягли 26 107,0 млн. злотих (у тому числі 23 419,3 млн. злотих витрати державних ВНЗ), що на 0,5% менше, ніж у 2019 р. Середні витрати на навчання на одного студента склали 23 163,8 злотих, що на 1,2% більше, ніж у 2019 р. [5].

Чистий фінансовий результат діяльності ВНЗ Польщі за період 2015–2020 рр. збільшився з 607,9 млн. злотих до 1275,2 млн. злотих (табл.6).

Найбільш фінансово результативним був період 2018–2019 рр. (чистий фінансовий результат ЗВО Польщі збільшився у 2,73 рази). У

2020 р. у зв'язку з пандемією COVID-19 зазначений показник суттєво скоротився і становив 66,2% від рівня 2019 р.

Таблиця 6

Чистий фінансовий результат діяльності ВНЗ Польщі у 2015-2020 рр.

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Чистий фінансовий результат, млн. злотих						
Всього ВНЗ	607,9	562,2	699,9	703,0	1924,6	1275,2
Державні ВНЗ	655,2	549,3	653,1	630,3	1763,0	949,2
Недержавні ВНЗ	-47,3	12,9	46,8	72,7	161,6	326,0
Індекс зміни показника, порівняно з попереднім періодом,						
Всього ВНЗ	–	0,925	1,245	1,004	2,730	0,662

Складено авторами на основі [5, С. 16]

Для співставимості даних наведемо інформацію Міністерства Фінансів України щодо офіційного курсу валют станом на 30.06.2022 р.: 1 дол. США (USD) становить 29,25 грн. (UAH); 1 грн. (UAH) становить 6,56 польських злотих (PLN) [6].

Висновки та пропозиції. Система освіти України та Польщі, що складається як з державних та приватних ЗВО, відрізняється за обсягом та структурою фінансових надходжень. Функціонування системи освіти України та Польщі у 2020 р. є прибутковим, хоча безумовно визначається загально-економічною ситуацією в кожній країні.

В сучасних умовах України, як на загальнодержавному рівні, так і на рівні конкретних секторів економіки, доводиться протидіяти зазначеним факторам геополітичної нестабільності. Через військову агресію 2022, система освіти в Україні зазнала негативних змін. Польща відіграє значну роль у зниженні негативного впливу військової кризи 2022 на Україні, як в економіці взагалі, так і в системі освіти зокрема.

Список використаних джерел:

1. Report Digital Overview in Ukraine, Poland in 2017, 2018, 2019, 2020 years <https://datareportal.com/reports>
2. Статистичний щорічник України за 2015 р. . За редакцією І. М. Жук. Державна служба статистики України. 2016. – 569 с. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Статистичний щорічник України за 2017 р. . За редакцією І. Є. Вернера Державна служба статистики України. 2018. – 541 с. <http://www.iaastat.kiev.ua/>
4. Статистичний щорічник України за 2020 р. . За редакцією І. Є. Вернера Державна служба статистики України. 2021. 455 с. <http://www.iaastat.kiev.ua/>
5. Higher education and its finances in 2020. Statistical Information. Wiesława Brylowska, Magdalena Poleszuk. – Warszawa, Gdańsk 2021. 215 p. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/>
6. Курс валют. Інформація Міністерства Фінансів України. <https://minfin.com.ua/>

Maksymkin Vadym,
PhD student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

THE ESSENCE OF FINANCIAL SECURITY: THEORETICAL ASPECTS

Formulation of the problem. In modern conditions of development the question of formation of the mechanism of financial safety of both the country as a whole, and the separate enterprise as the guarantor of effective and steady development of the business entity in today's conditions becomes more and more actual. The financial security of the enterprise is characterized by the level of financial security of the business entity, and is also the basis for building a foundation to ensure the necessary conditions for sustainable development of the enterprise and the country as a whole. Thus, the formation of a system of financial security is one of the most necessary conditions for the development of any sector of the economy, so it is logical and justified to pay close attention to economists to the financial security of economic entities.

From the standpoint of a multifaceted approach, financial security is the protection of financial interests at all levels of financial relations; a certain level of independence, stability and stability of the country's financial system under the influence of external and internal destabilizing factors that threaten financial security; the ability of the financial system of the state to ensure the effective functioning of the national economic system and sustainable economic growth.

Analysis of recent research and publications. The theoretical basis of financial security is formed on the basis of scientific developments in the field of functioning and ensuring national security and its structural elements. O. Baranovsky [2], M. Yermoshenko [1], N. Kravchuk [4], V. Lipkan [2], V. Martyniuk [3], V. Predborsky [5] made a significant contribution to the development of modern theory of security science. A. Sukhorukov [6] and others.

Goal. The purpose of the study is to determine and substantiate the essence of the structural components of financial security.

Presentation of the main research material. The security sector is a relevant subject of research by scientists, specialists in economics and finance, government officials, political scientists, sociologists and more. Interest in security in research is a relatively new direction and is due to the actualization of the preservation and development of the individual, citizen, society, state, nation and civilization in general.

Financial security is considered as:

1) the state of the country's financial system, which creates the necessary financial conditions for stable socio-economic development of the country,

ensures its resilience to financial shocks and imbalances, creates conditions for maintaining the integrity and unity of the country's financial system. Financial security, in turn, has the following components: banking security, security of the non-banking financial sector, debt security, budget security, currency security, monetary security [6];

2) the state of the financial and credit sphere of the state, which is characterized by balance and quality of the system of financial instruments, technologies and services, resistance to internal and external negative factors (threats), the ability to protect national financial interests, sufficient financial resources for all business entities and the population, and in general - the effective functioning of the national economic system and social development [1];

3) an important component of economic security of the individual, entrepreneurship, industry, sector of national economy, economic system, region, state, society (and hence national security), interstate economic entities and the world economy in general, based on independence, efficiency and the competitiveness of the financial and credit sphere, which is reflected through a system of criteria and indicators of its condition, which characterize the balance of finances, sufficient liquidity of assets and the availability of the necessary monetary, insurance and gold and foreign exchange reserves; the degree of protection of vital financial interests of economic agents at all levels of financial relations; the level of provision of citizens, households, segments of the population, enterprises, organizations, institutions, regions, industries, sectors of the economy, economic system, market, state, society, intergovernmental organizations, the world community with financial resources sufficient in volume and rational structure to meet their needs and the fulfillment of their obligations; state of financial, monetary, currency, budget, tax, settlement, investment, customs and tariff, banking, insurance and stock systems, as well as the pricing system, which is characterized by balance, resistance to internal and external negative influences, the ability to avert external financial expansion, default, to ensure financial stability (stability), efficient functioning of the national economic system and economic growth; the state of financial flows in the economy, characterized by balance and the presence of proven mechanisms of regulation and self-regulation; the quality of financial instruments, services and technologies, which prevents the negative impact of possible miscalculations and direct abuse on the financial condition of existing and potential clients of financial institutions and companies, as well as guarantees (if necessary) the return on investment; purposeful set of measures of financial, monetary, currency, anti-inflationary, tax, customs, budgetary, investment, debt and price policies to ensure the stability of the financial and credit sphere and its integrity, society's need for financial resources for sustainable expanded reproduction; enabling excessive dependence of the national economy on foreign speculative capital and the use of the financial and credit sphere for

legalization (laundering) of proceeds from crime; neutralization (minimization of negative consequences) of the manifestation of financial crises, destruction of financial flows; comprehensive development of financial relations and processes; creating a favorable business and investment climate; strict control over the formation and distribution of financial resources [7]; an important component of economic security, which is manifested at all levels of financial relations (micro, meso, macro, mega-economic levels), and is aimed at protecting the vital financial and economic interests of the individual, household, enterprise, organization, institution, industry, subsystems of the national economy, region, state, economic system at the world economy through the study of sources of possible dangers and potential threats, and taking the necessary targeted measures to neutralize destabilizing factors and minimize / eliminate endogenous and exogenous threats to achieve financial independence, stability, ensuring the balanced development of the fiscal sphere, banking and non-banking financial sectors, the effective implementation of customs, the implementation of sound monetary, anti-inflation and monetary policy, the implementation of prudent debt policy, improving the investment climate, strengthening financial potential of the real sector of the economy, business entities, households [3].

The financial security of any state is determined by the following factors:

- the level of financial independence (with great importance is the amount of external financial assistance from international financial institutions, economic groups, governments of individual countries, the volume of foreign investment in the national economy);
- the nature of financial and credit policy (both domestic and foreign) pursued by the state;
- political climate in the country;
- the level of legislative support for the functioning of the financial sector.

Financial security can be considered at the micro and macro levels. At the micro level, financial security includes financial security of households (individuals) and financial security of enterprises (institutions, organizations).

At the macro level, the financial security of the state is considered, which contains the following structural components: budget, debt, monetary, currency, investment, banking security and security of the non-banking financial sector.

Financial security is a complex economic category characterized by a variety of interpretations of its economic content and structural components. In the vast majority of cases, the components of financial security of the state include budget security, debt security, monetary (monetary) security, currency security, investment security, banking security and security of the non-banking financial sector (financial security of insurance and stock markets).

The definition of the economic essence of the components of financial security also takes place in the legal framework, in particular in the Guidelines

for calculating the level of economic security of Ukraine, which are informative and explanatory [6].

Budget security is a state of ensuring the solvency and financial stability of public finances, in which the authorized public authorities can perform their functions as effectively as possible. It determines the ability of the budget system to ensure financial and economic independence of the state due to the adequacy of financial resources mobilized to the budgets of different levels due to the accumulation of tax and other revenues, and provides for the effective use of budget funds in the performance of functional responsibilities. public administration, financing of health care, science, education, culture, sports, security and defense, etc. Budget security is characterized by the degree of budget balance, the size of its deficit (surplus), the size of the budget and its implementation, the process of budgeting, the level of fiscal discipline, the scale of budget funding.

Monetary security is a state of the monetary system that provides all actors in the national economy with quality and affordable credit resources in the amount and on terms conducive to economic growth. Ensuring monetary security is possible provided that there is a perfect monetary system, which provides for the stability of the national currency, timely implementation of the basic parameters of monetary policy for a given year, the implementation of effective cash flow management at the state level, protection of financial interests money market, carrying out the right anti-inflationary measures.

Ensuring currency security at an acceptable level is possible in a state of exchange rate formation, which is characterized by high public confidence in the national currency, its stability, creates appropriate conditions for the progressive development of the domestic economy, attracting foreign investment, Ukraine's integration into the world economic system. shocks in international currency markets. At the same time, the state should be provided with foreign currency, which is sufficient to maintain a positive balance of payments, fulfill international obligations, accumulate the appropriate amount and composition of foreign exchange reserves, maintain the stability of the national currency. Also, the achievement of currency security at the appropriate level is possible in the presence of normal currency parity, convertibility conditions, well-thought-out and balanced monetary policy, effective currency control.

Investment security should be understood as achieving the level of investment that allows to optimally meet the current needs of the national economy in capital investment in terms of volume and structure, taking into account the effective use and return of invested funds, the optimal ratio between foreign investment in the country and domestic abroad, maintaining positive national payments balance.

Ensuring the financial security of the stock market involves achieving a volume of its capitalization that will contribute to the stability of the financial condition of issuers, owners, buyers, trade organizers, traders, mutual funds,

intermediaries (brokers), consultants, registrars, depositories, custodians and the state as a whole. When assessing the security of the stock market, it is necessary to take into account the security of the government securities market and the corporate securities market, as well as other segments: stock markets, bonds, promissory notes, treasury bills, savings certificates, stock and over-the-counter markets. The safe level of the stock market is achieved provided it is protected from internal and external threats, the impact of negative factors on the processes of issuance, borrowing and return of funds, receiving dividends and interest, etc.

To the above it should be added that the considered components of financial security of the state are interconnected and have a significant impact on each other and the overall level of financial security of the state in particular.

When assessing the level and analysis of the state of financial security of the state should take into account all its components, as each area is characterized by its own factors, the presence and implementation of which may have a positive or negative impact on the financial sector as a whole.

Conclusions. The article is devoted to the study of topical issues of financial support of the agricultural sector of Ukraine. Theoretical analysis of approaches to financing in the food subcomplex is carried out. The state of state support of foreign agricultural producers is studied. A systematic method is used to study scientific approaches to financial support of agricultural production based on a comprehensive analysis of its structural elements. Considerable attention is paid to the analysis of the current state of financing of various categories of producers. Using the method of system analysis, theoretical and methodological approaches to understanding the essence of financial support of agricultural production are evaluated. Peculiarities in the interpretation of the essence and strategy of financing the agricultural sector by different scientists are revealed. The structure of sources of financial support of agro-industrial complex at the expense of means of the general and special funds of the state budget is analyzed. The implementation of support programs for farmers has been studied. The role and importance of financial security is revealed and its impact on the economy is determined. The directions of improvement of the existing scientific positions concerning definition of strategic model of financing of agrarian and industrial complex on the basis of the complex analysis of various variants are offered. The contradictions and differences of modern scientific approaches to the interpretation of the directions of financial support of agricultural producers are investigated and revealed. The use of proposals by government agencies and research institutions will provide the necessary support to agricultural producers, increase the efficiency and competitiveness of their own production, the level of food and economic security of the country.

References:

1. Terms and Conditions for Rabobank Farm Management. URL: <https://www.rabobank.com.au/-/media/rabobank-au/files/pdf/forms/tscsfmd.pdf?la=en> 2

- 2.. Ritzinger Elmar. Supporting investments in Austrian agriculture and rural areas / Elmar Ritzinger. URL: <http://www.un.org/esa/agenda21/natlinfo/countr/austria/agriculture.pdf>
3. Westercamp Christine. Agricultural Credit: Assessing the Use of Interest Rate Subsidies, Christine Westercamp, Miryam Nouri, André Oertel. URL: <http://www.afd.fr/jahia/webdav/site/afd/shared/PUBLICATIONS/RECHERCHE/Scientifiques/A-savoir/29-VAA-Savoir.pdf>
4. Canadian Agricultural Loans Act (CALA) LENDERS 'GUIDELINES. URL: http://www.agr.gc.ca/resources/prod/doc/prog/cala-lcpa/pdf/cala-lcpa_info_e.pdf
5. Onikienko OV Foreign experience of agrarian sector lending / O.B. Onikienk. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/1040.pdf>
6. Fayura ND Peculiarities of bank lending of agro-industrial enterprises / N.D. Fayura, O.O. Kostyuk // Collection of scientific works of VNAU, Series Economic Sciences. 2012. № 2 (64). P. 184–188.
7. About the Farm Credit System. URL: <https://www.farmcreditarchive.org/about/default.aspx>

Kaplia Oleksii,
PhD student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

ASSESSMENT OF FINANCIAL STABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

One of the most important characteristics of the financial condition of agricultural enterprises is ensuring the stability of their activities. Financial stability is the ability of an enterprise to function and develop, to maintain a balance of assets and liabilities in a changing economic environment, which guarantees its solvency and investment attractiveness in the long term within the limits of an acceptable level of risk.

A stable financial condition is achieved with sufficient equity capital, an efficient asset structure, a sufficient level of profitability taking into account operational and financial risks, with high liquidity, stable income and wide opportunities for attracting loan funds.

The stable financial condition of the enterprise indicates its ability to settle current debts on time, maintain solvency in adverse circumstances, increase sales volume and generate profit. Financial stability ensures stable solvency for the future, which is based on the balance of assets and liabilities, income and expenses, and cash flows. Financial stability is the ability of a business entity to function and develop, to maintain the balance of its assets and liabilities in a changing external and internal environment; which guarantees its constant solvency and investment attractiveness within the acceptable level of risk [1].

The financial stability of the enterprise is affected by the following factors: the state of the enterprise on the goods and services; competitiveness of products (works, services); business reputation of the enterprise; the enterprise's dependence on external investors and creditors; presence of insolvent debtors; efficiency of economic and financial operations. External factors significantly affect the enterprise in general and financial stability in particular: economic conditions of management; political stability; development of equipment and technology; solvent consumer demand; economic and financial and credit legislative framework; social and environmental situation in society; tax policy; level of competition; development of the financial and insurance market [2].

Today, many agricultural enterprises of Ukraine are in a state of crisis: they have lost sales markets, there is not enough equity capital to carry out technical reconstruction and reorientation of production to the production of competitive products.

In Ukraine, various assessments of the financial stability of enterprises are used.

Absolute stability of financial condition. It is characterized by a situation when all stocks are fully covered by own working capital, that is, the enterprise does not depend on external creditors. Such a situation occurs extremely rarely and, as a rule, it cannot be considered as positive, because under these conditions the administration does not have the opportunity to use external sources of funds for the main activity. A normal state for an enterprise is when the share of own working capital is slightly above 50% [3]. At the same time, the following requirement must be observed: own working capital must be less than other sources of stock formation. To cover stocks, various sources of funds are used - own and borrowed.

The second assessment of the financial condition is a violation of the company's solvency, which can be characterized as instability. It is characterized by an excess of stocks over stocks and costs that exceed normal sources of stock formation. For the enterprise, this means that in order to recover part of its stocks, it is necessary to use auxiliary sources of coverage, which is not a rational step. Since in this situation we are observing a financial crisis in the company, which is on the verge of bankruptcy, as evidenced by the situation when cash, short-term securities and receivables do not cover payables and loans.

The rate of growth of indicators of financial stability mostly depends on the profitability of sales, capital turnover, financial activity to attract funds, the rate of distribution of profits for investment needs. In the conditions of the formation of market relations, each business entity must have reliable information about the financial stability of both its own enterprise and its partners. The assessment of financial stability enables external subjects of analysis (banks, partners from contractual relations, controlling bodies) to determine the financial capabilities of the enterprise for the future, to give an

assessment of financial independence from external sources, to make a forecast of the future financial state in a general form.

In the process of enterprise management, a significant place is allocated to the strategic analysis of financial stability, which should be based on modern methodological support of economic analysis, the task of which is to reveal cause-and-effect relationships between the level of financial stability of the enterprise and the factors that determine it. Analysis of financial stability makes it possible to determine the financial capabilities of the enterprise for the relevant perspective.

Therefore, the sustainable functioning and development of agricultural enterprises is determined by their ability to timely and adequately respond to changes in the external and internal environment, which is embodied in indicators that characterize financial stability. Therefore, it is obvious that there is a need to systematically carry out a comprehensive analysis of the company's financial condition, to monitor the trend of changes in the main indicators of economic activity. Only this approach will ensure effective management aimed at the successful functioning and development of business entities.

References:

Напак, N.M., Kapshan, S.A. Peculiarities of determining the financial stability of the enterprise. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economy series. 2014. Issue 1 (42). P. 191–196

Kurovska, N. O. Formation of credit resources in the system of financing the needs of agricultural enterprises. Scientific readings, 2014. Vol. 3, pp. 52–55

Eravchenko M.V. Increasing the economic stability of agricultural enterprises. Economy: realities of time. 2014. No. 1 (11). P. 38-42.

Мрачковська Н.К.,

к.е.н., доцент

Олійник Л.А.,

к.е.н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна

АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

В нестійких для підприємств економічних умовах господарювання, в їх управлінській політиці та фінансово-економічній діяльності набувають сили фінансові ускладнення викликані внутрішніми та зовнішніми чинниками, які дестабілізують їх фінансову та виробничу діяльність.

Своєчасне виявлення ознак настання фінансової кризи та виявлення причин кризової ситуації, це і є специфічні функції, притаманні антикризовому фінансовому управлінню. Важливим моментом є передбачити, як одні фінансові проблеми можуть спричинити за собою інші і тим самим ще більше погіршити фінансовий стан підприємств. Антикризове фінансове управління може бути успішним, якщо воно є своєчасним та носить превентивний характер.

Питанням антикризового фінансового управління присвячені праці багатьох українських науковців серед яких: М.Д. Білик, І.А. Бланк, О.О. Терещенко, Л.О. Лігоненко, С.Я. Салига, В. Василенко, О.П. Степаненко, Є. Мних.

З багатьох думок авторів антикризове фінансове управління можна визначити, як сукупність специфічних методів та прийомів управління фінансами підприємства, що спрямовані на передбачення або усунення несприятливих для бізнесу явищ, запобігання та попередньої діагностики загрози банкрутства, а в разі його настання – на виведення підприємства з кризи та її подолання з метою забезпечення безперервної діяльності підприємства на всіх стадіях його розвитку [1].

Політичні і економічні фактори в Україні впливають на збільшення збиткових підприємств.

Таблиця 1

Фінансові результати підприємств України за видами економічної діяльності у 2018-2020 рр.

Показники	2018	2019	2020
Чистий фінансовий результат, млн. грн.	429129,3	664849,8	303219,3
Фінансовий результат прибуткових підприємств, млн. грн.	746530,5	933160,0	848622,7
Фінансовий результат збиткових підприємств, млн. грн.	-317401,2	- 238310,2	- 545403,04
Відсоток прибуткових підприємств від їх загальної кількості, %	74,3	74	71,4
Відсоток збиткових підприємств від їх загальної кількості, %	25,7	26	28,6

Як показують дані таблиці 1, що за період з 2018 по 2020 рік збільшився відсоток збиткових підприємств від загальної їх кількості, який становив в 2020 році 28,6 %. Також негативною тенденцією є збільшення суми від'ємного фінансового результату збиткових підприємств на 307,093 млрд. грн. в 2020 році порівняно з 2019 роком. Наслідком збитковості

підприємств стала їх неплатоспроможність про що свідчить структура активів і пасивів вітчизняних підприємств.

В структурі оборотних активів підприємств України велику значну питому вагу становить дебіторська заборгованість 60,8 % в 2020 році. В структурі пасивів переважають поточні зобов'язання, які складають 58,5%, серед яких основну питому вагу займає поточна кредиторська заборгованість – 50,2% та короткострокові кредити банків – 8,7 % в 2020 році [2]. Аналіз структури активів та пасивів підприємств України показує низький рівень платоспроможності і фінансової стійкості, тобто значну залежність підприємств України від позикових коштів.

З метою швидкої ідентифікації фінансової кризи, виявлення причин, що її зумовлюють доцільно впроваджувати систему антикризового фінансового управління, що складається з постійного моніторингу фінансового стану підприємства та проведення необхідних заходів на ранніх стадіях виявлення кризових явищ.

Одним із головних завдань антикризового фінансового управління є виявлення загрози банкрутства. Основне значення прогнозування банкрутства полягає в своєчасній розробці заходів, спрямованих на подолання на підприємстві негативних тенденцій.

З 19 жовтня 2016 в Україні діє Закон "Про фінансову реструктуризацію" [3], який покликаний урегулювати проблемну заборгованість боржника перед кредиторами в добровільному порядку без залучення державних інституцій таких як суди. Суть цього Закону полягає в добровільному врегулюванні проблемної заборгованості між банком чи іншою фінансовою установою та боржником, також у збалансуванні переваг такого врегулювання для всіх сторін процесу: об'єктивне зменшення фінансового навантаження, збереження життєздатного бізнесу і доброї кредитної історії для боржників, які мають тимчасові фінансові труднощі, в сукупності з податковими та нормативними пільгами для кредиторів і боржників. Також до фінансово-неспроможних боржників може використовуватись процедура санації до порушення справи про банкрутство, яка регулюється Кодексом України з процедур банкрутства [4].

Ефективність антикризового фінансового управління підприємством можлива лише тоді, коли менеджери здатні передбачати та прогнозувати складні економічні явища. Досягти поставлених цілей можна при гнучкому підході до процесу управління. Ресурси мають розподілятися відповідно до антикризових пріоритетів.

Список використаних джерел:

1. Косарева І.П., Хохлов М.П., Кобзар Ю.В. Економічна сутність та особливості антикризового фінансового управління на підприємстві. Економіка і суспільство. 2018. Випуск 17. С. 273-280

2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Закон України «Про фінансову реструктуризацію» від 14.06.2016 № 1414-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>
4. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

Pinchuk Maksym,

PhD student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

AMORTIZATION AS A SOURCE OF EASY REPRODUCTION OF CAPITAL IN INVESTMENT ACTIVITY OF ENTERPRISES

The transition of Ukraine's economy to an innovative path of development, the creation of the maximum possible number of competitive enterprises is impossible without a radical modernization of the economy, which provides not only support for producers but also a system of guarantees for their own sources of investment. The classic form of investment financing is the use of the company's own funds in the form of net profit and depreciation.

Thus, the change in economic conditions of reproduction of fixed capital in the Ukrainian economy led to the study of the amortization system of fixed assets, financial and economic content of the formation and further implementation of the depreciation policy of the enterprise. This is due to the fact that the amortization policy of the state and individual enterprises in particular is one of the main factors of recovery and economic growth in the economic crisis, decline in production and inflation.

With declining business profitability and reduced long-term lending opportunities, depreciation, sometimes the only source of simple reproduction of capital, becomes almost the only source of financing the investment activities of economic entities. To study the essence of depreciation, we trace the transformation of views of this concept. Amortization is associated with the process of reproduction of fixed assets of economic entities (from the Latin. *Amortisatio*, which literally translates as "debt repayment"). As a result, initially the nature of amortization was a gradual transfer to the cost of goods produced amortization of depreciable property. Currently, different views on the nature of amortization are represented by several concepts (fig. 1).

There are economic, financial and tax concepts. Proponents of the economic concept believe that amortization is a calculation tool for determining the amount of depreciation. The claim that amortization is the value of the

means of labor transferred to the product for which they are used, was first expressed by K. Marx [4]. Subsequently, this costly approach to the essence of amortization was supported by many economists. Some consider amortization as a form of reimbursement of the cost of fixed assets or previously advanced value. Others saw depreciation as monetary compensation for the depreciation of fixed assets by including part of their value in the cost of production.

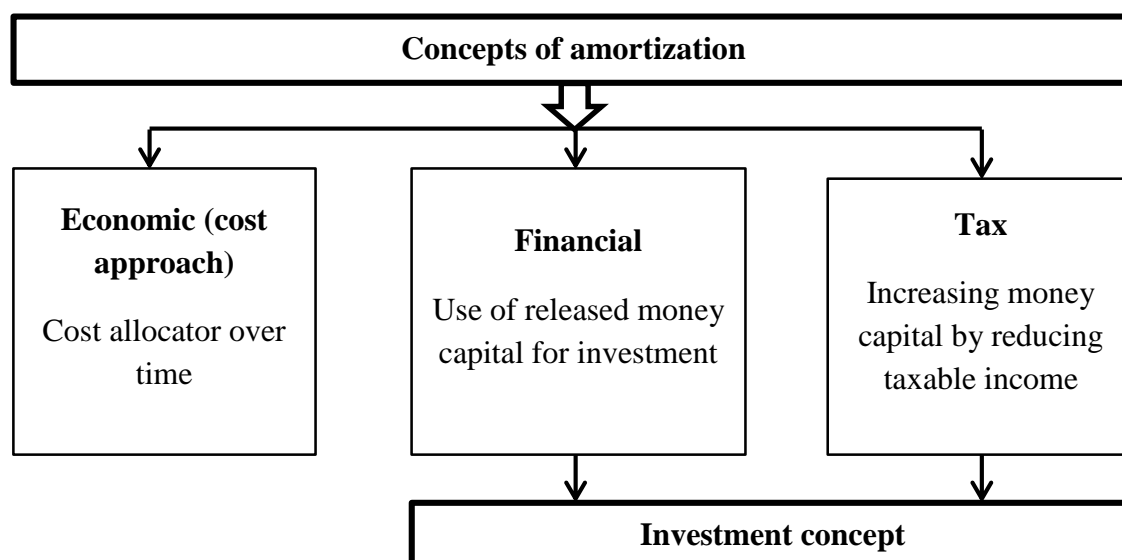

Fig. 1. Investment component of amortization concepts

The economic concept of depreciation aims to ensure the organization's ability to replace property in the event of its physical and moral deterioration. Amortization can be the result of wear and tear, obsolescence, intensive operation, poor quality care of equipment. The financial and tax concepts of amortization have also been developed.

The financial concept assumes that amortization is the income that remains at the disposal of the enterprise for the reproduction of fixed assets, therefore, for its further investment. D. Ricardo considered amortization as capital released to restore the same case or to start a new case [2].

A similar definition was given by D. Baranov, who believes that amortization is a reserve fund for the reproduction of consumed capital [2].

The tax concept stipulates that amortization is a part of additionally produced non-taxable funds, for which the right of the owner has been formed and fixed [3].

Thus, the financial concept of depreciation provides for the consideration of amortization deductions as investment resources, and tax - their increase for use directly in the investment process. In our opinion, the financial and tax concepts of depreciation should be combined into an investment concept, as they have one goal - to increase the investment activity of the organization.

The investment concept of amortization reveals the ways of forming one's own internal source of financing investment activities by directly accumulating amortization deductions and increasing their share in the sources of financing investments in fixed capital. Many scholars consider depreciation in the unity of the above approaches: on the one hand - as costs, on the other - as investment resources. We agree with the statement that the essence of amortization should be considered as a process of transfer of fixed assets to the output, in order to easily reproduce them.

V. Builder defined amortization as the unity of the gradual transfer of the value of fixed assets to the product produced in order to recoup their value (wear and tear) and the accumulation of funds to ensure their further reproduction [1].

Thus, we can distinguish two main points of view on the nature of amortization. The first, which is followed by most economists, is that amortization is a form of gradual transfer of the value of fixed capital cost of production over the life of the asset. In this aspect, depreciation is a cost, and its accrual is not a source of further renewal of funds, and compensation for costs incurred by the investor when investing money in fixed assets.

The second opinion is that depreciation is the formation of own sources of financing of fixed capital of economic entities. In our country, the economic concept of amortization has historically developed and developed, in which it appears as an element of the cost of reproduction of fixed capital.

In our opinion, amortization should be considered from the standpoint of creating real investment resources sufficient for the successful renewal and reproduction of fixed capital. Businesses and the state as a whole should be interested in increasing depreciation deductions and using them directly for investment purposes to finance capital investments.

Thus, amortization should be considered as the main source of formation of own investment resources aimed at modernization of the production base, technical re-equipment, development and implementation of innovations.

Depreciation and amortization deductions are closely related, but they cannot be identified. Depreciation is the result of the depreciation process. Although we have determined that depreciation deductions are our own source of investment financing, we should not ignore the fact that they are transferred to the cost of production as an expense.

In this regard, we can give the following definition of amortization: it is a monetary expression of fixed capital of the entity, through which its initial (replacement) value is included in the cost of production in the form of costs over the useful life of fixed assets (life of intangible assets) assets) and after the sale of products as part of the proceeds goes to the current account of the entity for further investment in fixed assets and intangible assets.

In modern economic conditions, reducing the dependence on external sources of investment, which with the improvement of fixed assets, technical development and use of new generation equipment, it is necessary to intensify

the internal factors of economic development of organizations. And in solving these problems, special attention should be paid to increasing the role of depreciation and their effective use for the formation of investment resources.

Amortization is a process in which it is possible to return financial flows in such a way that depreciation deductions are directed to investments in fixed capital, the attraction of new technologies and the introduction of modern models of production equipment used in the manufacture of competitive goods.

The choice of amortization policy of the enterprise requires a strategic approach, because the amortization process takes a long time, affects many economic indicators and is influenced by environmental factors. Building an effective amortization policy will contribute to the improvement of public policy in this area, in particular, the statutory regular revaluation of fixed assets at market value; use in tax accounting of accrual methods provided by accounting; establishing the same order of value formation, which is amortization in accounting and tax accounting; control over the use of depreciation deductions; stimulating the renewal of means of labor, etc.

The main elements of the amortization policy of the enterprise are:

- 1) the procedure for valuation and revaluation of fixed assets;
- 2) determination of useful life;
- 3) the choice of methods of depreciation;
- 4) ensuring the intended use of depreciation deductions;
- 5) the choice of the most effective forms of reproduction of fixed assets;
- 6) improving the structure of means of labor.

The analysis of the current systems of amortization of fixed assets indicates the need to move to a depreciation policy that stimulates the renewal of fixed capital. For this purpose it is necessary to use the most widespread regulators for achievement of the set purpose:

- 1) optimum structure of means of work;
- 2) useful life of individual objects;
- 3) revaluation of fixed assets;
- 4) methods of depreciation;
- 5) conservation or sale of fixed assets;
- 6) liquidation value (for certain depreciation methods) [3].

A comprehensive approach to the choice of amortization policy of the enterprise requires the use of all these elements. Management decisions on depreciation of fixed assets should be made on the basis of the results obtained in the calculations for several options for alternative management decisions.

The choice of the most effective way to renew fixed assets can be in accordance with the possible strategy of long-term development of the enterprise:

- 1) aggressive development (active growth);
- 2) moderate growth;
- 3) improvement at a constant level of growth;

4) containment of the recession and the development of a new type of product;

5) active re-profiling or liquidation [5].

They also express the opinion about the connection between the possible options for the reproduction of fixed assets, strategies for long-term development of the enterprise and the amount of depreciation. Based on this, in our opinion, in the process of forming a amortization policy it is necessary to establish the relationship between the methods of renewal of fixed capital and long-term development strategy, which allows in practice to make certain management decisions, including depreciation of fixed assets as a source of capital investment..

It should be noted that so far in Ukraine there is no purposeful state amortization policy, the concept of recovery, efficient accumulation and use of financial resources has not been developed. As a result, at the enterprise level, the amortization system is considered secondary in solving the problem of updating the financial resources of enterprises. Amortization deductions are largely not used for their intended purpose.

References:

1. Asmolova G. The mechanism of regulation of reproduction of fixed assets of enterprises / G. Asmolova // *Economist*. 07/2007. № 7. P. 24–27.
2. Zhuravka F. Methodical approaches to determining the nature and content of depreciation of fixed assets / F.O. Zhuravka, O.A. Sorrow. URL: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/1_32_2012/32_02_01.pdf.
3. Lemishko O. Kontseptualni osnovy sustainable development and value of capital of enterprises: analytical review / OO Lemishko. *Scientific Bulletin Uzhhorod National University. Series "Economics"*. 2016 -Issue 1 (47). P. 378 - 382.
4. Marx K. Capital. Critique of Political Economy, vol. 1 Book I: The process of capital production / K. Marx. - М.: Политиздат, 1983. - 905 с.
5. Ovod L. Strategic management decisions in the formation of depreciation policy of the enterprise / L.V. Ovod // *Bulletin of Khmelnytsky National University*, 2009. № 6, Vol. 1. P. 100 - 103.

Подик С.О.,

аспірант,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджено сучасний стан фінансово-кредитного забезпечення аграрних підприємств України в умовах воєнного стану: державна підтримка, пільгове кредитування. Особливу увагу приділено розвитку кредитних відносин. Запропоновано основні напрями подальшого розвитку фінансово-кредитного забезпечення аграрних підприємств.

Ключові слова: аграрні підприємства, фінансування, воєнний стан, кредитне забезпечення.

Сфера сільського господарства є особливою складовою господарського комплексу України. Сільське господарство — джерело сировинної бази, яке забезпечує розвиток переробної галузі держави та її продовольчу безпеку. Рівень розвитку аграрної сфери, її виробнича структура безпосередньо визначають розвиток сільських територій, рівень життя значної частини населення України. Тому, ефективність фінансування аграрних підприємств є однією із ключових проблем розвитку економіки країни. Недостатність власних коштів для фінансування своєї діяльності у сільськогосподарських підприємствах обумовлює пошук додаткових зовнішніх джерел фінансування, найбільш доступними серед яких, на сьогодні, є кредити банків.

Широкомасштабне вторгнення Росії на територію України ставить під загрозу продовольчу безпеку в країні та світі. Цілеспрямоване та систематичне руйнування російськими військами інфраструктурних об'єктів, мінування сільськогосподарських угідь, знищення запасів пального та техніки ускладнює, а в багатьох областях України унеможлиблює функціонування аграрних підприємств. Окрім нестачі посівних площ, аграрії зіштовхнулися і з нестачею обігових коштів а непомірним податковим навантаженням. З метою забезпечення продовольчої безпеки України державою були запроваджені додаткові механізми фінансування аграріїв у вигляді державної підтримки галузі, зниження податкового навантаження та пільгового кредитування.

Метою статті є дослідження сучасного стану фінансово-кредитного забезпечення аграрних підприємств в умовах воєнного стану та обґрунтування основних напрямів його подальшого розвитку.

Законом України “Про Державний бюджет України на 2020 рік” Мінекономіки, як головному розпоряднику бюджетних коштів, для підтримки сільськогосподарських товаровиробників було передбачено видатки загального фонду у обсязі 3980000 тис. грн за бюджетною програмою КПКВК 1201150 “Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників”[1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 77 “Про затвердження Порядку використання коштів [4], передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників”, визначено напрями використання бюджетних коштів за даною бюджетною програмою, а наказом Мінекономіки від 10.04.2020 № 687 “Про затвердження розподілу коштів за бюджетною програмою КПКВК 1201150 “Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників” на 2020 рік” визначено обсяги бюджетних коштів за напрямками підтримки, зокрема, за напрямом фінансова підтримка заходів в

агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів (далі – напрям здешевлення кредитів) було передбачено кошти у сумі 1048713,5 тис. грн, у тому числі 200,7 тис. грн для погашення кредиторської заборгованості, яка була зареєстрована в органах Казначейства станом на 01 серпня 2020 року у Волинській та Чернігівській областях.

Таблиця 1

Фінансова підтримка аграрних підприємств 2019-2021 рр.

Програма	Обсяг отриманих коштів, грн	Кількість отримувачів
2019 р.	4567650824	9927
Державна підтримка галузі тваринництва	2433576120	1179
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників на ягідників	397878900	210
Надання кредитів фермерським господарствам	225083000	595
Фінансова підтримка заходів агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів	449872336	966
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	420446654	5964
Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників	640793815	4315
2020 р.	4031385373	11614
Надання кредитів фермерським господарствам	65566900	176
Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників	3965818473	11538
2021 р.	4712394875	11257
Надання кредитів фермерським господарствам	50000000	127
Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників	4662394875	11198
Всього	13311431072	19037

Джерело: сформовано автором за даними Міністерства аграрної політики і продовольства України [2]

Використання бюджетних коштів здійснювалося відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 300 (зі змінами).

Аналізуючи дані таблиці 1, зазначимо що фінансування аграрних підприємств на протязі трьох років є не значним, зменшилась кількість програм фінансування сільгосптоваровиробників. Надання кредитів фермерським господарствам за аналізований період зменшились у 4 рази. Це пояснюється тим, що не кожен вітчизняний фермер може отримати пільговий кредит.

За підсумками 2020 року, із передбачених планових асигнувань за напрямом здешевлення кредитів, Мінекономіки згідно затверджених

наказів та поданих реєстрів одержувачів бюджетних коштів фактично спрямувало уповноваженим банкам кошти у сумі 1047,7 млн грн або 99,9 % від запланованих, які були перераховані на поточні рахунки позичальників. Спрямовані бюджетні кошти отримали понад 4,2 тис. позичальників, які подали заявки до уповноважених банків. Загальний обсяг кредитів, залучений такими суб'єктами склав понад 143,5 млрд грн, з них компенсовано за рахунок бюджетних коштів – 24,8 млрд грн, у тому числі:

а) за видами кредитів: короткострокових – 11,6 млрд грн (46,7 %); середньострокових – 6,1 млрд грн (24,7 %); довгострокових – 7,1 млрд грн (28,6 %);

б) за видами діяльності позичальників: галузь тваринництва – 4,5 млрд грн (18 %); інші галузі – 20,3 млрд грн (82 %) [2].

ТОП-5 лідерів серед областей, де найбільше компенсовано кредитів – Одеська (91,6 млн грн), Харківська (71 млн грн), Тернопільська (68,9 млн грн), Вінницька (66,5 млн грн) та Черкаська (65,4 млн грн) області.

Із загальної кількості уповноважених банків, які підписали Мінекономіки Меморандум про загальні засади співробітництва (36 банків), приймали участь у наданні компенсації за кредитами 33 банка.

Найбільше кредитів надано наступними банками: Райффайзен Банк Аваль (112,2 млрд грн, з них компенсовано 8,5 млрд грн), Креді Агріколь Банк (8,9 млрд грн, з них компенсовано 1,4 млрд грн), ОТП Банк (5,2 млрд грн, з них компенсовано 1,6 млрд грн), ПроКредит Банк (3,9 млрд грн, з них компенсовано 3 млрд грн), Ощадбанк (2,6 млрд грн, з них компенсовано

2,5 млрд грн), Приватбанк (1,7 млрд грн, з них усі компенсовано) та Укресімбанк (1,6 млрд грн, з них компенсовано 1,4 млрд грн).

Середні процентні ставки банків, під які суб'єкти господарювання АПК залучали кредити, складала 18-22 % річних.

Також виділені бюджетні кошти дозволили погасити кредиторську заборгованість у сумі 200,7 тис. грн за напрямом здешевлення кредитів, яка була зареєстрована в органах Казначейства станом на 01 серпня 2020 року у Волинській та Чернігівській областях.

Для забезпечення сільгосптоваровиробників кредитними коштами до постанови КМУ «Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі» від 14 липня 2021 р. №723 внесено такі зміни [3]:

1) встановлення строку дії державної гарантії для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань за портфелем кредитів банків-кредиторів та за кредитами, що надаються суб'єктам господарювання-сільськогосподарським товаровиробникам – 1 рік;

2) надання кредитування суб'єктам господарювання-сільгосптоваровиробникам виключно у вигляді кредиту (не поширюється на кредитну лінію);

3) передбачено нову мету кредитування у рамках портфеля – для фінансування забезпечення посівів сільськогосподарських культур, у т.ч. купівлі сільськогосподарської продукції (сільськогосподарських товарів), що підпадає під визначення груп 1-24 УКТ ЗЕД, а також добрив, засобів захисту рослин, пестицидів та агрохімікатів, паливно-мастильних матеріалів, запасних частин, основних засобів та нематеріальних активів, оплати праці, оренди нерухомого та рухомого майна, інших товарів (робіт, послуг), що використовуються суб'єктами господарювання сільгосптоваровиробниками при здійсненні операційної діяльності;

4) для кредитів, що надаються суб'єктам господарювання-с/г товаровиробникам, встановлено максимальний строк – до 1 року, а також максимальна сукупна заборгованість позичальника та учасників групи пов'язаних з ним контрагентів, – 1500 млн грн;

5) розмір комісій на покриття витрат банку-кредитора (не враховуючи плати за надання державної гарантії) на обслуговування кредиту – не більше, ніж 1% річних суми кредиту (для кредитів зі строком менш ніж рік – до 1% разово).

З метою підтримки сільгосптоваровиробників уряд доповнив відому державну програму «Доступні кредити 5–7–9%», і тепер середнім підприємствам з річним доходом до 50 млн євро та великим підприємствам з річним доходом більше 50 млн євро незалежно від кількості працюючих доступно:

1) максимальна сума кредиту для всіх суб'єктів підприємництва складає 60 млн грн з урахуванням груп пов'язаних компаній;

2) процента ставка – 0% річних;

3) мета кредитування: інвестиційний кредит на придбання сільськогосподарської техніки, кредит на поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та паливно-мастильних матеріалів;

4) строк кредиту – 6 місяців;

5) строк подачі заявки на участь у програмі – до 31 травня 2022 р.;

6) розмір кредитної гарантії – 80% від суми кредиту суб'єкта мікро-, малого та середнього підприємництва (крім суб'єктів великого підприємництва) [2].

Станом на 5.05.2022 р. в рамках програми «Доступні кредити 5–7–9%» банки видали сільгосптоваровиробникам кредитів на 19 млрд 819 млн грн. Основна частина була залучена за програмою портфельних гарантій 80 % – це 13 млрд 431 млн грн. Кількість с/г товаровиробників, які залучили кредити, – 7194.

Аграрії можуть залучити до 60 млн грн строком на півроку. Сплата за відсотками відсутня. 20 % від суми кредиту гарантує позичальник, а решту суми – держава. У заставу можна оформити майно клієнта або поручителя, обладнання, транспортні засоби, нерухоме майно, а також

основні засоби, що купуються за рахунок кредитних коштів. Обмежень за кількістю землі в обробці немає. Але ключова умова – підпадати під визначення сільгосптоваровиробника.

На сьогоднішній день банки намагаються максимально спростити умови для аграріїв у процесі отримання такого кредитування. Тому чимало банків надають кредитування, висуваючи одну ключову вимогу: прибуткову діяльність хоча б за один із двох останніх звітних років для тих, хто вже давно на ринку, та наявність бізнес-плану для новостворених господарств.

Більше мільярда гривень уже залучили аграрії восьми областей: Кіровоградська (2 млрд 570 млн грн), Вінницька (2 млрд 175 млн грн), Київська (1 млрд 906 млн грн), Дніпропетровська (1 млрд 718 млн грн), Одеська (1 млрд 642 млн грн), Полтавська (1 млрд 426 млн грн), Волинська (1 млрд 261 млн грн), Львівська (1 млрд 67 млн грн) [2].

Загалом граничний обсяг державних гарантій на портфельній основі у 2022 році, з урахуванням вільних лімітів 2021 року, становить 26 млрд 953 млн грн. Уряд від початку воєнного стану чотири рази вносив зміни до Порядку надання державних гарантій на портфельній основі № 723 (зміни від 12.03, 27.03, 05.04 та 15.04). Була розширена й державна програма «Доступні кредити 5–7–9 %», щоб збільшити можливості для підтримки аграріїв.

З 6.04.2022 року опубліковано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-IX від 24.03.22. Завданням закону якого є спрощення набуття прав користування на земельні ділянки сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану з метою їх раціонального використання у 2022 році для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, та забезпечення продовольчої безпеки України [5].

Держава зробила все, щоб максимально, наскільки це можливо в період війни, нівелювати ризики зриву посівної. Кредитування аграріїв – один з головних пріоритетів банків. Умови для надання кредитів спрощено максимально. Причому банки кредитують наших аграріїв навіть у регіонах, де точаться бої, бо необхідно сіяти.

Очевидно, що до завершення війни будуть прийняті й інші законодавчі зміни, спрямовані на покращення життєздатності аграрного сектору економіки України. Сподіваємось, що нинішні труднощі не похитнуть продовольчу безпеку нашої країни, а сільське господарство отримає нове дихання після завершення військових дій.

Список використаних джерел:

1. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України від 14.11.2019 № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

2. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/>
3. Деякі питання надання державних гарантій на портфельній основі. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2021р. № 723 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-14-lipnya-2021-r-723-378>
4. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників. Постановою Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 77. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP170077.html
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Закон України від 24.03.2022 р. 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

Skrypnyk Halyna,
PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

MAIN DIFFERENCES AND BENEFITS OF LEASING WITH A BANK LOAN FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

The article considers leasing as a tool to stimulate investment activity of enterprises. The differences and advantages of leasing with a bank loan on the example of motor transport, the use of different methods of calculating lease payments and the feasibility of their practical use are investigated. The main problems and further prospects of development of the domestic market of leasing services are defined. The organizational and financial levers of influence on activation of activity of participants of leasing business are offered.

Keywords: financial leasing, agricultural enterprises, investment activity, bank credit, leasing payments, "Land lease" technology.

Introduction. For the effective functioning of the agro-industrial complex of Ukraine it is urgent to develop the economic potential of agricultural production, focused on ensuring food security of the state and its economic independence. This is possible only if the technical renewal of agricultural enterprises and strengthening the production capacity of all agriculture. The main problem of efficient functioning of most agricultural enterprises is the lack of sufficient financial resources, which does not allow them to purchase modern agricultural machinery.

World practice proves that one of the effective economic tools that will promote the development of domestic agro-industrial production and scientific and technological progress in general is leasing, which in conditions of limited financial resources should be a form of logistics of agricultural enterprises. The

relative novelty of leasing relations and the limited practical experience of leasing in Ukraine requires the development of economic aspects of its use in agriculture.

Analysis of recent researches and publications. Scientific researches of domestic and foreign economists are devoted to the development of theoretical provisions of modernization and technological renewal of agricultural enterprises: L.M. Berezina [1], N.K. Vasilieva [2], S.V. Vasylychak [3], O.V. Honcharenko [4], L.I. Katan [5], S.M. Lukash [6], L.V. Sobol [7], N.V. Shemyakina [8] and others.

Leasing in the current conditions of economic activity is becoming increasingly important for domestic businesses. This is primarily due to the fact that the leasing business allows you to use companies that do not have enough equity leased property to solve current production problems, as well as does not require collateral for innovation. In addition, a "loan" in the form of property is beneficial to financial institutions because, unlike cash loans, it reduces the risk of default, as the landlord retains ownership of the transferred property.

Leasing in Ukraine is a relatively new tool for investment support for the development of agricultural enterprises. Over time, its use began to expand as the role of leasing in economic development became clear. In a relatively short time, leasing has become an effective financial tool to support the activities of enterprises, in particular in the agricultural sector of the economy.

A.V. Antashov believes that leasing is one of the most attractive and promising forms of investment, which can revive the process of updating the material and technical base of agricultural producers and promote the entry of Ukraine's economy into the world market [10].

The purpose of the article is to consider leasing as a tool to stimulate investment activity of agricultural enterprises. Investigate the differences and advantages of leasing with a bank loan on the example of vehicles. To offer a new financial instrument "land lease" of equipment for updating the equipment of agricultural enterprises.

Results of the research and their discussion. The market of leasing agreements in Ukraine is dominated by financial leasing. First of all, this is because financial leasing is considered by the legislation of Ukraine as a financial service and requires a license to carry out leasing activities.

Accordingly, the market for financial leasing contracts is subject to strict state control, which is a guarantee of the rights and obligations of the parties to the lease.

As of July 1, 2020, all providers of financial leasing services are controlled and regulated by the NBU (until now, these functions were performed by the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets (Natskomfinposlug)). Today the market of financial leasing in Ukraine operates at a transitional stage of legislative regulation: until June 13, 2021 the Law of Ukraine "On Financial Leasing" № 723-97 / VR of 16.12.1997 (as amended on

16.01.2004, soil) 1381-IV); on June 13, 2021 the Law of Ukraine "On Financial Leasing" № 1201-IX of 04.02.2021 [9] came into force.

In particular, the new Law "On Financial Leasing" of 04.02.2021 defines the features of financial leasing (according to the TCU), namely:

1) leasing is considered financial if all risks and rewards for the use of the object are transferred to the lessee, subject to one of the following criteria:

- the object of financial leasing is transferred for a period during which at least 75% of its original value is depreciated, and the lessee is obliged to purchase the object of financial leasing during the term of the agreement;

- the amount of lease payments at the time of the contract is greater than or equal to the original cost of the object;

- book (residual) value of the object at the end of the contract should not exceed 25% of its original value;

- the object, made to order of the lessee, after the expiration of the contract can not be used by other persons;

2) the term of the leasing agreement may not be less than one year. As you can see, the specified norm on the minimum amount of depreciated value before the expiration of the contract (75%) [11].

In the current version of the Law such a norm is not defined at all, and in its previous versions (from 16.12.1997 and 30.01.1999) it was - not less than 60%. In addition, the new law more clearly regulates the requirements for concluding, refusing and terminating a financial leasing agreement, as well as the transfer of the object to a third party.

If the company does not have the financial means to purchase the necessary asset at its own expense or considers that such a source of financing is inefficient for it from an economic point of view, the criteria for deciding to purchase fixed assets through credit or leasing should be as follows:

- availability of a source of financing for the acquisition (credit, leasing) in the amount necessary for this and for a period acceptable to the company;

- speed of execution of all necessary documents and decision-making on the loan (participation in the leasing operation with the client) - from the moment of the enterprise to the bank or leasing company for the required amount of financing to direct receipt of the asset;

- the possibility of purchasing fixed assets at a discount, if this approach is practiced by suppliers or dealers;

- the possibility of a flexible schedule of payment of the value of funds raised for the acquisition of the asset (in particular, depending on the term of receipt and the amount of profit from the use in the production process of fixed assets purchased on credit or leased);

- choice of option for purchase, return, trade-in property after the expiration of the financing period;

Table 1

The difference between financial leasing and credit on the example of motor transport

<i>Terms of provision</i>	<i>Leasing</i>	<i>Credit</i>
Deadline for decision making	up to 2 days	5-15 days
Possibility of a flexible approach to customer evaluation	Yes	No there are requirements of the NBU
The need to provide property as collateral or surety	No	Yes
Minimum term of the contract	Up to 12 months	No
The need to open new bank accounts	Yes	No
The need to transfer part of the cash flows to bank accounts (for legal entities)	No	Yes
Ownership of the vehicle during the contract	No the ownership passes to the client at the end of the contract	Yes
Number of contracts to be signed and amended as necessary	2 Financial leasing agreement Insurance contract	4 Loan agreement Pledge agreement Contract of sale Insurance contract
Possibility of installment payments (registration, maintenance)	So can be included in the monthly payment	No
Insurance	Casco Autocivil	Casco Autocivil Life or work insurance (for individuals)

Source: formed according to the Association of Ukrainian Lessors Association [12]

- technical aspects (purchase of fixed assets through a bank loan requires the execution of at least four contracts - purchase, sale, credit, insurance, collateral; in a leasing transaction the client needs to sign only one lease agreement) (Table 1).

As can be seen from Table 1, the advantages of leasing with a loan, namely: a smaller amount of initial investment, registration fees are distributed over the entire term of financing, insurance payments are distributed on lease payments during the year.

Lack of ownership of the leased asset is the main difference between a loan and a lease. Applying for a loan, you immediately become the owner of the car, real estate, equipment. When leasing, the subject of leasing is the property of the leasing company, you can get ownership of a car, equipment or other object of leasing after full settlement with the leasing company.

When lending - the client pays these payments on the day of the loan; speed of decision making; the speed of obtaining the use of the leased object; no additional collateral is required; more attractive rates (excluding other payments);

issues related to equipment breakdown, transport, road accidents - the leasing company promptly resolves; with car leasing there is an opportunity to refuse to buy a car at the end of the lease and replace it with a new car.

The amount of lease payments that the lessee pays to the lessor for the entire period of the contract directly depends on the choice of method of calculating lease payments.

Methods of calculating lease payments are based on the theory of changes in the value of money over time. This is due to the fact that the leasing company must take into account the time gap between the payment of money to the supplier and the receipt of money from the lessee. The method of calculating lease payments should take into account the specifics of attracting resources to finance leases. The main requirement is the equality of the total present value of payments and the value of the property offered for lease.

The decision of the lessee on the method of accrual of lease payments is influenced by:

- seasonality of production;
- the possibility of diverting a significant amount of funds for the development of material and technical base of production;
- features of depreciation policy;
- orientation of investment policy, etc.

The amount of the lease payment is calculated by the formula:

$$L = \left(P - S \frac{1}{(1+i)^n} \right) \times \left(\frac{i}{1 - (1+i)^{-n}} \right) \quad (1)$$

where P - the initial cost of the leased asset;

n - the number of periods;

i - the interest rate for the specified period;

S - residual (redemption) value of the leased asset;

L - lease payment.

The total amount of lease payments is calculated as the product of the received lease payment and the number of lease payments.

Table 2

The amount of lease payments depending on the accrual method

Leasing periods	Fixed payments (annuity)	Payments with accelerated reimbursement of the value of the leased asset (k = 3%)	Payments with delayed reimbursement of the value of the leased asset (k = -3%)	Payments with reimbursement of the value of the leased item in equal parts
1	16 855	15 885	17 884	17 250
2	16 855	16 362	17 347	17050
3	16855	16 853	16 827	16 850
4	16855	17 358	16 322	16 650
5	16 855	17 879	15 832	16 450
Total	84 275	84 337	84211	84 250

Consider the use of different methods of calculating lease payments and find out the feasibility of their practical use.

As shown in Table 2, payments with a constant positive growth rate in absolute terms are the most attractive for the leasing company and, accordingly, the most expensive for the lessee.

In practice, leasing companies often use two of the above schemes: annuities and payments with a uniform repayment of the value of the leased asset.

Thus, the choice of a method of calculating lease payments when scheduling their payment allows the lessee and the lessor to maneuver funds, provides the necessary level of liquidity, takes into account the possible risks of incomplete and late fulfillment of obligations by the main parties to the lease.

Conclusions and future perspectives of the study. Important features of leasing are that it combines the economic content of leasing relations in the development of agricultural enterprises as a set of lease, investment and financial-credit relations that arise when concluding leasing agreements between entities in the process of all stages of reproduction.

In April 2022, Ukrainian entrepreneurs began work on an analogue of the land lease - a special business recovery program for those companies that suffered from the war. It is currently impossible to compensate all entrepreneurs for billions in losses, but providing a mechanism for resuming work will allow them to gradually make up for lost time. Such a mechanism can be a "lease" of equipment from international partners.

The essence of the program is that entrepreneurs will be provided with equipment and financing on preferential terms, which have not been available in Ukraine so far. The money will be cheap, long, and the risk of losing the equipment will lie with the financial partner, so that the entrepreneur does not have to pay the creditor if the loss of machinery / equipment occurs due to hostilities.

The program will be prepared with the mediation and financial participation of the Ukrainian leasing company ESKA Capital.

Implementation mechanism through Esca Capital:

- ✓ Collect stories of entrepreneurs who suffered losses due to the war (we are here now);
- ✓ Make information materials to attract partners and a description of the program: landing with photos / videos and personal stories, needs now (we are here now too);
- ✓ Present programs (pitching with the idea and needs of how to become a partner, who we are and our background);
- ✓ Launch an information program focused on foreign partners: associations of European lessors and other industry associations, transport companies, construction companies, manufacturers
- ✓ Distribute materials, negotiate and fundraise;
- ✓ Sign agreements with partners, delivery of equipment to Ukraine and leasing to customers, collection of payments and settlement with partners.

For agricultural enterprises - lessees, leasing - is actually one of the important ways of development based on the restoration of fixed assets. It is important that leasing is available to both small and medium-sized agricultural enterprises, for which obtaining loans is mainly a problem. State leasing provides agricultural enterprises with production potential without significant one-time costs and allows you to save money through interest-free loans. The new financial instrument will accelerate the recovery of Ukraine's economy as a result of Russia's military action.

References:

1. Berezina L.M., Berezin O.V., Karpenko Y.V. Alternatives to ensure the efficiency of the agricultural sector of Ukraine. Theoretical and applied aspects of increasing the competitiveness of enterprises: col. monograph in 4 vols. for order. Doctor of Economics, Prof. O.A. Parshin. Dnepropetrovsk: Gerda, 2013. Vol.4. P.57-63.
2. Vasilieva V.G. Leasing in technical re-equipment of agro-industrial production. *Economics of agro-industrial complex*. 2004. № 7. P. 66-69.
3. Vasilchak S.V. Credit development instruments and leasing risks in agricultural enterprises. Collection of scientific works "Socio-economic problems of the modern period of Ukraine": coll. Science. etc. / NAS of Ukraine. SI "Institute of Regional Studies. E. Dolny NASU "; editor: V.S. Tailors (ed.). Lviv, 2016. Issue. 6 (122). P. 138-143.
4. Goncharenko O.V. Objective prerequisites for the development of innovations in agro-industrial production of Ukraine. *Agrosvit*. 2013. № 10. S. 2–6.
5. Katan L.I., Kolisnyk Y.V. Investment financing of the expanded reproduction of material and technical base of the enterprises of agrarian sphere of economy of Ukraine. Monograph., 2013. 172 p.
6. Lukash SM Estimation of economic efficiency of leasing operations / S.M. Lukash, G.O. Пересадько, O.B. Podlisna, VV Pidlisny // Collection of scientific works of young scientists of Ternopil National University of Economics "Young Science". 2013. № 20. P. 225–299.
7. Sobol L.V. The main directions of development of leasing of agricultural enterprises. *Taurian Scientific Bulletin*. 2007. №54 P. 291–295.
8. Shemyakina N.V., Ponomarenko A.A. Prospects for leasing lending for technical renewal of industrial production in terms of innovative development. Strategy and mechanisms for regulating industrial development. 2011. S. 251-263.
9. Antashov A. Leasing is a new sphere of credit financial services. *Finance, accounting, audit*. 2005. №2. P. 140-144.
10. White Paper "Future regulation of non-bank leasing" / NBU. Kyiv, 2020 24 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lizing_2020.pdf?v=4
11. Law of Ukraine "On Financial Leasing" of 04.02.2021 № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>
12. Official site of the Association "Ukrainian Association of Lessors". URL: <http://uul.com.ua/>

Skrypnyk Halyna,
PhD in Economics, Associate Professor,
Siranchuk Rosyna,
master students,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

FORMATION OF THE FINANCIAL STRATEGY OF THE ENTERPRISE

In modern conditions of changes in the market environment, the ability to effectively respond and eliminate the influence of negative factors is an important component of the successful development of the enterprise. High competitiveness, financial stability and profitability of the enterprise is achieved due to a correctly defined financial strategy and its effective management. Asset management, analysis of cash flows, search for effective sources of financing, profitable investment solutions, planning of the main financial and economic indicators — all this is comprehensively outlined by the financial strategy of the business entity.

The problems of the financial strategy of enterprises were studied in the works of many domestic and foreign authors, including G.A. Aguzhena, V.P. Aleksandrova, V.L. Andrushchenko, A.I. Amoshi, G.V. Bazarova, V.D. Bazilevicha, I.T. Balabanova, M.D. Bilyk, A.M. Birman, I.A. Blanka, I.P. Buleeva, V.V. Buryakovsky, O.D. Vasylyka, E.A. Voznesenskyi, A.F. Goyko, A.I. Danylenka and others. They made a significant contribution to the theory and practice of forming the financial strategy of enterprises.

According to I.O. Blanka, "... at the current stage, an increasing number of enterprises are aware of the need for prospective management of economic activity based on the scientific methodology of predicting its directions and forms, adaptation to the general goals of the enterprise's development and the changing requirements of the external environment" [1].

Strategy development is carried out in stages, which include all the necessary elements of the management decision-making cycle. The financial strategy of the enterprise, in accordance with its strategic goal, provides such functions as: formation and effective use of financial resources; identification of the most effective areas of investment and concentration of financial resources in these areas; compliance of financial actions with the economic condition and material capabilities of the enterprise; determination of the main threat from competitors, the correct choice of directions of financial actions and maneuvering to achieve a decisive advantage over competitors; creation and preparation of strategic reserves; ranking and gradual achievement of the goal [2, p.175]. An important stage in the development of the company's financial strategy is the assessment of its effectiveness. Such an assessment can be based

on the forecasted calculations of various financial indicators, as well as on the basis of the forecast of the dynamics of non-financial results of the implementation of the developed strategy, such as the growth of the business reputation of the enterprise, the improvement of the level of management of the financial activities of its structural units, etc.

The main tasks of the financial strategy are as follows:

- determination of ways of conducting a successful financial strategy and using financial opportunities;
- determination of prospective financial relations with business entities, the budget, banks and other financial institutions;
- financial support of operational and investment activities for the future;
- studying the economic and financial capabilities of potential competitors, developing and implementing measures to ensure financial stability;
- development of methods of exiting the crisis state and management methods under the conditions of the crisis state of enterprises.

Financial strategy includes the methods and practice of forming financial resources, their planning and ensuring the financial stability of the enterprise under market economic conditions, and also covers all forms of financial activity of the enterprise: optimization of fixed and working assets, formation and distribution of profit, monetary calculations, investment policy.

The formation of a financial strategy involves a sequence of certain stages. First, it is impossible without collecting information about the market environment of the enterprise (competitors, suppliers, customers, intermediaries, state bodies and services, banking institutions) and its detailed analysis. At this stage, financial managers must apply the appropriate financial tools: microeconomic financial planning, forecasting, strategic and financial analysis (in particular, SWOT analysis, which includes the analysis of the company's weaknesses and strengths, risks and additional opportunities), statistical methods and economic-mathematical modeling. After carrying out analytical work, carrying out relevant calculations, discussing alternative options for the development of actions, a management decision is made regarding the choice of a financial strategy, which is further detailed according to the directions of financial policy and implemented according to the plan.

The effectiveness of the financial strategy is achieved on the condition that:

- compliance of the developed financial strategy with the general strategy of the enterprise - degree of consistency of goals, directions and stages of implementation of these strategies;
- consistency of the company's financial strategy with the predicted changes in the external business environment;
- implementation of the financial strategy developed by the company regarding the formation of own and external financial resources, etc [3].

In the process of developing a financial strategy, special attention should be paid to the production of competitive products, the completeness of the

identification of monetary income, the mobilization of internal resources, the maximum reduction of the cost of production, the formation and distribution of profits, the determination of the optimal need for working capital, the rational use of the funds raised, the effective use of the capital of the enterprise.

When developing a financial strategy, special attention should be paid to the production of competitive products, the mobilization of internal resources, the maximum reduction of production costs, the formation and optimal distribution of profits, the effective use of capital, etc. First of all, it is necessary to define the basic financial strategy of the enterprise as a recommendation regarding the expediency of changing its financial and economic condition in the long term, formed on the basis of quantitative characteristics of the actual financial and economic condition in the current and subsequent periods.

Therefore, the success of the company's financial strategy is guaranteed when the strategic goals correspond to the real financial capabilities of the company, when financial management is clearly centralized, and the methods of its implementation are flexible and adequate to changes in the financial and economic parameters of the company's development. The formation of the company's financial strategy is determined by changes in the external environment. And this determines the need for constant study of the problem of financial strategy, its relationship with tactical solutions.

References:

1. Blank I.A. Financial strategy of the enterprise. K.: Nika-Center: Elga, 2004. 720 p.
2. Ponomarenko V.S. Enterprise development strategy in crisis conditions: monograph / V. S. Ponomarenko, O. M. Tridid, M. O. Kyzym. Kh.: INZHEK, 2003. P. 328 p.
3. Honcharenko O.M. Financial strategy: theoretical issues of development and implementation. *Bulletin of Socio-Economic Research*, Vol. 1 (56), 2015. P. 35-40

Tsehelnik Viacheslav,

PhD student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

PROBLEMS OF FINANCING INVESTMENTS IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY OF UKRAINE

The development of investment activity in the agricultural sector due to the specifics and increased risk of its production is associated with many problems, among which in modern martial law should be noted: insufficient development of production and market infrastructure, shortage of qualified personnel, both production and management, insufficient the level of

scientifically sound forms of management, low attractiveness for investors, the risk of management near the occupied territories. In these conditions, for the development of new activities of agricultural enterprises and new investment projects, special attention should be paid to the development of optimal financing schemes using external sources and, if possible, make maximum use of state support measures. Investment activity in Ukraine is regulated by law [7,8,9]

In the process of developing investment strategy and investment projects by enterprises of the agricultural sector it is necessary to take into account regional features and outlined priorities, which will allow the maximum use of measures of state support for investment activities in modern conditions. The following algorithm for assessing the effectiveness of the project, which includes two stages, can be proposed for the development of investment projects in the field of agro-industrial complex.

At the first stage it is necessary to evaluate the effectiveness of the project as a whole: the social significance and commercial efficiency are assessed. Given the fact that the main part of investment projects aimed at the development of agricultural production is socially significant, a special role is played by the assessment of options and opportunities for state support of projects [4].

The first stage allows you to create conditions for finding potential investors. At the second stage the sources and conditions of financing are determined, the composition of participants is specified, the financial realization of the project is estimated. Here it is important not only to develop an optimal funding scheme, but also to determine the financial feasibility and effectiveness of participation in the project for each participant, especially the budget efficiency and social consequences of the project. One of the most important components of the strategy of any economic entity, including enterprises of the agro-industrial complex, is to determine the effective form of financing its investment activities.

How correctly the financing scheme is chosen depends not only on the financial feasibility of the project and the level of credit risk, but also on the success or "failure" of the project, whether its investors implement it in general. Investment activity in the agricultural sector is more associated with risk than in other industries, due primarily to the specifics of agricultural production. During the development and implementation of the investment project, the enterprise of the product complex must realize that this activity is carried out not only in conditions of increased military, macroeconomic, climatic, social, international trade, political and legislative risks [2], but also in conditions growing uncertainty.

Risk reduction, along with common methods in agribusiness: insurance, diversification and cooperation, contributes to the provision of current and investment activities with financial resources at all stages of the life cycle of the

investment project. At the same time it is impossible to allow financing of investment activity from means for current expenses. Considering the system of financing investment activities in the agro-industrial sphere, it is necessary to first identify its main elements: - sources of investment resources; - the mechanism of accumulation of financial resources and their investment in new projects; - mechanism for managing investment resources to ensure their efficient use and return on borrowed capital [3].

The most significant own sources of financing are profits and depreciation deductions, the formation of which is closely related to the state of the production and technical base, which requires renewal in most enterprises of the agricultural sector. Insufficient own resources for effective development necessitates the use of external financial resources: borrowed and borrowed [1].

Among the borrowed resources are investment and budget loans, interest-free loans from commercial banks during the martial law in the country, as well as agro-leasing as a specific method of long-term financing of agricultural production, actively used in recent prewar years. A feature of most of the resources involved is their irreversible basis. The most popular measures of state support for investment activities in the agricultural sector of the country are the reimbursement of part of the cost of paying interest on investment loans and reimbursement of part of the investment costs for priority projects. It should also be noted the importance for agricultural enterprises of additional share contributions, the feature of which is that the shares may be in the form of plots of agricultural land, the totality of which may be the basis of new production. The choice of funding sources depends on many factors: the size of the enterprise, industry and field of activity, technological features, the specifics of products, the nature of government regulation and taxation of business, market relations, etc.

Problems with the use of external sources of financing the activities of agribusiness enterprises are due to the following factors:

- lack of free cash in most enterprises;
- significant accounts payable and low solvency;
- lack of liquid collateral base;
- low availability of "project financing";
- using the mechanism of "re-lending";
- lack of specialists capable of developing an effective method of financing agribusiness investment activities;
- lack of interaction between institutions that provide financing and lending to the agricultural sector.

It should be noted that any attraction of credit resources, even budget or subsidized, must be justified, and the company must be solvent. At the same time, it is clear that the issues of attracting loan sources and the use of state support measures are interrelated. The choice of sources of financial resources and justification of their effectiveness should be based on comparative analysis,

for example, proposals of banks to provide investment credit on several main criteria: interest rate, additional payments for opening a credit line or maintaining an account, collateral, collateral ratio, additional conditions (insurance, assessment, surety) [5].

To optimize the management of financial resources by comparative assessment of different options for using loan sources of investment financing, it is advisable to build monthly cash flows taking into account the specifics and all additional outflows and inflows for each financing option: loan commissions, loan account, leasing agreement, conditions compulsory and additional insurance, loans, the possibility of subsidizing part of the interest rate. It is advisable to compare several options for loans, loans and agro-leasing, which differ not only in terms and contractors, but also in terms of contracts.

The effective rate for different options for attracting external sources of funding can be calculated by cash flows [1].

This effective rate will allow you to compare different options for borrowing financial resources and choose the best in terms of minimizing the cost of attracting it. Thus, the development of agro-industrial complex is impossible without investments, which should be provided to enterprises that produce competitive products. An effective credit and financial mechanism, based on a combination of state regulation and self-regulation, taking into account world experience and the peculiarities of agricultural production in Ukraine, will help solve the problems of agricultural development as an industry that will ensure food security [12 p.175].

To increase the attractiveness of investment projects in agribusiness can contribute, including measures to reduce risks through the development of cooperation based on enterprises for production, processing and marketing of agricultural products, the creation of specialized and diversified agro-industrial formations, which may include financial structures.

Thus, in modern conditions it is necessary to intensify state support at the regional level of competitive agricultural enterprises in a safe area, whose products are in steady demand and whose activities ensure the load of production capacity of related and service industries, which can become "growth points".

State support and stimulation of investment financing will ensure the competitiveness of enterprises in the agricultural sector of the economy. This approach will help ensure the implementation of the state program in the case of pooling and efficient use of financial resources of all potential investors in agribusiness in Ukraine.

References:

1. Zymovec' V.V. Derzhavna polityka stabilizacii' finansiv pidprijemstv : monografija / [A. I. Danylenko, V.V. Zymovec', O. M. Koshyk ta in.]; za red. chl.-kor. NAN Ukrai'ny A. I. Danylenka. K., :In-t ekonomiky i prognozuvannja NAN Ukrai'ny, 2011. – 452 p.

2. Klym N. M. Udoshkonalennja klasyfikacii finansovyh investycij / N. M. Klym // Naukovyj visnyk NLTU Ukrai'ny. 2011. Vyp.21.6. P.205-210.
3. Majdanevych P. M. Metodyka ocinky investycijnoi pryvablyvosti agrarnyh pidpryjemstv. *Problemy teorii ta metodologii buhgalters'kogo obliku, kontrolju i analizu*. 2011. Vyp.1(19). P. 241-244.
4. Odnoroh M.A. Problems of financing the investment activity of agro-industrial complex. *Economics and management of agro-industrial complex*. 2014 №2 P.97-100.
5. Pivtorak M. V. Analiz finansovoi dijalnosti pidpryjemstva jak vazhlyvyj chynnyk u pryjnatti investycijnyh rishen'. *Visnyk L'vivs'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu*. 2011. Vyp.1(19). P. 232-240.
6. Prytula N. M. Suchasnyj stan ta aktual'ni problemy rozvytku investycijnoi polityky v APK. *Derzhava ta regiony: Serija: Ekonomika ta pidpryjemnyctvo*. 2009. №6. P.175-180.
7. Pro investycijnu dijalnist': Zakon Ukrai'ny vid 18.09.1991 r. №1560-HII URL: <http://www.rada.gov.ua>.
8. Pro innovacijnu dijalnist': Zakon Ukrai'ny vid 04.07.2002 r. №40-IV. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
9. Pro instytuty spil'nogo investuvannja (pajovi ta korporatyvni investycijni fondy): Zakon Ukrai'ny vid 15.03.2001 r. №2299-III. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

Summar Dmytro,

PhD student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE OF FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL SECTOR ENTERPRISES

The rationale for the research. In recent years, the domestic economy has been maintained largely by the agricultural sector. Agricultural enterprises need funds to finance their current activities, the introduction of new technologies, insurance of existing risks, development of trade and transport infrastructure. For this purpose, own and borrowed financial resources are used, namely investment and lending. However, the agrarian business has walked into the trap of limited access to resources in the presence of a significant number of financial tools in the Ukrainian market.

The experience of different countries confirms that to ensure expanded reproduction, agricultural enterprises use borrowed financial resources, among which a significant position is held by state support. As the agrarian business has unique features, it leaves an imprint on the tools of accumulation and use of financial resources in this sector of the economy.

The most efficient means of agricultural adjustment is state support, as its use is directly related to food security, improving the living standards of

farmers. In European practice, a diversified system of tools for state support of agricultural entrepreneurship is used, so the study of the terms and conditions for their effective use is now relevant.

Analysis of recent research and publications. Theoretical and applied aspects of financial relations in the agricultural sector of the economy have been studied by such Ukrainian scientists as V. Andriychuk, O. Borodina, O. Gudz, M. Demyanenko, A. Dibrova, S. Kvasha, P. Laiko, Y. Luzan, Yu. Lupenko, M. Malik, O. Mohylny, O. Nepochatenko, T. Ostashko, B. Paskhaver, P. Sabluk, N. Tanklevska, V. Sytnyk, P. Stetsiuk, L. Khudoliy, V. Chepka and others.

The importance and necessity of activating the mechanism of financial regulation of the agricultural sector of the economy in the conditions of modern integration processes testify to the urgency of the topic, they have defined the purpose, objectives and content.

Presentation of the main research material. The agricultural sector is one of the major sectors of the domestic economy, which provides a significant share of net income, a significant share of foreign exchange earnings in the country, and which employs more than 10% of the population. One of the key factors of efficient development of the agricultural sector is its financial support, which can both boost efficiency and significantly slow down the development and reduce the profitability of enterprises. In turn, the financial support of the agricultural sector is quite complex and diverse and requires further research. Financial security as an economic category can be considered as a set of methods, sources and objects in the form of financial instruments. The problem of forming sufficient financial security for enterprises in the agricultural sector is due to the significant risks that accompany production processes. Agricultural enterprises have the opportunity to use a wide range of methods, namely self-financing, budget financing and market financing. Based on the study, the main forms of financial security used by agricultural enterprises in their activities are systematized: self-financing, inclusive financing, traditional (classical) financing, leasing and factoring, insurance, loan guarantee, forward contracts. In Ukraine, there is a situation in which agricultural enterprises do not receive adequate assistance from the state. The programs that have been launched are unstable, but the positive point is that the amount of financial resources allocated to the agricultural sector in recent years has increased significantly, which demonstrates the state's interest in the formation and development of the agricultural sector.

Thus, the financial support of entrepreneurial activity in the agricultural sector is a set of economic relations arising from the search, attraction and efficient use of resources from various sources, provided the use of methods, levers, tools and forms of financing in the presence of appropriate legal, organizational and informational support ensuring their positive impact on the development of agro-industrial production in the agricultural sector of the economy.

It is known that the financial support of the agricultural sector in many countries is based on a combination of levers of state support and a developed system of tools of financial and loan support. Based on the study of foreign practice, certain groups of countries have been identified that use different approaches and features of mechanisms for lending to the agricultural sector. Thus, a separate group of countries (UK, Slovakia, Czech Republic, China, Austria, the Netherlands) attracts a network of commercial banks to the agricultural sector, which provide loans through government guarantees and interest rate subsidies. There are countries that provide loans for agriculture production through the system of cooperative banks (France, Germany, Japan, Poland), as well as countries with non-bank credit institutions in the agricultural sector (USA, Canada), credit cooperation systems for microcredit of small households (Central and Eastern Europe). At the same time, each country has its own specifics in the organization of providing financial resources to agricultural producers.

For example, in the United States of America and Germany, the financial system of agriculture includes various financial institutions, in France, Japan, the Netherlands and Israel, most financial transactions in agriculture are carried out through the involvement of one or two specialized banks. It should be noted that in the UK there are no specialized agricultural banks, credit policy for agriculture is carried out as for other sectors of the economy. Financing of investments in agriculture is carried out on a permanent loan — the bank and the farmer annually agree on the size of the interest rate, the amount of the loan depending on the economic circumstances of the farmer. Non-bank specialized organizations are also widespread. At the same time, in the Netherlands there is a specialized agricultural bank, called Rabobank, which provides about 90% of credit financing to farmers. Lending terms and conditions are determined during negotiations between the bank and the borrower based on the analysis of the results of the farmer, and also provides for the possibility of changing the interest rate during the loan agreement [1].

In Austria, agricultural loans are a common type of soft loan, where the interest rate is calculated on the basis of the lending bank's rate and adjusted by the Austrian National Bank several times a year. The Austrian Ministry of Agriculture and Forestry subsidizes agricultural producers up to 50% of the bank loan rate provided to mountain farmers for the construction of greenhouses and 14% for the use of alternative energy sources. The soft loan lasts up to ten years, and six years when purchasing equipment. The experience of Austria in subsidizing interest rates on investment loans in the agricultural sector is noteworthy: for young farmers who own land and create farms, the loan period is estimated at 10-20 years and with an annual maximum loan amount of 130 million euros, the interest rate is subsidized in the amount of 36 to 50% [2]. In France, lending to farmers is carried out by cooperative banks, the basis of competition between which is the level of service to farmers. When granting a

license to serve farmers, the state takes this indicator into account, and only a cooperative bank that provides a cheaper loan to a farmer at a preferential rate (which does not exceed the usual one) and has a high reputation among local farmers gets the right to serve farmers. As you know, the monopoly position in the agricultural insurance market is occupied by Credit Agricole Bank. Currently, more than 70% of the total amount of soft loans is directed to the development of rural areas and modernization of production capacity. The state changes the terms of soft loans in accordance with the needs of the current financial situation in the agricultural sector of the country. The evolution of the development of the credit system in the agricultural sector in France proves that initially subsidized credit was targeted at small scale farmers by setting thresholds for land resources of the farmer. Tools of implementation of lending policy in the agricultural sector are diverse, namely: lending to young farmers; real estate financing: loans for the construction of livestock facilities and financing the purchase of livestock; loans for farm modernization; financial support for farms at risk of bankruptcy and in conditions of increased risk (drought in 2010) and difficult life situation, etc. Note that the high cost of interest rate subsidy programs has forced the government to limit their number based on specialization. Increasing the specialization of subsidized loans has reduced the number of potential beneficiaries (persons receiving income from their property). For example, in 2005, loans to young farmers and to modernize the farm accounted for, in practice, between 80% and 90% of loan commitments, which provided for interest rate subsidies. In Japan, the key financial institution is the Central Cooperative Bank for Agriculture and Forestry. Cooperative loans are usually short-term, and long-term lending is provided by government programs for long-term financing of agriculture, forestry and fisheries. It should be mentioned that in Poland almost 90% of loans for agricultural production, processing, trade in agricultural products and related activities pass through the system of cooperative banks. In Canada, the basis of state system of lending in agriculture is the Farmers' Credit Cooperative, which provides loans for the purchase of land, construction and reconstruction of buildings and structures, the purchase of livestock, machinery, equipment, fertilizers, seeds. The term of the loan comprises 10-30 years. The limit of the amount of borrowing depends on the economic circumstances of the borrower and the type of borrower. Thus, loans to farmers already in operation should not exceed 80% of the appraised value of the property, or the purchase price of the assets, as evidenced by the invoice, or the contract of sale, etc.; for young farmers, the loan amount should not exceed 90% of the appraised value of the farm, or, respectively, the purchase price of the assets [4]. In Eastern European countries, the forms of lending to agricultural producers are similar: in Lithuania, with the support of the state, credit unions were established on a cooperative basis; in Slovenia, the Union of Savings and Loan Services; in Estonia, savings and loan associations, which are united in the Central Union; in

Bulgaria, with the financial support of the European Union, a system of mutual rural microcredit funds for small scale farmers was formed; in Moldova, with the financial support of the government and the World Bank, a system of rural microcredit was formed, which consists of savings and loan associations [5; 6]. In the system of state regulation of the US economy, an essential tool is the functioning of agricultural credit, including soft loans. State regulation of agricultural credit in the country is carried out in the forms as follows: the creation of specific state credit institutions that organize activities through a network of cooperative banks of agricultural credit; granting credit institutions the right to issue securities and create a favorable regime for issuance and circulation (mobilization of financial resources for the needs of credit and its reduction in price); formation of favourable conditions for access to credit for farmers based on the provision of low credit rates; providing private credit banks with guarantees for loan repayment and interests; budget financing of agricultural credit organizations to cover losses caused by lower credit rates and non-payment of credit. The regulation of the agricultural credit system has been a strand of US public policy since 1916, when the US Congress established the Federal Land Banks (FLBs) system, which later became the foundation of the farm credit system. The US Federal Farm Credit System has several major intermediaries that provide farmers with credit for other financial services, namely commercial banks, which accumulate funds in the form of deposits; agricultural credit cooperatives that mobilize free money market funds; special state programs at the federal, regional and district levels that use state budget funds; credit unions based on the collective responsibility of their members; large agrobusiness enterprises that provide trade credit; insurance companies, pension funds and other economic institutions that perform trust functions; as well as numerous individual creditors. The US credit institutions use the following basic interest rates on borrowed resources: a fixed rate that it is a constant interest rate paid throughout the term of the loan, regardless of inflation and other factors; adjustable interest rate, which is the amount of interest constantly adjusted depending on the conditions in the financial market; variable rate with a fixed term that usually is used for long-term lending, divided into several stages, each of which has a fixed interest rate (a combination of fixed and regulated rates). The provision of conditions for the method of interest payment in the loan agreement is an important point in concluding an agreement between the farmer and the credit institution. Nowadays, the major lending programs for farmers in the country include: a guaranteed lending program, which provides for the provision and servicing of loans by commercial lenders, such as banks, farmers' credit system or credit unions. These loans are provided by the US Department of Agriculture's Farm Service Agency (FSA) with a guarantee to the creditor against loss, up to 95%.

Thus, the study of the current state of financial support of agricultural enterprises allows us to draw the following conclusions. Financial security as an

economic category can be considered as a set of methods, sources and objects in the form of financial tools.

Agricultural enterprises have the opportunity to use a wide range of methods such as self-financing, budget financing and market financing. In Ukraine, there is a situation in which agricultural enterprises do not receive adequate assistance from the state. The programs that have been launched are unstable, but the positive point is that the amount of financial resources allocated to the agricultural sector has increased significantly in recent years, which demonstrates the state's interest in the formation and development of the agricultural sector.

Conclusions and suggestions. The research is devoted to the topical issues of financial support of the enterprises of the agricultural sector of Ukraine. Theoretical approaches to financing in the food subcomplex have been analyzed. The state support of foreign agricultural producers has been studied. A systematic method is used to study scientific approaches to financial support of agricultural production based on a comprehensive analysis of its structural elements. Considerable attention is paid to the analysis of the current state of financing of various categories of producers. Using the method of system analysis, theoretical and methodological approaches to understanding the essence of financial support of agricultural production have been evaluated. Peculiarities in the interpretation of the essence and strategy of financing the agricultural sector by different scientists have been revealed. The structure of sources of financial support of agro-industrial complex at the expense of resources of the general and special funds of the state budget has been analyzed. The implementation of support programs for farmers has been studied. The role and importance of financial security has been revealed and its impact on the economy has been determined. The directions of improvement of the existing scientific positions concerning definition of strategic model of financing of agrarian and industrial complex on the basis of the complex analysis of various options have been offered. The contradictions and differences of modern scientific approaches to the interpretation of the directions of financial support of agricultural producers have been investigated and unveiled. The use of proposals by government agencies and research institutions will provide the necessary support to agricultural producers, boost the efficiency and competitiveness of their own production, as well as provide a higher level of food and economic security of the country.

References:

1. "Terms and Conditions for Rabobank Farm Management", available at: <https://www.rabobank.com.au/-/media/rabobank-au/files/pdf/forms/tscsfmd.pdf?la=en> (access date November 12, 2016).
2. Ritzinger Elmar. "Supporting investments in Austrian agriculture and rural areas", available at: <http://www.un.org/esa/agenda21/natinfo/countr/austria/agriculture.pdf>

3. Christine Westercamp, Miryam Nouri and André Oertel “Agricultural Credit Assessing the Use of Interest Rate Subsidies”, available at: <http://www.afd.fr/jahia/webdav/site/afd/shared/PUBLICATIONS/RECHERCHE/Scientifique/s/A-savoir/29-VAA-Savoir.pdf>

4. Canadian Agricultural Loans Act (CALA) LENDERS’ GUIDELINES available at: http://www.agr.gc.ca/resources/prod/doc/prog/cala-lcpa/pdf/cala-lcpa_info_e.pdf (access date November 12, 2016).

5. Onikiienko, O.V. and Zhyvora, A.O. “Foreign experience of lending to the agricultural sector”, available at: <http://sworld.com.ua/konfer32/1040.pdf>

6. Faiura, N.D. and Kostiuk, O.O. (2012), “Peculiarities of bank crediting of AIC enterprises”, Zbirnyk naukovykh prats VNAU, Seria Ekonomichni nauky, no. 2 (64), pp. 184–188.

Titenko Zoia,

PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Ukraine

RISKS IN THE SYSTEM OF ENSURING FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Introduction. The agricultural sector of Ukraine is a system-forming factor of the national economy, which forms the country's food, environmental and, within certain limits, energy security, which also contributes to the preservation of state sovereignty. The basis of the agrarian sector is agriculture, which is technologically connected with the processing industry, in particular, with the food, light, pulp and paper, and chemical industries. Ensuring the financial security of enterprises in the agrarian sector of the economy as a component of the country's financial security and maintaining its stable level is connected with the need to address food and environmental security, therefore it is a strategic direction of the state's economic policy.

In the conditions of the development of the economy of Ukraine, first of all, the study of the further functioning of the agricultural sector and its effective use of financial resources acquires importance. In this regard, the problem of financial and economic security of agrarian enterprises, which is based on increased competition between business entities, a lack of resources to maintain the liquidity of their operation, a large number of insolvent and bankrupt enterprises/households, as well as the need for constant adaptation to changing economic conditions.

Analysis of recent researches and publications

Research on the issue of determining the location and role of financial risks in the financial security management system of enterprises was carried out

by such foreign and domestic scientists as O. Baranovskyi, I. Blank, M. Dyba, A. Yepifanov, G. Kramarenko, O. Marchenko, M. Pimenov, O. Black and others. However, the variability of the conditions of the economic environment requires further research of this problem, which indicates the relevance of the choice of research direction in scientific and practical aspects.

The purpose of the study there is an outline of the essence and content of risks, as well as the theoretical foundations of financial security of enterprises and determination of the impact of risks on the financial security of agricultural enterprises.

Materials and methods of research

Research and analysis of the developed methodologies for assessing the level of financial security showed that they can be conditionally divided into two main groups: traditional and non-traditional [1, c. 32]. Non-traditional methods are based on the assessment and analysis of risks and the determination of the market value of the enterprise, however, these methods have not become widely used in modern domestic literature. Their main disadvantages are the complexity during the analysis and the need for a significant amount of hard-to-reach information regarding market trends. In addition, the methods formed on the basis of determining the market value, although they demonstrate the real value of the enterprise for investors, do not reflect its financial condition, and therefore, the ability to resist internal and external threats. Among Ukrainian scientists, traditional methods are more common, which are based on the assessment of the reliability and stability of the operation of the enterprise.

Results of the research and their discussion

There is no single approach to the definition of "financial security" in the scientific literature. Thus, in the study of "financial and economic security of the enterprise", O.A. Kyrychenko interprets financial security as the state of the most effective use of corporate resources of the business entity, expressed in the best values of financial indicators of business profitability and profitability, quality of management, use of fixed and working capital funds of the enterprise, the structure of its capital, the rate of dividend payments on the securities of the enterprise, as well as the exchange rate value of its securities [2, p. 23].

Unfortunately, Ukrainian entrepreneurs in the agricultural sector often face the problem of financing. In Ukraine, the practice of financing agricultural enterprises by financial and credit institutions (banks, investment, leasing and trust companies, funds) remains imperfect. The imperfection of the mechanism of bank lending to agricultural sector business entities is manifested in the small volume of loans granted, high interest rates on loans, the presence of overdue bank loans, and the slowdown in the growth rate of enterprise lending [3, p. 30].

The financial security of an agricultural enterprise is a component of its economic security. The main goal of the economic security of the enterprise is to guarantee its stable and maximally effective functioning now and high development potential in the future.

Analyzing the agricultural sector of the economy, it is worth noting a set of factors that significantly distinguish it from other industries, namely: the economic results of agricultural enterprises directly depend on biological processes, which is one of the risk factors in the conditions of economic activity; the results of the activities of agricultural enterprises depend to a large extent on the natural and climatic conditions of conducting activities; the process of agricultural production involves the involvement of four types of resources, namely: fixed assets, circulating assets, labor and land. It is the involvement of land resources in the process of economic activity that distinguishes it from other spheres of activity; the seasonality of production is decisive for agricultural production and indicates the uneven use of resource potential, as well as the presence of peak periods of product receipts and incomes during the year; the investment attractiveness of the agricultural sector is lower compared to other industries, which is due to a number of factors, in particular, the influence of climatic conditions on the production process and the obtained financial results in the field of crop production and a long period of payback of invested funds in the field of animal husbandry

The effective development of agricultural enterprises directly depends on the material and production base and the level of training of highly qualified employees. The conducted studies show that the share of the agricultural sector of the economy of Ukraine in the total volume of the gross domestic product has a tendency to decrease. Thus, in 2016, the indicated indicator was 11.7%, during the analyzed period it decreased by 2.4% and in 2020 it amounted to 9.3%. It is worth noting the insignificant positive growth dynamics of the share of the agricultural sector in the total volume of GDP in 2020 compared to 2019. Regarding the share of the agricultural sector in the total amount of gross added value, it is worth noting the heterogeneity of the indicated indicator in the range of 10.4%-12.2%. Thus, the lowest value of this indicator was 10.4% in 2019, in 2020 its value increased to 10.8%, which is evidence of positive dynamics. The share of fixed assets for agricultural purposes in 2020 was 4.8% of the fixed assets available in the country, it is worth noting that in comparison with 2016 there is an increase of 1.5%.

As for the specific weight of employed workers in the agricultural sector of the economy, a significant decrease in the number of employed workers is observed, so in 2016 their share was 10.0%, and in 2020 it decreased to 8.0%.

The agricultural sector is directly related to natural conditions (agricultural land occupies 68% of all land) and qualified specialists (the agricultural sector of the economy employs 2.7 million people⁶, which is more than 17% of the entire working population). In addition, over the past 20 years, the share of exports of agricultural production has increased 4 times and by the beginning of 2021 was 38% (Fig. 1).

Fig. 1 *The potential of the agricultural sector of the economy as of January 1, 2022*

Source: Created by the authors

When conducting research on the impact of risks on the financial security of an enterprise, it is worth characterizing them from the standpoint of identifying these risks and finding ways to manage them. It is the development of effective management methods that will ensure the financial security of enterprises and minimize their negative impact.

Risks appear primarily as a possible danger of failure of actions taken to ensure the financial security of the enterprise. From this it follows that the main goal of financial risk management should be to ensure the financial security of the enterprise in the process of its operation and development and to prevent a decrease in its market value [4]. That is, it is necessary to understand that there is a close connection between risks (especially internal) and financial security at the enterprise level.

The risks of reducing the financial security of the enterprise should be understood as the possibility of reducing its financial stability and worsening the financial condition of the enterprise as a whole as a result of the influence of external and internal factors when making management decisions in conditions of uncertainty.

When forming a strategy for the development of an enterprise, it is quite difficult to take into account certain risks because they are caused by various factors related to the situation in the country, in particular, COVID 19 had a significant negative impact on financial security, the situation regarding a military invasion of our country will have even worse consequences. Agricultural enterprises have significant problems with harvesting, as well as the sale of agricultural products, in particular to foreign markets, which will be reflected in the financial condition of these enterprises.

Political and economic instability in the country, rising prices of energy resources and other factors pose a significant threat to the financial security of

domestic enterprises, especially the real sector of the economy. They do not receive the financial result that was planned under constant operating conditions. Also, under high competition, there are situations when the profitability of the business is relatively high, but there are certain risks: for example, a more powerful rival will have no difficulty absorbing the enterprise. On the other hand, the higher the rate of growth and development, the more the enterprise becomes dependent on external financing, and this threatens the loss of financial stability, self-sustainability and control in the management of the enterprise. Therefore, it is important to identify potential threats in a timely manner, to develop measures to ensure financial security, as well as to achieve the stability of the enterprise in the long term [5, p.111].

In the process of assessing the state and level of financial security of the enterprise, the following are analyzed: financial reporting and results of the enterprise (solvency, liquidity, business activity, financial independence, creditworthiness, structure and use of capital and profit); the competitive state of the enterprise on the market (the share of the market held by the business entity, the introduction of innovations, the impact of scientific and technical progress, the level of enterprise management).

Table 1

**Dynamics of the main indicators of the financial condition of
agricultural enterprises**

Indicators	2016	2017	2018	2019	2020	2020 y % до 2016
Coverage ratio	1,192	1,536	1,564	1,546	1,612	135,23
Coefficient of autonomy	0,24	0,479	0,491	0,507	0,542	225,83
Asset turnover ratio	0,306	0,711	0,803	0,868	0,851	278,10
The coefficient of profitability of assets	0,059	0,076	0,072	0,091	0,072	122,03
Return on equity ratio	0,25	0,16	0,15	0,17	0,13	52,00

Source: calculated by the authors

The analysis of the main indicators of the company's financial condition indicates their increase during the studied period. Thus, the coverage ratio in 2016 was 1.192, by 2020 it increased by 35% and amounted to 1.612. The growth of this indicator in dynamics is a positive trend because it indicates an increase in its solvency. The value of the coefficient of autonomy increased more than twice and in 2020 was 0.542 and is within the normative value, which indicates the financial independence of the enterprise⁷, but in 2016 its value was only 0.24, that is, agricultural enterprises had high financial risks.

During 2016-2020, the asset turnover ratio increased more than 2.7 times, which is evidence of the efficiency of the use of current assets by agricultural enterprises, in 2020 the specified indicator was 0.851.

The analysis of the dynamics of the coverage ratio in enterprises of

various types shows that there was a significant increase in it in small agricultural enterprises from 1.093 in 2016 to 1.545 in 2020, which indicates an increase in their solvency, with regard to large enterprises, negative dynamics are observed, since the indicated indicator decreased almost by 10%, however, remains within the norm (Fig. 2). As for the coefficient of autonomy, its growth is monitored in all studied enterprises, however, in small enterprises it increased more than 3.5 times and in 2020 amounted to 0.513, while in medium and large enterprises the growth is 44 and 31%, respectively (Fig. 3).

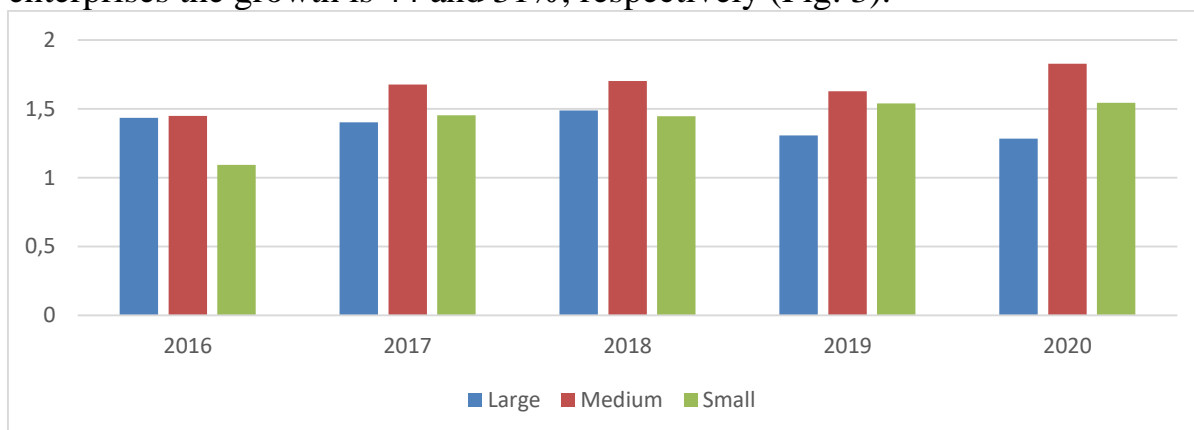

Fig.2 Dynamics of the coverage ratio in enterprises of various types

Source: Created by the authors

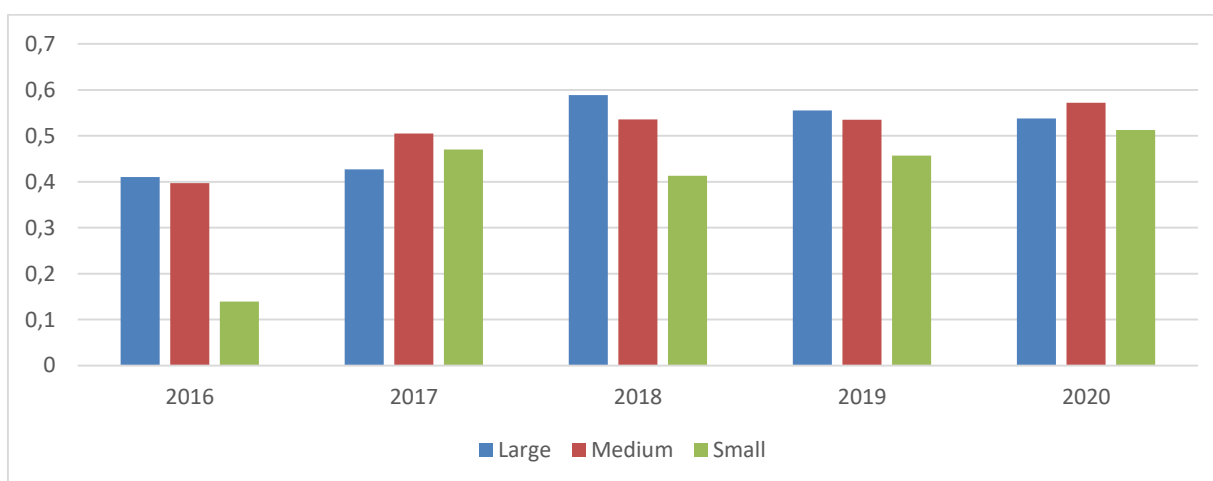

Fig.3 Dynamics of the autonomy ratio in enterprises of various types

Source: Created by the authors

The conducted studies clearly indicate the existence of a significant number of threats and risks that significantly affect the financial security of agricultural enterprises. It is worth noting that financial security is formed under the influence of external and internal factors, which should be considered depending on the object that determines their impact. Constant monitoring and assessment of the impact of the specified factors will ensure the achievement of the appropriate level of financial security.

In order to ensure the financial stability of the industry over a long period, it is necessary to constantly monitor the financial condition of its business entities, promptly respond to changes, study their regularity and the reasons for deviation from the critical limit of a satisfactory assessment on the basis of financial stability, solvency, take measures to increase the efficiency of financial-economic activity. To increase financial security, it is necessary to organize constant monitoring, ensure a high level of capitalization, develop and implement methodological security.

Conclusions and future perspectives of the study

Therefore, ensuring the appropriate level of financial security largely depends on how effectively enterprises are able to counter internal and external threats. First of all, it is necessary to identify existing risk situations in a timely manner in order to minimize their impact on the company's activities. In the agricultural sector, enterprises face a significant number of negative factors that directly affect their financial condition, in particular, low resource potential due to the use of outdated equipment, a lack of financial resources and the effectiveness of financial management. One of the directions of increasing financial security is the attraction of investment resources and the use of various types of innovations at all stages of the production process.

References:

1. Feshchenko O.P. (2015) Calculation of indicators of the financial state of economic companies taking into account new forms of financial reporting. *Business Inform.* Vol. 2. P. 229–236.
2. Kirichenko O. A. (2009) Improving the management of financial security of enterprises in crisis conditions. *Investments: practice and experience.* Vol. 10. P. 22–26.
3. Loiko V.V., Loiko D.M. (2019) Ensuring the financial security of business entities in the agrarian sector. *Agrosvit* Vol. 24/ P.28-34 2019
4. Talavira E.V. (2018) Study of risks in the financial security management system of the enterprise. *Efficient economy.* Vol. 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/67.pdf
5. Marusk L.A. (2022) The financial security of the enterprise is threatened with its loss in the modern economic environment. *Economy and the state.* Vol. 2. P.109-113

Sheludko S.A.PhD in Economics, Associate Professor,
Pivdenny Bank PJSC, Ukraine

VELOCITY OF KEY POLICY RATE IMPACT ON THE COST OF CAPITAL IN TERMS OF EXISTENTIAL SHOCKS

Introduction. The first decades of the 21st century, along with globalization achievements, brought vulnerability to global shocks. The experience of recent years shows that crises, which are not economic in nature, might have the most severe consequences for an economy. The economic growth of any country is based, among others, on bank lending. Credit activity depends mainly on a central bank, which regulates an average level of interest rates in the interbank market through a change in the key rate: the lower it is – the cheaper are loans and the faster an economy will grow. The determining one in this regard is the velocity of a retail market rates response to the monetary authority decision on the level of a key rate. The elasticity degree of the cost of capital is of particular relevance in crisis times, especially in terms of a natural disaster, epidemic or war, when not only economic well-being, but also saving lives depends on the controllability of the situation in the monetary sphere.

Analysis of recent researches and publications. Many prominent economists, both Ukrainian and foreign, devoted their papers to finding a qualitative and quantitative relationship between decisions on a level of rates for central bank open-market operations and price changes in a credit market. The pool of relevant research includes both fundamental theoretical concepts [1] and applied publications [2]. Particular attention should be paid to papers aimed at considering the characteristics of credit markets' response to changes in monetary conditions, both at cross-country dimension [3] or through national aspect [4–5]. However, most of these studies are aimed at studying the relation between a level of the key rate and the situation on a credit market under conditions close to normal, or at least during crises of an economic nature. Shocks caused by natural or political causes, on the other hand, are poorly understood external circumstances in which regulatory decisions are made.

Purpose. Thus, this study aims to assess velocity of key policy rate impact on the cost of capital in terms of existential shocks (in case of Ukraine during macroeconomic shocks in 2014–2015 and 2020–2022).

Materials and methods of research. In the course of the study, it is used both general economic research methods (analysis and synthesis, heuristic extrapolation, ideographic representation etc.) and econometric approaches (Granger causality). The information base consists of official statistics and communiqué of National Bank of Ukraine.

Results of the research and their discussion. In the context of this study, an existential shock as a set of specific external factors under which an

economic recession is clearly or partially exists, and regulatory decisions are made to eliminate negative consequences. The main sign of such an event is an imaginary or real threat to life, regardless of a magnitude of net economic losses. The source and main generator of the crisis here is not a contradiction in economic relations, but the danger of physical losses, primarily human ones. A striking example of existential shock in globalized world are military conflicts. The tightness and interweaving of industrial, logistical and managerial ties contributes to the spread of negative influence not only within the framework of the parties involved in the war, but also on a wide regional or even global scale.

However, not only wars can cause devastating disruption of economic ties. The stoppage of international trade, the destruction of usual logistics routes, the defragmentation of consumer segments – all these are the consequences not of prolonged hostilities, but of an epidemiological threat. COVID-19 pandemic has been as devastating to the global economy as the Global financial crisis of 2008. However, unlike GFC, it was impossible to estimate the losses from so-called “Corona Crisis” in advance, since the dynamics of the recession in this case obeyed the laws of biology, not economics. This explains the specifics of the external conditions in which the monetary authorities are compelled to make decisions on changing the level of a key rate during an existential crisis. In addition to daily changing market conditions and low-quality forecasts due to the chaotic restructuring of economic ties, existential shocks are necessarily associated with an atmosphere of psychological pressure due to the proximity of unpredictable danger, as well as direct physical damage (in the case of wars, highly destructive to the state economic management infrastructure).

The first studies of retail market rates response to changes in key rates level appeared only in the last two years because of the end of coronavirus pandemic. The analysis of the global data set of decisions taken by central banks in 39 countries has proven differences in strategic approaches to monetary policy in developed and emerging economies [6]. Thus, central banks of advanced countries, as a reaction to the existential shock, primarily involved the mechanisms of open-market operations: lending and asset purchases – in fact, this was just a scaling up of measures taken in the pre-crisis period. The situation in developing countries was more complicated: tough administrative instruments, as the reserve ratio, the official exchange rate, the key rate, were used. Such a difference can be explained by systemic disproportions in the behavioral perception of monetary authority measures, which in times of uncertainty is usually perceived with distrust and often has an effect opposite of expected.

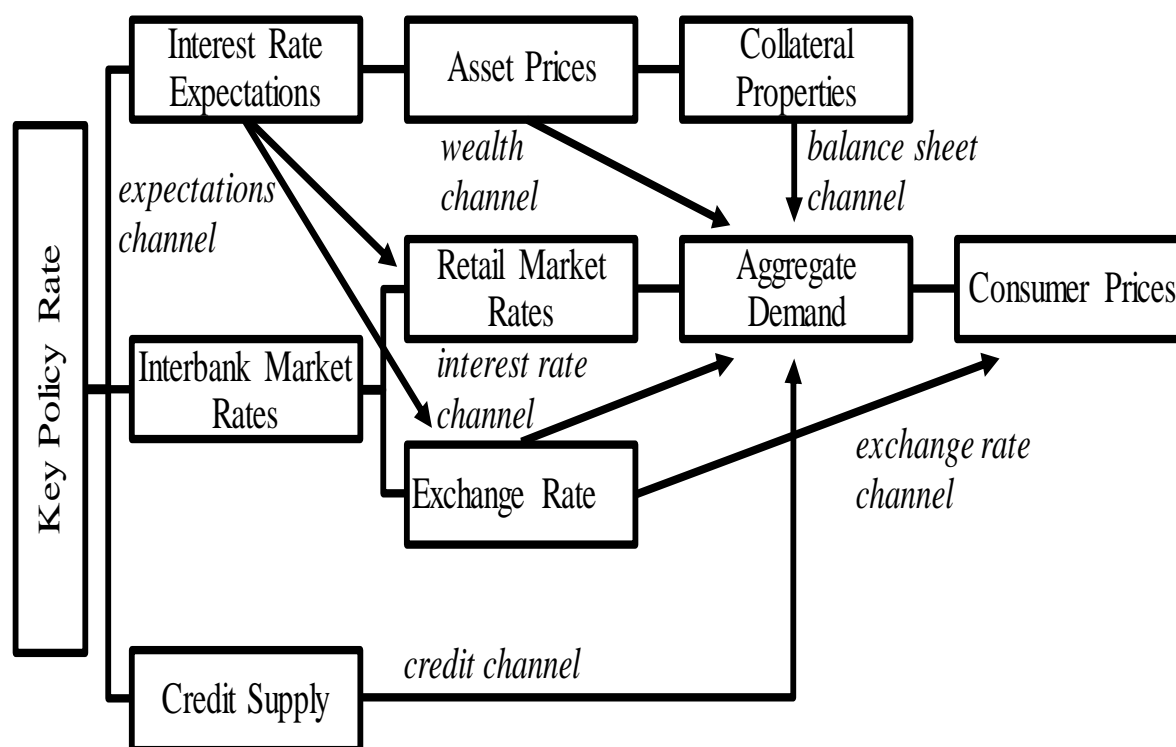

Fig. 1. Influence Routes of the Key Policy Rate in the Monetary Transmission Mechanism

Source: own processing on [1–2]

The researchers also point to a short or complete lack of history of use the market derivatives by central banks of developing countries as a reason. In order to determine the specific of key rate influence, let us take a closer look at the main routes of monetary transmission mechanism (Fig. 1).

As shown in Fig. 1, the key rate has a direct impact on three indicators: credit supply, interbank market rates and interest rate expectations. Since the cost of banks' access to liquidity instruments is determined by derivatives of the key rate, a change in its level leads to a reduction or expansion of credit supply (the credit channel for influencing aggregate demand). The influence of the key rate on the interbank market situation extends to the level of rates on transactions with customers and to the foreign exchange market. In the first case, the interest rate channel is activated, which is the shortest route of influence on aggregate demand. Through the exchange rate channel, the impulse is transmitted both to the formation of demand and directly to consumer prices. Both the decision on the key rate itself and discussions that precede it have an impact on interest rate expectations. Through the expectations channel monetary impulse is transmitted directly to asset prices, and supports the effect on retail market rates and exchange rate. In turn, changes in non-financial assets markets affect aggregate demand both directly (wealth channel) and through changes in the value of collateral (balance sheet channel). To determine shock periods for the empirical analysis of the velocity of market rates response to changes in the key rate, let us consider the dynamics of national Financial Stress Index (Fig. 2).

The Index described in Fig. 2 is a rather sensitive indicator, which reacts to slightest changes in sentiment of the main areas of central bank responsibility: the banking sector, households, corporate and government securities markets, and the foreign exchange market. In a state of habitual stability, the index fluctuates within its modal value (0,04), while strong shocks (first of all, existential ones) increase the level of the index to 1,0. The event left the greatest mark in the analyzed period was the escalation of hostilities in the east of Ukraine in mid-2014 – early 2015. It can be seen that the first successes of the Anti-Terrorist Operation made it possible to somewhat stabilize monetary relations (by August 2014, the Index had fallen by almost four times from the first peak value). However, a new round of military events increased instability, and in early 2015, the value of the Index was twice the maximum of 2014.

Another shock associated with military risks was the aggression against Ukrainian ships during the passage of Kerch Strait. The ensuing declaration of martial law in the southern and eastern regions of the state in December 2018 affected a small jump in the Index, which exceeded its norm by 1.5 points. With the disappearance of the direct threat, the situation in the banking sector and on financial markets quickly returned to normal. The next period of concern was associated with two stages of severe quarantine restrictions due to the COVID-19 pandemic.

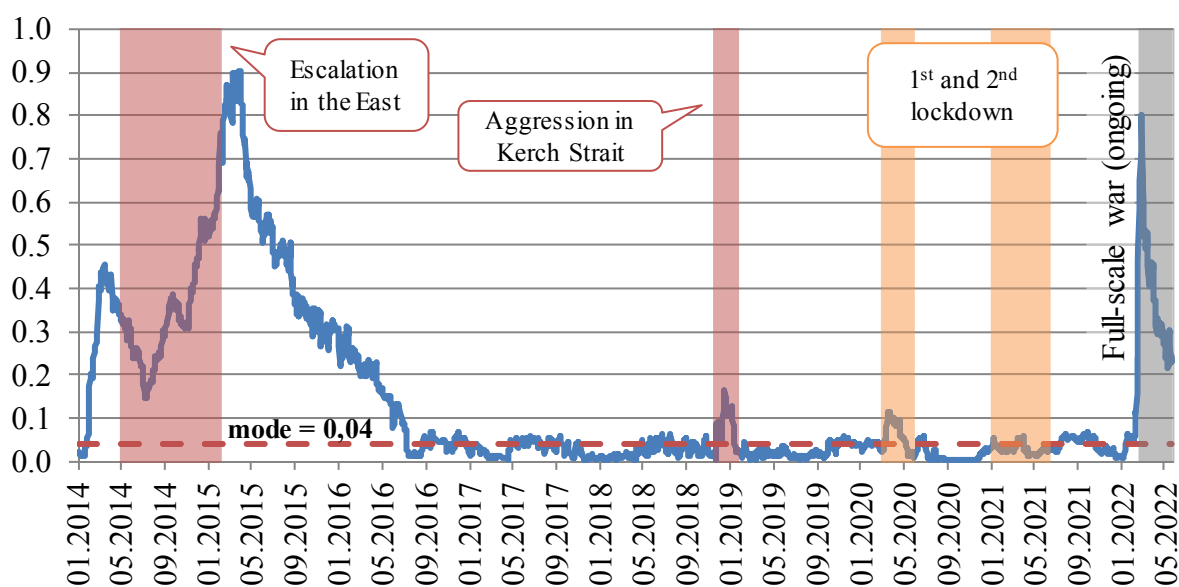

Fig. 2. Financial Stress Index for Ukraine in 2014 – 1H 2022

Source: [7]

Sudden stop of most of the usual economic chains had a very negative impact on further growth for many years to come, and the seemingly uncritical peaks of the Index in 2020 and 2021 are explained not by the weak reaction of the markets, but by their partial paralysis, and therefore an adequate change in statistical indicators did not take place. The current instability due to full-scale

war has had a significant impact on the Index, although it's maximum at the start of hostilities did not exceed the same value in 2015. This may indicate both the general readiness of the economy for shock events and better controllability of the situation on the credit, foreign exchange and securities markets by National Bank of Ukraine. In order to test the last hypothesis and determine the velocity of key policy rate impact on the cost of capital (represented by retail market deposit rates) in terms of existential shocks, we selected data for two periods: escalation in the East and 1st and 2nd lockdown. The data is presented by the levels of rates by currencies and terms of deposits for each banking day. Response rates were assessed using Granger causality testing with lags of 1, 2, 3, 5, 10, 20, 40 and 60 days.

Variables are assigned the following conventions (Tab. 1):

- KEY_RATE: key policy rate;
- UAH_SHORT: average rate for short-term deposits in UAH;
- UAH_LONG: average rate for long-term deposits in UAH;
- FOR_SHORT: average rate for short-term deposits in foreign currencies;
- FOR_LONG: average rate for long-term deposits in foreign currencies.

Table 1

Granger causality estimation for key policy rate and average deposit rates

Null Hypothesis	Probability during: 15.04.2014-04.03.2015							
	1	2	3	5	10	20	40	60
UAH_SHORT does not Cause KEY_RATE	0,1	0,2	0,3	0,3	0,2	0,0	0,0	0,1
KEY_RATE does not Cause UAH_SHORT	0,0	0,0	0,3	0,6	1,0	1,0	0,1	0,7
UAH_LONG does not Cause KEY_RATE	0,7	0,8	0,8	0,8	1,0	0,2	0,8	1,0
KEY_RATE does not Cause UAH_LONG	0,1	0,2	0,3	0,6	0,5	0,8	0,0	0,0
FOR_SHORT does not Cause KEY_RATE	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,5	0,6	0,8
KEY_RATE does not Cause FOR_SHORT	0,3	0,4	0,5	0,8	0,4	0,2	0,5	0,8
FOR_LONG does not Cause KEY_RATE	0,5	0,7	0,9	1,0	1,0	0,4	0,3	0,3
KEY_RATE does not Cause FOR_LONG	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,7	0,0	0,1
Null Hypothesis	Probability during: 13.03.2020-09.06.2021							
UAH_SHORT does not Cause KEY_RATE	0,7	0,7	0,2	0,4	0,5	0,0	0,0	0,0
KEY_RATE does not Cause UAH_SHORT	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
UAH_LONG does not Cause KEY_RATE	0,3	0,3	0,5	0,3	0,2	0,2	0,3	0,0
KEY_RATE does not Cause UAH_LONG	0,0	0,1	0,1	0,6	0,8	1,0	1,0	1,0
FOR_SHORT does not Cause KEY_RATE	0,2	0,4	0,2	0,1	0,2	0,1	0,8	0,4
KEY_RATE does not Cause FOR_SHORT	0,0	0,0	0,1	0,5	0,4	0,4	0,2	0,5
FOR_LONG does not Cause KEY_RATE	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,1
KEY_RATE does not Cause FOR_LONG	0,0	0,0	0,0	0,2	0,4	0,2	0,8	0,4

Source: own calculations on [8]

An analysis of Tab. 1 contents shows, that during the first period, due to general political instability and an unbalanced system of monetary management (exchange rate targeting was canceled in February 2014, inflation targeting was fully operational since 2017), the key rate played a weak role as an effective policy instrument. The impact on short-term rates (both in UAH and in other

currencies) did not exist at all, and, in some cases, there was an inverse relationship: the key rate level was actually adjusted to market indicators. At the same time, rates on long-term deposits responded promptly: on operations in UAH – already on the 2-3rd day, in foreign currencies – a week later.

Five years later, at the height of the coronavirus pandemic in Ukraine, the situation has changed dramatically. This time, the rates on short-term deposits in UAH clearly reacted to decisions regarding the key rate (within 1-2 days after the publication). At the same time, long-term rates remained outside the central bank's operational intervention, and their historical level was, obviously, used to justify the key rate through retrospective expectations. At the same time, the development of inflation targeting instruments by that time made it possible to achieve a response even from rates on short-term foreign currency deposits: a correlation was noticed 2 months after the monetary decision. Long-term rates in foreign currency, however, did not significantly react to changes in the key rate.

Conclusions and future perspectives of the study. Our analysis proved a noticeable progress in the management of the situation with retail market rates by National Bank of Ukraine. The estimated velocity of the impact of the key policy rate on the cost of capital in Ukraine in terms of existential shocks is 1-2 days for short-term transactions. Given the increasing frequency of crisis events, in particular of non-economic genesis, it is necessary to continue improving the monetary transmission mechanism of National Bank of Ukraine in order to achieve high-quality operational control over the market situation even in stressful conditions. Further research on this issue will be possible after the end of the war and the publication of full statistics from February 24, 2022. It is expedient to assess the controllability of the monetary sector of the economy during active hostilities in order to substantiate the direction of further development of monetary instruments.

References:

1. Mishchenko, V., Naumenkova, S., Mishchenko, S. (2021). Assessing the Efficiency of the Monetary Transmission Mechanism Channels in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. No. 16(3). P. 48-62.
2. Zholud, O., Lepushynskiy, V., Nikolaychuk, S. (2019). The Effectiveness of the Monetary Transmission Mechanism in Ukraine since the Transition to Inflation Targeting. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. No. 247. P. 19-37.
3. Borio, C., Fritz, W. (1995). The response of short-term bank lending rates to policy rates: a cross-country perspective. *BIS Working Papers*. No. 27. URL: <https://www.bis.org/publ/work27.htm>.
4. Bogoeva, J., Petrevski, G. (2012). Interest Rate Pass-Through in a Small Open Economy with a Fixed Exchange Rate – The Case of Macedonia. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. No. 44. P. 125-133.
5. Furtula, S., Kostić, M. (2017). Key Policy Rate as the Main or Additional Instrument of Inflation Targeting Strategy in Serbia. *Economic Themes*. No. 55(2). P. 143-159.

6. Cantú, C., Cavallino, P., De Fiore, F., Yetman, J. (2021). A Global Database on Central Banks' Monetary Responses to Covid-19. *BIS Working Papers*. No. 934. 26 pp.

7. Financial Stability Report. June 2022. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/en/stability/report>.

8. Financial Sector Statistics. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/en/statistic/sector-financial>

СЕКЦІЯ 3.
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ:
НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ І СВІТОВІ ТРЕНДИ

Boyko Svitlana,

PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Food Technologies, Ukraine

Buriak Alina,

PhD in Economics, Associate Professor
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Demianenko Inna

PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Food Technologies, Ukraine

**PROBLEMS OF CORPORATE TAX BUDGETING: EVIDENCE
FROM UKRAINE**

Introduction. In modern business conditions in Ukraine, tax administration is complicated. This is confirmed by the unsatisfactory position of Ukraine in the Doing Business. For example, Ukrainian corporations spend 328 hours per year to pay the 3 major taxes (corporate income tax, VAT or sales tax and labor taxes and mandatory contributions). In the OECD High Income the time to pay taxes is 158.8 hours per year; in the European Union (EU) the time to pay taxes is 171.5 hours per year; in Europe & Central Asia the time to pay taxes is 213.1 hours per year. Total tax and contribution rate in Ukraine is 45.2% of profit against 39.9% in the OECD High Income, 39.7% in the EU, 31.7% in Europe & Central Asia. It's a high level of taxation and is inferior in the region (Europe & Central Asia) only to Tajikistan, Belarus, Russia [1]. The issue of optimization of taxation and corporate budgeting is actualized by the complexity of tax administration in Ukraine, constant changes in tax legislation and the possibility of adjusting the corporate tax burden. Therefore, the improvement of corporate tax budgeting at Ukrainian enterprises under the influence of classic challenges of tax administration and modernization of work taking into account the popularization of corporate budgeting is gaining relevance.

Analysis of recent researches and publications. Theoretical debates on the study of tax budgeting was pioneered in Ukrainian scientific literature by Melnykova and Kositsky [2], Shkromyda, Hnatiuk and Melnyk [3]. The problems of corporate tax budgeting are studied mainly in the scientific areas of corporate tax planning (Armstrong et al. [4], Bashir and Zachariah [5], Olayiwola and Okoro [6], Wilde and Wilson [7]), corporate tax disclosure (Mgammal [8]) opposition to aggressive tax planning (Brekhov [9]).

Purpose of the study is to investigate the problems and prospects of applying corporate tax budgeting.

Materials and methods of research. The current study examines the problems and prospects of applying corporate tax budgeting using general scientific methods (induction and deduction) and special methods (statistics analysis and cluster analysis). The relevance of corporate tax budgeting is proven by the example of Ukrainian corporations. The sample of corporations includes 11 corporations. The corporations belong to the processing industry (codes of NACE are 10.11, 10.13, 10.41, 10.51, 10.71, 10.72, 10.82). The corporations operate in Donetsk region, Sumy region, Rivne region, Ivano-Frankivsk region, Kyiv region, Kharkiv region, Dnipropetrovsk region, Zaporizhzhia region, Vinnytsia region. The current study covers a period of five years (2016-2020).

The effective corporate tax rate (ECTR) is determined according to formula 1 that based on the data of public financial statements.

$$ECTR = \frac{\text{corporate income tax}}{\text{net profit}} \quad (1)$$

Results of the research and their discussion. The Ukrainian system of corporate taxation provides for the payment of direct and indirect taxes, national and local taxes. The sustainability of the tax system according to the list of taxes has been approved since 2015. Corporations have an obligation to pay corporate income tax; personal income tax; VAT; excise tax; environmental tax; rent; duty property tax; a single tax as an alternative to the income tax of agricultural enterprises.

The aggregate corporate tax burden is formed under the influence of many factors. There are a type of activity, a type of property, a type of production. Boiko, Varchenko, Drahan determined that the role of extractive industry, whole sale and retail trade, processing industry and agriculture in the formation of tax revenues of the Consolidated Budget of Ukraine [10, p. 76].

The tax burden can differ significantly for corporations of the same type of economic activity. This indicates the need for corporate tax budgeting and available reserves for tax liability optimization. Using the example of corporate income tax, we determined the level of ECTR in a sample of the Ukrainian corporations (table 1 and table 2). The calculations were made based on data from 2016-2020, when the basic corporate income tax rate was 18%.

ECTR exceeded the base corporate income tax rate in the studied sample of Ukrainian corporations by 8.5% in 2016, 13.1% in 2017, 48.8% in 2018, 4.1% in 2019, 24.7% in 2020. The estimated values of ECTR allow to make conclusion about significant differentiation of ECTR from 13.7% to 84.6% ($\overline{ECTR}=21.5\%$, $S_{ECTR} = 11.4\%$, $CV_{ECTR} = 53.2\%$).

Table 1

Effective corporate tax rate of the Ukrainian corporations, %

No	Corporations	2016	2017	2018	2019	2020
1	PrJSC “Ukrainian Becon”	n/l*	20,1	84,6	n/l	36,7
2	PrJSC “Mondelez Ukraina”	13,9	20,1	18,9	18,8	19,1
3	PrJSC “Dubnomoloko”	n/l	18,1	18,0	19,0	21,6
4	PrJSC “Rivne confectionery factory”	18,0	17,9	18,0	18,0	15,4
5	PJSC “Manufacturing and trading confectionery firm “Lasoshchi”	18,3	n/l	n/l	n/l	n/l
6	PrJSC “Confectionery factory “Lahoda”	19,7	19,2	17,5	18,0	19,2
7	PrJSC “Kyiv confectionery factory “Roshen”	15,0	29,0	14,9	15,3	28,5
8	PrJSC “Kharkov biscuit factory”	21,6	13,7	15,5	16,4	14,1
9	PrJSC “Dnipropetrovsk OEP”	18,0	17,8	n/l	n/l	19,3
10	PrJSC “Pology OEP”	n/l	27,2	n/l	25,7	28,3
11	PrJSC “Trostanetsk myasokombinat”	31,7	n/l	n/l	n/l	n/l

*n/l – net loss

Table 2

Descriptive statistics of the variables

Період	Obs.	Mean	Std. Dev.	CV	Min.	Max.	R
2016	8	19,5	5,5	28,1	13,9	31,7	17,9
2017	9	20,3	4,8	23,6	13,7	29,0	15,2
2018	7	26,8	25,5	95,4	14,9	84,6	69,7
2019	7	18,7	3,3	17,7	15,3	25,7	10,4
2020	9	22,4	7,3	32,5	14,1	36,7	22,6

The Dendogram of the ECTR level (Fig. 1) demonstrates different needs and priorities of tax policy depending on the results of the retrospective analysis.

PrJSC “Rivne confectionery factory” and PrJSC “Kharkov biscuit factory” are recommended to keep ECTR at the level of previous years. PrJSC “Mondelez Ukraina”, PrJSC “Confectionery factory “Lahoda”, PrJSC “Dnipropetrovsk OEP”, PrJSC “Dubnomoloko” are recommended to reduce ECTR in future periods to the base corporate income tax rate due to the reduction of positive tax differences and the introduction of effective corporate tax budgeting. PrJSC “Ukrainian Becon”, PrJSC “Pology OEP”, PrJSC “Kyiv confectionery factory “Roshen” have a critical situation with the tax burden. Corporate management should immediately develop changes to tax policy, review and minimize positive tax differences, and implement effective corporate tax budgeting.

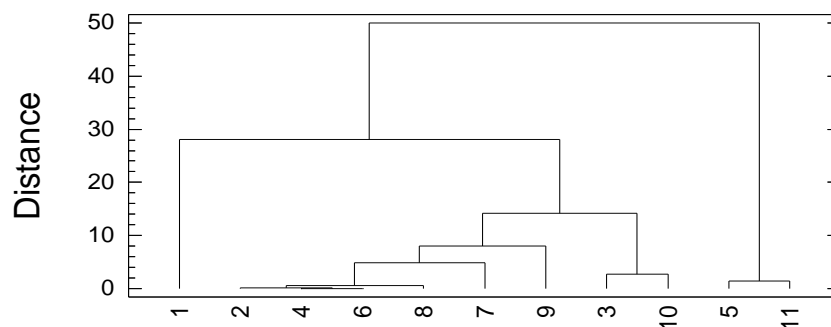

Fig. 1. Dendrogram of the ECTR level*

*the numbers in the fig. 1 correspond to the numbers in table 1

The introduction of corporate tax budgeting at enterprises requires the development of a tax budgeting mechanism. The organizational and economic mechanism of corporate tax budgeting in the author's edition provides for the justification of such elements as: purpose, tasks, subjects and objects, legal regulation, etc. (Fig. 2).

The purpose of corporate tax budgeting is to ensure the optimization of tax obligations in conditions of instability of the external and internal environment, as well as to prevent violations of tax legislation.

The tasks of corporate tax budgeting can be grouped according to the following directions:

- optimization of the management decision-making procedure and their coordination with other budgets;
- motivation for effective use of financial resources and balancing of cash flows;
- increasing the company's profit due to the optimization of tax obligations, etc.

Corporate tax budgeting should be carried out by a financial manager or financial controller under the control of top managers and other subjects with control powers.

The objects of corporate tax budgeting are tax liabilities for all taxes for which the company is a payer or tax agent, VAT tax credit, tax payment terms, tax reporting deadlines.

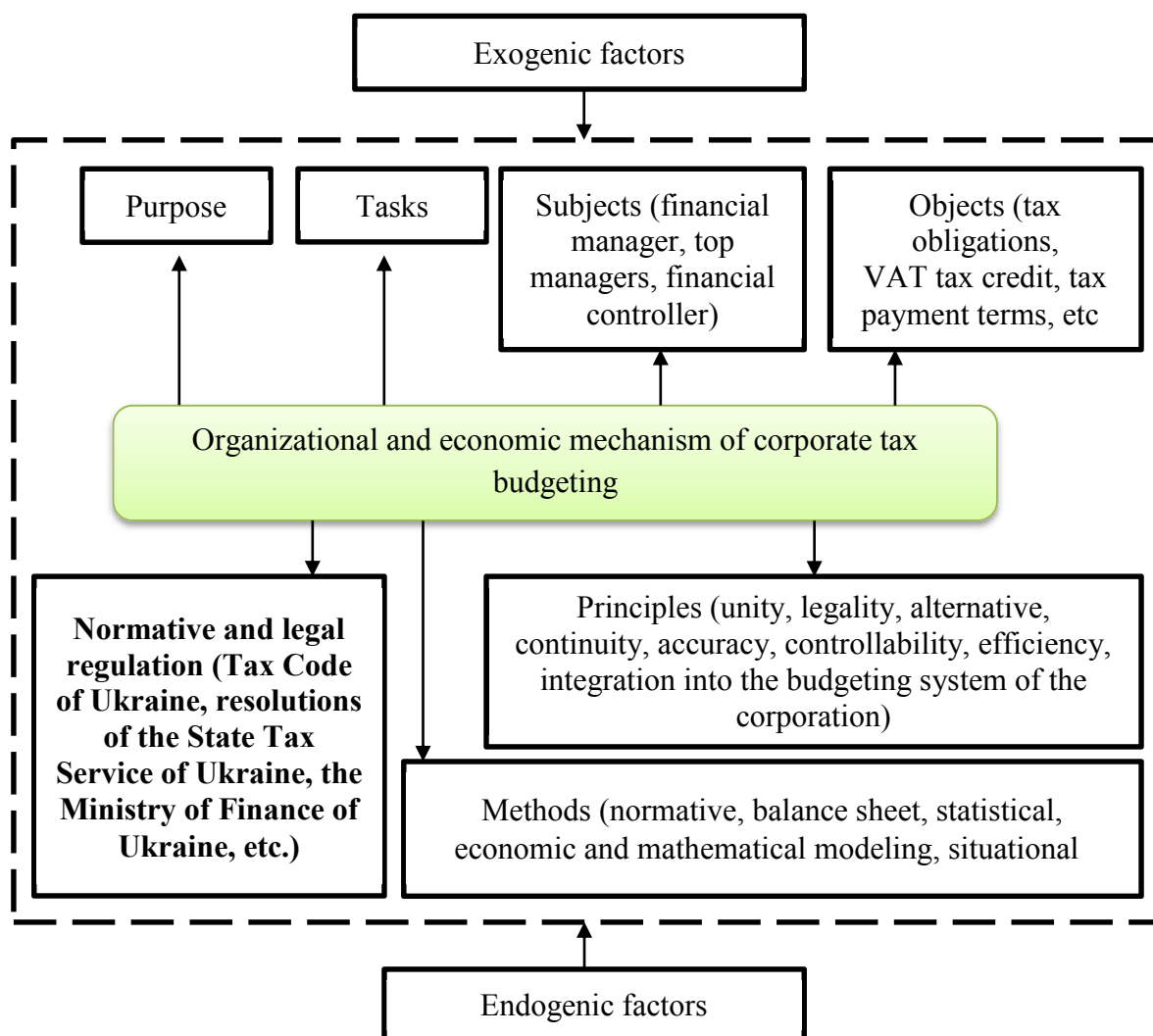

Fig. 2. Organizational and economic mechanism of corporate tax budgeting

Corporate tax budgeting provides a system of budgets for individual taxes. The budgeting of each type of tax does not involve a separate analytical calculation, because the formation of tax budgets is closely related to the budgeting of operating and consolidated budgets [3, p. 143]. The matrix of the relationship between tax budgeting and operating (financial) budgets for the studied enterprises (processing industry) is given in table. 3.

Conclusions and future perspectives of the study. Corporate tax budgeting is a systematic activity aimed at building a tax policy in compliance with the norms of the current tax legislation and the corporation's development strategy aimed at optimizing tax obligations.

Table 3

Interrelation matrix of corporate tax budgeting and budgets

Budgets	Corporate tax budgeting					
	corporate income tax	VAT, duty	excise tax	personal income tax	environmental tax; rent	property tax
Sales budget		+	+			
Production budget		+	+		+	
Direct material						+
Direct labor				+		
Factory overhead				+	+	+
Cost of goods sold budget	+			+	+	+
Selling expense budget		+	+			
Administration exp. budget						
Budgeted balance sheet						+
Budgeted income statement	+					
Cash budget	+	+	+	+	+	+

An organizational and economic mechanism of corporate tax budgeting and a matrix of the relationship between corporate tax budgeting and budgets have been developed.

References:

1. Paying Taxes 2020. URL: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Profiles/Regional/DB2020/ECA.pdf>
2. Melnykova M.V. and Kositsky K.V. (2015), "Organization of tax budgeting industrial holding: information aspect", Scientific Bulletin of Kherson State University, 15 (2), pp. 70-73.
3. Shkromyda V.V., Hnatiuk T.M. and Melnyk N.B. (2019), "Tax Budgeting in the Enterprise in Conditions of the Variable Business Environment: to Be or not to Be", Accounting and Finance, 1 (83), pp. 139-144. DOI: 10.33146/2307-9878-2019-1(83)-139-144
4. Armstrong C. S., Glaeser S., Kepler J. D. (2019), "Strategic reactions in corporate tax planning", Journal of Accounting and Economics, 68(1), p. 1-26. DOI: 10.1016/j.jacceco.2019.03.003
5. Bashir T. and Zachariah P. (2020), "Ownership structure and tax planning of listed firms: Evidence from Nigeria", Journal of Accounting and Taxation, 12(3), pp. 99-107. DOI: 10.5897/JAT2020.0412.
6. Olayiwola J. and Okoro S. (2021), "Tax Planning, Corporate Governance and Financial Performance of Selected Quoted Non-Financial Companies in Nigeria (2007–2018)", Organizations and Markets in Emerging Economies, 12(2), pp. 332-352. DOI: 10.15388/omee.2021.12.59.

7. Wilde J. H. and Wilson R. J. (2018), “Perspectives on Corporate Tax Planning: Observations from the Past Decade”, Journal of American Taxation Association, 40 (2), pp. 63–81. DOI: 10.2308/atax-51993.
8. Mgammal M.H. (2020), “Corporate tax planning and corporate tax disclosure”, Meditari Accountancy Research, 28 (2), pp. 327-364. DOI: 10.1108/MEDAR-11-2018-0390.
9. Brekhov S. S. et al. (2017). Counteraction to aggressive tax planning in Ukraine. Irpin: University of the SFS of Ukraine.
10. Boiko S.V., Varchenko O.M., Drahan O.O. (2019), “Structural asymmetry of tax revenues of the Consolidated budget Ukraine for KTEA 009:2010”, Financial and credit activities: problems of theory and practice, 1(28), pp. 76–86. DOI: 10.18371/fcapter.v1i28.162869.

Koleva Y.

PhD, Assoc. Prof.

University ‘Prof. Assen Zlatarov’ - Burgas, Bulgaria

CALCULATION OF MOLECULAR PROPERTIES OF SOME CONDENSED THIOPHENES

Abstract

The thiophene derivatives (condensed thiophenes), which are organosulfur compounds, are present in petroleum and other fossil fuel products. The sulfur atom in this five membered ring acts as an electron donating heteroatom by contributing two electrons to the aromatic sextet, and thiophene is thus considered to be an electron-rich heterocycle. The presence of sulfur compounds in petroleum products often leads to harmful effects but the available experimental data are very scarce, which necessitates the use of alternative methods. The aim of this work was to calculate and analyze molecular properties of some condensed thiophenes by the Molinspiration Cheminformatics software.

Keywords: condensed thiophenes, molecular properties, Molinspiration Cheminformatics software.

Introduction

Next to carbon and hydrogen, sulfur is the most abundant chemical element in petroleum, occurring at concentrations of over 10 wt% in some heavy oils [1, 2]. Increased use of sulfur-rich petroleums and increased appreciation of the environmental impact of sulfur combustion products have led to a growing interest in understanding the chemical nature of the sulfur in oil and oil precursors [1,3].

Several factors are generally believed to affect the concentration of sulfur in oil. Among these are source characteristics (marine vs. terrestrial), presence or absence of dissolved sulfate, depositional environment (carbonate vs. elastic

sequences) [4], thermal maturity [5], thermochemical sulfate reduction [6], and the extent of biodegradation [1, 7].

Chemical characterization is essential both for general understanding of organosulfur transformations associated with petroleum formation and alteration, and for the development of organosulfur biological markers. Unfortunately, chemical characterization of sulfur-containing compounds in heavy oils, asphaltenes, source-rock bitumens, and kerogens is difficult. There is no generally applicable analytical method that is capable of nondestructive chemical analysis for sulfur [1].

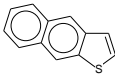
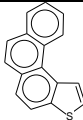
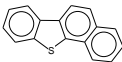
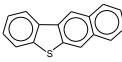
The aim of this work was to calculate and analyze molecular properties of some condensed thiophenes by the Molinspiration Cheminformatics software.

Experimental

Compounds. Structures of some condensed thiophenes (naphtho[2,1-b]thiophene, naphtho[2,3-b]thiophene, phenanthro[4,3-b]thiophene, benzo[b]naphtho[2,1-d]thiophene and benzo[b]naphtho[2,3-d]thiophene) (Table 1) [8].

Table 1

Name and structure of some condensed thiophenes

No	Name of compound	Structure of compound
1	naphtho[2,1-b]thiophene	
2	naphtho[2,3-b]thiophene	
3	phenanthro[4,3-b]thiophene	
4	benzo[b]naphtho[2,1-d]thiophene	
5	benzo[b]naphtho[2,3-d]thiophene	

Molinspiration software. The Molinspiration software was used for calculation of important molecular properties (logP, polar surface area, number of hydrogen bond donors and acceptors and others), as well as prediction of bioactivity score for the most important drug targets (GPCR ligands, kinase inhibitors, ion channel modulators, nuclear receptors) [9].

LogP (octanol/water partition coefficient). LogP is calculated by the methodology developed by the Molinspiration software as a sum of fragment-based contributions and correction factors. The method is very robust and is able to process practically all organic and most organometallic molecules [9].

"Rule of 5" Properties is a set of simple molecular descriptors used by Lipinski in formulating his "Rule of 5". The rule states, that most "drug-like" molecules have $\log P \leq 5$, molecular weight ≤ 500 , number of hydrogen bond acceptors ≤ 10 , and number of hydrogen bond donors ≤ 5 . Molecules violating more than one of these rules may have problems with bioavailability. The rule is called "Rule of 5" because the border values are 5, 500, $2 \cdot 5$, and 5 [9].

Results and Discussion

The Molinspiration software has been used for predicting parameters - molecular physicochemical properties (Table 2) of the condensed thiophenes. Data of the calculation of molecular physicochemical properties of the thiophene derivatives are presented in Table 2.

Table 2

Calculation data of the molecular physicochemical properties of the condensed thiophenes

№	LogP ^a	TPSA ^b	n atoms ^c	MW ^d	nON ^e	nOH NH ^f	Volume ^g	nrotb ^h	№ of violations ⁱ
1	4.06	0	13	184.26	0	0	162.74	0	0
2	4.06	0	13	184.26	0	0	162.74	0	0
3	5.22	0	17	234.32	0	0	206.73	0	1
4	5.37	0	17	234.32	0	0	206.73	0	1
5	5.37	0	17	234.32	0	0	206.73	0	1

a: LogP - Logarithm of partition coefficient between n-octanol and water (miLogP); b: Topological polar surface area (TPSA); c: Number of nonhydrogen atoms (natoms); d: Molecular weight (MW); e: Number of hydrogen-bond acceptors (O and N atoms) (nON); f: Number of hydrogen-bond donors (OH and NH groups) (nOHNH); g: Molecular volume (volume); h: Number of rotatable bonds (nrotb); i: Number of Rule of 5 violations (nviolations).

Partition coefficient (LogP) is a significant parameter used to determine molecular hydrophobicity or lipophilicity. LogP affects the absorption, bioavailability, interactions, metabolism and toxicity of molecules of a condensed thiophene. LogP value of the condensed thiophenes was found to be from 4.06 to 5.37 (Table 2). Therefore, the condensed thiophenes will have good permeability across the cell membrane. Molecular weight of the thiophene derivatives was found to be less than 500. The molecular weight (as well as the molecular volume) is within the limits, which allows the molecule to be easily absorbed, diffused and transported. Molecular volume assesses the transport properties of the molecule such as blood-brain barrier penetration [10].

TPSA (Topological Polar Surface Area) is a very useful physicochemical parameter of molecule that gives the information about polarity of compounds. This parameter was evaluated for analyzing molecule transport properties. Polar

surface area is the sum of all polar atoms mainly oxygen and nitrogen including attached hydrogen [10]. Topological polar surface area (TPSA) is closely linked to the hydrogen bonding potential of a molecule and is a very good predictor of molecule transport properties like intestinal absorption and blood brain barrier penetration. TPSA of the thiophene derivatives was found to be with value 0. The thiophene derivatives is not flexible as it contains 0 rotatable bonds [10].

The thiophene derivatives had less than 10 hydrogen bond acceptors (O and N atoms) and the number of hydrogen bond donors (NH and OH) is less than 5. Some of the thiophene derivatives have one violation (for logP) according to Lipinski's rule of five. Therefore, the calculated molecular properties of the condensed thiophenes show probable good oral activity.

Conclusion

In the present work, the molecular properties of five condensed thiophene were calculated by the Molinspiration Cheminformatics software. The calculated molecular properties of thiophene derivatives do not deviate from Lipinski's rule. Therefore, condensed thiophene derivatives are likely to have good oral activity.

Acknowledgements

This study was financially supported by the Burgas University through the Scientific Research Sector – Project number 452/2021.

References:

1. G. S. Waldo, R. K. Carison, J. M. Moldowan, K. E. Peters and J. E. Penner-Hahn, Sulfur speciation in heavy petroleums: Information from X-ray absorption near-edge structure, *Geochimica et Cosmochimica Acta* 55: 801 (1991).
2. B.P. Tissot, and D. H. Welled, *Petroleum Formation and Occurrence*, Springer-Verlag (1984).
3. J. S. Sinninghe Damste, A. C. Kock-Vandalen, J. W. De Leeuw, and P. A. Schenck, Identification of homologous series of alkylated thiophenes, thiolanes, thianes and benzothiophenes present in pyrolysates of sulphur-rich kerogens, *Journal of Chromatography* 435: 435 (1988).
4. B.P. Tissot, Generation of petroleum in carbonate rocks and shales of marine or lacustrine facies and its geochemical characteristics. In *Petroleum Geology in China* (ed. J. F. Mason), PennWell Books, p. 71 (1981).
5. T. Y. Ho, M. A. Rogers, H. V. Drushel, and C. B. Koons, Evolution of sulphur compounds in crude oils, *AAPG Bull.* 58, 2338 (1974).
6. W. L. Orr, Changes in sulfur content and isotopic ratios of sulfur during petroleum maturation - Study of Big Horn basin Paleozoic oils. *AAPG Bull.* 58: 2295 (1974).
7. L. B. Magoon and C. M. Isaacs, Chemical characteristics of some crude oils from the Santa Maria basin, California, Calif. In *Petroleum Generation and Occurrence in the Miocene Monterey Formation, California* (eds. C. M. Isaacs and R. E. Garrison), Soc. Econ. Paleontol. Mineral. Pacific Sect, p. 201 (1983).
8. K. G. Kropp and P. M. Fedorak, A review of the occurrence, toxicity, and biodegradation of condensed thiophenes found in petroleum, *Canadian Journal of Microbiology* 44: 605 (1998).
9. Molinspiration Chemoinformatic Software: <https://www.molinspiration.com/>

10. N. Kumar, S. S. Mishra, C. S. Sharma, H. P. Singh, H. Pandiya, *In silico* Pharmacokinetic, Bioactivity and Toxicity Evaluation of Some Selected Anti-Ulcer Agents, *International Journal of Pharmaceutical Sciences and Drug Research* 9(2): 68 (2017).

Духновська Л.М.,

к.е.н., доцент,

Національний університет харчових технологій, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ОБЛІКОВИХ ТА КОНТРОЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Актуальність досліджуваної проблематики. Розрахунки з персоналом по оплаті праці завжди перебувають в зоні особливої уваги як самих працівників та менеджменту компанії, так і контролюючих державних органів. Особлива важливо контролювати своєчасність виплати заробітної плати в умовах війни. Це пов'язано з постійними змінами нормативно-законодавчої бази з обліку витрат на оплату праці, що займають значну частку в загальній структурі витрат підприємства. Відповідно, процес контролю розрахунків з оплати праці покликаний підтвердити правильність нарахувань і виплат заробітної плати та пов'язаних із нею податків і зборів. У цьому разі виникає потреба в постійній діагностиці організації процесу оплати праці, в частині її обліку та контролю.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Складним питанням організації оплати праці присвячені праці багатьох видатних вчених, зокрема дані питання вивчали: Н.М. Ткаченко, О.В. Боднарук, С.В. Васильчик, В.М. Вегера, С.В. Глухова, О.А. Грішнова, О.О. Дробишева, Н.В. Іванчук, М.Б. Камінська, А.М. Колот, Т.А. Костишина, О.М. Кульганік, Т.О. Кобильник, Н.Г. Мехеда, В.О. Мельник, Г.В. Монастирська, В.І. та інші.

Відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних вчених, слід зазначити, що багато питань на сьогоднішній день залишаються невирішеними і дискусійними, а тому є актуальними для подальшого дослідження.

Мета. Метою даного дослідження є визначення пошуку шляхів оптимізації облікових та контрольних процесів оплати праці на підприємстві.

Методи дослідження. У науковому дослідженні використано методи дедукції, порівняння та аналізу показників.

Результати дослідження. При обліку розрахунків з оплати праці, а також для перевірки правдивості, достовірності та законності фінансово-

господарської діяльності, бухгалтерському відділу необхідно опиратись на законодавчо-нормативні документи. Оскільки нормативно-правова база в Україні постійно змінюється, це ускладнює процес обліку та контролю розрахунків з оплати праці та робить його трудомістким.

Розглядаючи міжнародний рівень регулювання трудових відносин, доцільно зазначити: ст. 9 Конституції України встановлює, що чинні міжнародні договори, обов'язковість яких затверджується Верховною Радою України є частиною національного права держави. Тому якщо міжнародними договорами або угодами, безпосередньою стороною яких є Україна, встановлені інші правила, ніж ті, що містяться у національному трудовому законодавстві, застосовуються правила міжнародного договору (ст. 81 КЗпП України) [1]. Як бачимо, Конституція та Кодекс законів про працю України надають пріоритет міжнародно-правовим нормам перед нормами національного законодавства.

Для калькуляції та виплати зарплати бухгалтери використовують «Розрахунково-платіжну відомість працівника», за формою № П-6 та № П-7(зведена). Ці первинні документи містять в собі суми нарахованої заробітної плати за видами оплат, всі доплати, премії, допомоги соціальних фондів, утримання всіх видів податків, аліментів та нарахувань, суми до виплати за кожним табельним номером і в цілому за структурним підрозділами. Узагальнення інформації про розрахунки із працівниками по оплаті праці здійснюється на рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

До виробничої собівартості продукції включають суми оплати праці у складі прямих та розподілених змінних і постійних загальновиробничих витрат. До прямих витрат на оплату праці включають зарплату та інші виплати працівникам, які зайняті виробництвом продукції, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат. Такі витрати відображають за дебетом 23 рахунку. До загальновиробничих витрат належать зарплата апарату управління цехами, дільницями, оплата праці працівників зайнятих удосконаленням технологій та організації виробництва, оплата праці загальновиробничого персоналу. Відображають такі витрати за дебетом рахунку 91 «Загальновиробничі витрати». Витрати підприємства на оплату праці, які пов'язані з операційною діяльністю, але не включен до виробничої собівартості продукції, відносять на рахунки: 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності», 97 «Інші витрати».

Відповідно до законодавства України утримання податків із доходу працівника поділяються на обов'язкові (ПДФО; ЄСВ; Військовий збір) та необов'язкові (за рішенням суду, згідно виконавчих листів; або ж за особистою ініціативою працівника та професійних організацій). Результати розрахунку даних утримань фіксуються в розрахунковій або розрахунково-платіжній відомості, які в даному випадку виконують функцію первинних

документів. Часто утримання із заробітної плати здійснюють за бажанням самого працівника для погашення його заборгованості перед підприємством. Обов'язковим документом в цьому випадку є заява працівника, складена в довільній формі. Відображення в обліку суми нарахувань та загальнодержавних обов'язкових утримань, здійснюється на таких субрахунках:

641 «Розрахунки за податками» – використовується для відображення суми ПДФО (податку з доходів фізичних осіб) утриманої із зарплати та стан розрахунків підприємства з бюджетом України по даному виду податку. Він становить найбільшу питому вагу в структурі обов'язкових утримань. Наразі ставка даного податку становить 18%. За кредитом субрахунку 641 «Розрахунки за податками» відображають утримання ПДФО з суми нарахованого оподаткованого доходу, за дебетом – його сплату (перерахування) до бюджету.

642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» – він відображає суму утриманого військового збору із зарплати працівника. За кредитом цього субрахунку відображають утримання військового збору, за дебетом – його сплату до бюджету. Ставка ставка військового збору складає 1,5 % для всіх без виключення працівників.

651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування» – субрахунок застосовують при веденні обліку розрахунків за ЄСВ (єдиним соціальним внеском). За кредитом цього субрахунку відображають нарахування ЄСВ на суму нарахованої заробітної плати, за дебетом – його сплату (перерахування). Аналітичний облік ведеться за кожною ставкою ЄСВ – 22%, але для працівників з інвалідністю ставка становить – 8,41%.

Введення воєнного стану в Україні зіштовхнуло роботодавців з необхідністю перенесенням робочих процесів та працівників у відносно безпечні регіони країни, а також були вимушені шукати шляхи мінімізації витрат на оплату праці. На сьогодні певна кількість працівників була вимушена залишити свої робочі місця з метою забезпечення власної безпеки та безпеки своїх близьких, для виконання своїх конституційних обов'язків або взагалі зникла. Також змінюються особливості нарахування та виплати заробітної плати залежно від причини відсутності на робочому місці. Процедура нарахування заробітної плати для таких категорій працівників залишається незмінною - не рідше двох разів на місяць.

В умовах воєнного стану керівництву підприємства вкрай важливо не поспішати з оформленням звільнення за прогул з метою якнайшвидшого скорочення витрат на оплату праці, оскільки такі дії можуть далі бути оскаржені в суді. 24 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який значно спростив більшість процедур, пов'язаних з виплатою заробітної плати [2]. Згідно цього закону нововведеннями стали:

спрощення процедури зміни умов праці; надання відпустки за власним бажанням без збереження заробітної плати; відтермінування виплати заробітної плати; надання відпустки за власним бажанням без збереження заробітної плати; призупинення дії трудового договору тощо. На період дії воєнного стану скасовано положення про попередження працівників щодо змін за два місяці. Це дозволяє керівникам підприємств швидко реагувати на зміни в бізнес-процесах та адаптувати порядок розрахунку заробітної плати до них.

Таблиця 1

Відображення інформації про розрахунки з оплати праці у звітності підприємства

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ		
Назва об'єкта	Номер рахунку	Код рядка
Ф.№1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан)		
Поточна кредиторська заборгованість за: розрахунками з бюджетом (у частині розрахунку з податку на доходи фізичних осіб)	С-до К-т 64	1620
розрахунки зі страхування (у частині розрахунку з ЄСВ)	С-до К-т 65	1625
розрахунки з оплати праці	С-до К-т 66	1630
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)		
Витрати з оплати праці	Обороти за Д-т 81 К-т 66,47	2505
Відрахування на соціальні заходи	Обороти за Д-т 82 К-т 65,47	2510
Звіт про рух грошових коштів		
Витрачання на оплату праці	Аналітичні дані Д-т 66 у кореспонденції з К-т 30,31	3105
Примітки до фінансової звітності		
Забезпечення на виплату відпусток працівникам	С-до К-т 471	710
Забезпечення наступних витрат на додаткове пенсійне забезпечення	С-до К-т 472	720
Податкова звітність		
Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску		
Статистична звітність		
форма №1-ПВ «Звіт з праці» та форма №7-ПВ (річна) «Звіт про заробітну плату за професіями окремих працівників»		

Найважливішим етапом обліку розрахунків з працівниками є відображення інформації про виплати працівникам у фінансовій,

податковій та статистичній звітності підприємства. Детальне відображення інформації про виплати працівника у звітності підприємства та його взаємозв'язок з рахунками бухгалтерського обліку представлено в таблиці 1.

Управлінський персонал здійснює оцінку структури і динаміки виплати працівникам на основі внутрішньої звітності, яка повинна відповідати такому методологічному принципу: «максимум інформації при мінімумі її показників». Отримана за допомогою показників Звіту про структуру і динаміку витрат на виплати працівникам, інформація про виникнення простроченої заробітної плати може бути індикатором кризових явищ на підприємстві.

Виплата працівникам заробітної плати має бути пріоритетом перед погашенням заборгованості іншим кредиторам юридичної особи, в тому числі заборгованості зі сплати податків та інших обов'язкових платежів. Здійснення зазначених платежів за рахунок коштів для виплати заробітної плати та інших виплат працівникам боржника, прямо порушує національне законодавство та безпосередньо впливає на здійснення відповідних виплат, що невідворотно призводить до погіршення ситуації щодо забезпечення конституційних прав громадян, які працюють на підприємстві боржника, на оплату праці. Норми статей 3 та 43 Конституції України, 97 Кодексу законів про працю України, 15, 22, 24 Закону України «Про оплату праці» спрямовані на захист права працівників на життя і повинні виконуватись.

Керівник підприємства повинен вживати всіх можливих заходів для своєчасного отримання заробітної плати. У разі неможливості виплати заробітної плати через воєнні дії виплата заробітної плати може бути призупинена, до моменту відновлення можливості підприємства здійснювати основну діяльність.

Висновки та пропозиції. Отже, пошук шляхів оптимізації облікових та контрольних процесів оплати праці на підприємстві дасть можливість достовірно, об'єктивно та вчасно висвітлювати інформацію про понесені витрати на оплату праці, сплату платежів до бюджетів та фондів усіх рівнів, зменшити навантаження на працівників бухгалтерії та приймати зважені управлінські рішення.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

Собченко Т.С.,

к.е.н., доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Україна**ДЕМАТЕРІАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕС ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Початок ХХІ століття відзначився стрімкою та масштабною цифровізацією суспільно-господарських процесів, що має ряд переваг, які визначають основні тренди її розвитку. Господарювання в умовах пандемії підтвердило важливість та затребуваність цифрових технологій для забезпечення соціально-економічного розвитку. Цифровізація це не лише технології, даний процес запускає трансформаційні процеси, що змінюють підходи до управління виробничо-господарських відносин та суспільного ладу в цілому. Підтвердженням цього є українське суспільство, яке лише за останні три роки перевело у цифровий простір понад 40% соціально-економічних відносин. Сьогодні в Україні digital-інструменти формують прозорий простір як для надання державних послуг, так і для побудови та ведення бізнесу. Але війна показала, що використання інформаційно-комунікаційних технологій передбачають не лише автоматизацію окремих процесів, а трансформацію системи управління в цілому. Значне місце у даному процесі займає дематеріалізація бізнес-процесів, яка сприяє прозорому й організованому управлінню та ґрунтується в першу чергу на впровадженні електронного документообігу, а також реінжинірингу бізнес-процесів. Ці інструменти спрямовані на підвищення ефективності управління бізнес процесами за рахунок усунення/скорочення паперового обігу інформації та зниження обсягів залучених ресурсів для формування інформаційної бази.

Основні завдання, які досягає дематеріалізація бізнес процесів забезпечуючи при цьому підвищення продуктивності менеджменту в цілому є: зменшення затрат часу на виконання завдань; забезпечення швидкого доступу до інформації; підвищення ефективності використання (залученості) людських ресурсів; покращення комунікаційного потоку між підрозділами компанії; економія часу; покращення якості надання власних послуг тощо. Важливо зазначити, що дематеріалізація, виконуючі свої основні задачі, забезпечує також генерування нових інформаційних потоків, що розширює можливості системи управління забезпечуючи підвищення ефективності її функціонування через розкриття ширшого кола причинно-наслідкових зв'язків [1].

Основними перевагами, пов'язаними з дематеріалізацією бізнес-процесів, є структуризація інформаційних потоків, можливість швидкого пошуку (легкого доступу) документів, забезпечення мобільності роботи

кількох користувачів з одним документом, що є надзвичайно важливим в сучасних кризових умовах господарювання (пандемія, війна, окупація територій).

Звичайно, що превалюючу роль у дематеріалізації бізнес процесів займає використання ІКТ. Не зменшуючи ролі сучасних технологій, слід зазначити, що вони є виключно інструментом, який сам по собі не може управляти та реагувати на «червоні прапорці» системи управління. Тому, сьогодні, в умовах четвертої Промислової революції, коли матеріальний світ зливається з віртуальним, процес дематеріалізації бізнес процесів набуває глибшого значення, зміщуючи акценти з цифровізації на осмислення, відповідальність та безпеку.

Програма Організації Об'єднаних Націй з довкілля (ЮНЕП) теж досліджує дану категорію, але в розрізі забезпечення раціонального природокористування. Так, ЮНЕП визначає *дематеріалізацію* як «зменшення загальної витрати матеріалів і енергії на будь-який продукт і послугу, а отже, обмеження їх впливу на навколишнє середовище. Це включає в себе скорочення сировини на етапі виробництва, витрат енергії та матеріалів на етапі використання та відходів на етапі утилізації» [4].

Сьогодні людство використовує понад 70% природно-ресурсного потенціалу Землі. Щороку спостерігаємо за стрімким зсувом «дати екологічного боргу» [2,3]. Все це унеможлиблює відтворення біоти, тобто фактично маємо два шляхи: екологічна катастрофа або дематеріалізація людського буття. Разом з тим, дискусійним є питання зниження матеріаломісткості споживання, насамперед, через те, що інтенсивність використання матеріалів у суспільстві відповідає типовій S-подібній кривій зростання, зрілості та занепаду. І технологічний розвиток суспільства обумовлює заміну матеріалів, що ускладнює оцінку використання матеріалів.

Тож, в сучасних умовах, дематеріалізація бізнес процесів – це не лише про управління процесами через інформаційну систему, що дозволяє одночасно вести документообіг та електронний документообіг. Це концепція переосмислення суспільного розвитку, яка передбачає оптимізацію залучених у господарські процеси ресурсів, забезпечуючи розширене відтворення природно-ресурсного потенціалу з формуванням інформаційної бази, для задоволення потреб користувачів різних рівнів управління.

Список використаних джерел:

1. Раджив Сурі. Всесвітній економічний форум. Щорічна нарада (2018). URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/01/fourth-industrial-revolution-massive-productivity-boom-good/>
2. Офіційний сайт ООН. URL: <https://ukraine.un.org/uk>.
3. Офіційний сайт ПРООН. URL: // <https://www.undp.org/uk/ukraine/>.
4. Офіційний сайт ЮНЕП. URL: // <https://www.unep.org/>.

СЕКЦИЯ 4.

СУЧАСНИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СФЕРІ ГУМАНІТАРНИХ І ЮРИДИЧНИХ НАУК В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Жечева, Х. К. д-р, гл. асистент
Колева, Я. К., доц.д-р
Университет "Проф д-р Асен Златаров"-Бургас,
България

ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА УЧЕБЕН ХИМИЧЕН ЕКСПЕРИМЕНТ

Химичният експеримент е израз на експерименталната същност на химията като природна наука и е основен метод на научно познание за химичната форма на организация и движение на материята. Той се явява значим мотивационен инструмент за повишаване ефективността и ефикасността на процеса на обучение в сферата на формалното и неформално образование при оптимално интегриране в моделираните педагогически ситуации. Опитите обогатяват педагогическия инструментариум на студентите, които придобиват професионална квалификация "учител" в условията на подготовка в университета. По този начин те могат да повишат своята методическа компетентност и да се мотивират за бъдеща професионална реализация по специалността. Планирането, проектирането, организирането, реализирането и ефективното управление на учебен химичен експеримент зависи от неговото методическо и ресурсно осигуряване, предварителната подготовка и техника на провеждане, контрола на експерименталната дейност, създаването на здравословни и безопасни условия на труд при внимателна оценка на риска. Ефективното управление на риска изисква предварително запознаване с информационните листове за безопасност и актуални файлове с информация за всяко използвано и получено вещество с потенциална запалимост, висока реакционна способност, корозивност и токсичност, спазване на основните изисквания за работа, правилата за оказване на първа долекарска помощ на пострадали при извършване на химични експерименти [1], [2]. Основно правило е никога да не се подценяват опасностите и възможните рискове за здравето и околната среда. Необходимо е провеждане на консултация с преподаватели в университета, които водят педагогическата практика и учебни дисциплини от област Природни науки, професионално направление Химически науки. Извършва се обсъждане на проблемите за безопасността в група, запознаване с изискванията за подбор и използване на лични предпазни

средства, информиране за физиологичното действие на вещества и симптомите на химическа експозиция, нормативната уредба, мерките за химическа и пожарна безопасност, съхраняване, отстраняване на отработени реактиви и получени продукти, насочване към специализирани органи, отговорни за събиране, транспортиране и изхвърляне на опасни химични отпадъци.

Особено важно е да се формират умения за адекватно реагиране в различни извънредни ситуации, осъзнаване на потенциалните рискове и търсене на начини за тяхното намаляване. Експерименти се извършват само при осигурени безопасни условия съобразно нормативните изисквания и при увереност у стажант-учителя в тяхната безопасност. Това повишава отговорността на преподавателите в университета за качествено обучение и подготовка на стажантите да извършват безопасно експерименти в условията на педагогическа практика.

Управлението на риска е сложен процес с много компоненти, които са непрекъснато обект на контрол и оценка. Важно е непрекъснато да се следят актуалните проблеми и новостите в лабораторната безопасност, да се намира и разпространява информация в тази насока. Бъдещата професионална реализация на стажантите предполага умения за избор на реактиви, оборудване, ресурсно осигуряване на лаборатория, контроли управление на риска съобразно изискванията за "зелена химия" приминимален здравно-екологичен риск.

Формирането на природонаучна грамотност у учениците чрез експеримент трябва да е съобразено с изискванията за устойчиво развитие, което предполага замяна на опасни за здравето и околната среда реактиви с по-безопасни.

Възможност за предотвратяване на замърсяване при източника на емисии представляват мултимедийните симулации, работата с малки количества вещества с използване на иновативни дизайнерски решения за лабораторно оборудване, усъвършенстването на лабораторните операции, непрекъснатият контрол на реактивите за срок на годности продължителност на съхранение.

На етапа проектиране на експерименталната дейност се разработва **план за оценка на риска** със следните стъпки:

➤ Планиране на методиката и техниката на извършване на учебен химичен експеримент съобразно дидактическите цели – еднократно или многократно извършване, брой ученици и индивидуална чувствителност към експозиция, начин на съхранение, неутрализиране и изхвърляне на отработени реактиви и получени продукти.

➤ Идентифициране на вида и количествата на реактивите, условията на провеждане на експеримента, предвиждане на възможността за получаване на продукти с опасно действие или с риск от сенсублизация, вероятността от нежелано смесване на несъвместими

вещества, което би увеличило опасността от пожар, експлозия, въздействие върху организма и околната среда.

➤ Извършване на *качествено* оценяване на токсичността на веществата – консултация с информационни източници, съдействие от специализирани органи по безопасност.

➤ Оценяване на вида на токсичност на веществата (остро токсично, корозивно, дразнещо, сенсibiliзиращо, канцерогенно, невротоксично, мутагенно, тератогенно действие, опасно за репродукцията и др.).

➤ Определяне на възможните пътища на постъпване в организма за всеки реагент и получен продукт (вдишване на пари и аерозоли, поглъщане, абсорбция през кожата или попадане през нарушената ѝ цялост).

➤ *Количествено* оценяване на токсичността на веществата – консултиране относно актуализираните препоръчителни стойности и стандарти за граници на експозиция, пределно допустимите концентрации на всяко вещество за съответните пътища на постъпване в организма, определяне равнището на опасност за всяко вещество (изключително токсично, силно токсично, умерено токсично, слабо токсично, практически нетоксично), особено при вдишване на аерозоли.

➤ Повторна преценка на рисковете за *химическа опасност* (вероятност от емисия на вещества и тяхната експозиция) в *конкретните* условия на експериментиране, симптомите от тяхното въздействие чрез различни начини на проникване и подходящите мерки за реагиране в случай на вероятна емисия.

➤ Повторна преценка на рисковете за *физическа опасност* и възможните остри ефекти върху здравето (дразнене, изгаряне, гадене, замаяност, затруднено дишане, алергии) в *конкретните* условия на експериментиране, проверка на основни физични характеристики, стабилност при промени в условията, несъвместимост с вещества [2].

➤ *Количествено* оценяване на опасността от пожар или експлозия въз основа на информация в справочната литература – температура на възпламеняване, на samozапалване, долна и горна граница на запалимост, горна и долна граница на експлозия, минимална и максимална концентрация на парите на веществото във въздуха, при които може да възникне експлозия и да се отдели токсичен дим при горене.

➤ Подбор на подходящи пожарогасителни средства и мерки за безопасно, бързо и ефективно гасене на потенциален пожар с участие на силни окислителни, реактивни към вода вещества, с висок експлозивен потенциал, отделящи токсични газове при горене.

➤ Преценка на риска за околната среда и опасността от остра и дългосрочна токсичност за водните организми при изхвърляне на отработени реактиви и продукти в канализацията с отчитане на

устойчивостта на разграждане в отсъствие и под действие на светлина, биоакмулиране, подвижни форми на присъствие и др.

➤ Набелязване на мерки за контрол и управление на отработени реактиви и отпадни продукти с прилагане на методи за обезвреждане и неутрализиране преди изхвърляне на особено опасни регулирани вещества.

➤ Осигуряване на подходящи лични предпазни средства, предварителна проверка на тяхната изправност, на аптечката за оказване на първа долекарска помощ, провеждане на *инструктаж* на учениците.

➤ Точно изпълняване на мерките за контрол и управление на експозицията на вещества от стажант-учителя и учениците (вентилация, аспирация, аерация, изолация, предпазни екрани, камина, лични предпазни средства).

➤ Прилагане на мерките за контрол, управление, обезвреждане и изхвърляне на химически отпадъци след приключване на експерименталната дейност, при необходимост прилагане на плана за контрол на разливи, за предотвратяване и ликвидиране на аварии и за реагиране в извънредни ситуации съгласно действащата нормативна уредба:

- Закон за здравословни и безопасни условия на труд (обн. ДВ, бр. 127 от 23.12.1997, изм. бр. 97 от 5.12.2017);

- Наредба № 15 от 22.07.2019 за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти (ДВ, бр. 61 от 02.08.2019, акт. 24.09.2021);

- Правилник за осигуряване на здравословни и безопасни условия на обучение и труд (разработен от съответното училище и заверен в РИО на МОН);

- План за предотвратяване и ликвидиране на аварии, бедствия и катастрофи (разработен от съответното училище и съгласуван с териториалния орган на Районна служба "Пожарна безопасност и защита на населението");

- Програма за оценка на риска в училище и съответна методика според утвърденото за системата на средното образование "Помагало за оценка на риска";

- Инструкции за безопасна работа в учебните кабинети и лаборатории, които съответстват на нормативните изисквания и са съобразени с психологическите особености и липса на трудови навици на учениците.

В заключение може да се обобщи, че ефективното управление на риска при провеждане на учебен химичен експеримент допринася за реализиране на неговия значим мотивационен и когнитивен потенциал и за осъществяване в единство на неговите образователни, развиващи и възпитателни функции.

Литература:

1. Lab Health and Safety. Lab Safety Rules and Guidelines. <https://www.labmanager.com/lab-health-and-safety/science-laboratory-safety-rules-guidelines-5727>

2. Laboratory Safety Guide. Chemical and Radiation Protection Office Safety Department University of Wisconsin-Madison. Environment, Health & Safety Department 30 East Campus Mall Madison, WI 53715-1227. https://ehs.wiscweb.wisc.edu/wp-content/uploads/sites/25/2017/01/LabSafetyGuide_Full.pdf

Жечева, Х. К.

д-р, гл. асистент,

Университет "Проф д-р Асен Златаров"- Бургас, България

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА МОТИВАЦИОННИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА УЧЕБНИЯ ХИМИЧЕН ЕКСПЕРИМЕНТ

Учебният химичен експеримент притежава големи възможности за засилване на познавателния интерес, емоционално ангажиране и улесняване на изучаването на химията като природна наука. Реализирането в единство на неговите мотивационни, афективни и когнитивни аспекти предполага превръщането му в инструмент за повишаване на ефективността и ефикасността на процеса на обучение по Химия и опазване на околната среда ХООС. За целта е необходимо той да отговаря на методическите изисквания и да е включен оптимално в моделираните педагогически ситуации. Химичният експеримент обогатява методическия инструментариум на бъдещите учители по природни науки и ги мотивира да го прилагат в условията на своята учебна и стажантска практика в базови училища и за бъдеща професионална реализация по специалността.

Целта на настоящата статия е да се разгледат възможности за реализиране на мотивационния капацитет на учебния химичен експеримент в условията на педагогическа практика на студентите, които усвояват учителска правоспособност по химия.

Съществува голямо разнообразие от класически и осъвременени варианти на зрелищни ефектни учебни експерименти, които притежават голям емоционален заряд в качеството си на инструмент за стимулиране на познавателния интерес на учениците към химията. Те са особено подходящи както за илюстриране на учебното съдържание по ХООС, така и за демонстрация по време на инициативи, свързани с популяризиране на природните науки сред ученици. Такива са например опитите "Невидимо и изчезващо мастило", "Осцилиращи реакции", "Йоден часовник", "Фараонов змей", "Слонска паста", "Призрак", "Химичен хигрометър", "Химичен светофар", "Химичен хамелеон", "Химичен коктейл" и други.

Особен интерес предизвикват реакциите "Химичен часовник", при които наблюдаваните признаци на протичане се забавят и се появяват рязко след известен период от време [1]. Добавянето на повече реагенти към някои "Химични часовници" води до наблюдаване на интересна разновидност, наречена "Осцилиращи реакции", при които рязката промяна в цвета се повтаря през определени периоди от време. При варианта "Синя колба" концентрацията на продуктите и реагентите се променя периодично при разклащане, което води до промяна в цвета на разтвора. Извършва се периодично превръщане на продуктите в реагенти, при което концентрацията на компонентите се увеличава и намалява и по този начин се колебае (осцилира) около равновесното състояние. Преимущество на експеримента е, че не се изисква магнитна бъркалка по време на демонстрация, а само разклащане на колбата. Опитът е подходящ за илюстриране на влиянието на концентрацията върху скоростта на сложни химични процеси, които включват няколко реакции, протичащи с различна скорост. Съществува значително разнообразие в осъвременени варианти на опита "Синя колба" [2], [3], [4], [5], [7]. В настоящата статия се разглежда класическия вариант, при който енергичното разклащане на колбата води до окисление на глюкозата от атмосферен кислород, катализирано от метиленово синьо в алкална среда. Основно изискване при извършване на опита е наличието на методическо и ресурсно осигуряване, владееене на методиката и техниката на провеждане, осъществяване на ефективен контрол и управление на риска. Необходимо е точно спазване на препоръките за безопасност при работа с веществата съобразно Европейската агенция за безопасност и здраве при работа EU-OSHA. Здравословните и безопасни условия на труд изискват използване на предпазни ръкавици и очила, защото се работи с корозивни вещества (натриева основа или калиева основа). Индикаторът метиленово синьо е вреден при поглъщане и сериозно уврежда очите. Има опасност от изпръскване на очите при хомогенизиране и преливане на разтвора, от изпускане и счупване на колбата. Необходимо е запушалката да е плътно затворена, като се придържа с едната ръка. Преливането на разтвора трябва да е на възможно по-голямо разстояние от очите, за да се избегне изпръскване. След преустановяване на демонстрацията разтворите могат да се изхвърлят в канализацията, тъй като се неутрализират в хода на реакцията.

Предварителната подготовка

В колба от 1 dm^3 се наливат 300 cm^3 $0,4 \text{ M NaOH}$. Вместо разтвор на основа може да се сложат твърди хидроксида (8 g KOH или 6 g NaOH) и се добавят 300 cm^3 дестилирана вода [6]. Към разтвора на основа се прибавят 10 g глюкоза. Колбата се затваря плътно със запушалка и разтворът се хомогенизира до пълно разтваряне на твърдите вещества. Прибавят се няколко капки разтвор на метиленово синьо до получаване на наситено

син цвят на разтвора. Важно е да не се слага по-голямо количество индикатор от необходимото. След около 1 min разтворът се обезцветява и тогава колбата се затваря плътно със запушалка.

Демонстрация

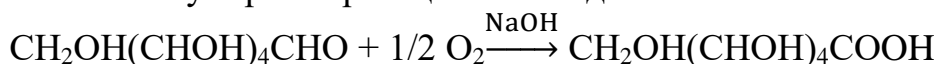
Осигурява се бял фон, на който колбата с безцветния разтвор се хомогенизира много енергично, за да се разтвори кислородът във въздуха над разтвора. След поява на синьо оцветяване се включва хронометър за отчитане на времето за обезцветяване на разтвора при стайна температура. След обезцветяване разтворът повторно много енергично се хомогенизира докато възвърне синия си цвят и се оставя в покой, докато отново се обезцвети. Действията могат да се повтарят многократно (около 12 – 15 пъти). Периодично се отстранява запушалката, за да се изравни налягането в колбата с атмосферното налягане. Колбата се отваря внимателно и безцветният разтвор се прелива в чаша Бехер (1 dm³) от по-голяма височина на тънка струя, за да има контакт с кислорода на въздуха.

Наблюдавани признаци на протичане

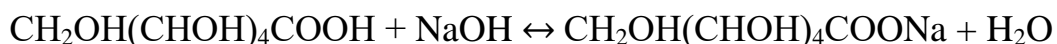
Разтворът в покой се обезцветява за период от около 10 – 30 s (до 1 min в зависимост от температурата и енергичността на хомогенизиране). При разклащане отново възвръща синия си цвят. Колкото по-енергично се разклаща колбата, толкова по-дълго време се изчаква да избледнее синият цвят. Синьото оцветяване може да се появи не само при хомогенизиране, но и при преливане на обезцветения разтвор. На края на реакцията цветът се променя необратимо в жълт.

Теоретични основи на експеримента

Извършват се окислително-редукционни процеси с участие на редокси индикатор. Глюкозата поради алдехидната си група е редуктор и се окислява бавно в основна среда от кислорода на въздуха до глюконова киселина. Процесът преминава през междинни състояния, като уравнението на сумарната реакция има вида:

Получената глюконова киселина се неутрализира от натриевата основа в разтвора до натриев глюконат (основен краен продукт).

Механизмът на реакцията е сложен и включва няколко етапа, в които ключова роля има получаването на енолна форма на глюкозата [1]. Индикаторът участва в окислително-редукционните процеси с окислената и редуцираната си форми, които имат различен цвят (синьо оцветена окислена форма и безцветна редуцирана форма). През първия етап глюкозата се превръща в междинно съединение (α – хидроксикетон), което взаимодейства с метиленовото синьо (окислена форма на

индикатора). Глюкозата се окислява до дикетон в основна среда, а метиленовото синьо се редуцира до безцветна форма (левкометиленово синьо). При разклащане на колбата или преливане се увеличава концентрацията на разтворения кислород и редуцираната форма на индикатора отново се окислява. Синият цвят на окислената форма (метиленово синьо) се възстановява. При прекратяване на хомогенизирането се ограничава контактът с кислород, последният се изчерпва при окислението на глюкозата, средата отново става редуциционна и цветът на индикатора избледнява. Ограничаващ скоростта фактор е кислородът, който се изчерпва, защото окислява друг реагент. По този начин цветът на разтвора се променя съобразно промяната в концентрацията на кислорода (лимитиращ фактор).

Допълнителни методически бележки

Скоростта на процесите зависи от концентрацията на реагентите и температурата. Ако температурата е по-ниска от 25 – 30 °C промяната в цвета е много бавна и е необходимо предварително нагряване на разтвора.

Ако се включат ученици да асистират при провеждане на опита е по-безопасно стъклената колба да се замени с прозрачна пластмасова бутилка с винт, която добре се затваря, за да не се допусне изпръскване с алкален разтвор. Опитът е подходящ за създаване на проблемна ситуация за причините за периодичните промени в оцветяването на разтвора, като обясненията са на съответното познавателно равнище предимно при изучаване на химична кинетика и монозахариди (глюкоза). Обясненията се насочват към ролята на кислорода като лимитиращ фактор за скоростта на реакцията и ролята на индикатора.

Разширяване на възможностите на експеримента

Експериментът позволява да се изследва влиянието на температурата върху скоростта. Метиленовото синьо може да се замени с други редокси индикатори към посочения алкален разтвор на глюкоза (феносафранин, индигокармин, резазурин или смеси от тях).

Експеримент в дигитална среда (електронни ресурси)[8].

Експериментът бе проведен по време на занятия по "Методика на учебния химичен експеримент" от студенти ОКС "Бакалавър" специалност "Химия", "Химия на козметичните и повърхностно активни вещества", ОКС "Магистър" специалност "Информатика и информационни технологии в химията и химичното образование", които впоследствие го демонстрираха по време на инициатива "Ден на младия учен" (03.05.2022) и предизвика засилен интерес у учениците.

В заключение може да се обобщи, че ефектните опити са значим мотивационен инструмент, който може да се използва от стажант-учителите в тяхната педагогическа практика в училище и в бъдещата им професионална реализация по специалността.

Литература:

1. Anderson, L. et all. (2012). What Is Happening When the Blue Bottle Bleaches: An Investigation of the Methylene Blue-Catalyzed Air Oxidation of Glucose. *J. Chem. Educ.*, 89, (11), p.1425–1431. <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/ed200511d>
2. Baker, C. (2006). The 'blue bottle' reaction. *Exhibition chemistry. A colour change experiment for investigating reaction kinetics.* <https://edu.rsc.org/exhibition-chemistry/the-blue-bottle-reaction/2020070.article>
3. Blue bottle experiment. https://bg.wikiquibe.net/wiki/blue_bottle_experiment#cite_ref-23
4. Horvath, A., I. Nagypal (2014). Classification of Clock Reactions. *ChemPhysChem/Volum 16, Issue/p.588-594.* <https://chemistry-1.europe.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/cphc.201402806>
5. Limpanuparb, T. Blue Bottle Experiment: Learning Chemistry without Knowing the Chemicals. *J. Chem. Educ.* 2017, 94, 6, 730–737. <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.jchemed.6b00844>
6. *Lister, T. (1995). Classic Chemistry Demonstrations. The Education Department The Royal Society of Chemistry, Burlington House Piccadilly, London, pp. 48.*
7. Pons, A., O. Batiste, M. Bees (2008). Nonlinear chemoconvection in the methylene-blue–glucose system: Two-dimensional shallow layers. *Phys. Rev. E* 78.
8. [https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File%3ABlue_bottle_\(chemical_reaction\).webm](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File%3ABlue_bottle_(chemical_reaction).webm).

Сеньківська Г. Я.,
к. іст. н., викладач кафедри
історії та методики навчання
КОГПА ім. Тараса Шевченка, Україна

ВПЛИВ ПОЛІТИКО-ФІНАНСОВИХ МАНІПУЛЯЦІЙ НА СВІДОМІСТЬ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність досліджуваної проблематики. Людина задовільняє свої потреби тільки в суспільстві, тому й інтереси реалізуються тоді, коли вирішуються протиріччя, спричинені потребами різних соціальних верств і груп. Гроші, політичні маніпуляції, вибори, засоби масової інформації – це елементи сучасного життя. У постіндустріальному суспільстві політичне маніпулювання, виборчі технології та влада інформації стають вирішальними в управлінні суспільством, оскільки переважна більшість громадян сприймає навколишній світ через виборчий процес і засоби масової інформації. Гроші є продуктом ринкової економіки й одночасно її фундаментальним ресурсом. Тому й не дивно, що інтерес до історії виникнення грошей, їхнього впливу на цілий комплекс соціальних зв'язків, які б сприяли певним змінам у політичних відносинах, досить великий, як зі сторони громадських рухів, так і науковців. Усе сказане й обумовлює

актуальність теми, оскільки гроші є також одним із сегментів спотвореної доцільності, оскільки в політиці значну роль відіграє демократія грошей або продажність і підкуп.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Проблематиці впливу грошей, як одного із засобів політичного маніпулювання громадською думкою, присвячено низку наукових досліджень. Серед них заслуговують на увагу розвідки українських учених В. Бебика [1], Г. Почепцова [2; 3], які цікавляться проблематикою виборчих технологій, політичного менеджменту та політичного маркетингу. Реконструювати й об'єктивно проаналізувати роль грошей, як одного з інструментів вирішення проблем соціально-економічного розвитку, дозволили праці А. Гриценка [4]. М. Вознюк розглядає гроші як «фактор соціальної інтеграції», що є власне соціальним обличчям і чинить потужний вплив на різні сторони політичного та соціального життя [5].

Зазначимо, що проблема феномену грошей в історії філософії та економічного знання досліджується у праці Г. Петренка [6]. Питання впливу маніпулятивних технологій на політичні цінності та їх відповідну реконструкцію й еволюцію, роль виборчих технологій у житті суспільства розкриває А. Нальотов [7]. О. Дубас аналізує механізми політичного маніпулювання та наслідки його застосування, а також окрему увагу приділяє проблемі спротиву політичному маніпулюванню, оскільки для демократії в Україні і учасників виборчого процесу використання розмаїтих «чорних» виборчих засобів і методів є особливо небезпечним [8].

Мета статті полягає у з'ясуванні та об'єктивному аналізі комплексу чинників життя суспільства та їхнього впливу на масову свідомість сучасної людини шляхом застосування різноманітних маніпулятивних технологій.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять принципи наукового пізнання і об'єктивності. Дослідження побудоване із застосуванням описового, аналітичного, ретроспективного і системного методів, а також на основі таких загальнонаукових методів, як: аналіз, синтез, узагальнення.

Результати дослідження. В ході нашого дослідження з'ясувалося, що будь-яка соціальна цінність виявляє себе у конкретних видах людської діяльності, в тому числі й у політичній. Цінність грошей виявляється у стосунках між людьми, у системі комунікації, де люди взаємодіють між собою як власники товарів. Держава, здійснюючи свій вплив через фінансові механізми, використовує гроші як чинник координації кожного індивідуального та корпоративного інтересу з загальнонаціональною ситуацією. До такого стану призвела еволюція самого ринкового механізму, який за останніх 120–150 років пройшов три основні етапи: перший – притаманний ранньому, «м'язовому» капіталізмові, коли

головним джерелом прибутку було використання «живої» фізичної праці. Другий – ринкові відносини індустріального або машинного капіталізму – це період усвідомлення того, що нещадна експлуатація живої праці є досить обмеженим чинником підвищення конкурентоспроможності, але натомість вона пов'язана з величезними соціально-економічними та політичними втратами. З другого боку, у конкурентній боротьбі на перший план висувається здатність найефективніше впроваджувати прогресивні технології та техніку. Третій – ринок за умов постіндустріального або інтелектуально-гуманітарного капіталізму. Головне джерело конкурентоспроможності – здатність генерувати та ефективно використовувати інформаційно-інтелектуальні та гуманітарні ресурси, оволодіння механізмами трансформації цих ресурсів у конкретні інновації та високі технології [9, с. 20–22]. Процес еволюції функцій грошей та їхніх форм триває й дотепер, породжуючи нові форми та якісні особливості їхнього прояву.

Так, В. Корнеєв, навівши твердження Г. Зіммеля про те, що «єдиним мірилом свободи є гроші... Одним своїм дотиком вони нищать і природу речей, і природу людини», – погоджується: «І ми впевнено можемо сказати, що людина втрачає свободу, коли гроші панують над нею» [10, с. 87]. Роль грошей як універсального механізму збалансування інтересів людей незмірно зростає у зв'язку з наростаючою диференціацією соціальних структур та їхніх інтересів.

Гроші не повністю потрапляють в аналітичне поле грошових теорій. І. Єскевич вказує на те, що гроші потрібно розглядати не як міру вартості та засіб платежу, не як засіб обігу і накопичення, а «як особливий спосіб дивитися і думати, як специфічна постановка погляду культури, як потрібний і активно використовуваний нею інструмент мислення і компонент буття» [6, с. 258]. На думку Г. Петренко, потрібно звернути увагу на ціннісний характер грошей, а не абстрактний і безособовий, виходячи з їхньої ідеальної природи. [6, с. 261].

У світі нагромаджено чималий арсенал політичних дій і налагоджена неабияка практика застосування як позитивних, так і негативних прийомів досягнення ключових цілей і вирішення низки завдань політики. Оскільки вибори є невід'ємним атрибутом й одним із чинників демократичного суспільства, то часто використовують «політичне маніпулювання» громадською думкою, яке неодмінно має місце у виборчих кампаніях. Вільна преса забезпечує конкурентність у боротьбі за владу та можливість наявності контролю за роботою владних структур. Вона є певним гарантом, який забезпечує альтернативність інформації та можливість виявлення різних позицій, оцінок, критики посадових осіб у державі навіть на найвищому рівні.

У 1933 р. в Каліфорнії два діячі, журналіст К. Уайтекер і рекламний агент Л. Бакстер, організували першу в історії спеціалізовану службу з

проведення політичних (у тому числі виборчих) кампаній. Упродовж 1933–1955 рр. вони здійснили проведення 75 політичних кампаній, у 70 з яких здобули перемогу [11, с. 70]. Таким чином, цілком очевидним стало, що виборчі кампанії можна спрогнозувати, піддати аналізу і здійснити регулювання через застосування різноманітних політичних технологій.

Політичне маніпулювання таїть у собі найбільшою небезпеку для масової свідомості. В основі будь-якого маніпулювання свідомістю людей є соціальний міф, тому у кожному суспільстві існують такі міфи, які активно підтримуються правлячою верхівкою, перш за все через засоби масової інформації [7, с. 128].

Політичне маніпулювання передбачає отримання, реалізацію і збереження влади, які в сучасному українському суспільстві досягаються шляхом виборів. Відповідно до класифікації засобів політичного маніпулювання за різними критеріями, вони поділяються на регламентовані законом і такі, що виходять за межі правових норм; за способом впливу – на прямі і приховані; за функцією – на PR, агітацію тощо; за формою – на агітаційні, економічні, адміністративні та провокаційні; за змістом – на рекламу та антирекламу; за рівнем впливу – на міжособистісні, групові й масові; за інформаційними носіями – на друковані, електронні, зовнішні тощо [7, с. 129].

У масових інформаційно-комунікативних процесах вагоме місце належить засобам масової інформації (далі ЗМІ). Для маніпуляції свідомістю необмеженого кола осіб, соціальних груп чи держав використовуються гасла, що дозволяють емоційно підкреслити й висловити їх у короткій і доступній формі. З появою телебачення вплив на свідомість суспільства здійснюється за допомогою зорових образів і це розширює можливості маніпуляції. Зокрема, одним із джерел політичних новин, звідки понад 73 % громадян отримують політичні новини, є українське телебачення [12]. Однак із конкурентного середовища телепростір давно перетворився на монополію і саме медійні групи визначають, що дивитимуться українці і які меседжі отримають. Варто зауважити, що для олігархів медіа є засобом впливу на суспільну думку для збереження і захисту своїх інтересів фінансового чи політичного характеру або «нападу» на конкурентів.

З метою відповіді на запитання «Як подолати чи бодай зробити меншим контроль олігархів над мас-медіа?» у 2019 р. Центр демократії та верховенства права провів експертну дискусію «Деолігархізація медіа: як забезпечити незалежність ЗМІ від їхніх власників?», учасниками якої стали медійні експерти, посадовці та представники політичних партій. Було запропоновано вихід із зазначеної ситуації, а саме: нове законодавство для монополій, яке б їх обмежувало та стимулювало конкуренцію, а також прозорість фінансування ЗМІ, адже вона покаже, «кому належать новини» і дозволить реагувати на порушення [12]. Тому логічно, що для

українських телеглядачів контроль олігархів над медіа означає не лише низьку конкуренцію, а й маніпуляції у щоденних новинах.

Факти маніпулювання з боку засобів масової інформації, використання їх для здійснення спеціальних інформаційних операцій, необ'єктивність і упередженість у висвітленні суспільно-політичних подій ведуть до падіння довіри й до ЗМІ з боку населення. У зв'язку з цим можна згадати знамените зауваження Н. Лумана, яким він починає свою книгу «Реальність засобів масової інформації»: «Усе, що ми знаємо про наше суспільство й навіть світ, у якому живемо, ми знаємо через засоби масової інформації... І, навпаки, ми знаємо так багато про засоби масової інформації, що нездатні їм довіряти як джерелу інформації» [8].

Виборчі технології, як правило, використовуються у передвиборчий період. «Класичними» в цьому розумінні є технології фальшування виборчої документації, елементарний підкуп виборців, вплив на підсвідомість, психологічний тиск на конкурента шляхом використання компромату, моральне або навіть і фізичне усунення конкурентів тощо [13, с. 21].

Тому впродовж 2015–2018 рр. у рамках проєкту «Прозорість і доброчесність публічного сектору» був запроваджений 4-тижневий курс «Політики: як обирати, аби не шкодувати», який виконувався Програмою розвитку ООН в Україні та фінансувався Міністерством закордонних справ Данії. Громадський рух ЧЕСНО – всеукраїнська громадська ініціатива, яка бореться з політичною корупцією в Україні, упродовж шести років моніторив вибори та їхні результати. Члени руху зібрали відомості про майже 90 000 політиків і 270 політичних партій України у першу незалежну базу даних polithub.org. [14].

Виборчі технології в руках професіоналів стають досить сильною зброєю, яка дає змогу помітно змінювати електоральні симпатії тих чи інших груп населення. Від політичної активності й компетентності людей, їхнього ставлення до інституцій політичної влади, усвідомлення можливості свого впливу на зміст і напрямок політичного процесу значною мірою залежать результати функціонування політичної системи. Голова Комітету виборців України Олексій Кошель Gazeta.ua сказав, що «Створення партій давно перетворилося на бізнес. Є «розцінки», коли свідоцтво, печатка і статут коштують 50 тисяч доларів (1,1 млн. грн.). Фірми реєструють по кілька політсил для перепродажу. Популярністю користуються партії без скандалів і з нейтральними назвами. «Українські політики хворіють «генеральською недугою»: полюбляють титули, гарні посади, нагороди. Бізнесмени додають до своєї візитівки напис «лідер політичної партії», – каже експерт [15].

У демократичному суспільстві політична активність є одним із аспектів самореалізації особистості.

Висновки та пропозиції. Отже, політична свідомість є активним чинником формування певної політичної культури, від якої залежить характер і наслідки політичної діяльності окремих осіб, політичних партій тощо. Для більшості громадян України сучасна політична культура несе у собі елемент невідповідності між очікуваннями і реальністю. Значна частина населення висловлює невдоволення діяльністю партій, громадських рухів і владних структур, що пояснюється минулими маніпуляціями населення. У той же час, засоби масової інформації та люди, причетні до виборчого процесу, перетворилися сьогодні на один із найважливіших суспільних інститутів. Гроші, у свою чергу, із засобу перетворюються на самоціль, найвищу цінність, і, таким чином, не виконують свою функцію включення людини у соціальні зв'язки, а, навпаки, підміняють собою все багатство життєвого світу людини.

Варто наголосити, що засоби масової інформації зобов'язані безперешкодно виконувати свої соціальні функції, насамперед освітню, інформаційну, виховну, ідеологічну і формування цінностей демократії. Завдяки засобам масової інформації створюються й ефективно використовуються як елементи політичної маніпуляції різноманітні іміджі, образи, умовні формули та штампи, стереотипи поведінки, подаються задалегідь заготовлені відповіді на запитання, що хвилюють багатьох. Тому важливо досліджувати не тільки технології політичного маніпулювання, а й здійснювати пошук ефективних шляхів протидії маніпулюванню свідомістю й вибором громадян.

Список використаних джерел:

1. Бебик В. Політичний маркетинг. *Політологічні читання*: укр.-канад. щокв. К., 1995. № 2. С. 198–214.
2. Почепцов Г. Політична реклама України: стратегії виграшу чи програшу. *Київський ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Вісник. Сер. Журналістика*. К., 1997. Вип. 5. С. 34–36.
3. Почепцов Г. Це солодке слово електорат: [Роль політ. реклами партій під час проведення вибор. кампаній]. *День*. 2000. 21 груд. С. 4.
4. Гриценко А. А. Гроші як інструмент економічного реформування. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: зб. наук. пр. / редколегія ; відп. секретар З. С. Скринник. К.: УБС НБУ, 2015. С. 28–36.
5. Вознюк М. А. Гроші як фактор соціальної інтеграції. *Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей*: зб. наук. пр. / редколегія; відп. секретар З. С. Скринник. К.: УБС НБУ, 2015. С. 160–169.
6. Петренко Г. С. Еволюція грошей в розвитку культури мислення: соціософський аналіз. *Філософські науки: збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. Випуск 83. 2014. С. 258–261.
7. Нальотов А. Виборчі технології як чинник впливу на масову свідомість. *Політичний менеджмент*. № 5. 2007. С. 126–137.
8. Дубас О. Особливості політичного маніпулювання в інформаційному просторі України. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26658/22-Dubas.pdf?sequence=1>

9. Смертига І. Україні бракує свободи // Поступ. 2004. № 162. 20 липня.
10. Корнеев В. В. Інституційні орієнтири ринкових перетворень. *Економіка і політика*. 2002. № 3. С. 83–93.
11. Волинець О. О. Політологія: навч. посіб. / О. О. Волинець, М. П. Гетьманчук, В. В. Гулай, С. І. Дорошенко. Серія «Дистанційне навчання». №28. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2005. 360 с.
12. Прозорі фінанси і сильніша Нацрада: як провести деолігархізацію у медіа. 16 липня 2019 р. URL : <https://cedem.org.ua/news/yak-provesty-deoligarhizatsiyu-u-media/>
13. Геслі В. Чинники впливу на голосування українських виборців. *Політична думка*. 2000. № 3. С. 20–44.
14. Політики: як обирати, аби не шкодувати. URL : https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+ELECTIONS101+2018_T3/about
15. В Україні можна купити партію за \$50 тисяч. URL : <https://nday.te.ua/v-ukrajini-mozhna-kupyty-partiyu-za-50-tysyach/?fbclid=IwAR3Ep4huVzOCGRgG15IWRAdBAIg5zlSoxRzmLWgDlzdFpDYHV5FMVeQX8c>

Скакальська І. Б.,
д. іст. н., професор,
КОГПА ім. Тараса Шевченка, Україна

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В ГРОМАДІ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Актуальність досліджуваної тематики. У наш час загрози ядерної катастрофи та повномасштабних військових дій на території України, які приводять не лише до людських трагедій, знищення інфраструктури, пам'яток культури, але й загалом до економічних, екологічних, соціальних викликів. Вища освіта є частиною сталого розвитку суспільства і при цьому пов'язана з ключовими сферами життя людської спільноти. Важливо проаналізували чинники інституційної роботи закладу вищої освіти в громаді як основи сталого розвитку для збалансованого вирішення проблем.

Аналіз досліджень і публікацій за темою проблематики. Проблемою сталого розвитку займалася низка авторів, проте в контексті розвитку вищої освіти і безпечного середовища можемо назвати такі дослідження. Так, розвідка Хмелевської О. розкриває принцип взаємозв'язку освіти як соціального інституту, що нерозривно пов'язаний із ключовими сферами життєдіяльності суспільства та показує як освітні інституції переходять на засади сталості [1]. Цікавою є думка в авторів монографічного дослідження, зокрема, про те, що академічна доброчесність, як певний суспільний ідеал, повинна протистояти надмірній

комерціалізації університетів, перешкоджати їхній інтенсивній бюрократизації, вони руйнують не лише спроможність виконати свою соціальну місію, але й логіку їх існування [2, с. 8]. Окремі вчені розглядали й глобальні інституційні трансформації для стійкого розвитку суспільства в контексті інтернаціоналізації вищої освіти і науки [3]. Проте, розвиток вищої освіти в громаді як умова сталого розвитку предметом дослідження не був.

Метою статті є систематизація та обґрунтування змісту інституційних чинників роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (далі КОГПА) у сфері «Освіта для сталого розвитку».

Методи дослідження. У ході дослідження використовувались загальнонаукові методи (аналізу, синтезу, порівняння). Для виокремлення основних характеристик ролі ЗВО в громаді для її сталого розвитку було залучено SWOT-аналіз.

Вища освіта XXI століття – це динамічна, інноваційно орієнтована, діджиталізована сфера діяльності суспільства. Вона характеризується стрімкою інтернаціоналізацією, розвитком нових технологій і моделей освітніх продуктів, що актуалізує проблему гарантування забезпечення їх якості. У той же час глобальні світові тренди вже здійснюють істотний вплив на освітні процеси в Україні, які пригальмували в умовах війни. По-перше, це демографічні зміни та потоки міграції населення, що ще раз підкреслює необхідність упровадження концепції освіти протягом життя та відповідних технологій. Адже значна кількість вимушено переміщених осіб може бути залучена до неформальної освіти, а це є можливістю розвитку для ЗВО і громади.

По-друге, в Україні важливим є питання задоволення потреб студентів в отриманні компетентностей, затребуваних на сучасному ринку праці. Сформульовані ж технологічні міжнародні тренди здебільшого ще не є поширеними в Україні та потребуватимуть додаткової уваги у найближчому майбутньому і війна призупинила їхнє проникнення в наше освітнє середовище [4, с. 29]. По-третє, вагомим є питання фінансування освіти, адже у вишів є проблеми з коштами, а в подальшому виникатиме проблема відбудови зруйнованих ворогом закладів освіти. Якщо зупинитися на аналізі викликів регіональних вишів, то цей список можна продовжити. Зауважимо, що програми сталого розвитку високовартісні, потрібні на них значні економічні ресурси.

У контексті нашого дослідження покажемо регіональний ЗВО як освітній осередок і його роль для сталого розвитку. На рис. 1 зображено складові інституційного середовища КОГПА, кожен з них є взаємозв'язаним.

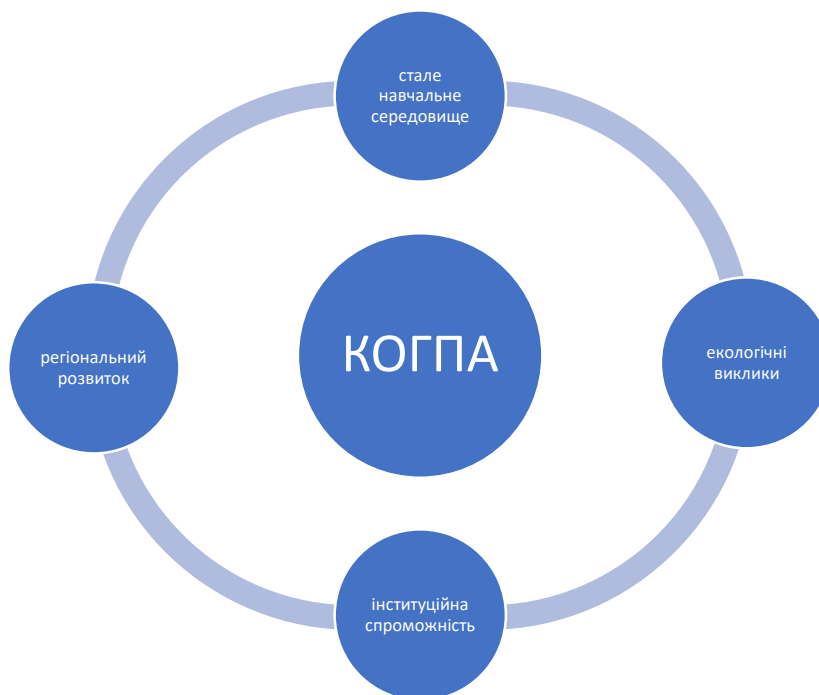

Рис. 1. Інституційне середовище КОГПА

Як доповнення до вище зазначеної схеми варто назвати громадські структури [5, с.520], оскільки вони реалізують соціальні проекти, залучають до соціально значущої діяльності партнерів, беруть участь у роботі громадських рад при державних органах влади тощо. У той же час їхня співпраця з освітніми закладами має результат. Правда, у сучасних умовах вона спрямована на волонтерську діяльність.

У той же час низка громадських інституцій спільно з КОГПА втілювали екологічні проекти, увага до яких має бути прикута постійно. Формування нового способу життя, який інтегрує в собі людський розвиток, соціальну стабільність, екологічну рівновагу є спільним завданням КОГПА та громади. Просування освіти сталого розвитку у неформальній та інформальній освіті здійснюється переважно громадськими організаціями.

Більшість дослідників розглядають освіту як соціальний інститут, здатний об'єднати минуле, теперішнє та майбутнє, тобто передавати знання, цінності, вміння і навички від покоління до покоління [1, с. 32]. КОГПА має давні освітні традиції: від братської школи XVII ст. до сьогодення. Це є прикладом створення сталого навчального середовища.

Сучасний освітній простір вимагає від ЗВО не лише надання якісної освіти, а також реалізації соціальної місії, суть якої зводиться до здійснення позитивного впливу на громаду, на території якої навчальний заклад знаходиться. ЗВО здійснює формування людського капіталу і це є можливістю впливу на збалансований регіональний розвиток. Також соціальна відповідальність вишів може стати основою посилення позитивного впливу ЗВО на регіональний розвиток [6, с.157]. Проте є

небезпека в тому, що достатня кількість фахівців на ринку праці вплине на зменшення фінансування вищої освіти в регіоні.

ЗВО у контексті розвитку громади має моніторити потребу у фахівцях та у свою чергу здійснює переорієнтацію освітніх програм та дизайн компетенцій випускника, які необхідні у сфері сталого розвитку. Необхідною є підтримка освітніх агентів, це можуть бути всі працівники вишу або його окремі структури (кафедри, лабораторії), вони будуть промоутерами змін.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що ще до введення Болонського процесу були спроби збільшити мобільність студентів [7, с.254]. Важливо, щоб українські ЗВО, що відправляють на навчання студентів ставили вимогу їх повернення, після завершення навчання, для відбудови України. Стратегія інтернаціоналізації вищої освіти реалізується на інституційному рівні й спрямована на розвиток міжнародного співробітництва, партнерських зв'язків, академічної мобільності та підтримку участі студентів, викладачів, дослідників у міжнародних проєктах, програмах ЄС [7, с.299]. Серед викликів, які можуть завадити педагогам вільно обирати траєкторію підвищення кваліфікації, це в даний час є військові дії. На нашу думку, підвищення кваліфікації вчителів у питаннях сталого розвитку має забезпечувати Міністерство світи та науки України.

Підкреслю той факт, що для регіональні особливості для сталого розвитку є відображенням специфіки регіону. Крім того, аспекти внутрішньої діяльності КОГПА та її зовнішні зв'язки здійснюються з урахуванням принципів сталого розвитку та освіти для сталого розвитку. Як наслідок, освіта для сталого розвитку є складовою базової підготовки педагогів.

Результати дослідження. Зокрема, виокремлено такі контенти як історичні освітні традиції та регіональний розвиток Академії; розбудова інституційної спроможності ЗВО (людський капітал, налагодження та зміцнення міжнародних зав'язків та залучення кращих європейських практик); розбудова співпраці між Академією та стейкхолдерами, громадянським суспільством та органами місцевого самоврядування.

Висновки та пропозиції. На основі принципів системного підходу і мультикультурності запропоновано напрямки, які визначають вплив Академії на функціонування Кременецької міської територіальної громади. КОГПА має стати такою моделлю освітнього процесу, яка була б спроможна задовольнити соціальні, економічні, екологічні виклики майбутнього Кременеччини. Сформульовано пропозиції щодо вирішення інституційних проблем розвитку сектора вищої освіти: підтримка засновником регіонального замовлення, збільшення фінансування на розвиток наукових досліджень, співфінансування неформальної освіти.

Список використаних джерел:

1. Хмелевська О. Освіта для сталого розвитку: зміст та інституції. *Демографія та соціальна економіка*, 2018, № 1 (32). С.29-42.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т.В.Фінікова, А.Є.Артюхова. К.; Таксон, 2016. 234 с.
3. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: Монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко ; за ред. В. Зінченка. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.
4. Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 рр. URL : <http://surl.li/amxnm> (дата звернення: 20.05. 2022 р.). С. 29.
5. Semenets-Orlova Inna, Halytska Nataliia, Klochko Alla, Skakalska Irina, Kosyuk Natalia. Information Exchange and Communication Infrastructure in the public sector. *CEUR Workshop Proceedings. Proceedings of the International Workshop on Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN 2019) co-located with 1st International Conference on Cyber Hygiene and Conflict Management in Global Information Networks (CyberConf 2019)*. Lviv, Ukraine, November 29, 2019. S.519-529.
6. Скакальська І., Курач М., Борак І. Інституційні чинники підготовки докторів філософії у КОГПА в умовах децентралізації. *Third education level: quality control over scientific-professional training of a PhD: individual issues* : Collective monograph / edited by Myroslava Filipovych. Riga, Latvia : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2021. 227 p. С. 155-179. DOI <https://doi.org/10.30525/97899342614975>
7. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: монографія. Ніжин: ПП Лисенко. 2019. 408 с.

Янакієва, А.,

д-р, гл. ас.

Університет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бългрия

ПРИЛАГАНЕ НА ЕКИПНИЯ ПОДХОД В ПРОЦЕСА НА ПРОМЯНА

Въведение

Все по-засилващата се икономическа и политическа нестабилност, световната криза, следствие разпространението на пандемията от COVID - 19, технологичните иновации и променящите се потребителски търсения изискват гъвкавост и адаптивност на компаниите. Устойчивостта към тези процеси на промени са свързани с намирането на структура и схема на управление, включваща екипния потенциал за постигането на синергичен ефект. Тези прийоми трябва да са съотнесени към мисията и целите на организацията, като важен акцент е възприемането на конкретни механизми за координация и контрол, а именно: доколко успешно ще се изпълняват дейностите при възприетото разделение на труда в рамките на екипа, каква е координацията между изпълнителите, има ли подходящи

правила и процедури за доброто взаимодействие на екипа с външната среда, ефективни ли са методите на вземане на екипни решения, в съответствие с промяната?! [3]

Според изследвания, 1/4 от успеха в работата се дължи на индивидуалните умения като специалисти, 3/4 - от нивото на социална подкрепа или принадлежност към работния екип. Съвместното търсене на възможни решения за излизане от кризата може да даде необходимото пространство за креативни предложения и самооценка за значимост в организацията. Това единство, при което индивидите могат да функционират за благото на цялото, с обща цел, позволява да се постигне ефективност в процеса на промени.

1. Екипният подход в организацията

Като отзвук на настъпилите кризи в световен мащаб, все по-често се поставя въпросът за ролята на екипа като базов фактор за ефективност, съзидателна трансформация и безболезнено излизане от кризата. Стратегическите цели в съвременната динамична среда и наложителна промяна, поради технологични, кризисни и друг тип фактори, не могат да се осъществят в статична, „замразена“ компания. Потребността от формиране на екипи възниква, тъй като промяната е невъзможна само чрез рутинни дейности. В контекста на новите световни тенденции за промяна, екипните структури се основават на самоуправляващите се формати. Екипът е част от организационния дизайн, притежаващ характеристиките на група, чийто членове са: обединени от обща задача, прилагат в изпълнението ѝ силните си страни, действат чрез съгласувани компетентности и автономност в определени рамки, имат развито чувство за идентичност, лоялност и изразено усещане за общност.

В ефективните екипи, всеки член играе възложената му роля, като използва таланта, знанията и уменията си по най-добрия начин. Когато всички членове обединят способностите си, за да изтъкват силните си страни, общите цели обикновено се постигат чрез синергия. Процесът на изграждане на екип трябва да бъде планиран, наблюдаван и разглеждан точно като всеки един друг управленски процес, в който участват освен мениджърите и самите членове на екипа, т.е. това е двустранен процес.

Ролите в екипа са видовете поведения, които отговарят на характера на екипната задача и подпомагат за постигане на целта. Екипната роля показва какъв е приносът на всеки участник за постигане на екипната цел. Функционалните роли са обвързани със задачите, описани в длъжностните характеристики. Колективните роли са взаимодействията с останалите членове на екипа. Екипът е естествено допълнение към индивидуалната дейност и служи като средство за мотивация, консултантска основа и съпричастност към общите постижения.

Концептуална рамка на ползите от екипа правят Каценбах и Смит като очертават адекватния модел на съвременното управление чрез философия на екипната структура: [4]

2. Съпротивата като иманентна част от промяната

Целта при екипния подход е да се структурират ценностни правила на поведение. При изграждането на екипи, във връзка с наложителната реакция към промените, съществуват известни негативни нагласи. Кристиан Хаджиев смята, че това са липсата на убеденост, индивидуалният дискомфорт и риск, както и слабата организационна култура. Първото твърдение е в резултат на схващането, че екипите са по-скоро непродуктивни, управлявайки неефективно времето с безполезни съвещания, конфликти, неформални отношения, които разсейват членовете на екипа. Когато хората в екипа се възприемат като губещи, има елемент на отпор. Когато съпротивата за промяна излезе извън мащабите на индивидуалните интереси в група хора, тогава говорим за екипна съпротива. Радикалната трансформация в традициите и фирмената култура винаги е съпътствана от защитно поведение от страна на служителите. Всяка една промяна, ако не е планирана предварително, ще срещне съпротива. Инициаторите на промяната трябва да обосноват всеки детайл от процеса по прехода, за да се възприемат от персонала за постигане на обща цел. За всеки един потърпевш служител промяната трябва да е обоснована, тъй като активната или пасивна съпротива ще доведе до неефективност и липса на мотивация. Крайният успех ще зависи от степента на възприемане на персонала, чрез диалог, комуникация, консултации и обучение. По този начин ще се намали съпротивата за промяна и ще се увеличи степента на възприемане на новата стратегия. [2]

Откритата съпротива дава възможност за реакция, докато скритата, но пасивна съпротива трябва да бъде идентифицирана, за да може да се реагира. Груповата съпротива често се дължи на фактори, свързани със

страх за бъдещето на организацията, бюрократични или финансови затруднения.

Най-общите ефективни методи за преодоляване на съпротивата са следните:

- Информирание – ясна, разбираема и аргументирана информираност;
- Подкрепа – за служители, демонстриращи страх към промяната;
- Съучастие – приобщаване към идеята за необходимостта от промяната;
- Преговори – необходимост от единомислие чрез компромиси и съгласие;
- Принуда – вариант с краткосрочни резултати и с риск за обратна реакция.

3. Съпротива в екипа

Груповата съпротива често е породена от конфликтни ситуации, свързани с влияние чрез вменияване на чуждо мнение от членове на екипа или нежелание за адаптация към промяната. Дефицитът на конструктивна комуникация, даваща ясна представа за промяната и нейните отражения в организацията, ще допринесе за нестабилни социални отношения и слаба организационна култура. Дискомфортът е свързан с усещането за подценяване в екипа, а рискът от неспособност за стиковане и обвързване на общите с индивидуалните цели е много голям. Често се мисли в посока, че екипните дейности спъват индивидуалното развитие. Несъизмеримите, индивидуално структурирани нагласи и колективните норми на работни прийоми често са в опозиция и това създава неефективна организационна среда. [4]

Съпротивата в екипа се поражда от общите гледни точки на членовете на групата, склонността към конформизъм и групово недоволство. Като основна бариера за организационната промяна, тя намира отражение в следните насоки:

- групови норми – разпределението на ролите в екипа влияе на съпротивителното поведение на хората, тъй като се променят статутът и социалните отношения между кадрите в групата;
- групова сплотеност - съпротивата възниква от желанието на хората да съхранят структурата на групата или да запазят стереотипа на работа;
- групова идентичност - съпротивата възниква от консервативния начин на възприемане на промяната. [2]

Принадлежността към екипа в последните две години на криза и промяна се осуетяваше от работата тип „home office“. В такава среда предаваната информация, както и липсата на вербално и невербално комуникиране лесно може да се изкриви и да се създадат благоприятни условия за формиране на негативни нагласи към различни действия за

промяна. Организацията трябва да поощрява личния контакт между своите служители, обмена на идеи и даването на предложения за подобряване на дейността. [1]

Заключение

Ръководството трябва да предприеме мерки за ограничаване на съпротивителното поведение на кадрите в екипа, тъй като това може да доведе до индиферентност, демотивация и чувство за алиенация сред служителите. За да се подпомогне сътрудничеството на хората в екип е подходящ евристичният модел на мозъчна атака относно казуси, свързани с пандемичната обстановка. Когато целта е да се търсят възможности за оптимизация, нови решения и актуализация на съществуващи процеси и функциониране така, че компанията да е по-устойчива да се справи с всички възможни кризисни сценарии, екипният подход може да бъде от първостепенна важност за жизнеспособността на компанията. Сближаването по време на криза е решаващ фактор за компанията за бъдещо сътрудничество и лоялност на служителите.

Литература:

1. Петров, П., Влияние на организационните промени върху нагласите към дейностите по управление на човешките ресурси, Списание „Диалог“, 4, 2018, file:///C:/Users/Dell/Downloads/64097430.pdf , 72 стр.
2. Стоянов, Ив., Диагностициране на обхвата на съпротивата и възприятието на човешкия фактор срещу организационна промяна, Бизнес посоки, БСУ, https://bjournal-bfu.bg/uploads/posts/2014_1_42-49_bg.pdf, 44 стр.
3. Стоянова, Ст., Специфики на екипния подход за вземане на управленски решения в съвременната организация, Списание „Диалог“, 4, 2020
4. Хаджиев, Хр. Управление на човешките ресурси, НБУ, ISBN:978-954-535-831-9 2014,

